EURYDICE

Državljanska vzgoja v Evropi

Evropska komisija

Državljanska vzgoja v Evropi

To publikacijo je v angleščini (Citizenship Education in Europe) prva izdala Izvršna agencija za izobraževanje, avdiovizualne vsebine in kulturo (EACEA P9 Eurydice in podpora politikam), Avenue du Bourget 1, BOU2, B-1140, Brussels.

© Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2012.

Študijo v slovenskem prevodu izdaja Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (2013).

ISBN 978-92-9201-464-3

doi:10.2797/30770

Publikacija je na voljo tudi na spletnih straneh EACEA P9 Eurydice http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice in na spletnih straneh Eurydice Slovenija:
http://www.eurydice.si

Besedilo je bilo končano maja 2012.

Delni ponatis vsebine publikacije je dovoljen, če ni v tržne namene in se pred povzetkom navede „omrežje Eurydice“ ter datum izdaje dokumenta.

Prošnjo za ponatis celotne publikacije je treba poslati na naslov EACEA P9 Eurydice in podpora politikam.

Tiskano študijo v slovenskem jeziku izdalo: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport

Za izdajatelja: Matija Vilfan

Jezikovni pregled: Petra Tomše

Uredili: Tanja Taštanoska in Barbka Kresal Sterniša

Naklada: 1500 izvodov

Ljubljana, oktober 2013

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

37.017.4(4)

DRŽAVLJANSKA vzgoja v Evropi / [uredili Tanja Taštanoska in Barbka Kresal Sterniša]. - Ljubljana : Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2013

ISBN 978-961-6101-74-5

ISBN 978-92-9201-464-3 (Eurydice, e-knjiga)

1. Taštanoska, Tanja

268744704

PREDGOVOR

V evropskih državah morajo državljani sodelovati v družbenem in političnem življenju, saj to ne zagotavlja samo spodbudnih razmer za demokratične vrednote, temveč spodbuja tudi socialno kohezijo v času vse večje družbene in kulturne raznolikosti.

Da bi povečali sodelovanje in participacijo, morajo ljudje imeti ustrezno znanje, spretnosti in odnos. Državljanske kompetence lahko omogočajo posameznikom polno participacijo v državljanskem življenju, vendar pa morajo temeljiti tako na dobrem poznavanju družbenih vrednot, političnih konceptov in struktur kot tudi na predanosti aktivni demokratični participaciji v družbi. Socialne in državljanske kompetence so zato med najpomembnejšimi vidiki evropskega sodelovanja na področju izobraževanja; spadajo med osem ključnih kompetenc, ki sta jih Svet in Evropski parlament leta 2006 določila kot bistvene za državljane, ki živijo v družbi znanja.([1])

Spodbujanje enakosti, socialne kohezije in aktivnega državljanstva s pomočjo šolskega izobraževanja je tudi eden glavnih ciljev Strateškega okvira za evropsko sodelovanje v izobraževanju in usposabljanju, ki je podaljšan do leta 2020.([2]) Razvijanje učinkovitih ukrepov za doseganje tega cilja je velik izziv za odločevalce in praktike. Namen druge izdaje poročila Eurydice „Državljanska vzgoja v Evropi“ je podkrepiti razpravo z dejstvi, ki izhajajo iz primerjalne analize nedavnega razvoja v evropskih državah na tem področju.

Poročilo obravnava nacionalne politike in strategije za prenavljanje kurikulov državljanske vzgoje. Osredinja se na ukrepe za spodbujanje učenja s praktičnim delovanjem, kar je kritični element na področju učenja, ki zahteva praktične spretnosti. Podaja primerljive in podrobne informacije o predpisih, programih in pobudah, ki učencem omogočajo pridobivanje praktičnih izkušenj na področju družbenega in političnega življenja. Razpravlja tudi o načinih preverjanja in ocenjevanja, ki jih uporabljajo učitelji za vrednotenje praktičnega dela učencev, ter proučuje spremembe začetnega izobraževanja in stalnega strokovnega izpopolnjevanja učiteljev, katerih namen je omogočiti učiteljem, da bodo bolje poznali kurikule državljanske vzgoje in izboljšali svoje spretnosti za poučevanje te tematike. V zaključnem delu študija proučuje vlogo ravnateljev pri razvijanju in izvajanju državljanske vzgoje na ravni šole kot celote.

Leta 2010 so vse države članice Evropske unije sprejele Listino Sveta Evrope o izobraževanju za demokratično državljanstvo in človekove pravice. Dejavno podpiram izvajanje Listine in verjamem, da bo pričujoče poročilo Eurydice, ki vsebuje dragocene in primerljive podatke na evropski ravni, dalo temu procesu še več zagona. Prepričana sem tudi, da ga objavljamo ob pravem času, saj bo pomembno prispevalo k evropskemu letu državljanov 2013.

Androulla Vassiliou
Komisarka za izobraževanje, kulturo,
večjezičnost in mlade

([1]) Priporočilo 2006/962/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 18. decembra, UL L 394, 30. 12. 2006.

([2]) Sklepi Sveta z dne 12. maja 2009 o Strateškem okviru za evropsko sodelovanje pri izobraževanju in strokovnem usposabljanju („ET 2020“), C 119, 28. 5. 2009.

VSEBINA

Predgovor 3

Splošni uvod 7

Skupni povzetek 13

1. poglavje: Državljanska vzgoja in kurikul: načini poučevanja, čas pouka in vsebina 17

1.1 Načini poučevanja državljanske vzgoje 18
1.2 Priporočeni čas pouka 24
1.3 Vsebina 27
Povzetek 38

2. poglavje: Participacija učencev in staršev pri upravljanju šol 39

2.1 Uradni predpisi in priporočila za spodbujanje participacije učencev pri upravljanju šole 39
2.2 Participacija učencev pri upravljanju šole: podatki iz Mednarodne raziskave o državljanskem izobraževanju in vzgoji (ICCS) iz leta 2009 50
2.3 Participacija staršev pri upravljanju šol 51
Povzetek 57

3. poglavje: Šolska kultura in participacija učencev v družbi 59

3.1 Participatorna šolska kultura za uspešno državljansko vzgojo 59
3.2 Ukrepi za spodbujanje participacije učencev v lokalni skupnosti in širšem družbenem okolju 61
3.3 Priložnosti učencev za participacijo pri dejavnostih v skupnosti, povezanih z državljansko vzgojo, po podatkih raziskave ICCS iz leta 2009 67
Povzetek 70

4. poglavje: Preverjanje in ocenjevanje, evalvacija in spremljanje 71

4.1 Preverjanje in ocenjevanje znanja učencev 71
4.2 Evalvacija šol 76
4.3 Spremljanje izobraževalnih sistemov 82
Povzetek 86

5. poglavje: Izobraževanje in usposabljanje ter podpora za učitelje in ravnatelje 87

5.1 Izobraževanje in podpora za učitelje 87
5.2 Odgovornosti, usposabljanje in podpora ravnateljem 93
Povzetek 96

Glavne ugotovitve 97

Viri 103

Pojmovnik 105

Kazalo slik 107

Dodatki 109

Zahvale 137

SPLOŠNI UVOD

Prizadevanje za enakost in socialno kohezijo je že nekaj let vse bolj pomembna politična prednostna naloga tako na nacionalnih kot na evropski ravni. Spodbujanje državljanov, zlasti mladih, k aktivni participaciji v družbenem in političnem življenju je veljalo za enega glavnih načinov za dosego zadanega cilja, zaradi česar je izobraževanje postalo pomembno gibalo.

Ključni politični dokumenti, ki so oblikovali evropsko sodelovanje na področju izobraževanja v preteklem desetletju in ki bodo vplivali na razvoj do leta 2020, so poudarili pomen spodbujanja aktivnega državljanstva, ki je tako postalo eden glavnih ciljev izobraževalnih sistemov po vsej Evropi.([3]) Poleg tega je bilo v evropskem referenčnem okviru ključnih kompetenc za vseživljenjsko učenje([4]) predlagano, da je treba mladim ljudem pomagati pri razvoju socialnih in državljanskih kompetenc, ki so opredeljene z znanjem, spretnostmi in odnosi v obdobju šolskega izobraževanja. Kompetenčni pristop zahteva nove načine organizacije poučevanja in učenja številnih predmetnih področij, tudi državljanske vzgoje. Za uvajanje kompetenčnega pristopa je pomembno poudariti pridobivanje spretnosti, poučevanje usmeriti k učnim rezultatom ter uporabiti nove načine preverjanja in ocenjevanja. Podpora navedenemu je nenehno razvijanje teoretičnega in praktičnega znanja učiteljev. Poleg tega evropski okvir zahteva, da se učencem ponudi boljše priložnosti, v katerih lahko dejavno sodelujejo, kot na primer sodelovanje z delodajalci v okviru šole, mladinske skupine, kulturne dejavnosti in organizacije civilne družbe (Evropska komisija, 2009b).

Evropska komisija je sprožila več pomembnih pobud za podporo državam članicam pri razvijanju kompetenčnega pristopa. Leta 2006 je ustanovila strokovno skupino, ki je razpravljala in svetovala pri raziskavah in razvijanju kazalnikov za državljanske kompetence in aktivno državljanstvo v izobraževanju. Zlasti pa strokovna skupina potrjuje raziskovalno delo Centra za raziskovanje vseživljenjskega učenja (CRELL) pri razvijanju sestavljenih kazalnikov, vezanih na ključne kompetence mladih Evropejcev. Druga strokovna skupina EU za ključne kompetence in reforme kurikulov se trenutno osredinja na preverjanje in ocenjevanje, saj velja, da je to eno najpomembnejših vprašanj za uspešno uresničevanje kompetenčnega pristopa v šolah. Poudarek je na novih načinih preverjanja in ocenjevanja za merjenje napredka na področjih, ki so odločilnega pomena za uveljavitev ključnih kompetenc – razvijanje spretnosti in spreminjanje odnosov.

Hkrati pa Strategija EU za mlade za obdobje 2010–2018 navaja spodbujanje aktivnega državljanstva, družbene vključenosti in solidarnosti med vsemi mladimi kot enega svojih glavnih ciljev.([5]) Strategija vsebuje več možnih ukrepov, povezanih z razvojem državljanstva v formalnih kot tudi neformalnih izobraževalnih dejavnostih, kot na primer „participacija v civilni družbi in predstavniški demokraciji“ ter „prostovoljstvo kot sredstvo za družbeno vključenost in državljanstvo“. Poleg tega sta se leta 2011 zgodila dva pomembna razvojna premika: leto je bilo razglašeno za evropsko leto prostovoljnih dejavnosti za spodbujanje aktivnega državljanstva, Madžarska pa je v času predsedovanja določila izobraževanje za aktivno državljanstvo za osrednjo temo razprave ministrov za izobraževanje med marčevskim neuradnim srečanjem.

([3]) Glej Svet EU: *The Concrete Future Objectives of Education and Training Systems. Report from the Education Council to the European Council* (*Konkretni cilji za prihodnost na področju izobraževalnih sistemov.* Poročilo Sveta za izobraževanje Evropskemu svetu). 5980/01 (Bruselj, 14. 2. 2001) ter Zaključki Sveta z dne 12. 5. 2009 glede strateškega okvira evropskega sodelovanja na področju izobraževanja („ET 2020“). UR L 119, 28. 5. 2009.

([4]) Priporočilo 2006/962/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 18. decembra o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje, UR L 394, 30. 12. 2006.

([5]) Resolucija Sveta z dne 27. 11. 2009 o prenovljenem okviru za evropsko sodelovanje na področju mladine (2010–2018), UL C311, 19. 12. 2009 [pdf]. Dostopno na: http://ec.europa.eu/youth/pdf/doc1648_en.pdf [vpogled 7. maja 2012].

Zaveza Evropske komisije k spodbujanju aktivnega državljanstva je dolgotrajna. Dva zaporedna akcijska programa sta podpirala njeno delovanje na tem področju. Trenutni program Evropa za državljane (2007–2013) si prizadeva državljane približati EU ter jih pridružiti razpravam o njeni prihodnosti. Z združevanjem ljudi z različnih delov Evrope na srečanjih, izmenjavah in v razpravah([6]) želi spodbujati aktivno državljanstvo in krepiti vzajemno razumevanje. Promocija aktivne participacije evropskih državljanov pri snovanju politik EU je tudi eden izmed ciljev evropskega leta 2013, leta državljanov za Evropo.

Evropska komisija sodeluje s Svetom Evrope za spodbujanje uveljavljanja Listine Sveta Evrope o izobraževanju za demokratično državljanstvo in človekove pravice, ki so jo maja 2010 sprejele vse države EU. Evropska komisija in Svet Evrope sta v zvezi s tem organizirala skupno konferenco o učinku Listine, ki je potekala novembra 2012 v Strasbourgu.

Cilji in definicije

Pričujoče poročilo si v luči omenjenega razvoja politike prizadeva prikazati, kako so se v evropskih državah zadnja leta razvijale politike in ukrepi, povezani z državljansko vzgojo. Osredotoča se na naslednja področja, ki so sestavni del državljanske vzgoje:

- cilji, načini izvajanja in organizacija kurikulov;
- participacija učencev in staršev pri upravljanju šol;
- šolska kultura in participacija učencev v družbi;
- preverjanje in ocenjevanje učencev, evalvacija šol in učinkovitosti sistema vzgoje in izobraževanja;
- izobraževanje, strokovno usposabljanje in podpora za učitelje in ravnatelje.

Poročilo sloni na konceptualnem okviru, ki ga je vzpostavila predhodna študija omrežja Eurydice (Eurydice, 2005) o tej temi in se deloma navezuje na opredelitve Sveta Evrope, oblikovane v projektu Izobraževanje za demokratično državljanstvo. Enako kot velja za različna druga raziskovalna dela na področju državljanske vzgoje, tudi to poročilo izhaja iz naprednega razumevanja državljanstva, ki upošteva dejstvo, da gre pri državljanstvu za precej več kot zgolj za pravno razmerje med ljudmi in državo. Takšno razumevanje državljanstva, ki sega do participacije državljanov v političnem, družbenem in civilnem življenju družbe, temelji na spoštovanju skupnih vrednot, ki so srčika demokratičnih družb in jih najdemo v opredelitvi „aktivnega državljanstva“ (Hoskins in sod., 2006), se spodbuja na evropski ravni.

Državljanske kompetence, ki jih zahteva vloga aktivnega državljana in jih opredeljuje evropski okvir za ključne kompetence, se osredinjajo na: poznavanje osnovnih demokratičnih konceptov, vključno z razumevanjem družbe, socialnih in političnih gibanj; evropski integracijski proces in strukture EU; družbeni razvoj v preteklosti in danes. Državljanske kompetence zahtevajo tudi spretnosti kritičnega razmišljanja, sporazumevalne spretnosti ter zmožnost in pripravljenost na konstruktivno participacijo na javnem področju, med drugim tudi možnost soodločanja na volitvah. Med pomembnejšimi sestavnimi deli državljanskih kompetenc so ne nazadnje tudi občutek pripadnosti družbi na različnih ravneh, spoštovanje demokratičnih vrednot in različnosti ter podpora trajnostnemu razvoju.

Državljanska vzgoja, kot jo obravnavamo v tem poročilu, se nanaša na vidike vzgoje in izobraževanja na šolski ravni, katerih namen je pripraviti učence na vlogo aktivnih državljanov in jim na ta način zagotoviti potrebno znanje, spretnosti in odnose, s katerimi bodo prispevali k razvoju in blaginji družbe, v kateri živijo. Gre za obsežen koncept, ki ne zajema le poučevanja in učenja v razredu,

([6]) Več informacij je na voljo na spletnem naslovu: http://ec.europa.eu/citizenship/index_en.htm.

temveč tudi praktične izkušnje, pridobljene v šolskem življenju in dejavnostih v širšem družbenem okolju. Vsebuje pa tudi ožji koncept „državljanske vzgoje“, kot jo opredeljuje zveza IEA in je omejena na „znanje in razumevanje uradnih formalnih institucij in procesov državljanskega življenja“ (kot je na primer glasovanje na volitvah) (IEA 2010a, str. 22).

Obseg

V študiji so zajeti podatki 31 držav članic omrežja Eurydice.([7]) To so države članice EU, poleg njih pa še Islandija, Norveška, Hrvaška in Turčija. Upoštevali smo tudi vse bistvene spremembe in reforme, načrtovane v prihodnjih letih. Podatki v študiji so za primarno, nižje in višje sekundarno izobraževanje (ravni ISCED 1, 2 in 3)* za šolsko leto 2010/11.

Upoštevane so le javne šole, razen za Belgijo, Irsko in Nizozemsko, pri katerih se upoštevajo tudi zasebne šole, ki se financirajo iz javnih sredstev, saj se vanje vpisuje večina otrok. Poleg tega so na Irskem šole večinoma pravno opredeljene kot zasebne šole, vendar jih v celoti financira država in starši ne plačujejo šolnin. Na Nizozemskem je enaka obravnava zasebnega in javnega izobraževanja zagotovljena z ustavo.

Vir informacij so večinoma uradni predpisi, priporočila ali smernice nacionalnih šolskih oblasti ali, v primeru Belgije, Španije in Nemčije, najvišje šolske oblasti, torej na „državni ravni“, kot jih poimenujemo v tem besedilu.

Vsebina

Poročilo je sestavljeno iz petih poglavij, vsako se posveča drugemu vidiku državljanske vzgoje v šolah po Evropi. Posebni primeri nacionalnih politik in praks so prikazani v drugačnem tisku, da jih je mogoče ločiti od glavnega besedila. S temi primeri konkretno ponazarjamo splošne trditve v primerjalni analizi ali prispevamo k razpravi, saj postrežejo s posebnimi nacionalnimi podrobnostmi. Prikazane pa so tudi izjeme, ki se razlikujejo od splošne težnje v večini držav.

Prvo poglavje nudi pregled položaja državljanske vzgoje v kurikulih na državni ravni in v smernicah ter proučuje, kateri načini poučevanja se priporočajo na tem predmetnem področju. Državljanska vzgoja se lahko poučuje kot samostojen šolski predmet (ki se po državah imenuje zelo različno), kot tema, integrirana v druge predmete (na primer zgodovina, geografija itd.), ali pa se kot medpredmetna tema vključuje v vse šolske predmete. Drugi del poglavja je namenjen pregledu priporočenega časa pouka ločenih predmetov državljanske vzgoje. Poglavje zato osvetljuje glavne cilje in vsebine državljanske vzgoje, kot so zajeti v usmerjevalnih dokumentih na državni ravni. Na koncu povzema mnenja učiteljev o socialni in državljanski vzgoji, ki temeljijo na rezultatih Mednarodne raziskave državljanskega izobraževanja in vzgoje (ICCS) iz leta 2009.

Drugo poglavje se osredinja na možnosti participacije učencev in staršev pri upravljanju šol ter na vidik organizacije šole, ki lahko pomembno prispeva k razvoju državljanskega znanja in spretnosti. Predstavljena je poglobljena analiza uradnih predpisov in priporočil o sodelovanju učencev in staršev pri upravljanje šole, na primer z vključevanjem predstavnikov v razredne svete in organe upravljanja šole. Uradne predpise in priporočila nato presoja z vidika podatkov o dejanski ravni sodelovanja učencev pri šolskih volitvah in sprejemanju odločitev na šoli, vir omenjenih podatkov je ICCS 2009. Poglavje navaja tudi informacije o uveljavljenih dobrih praksah pri spodbujanju participacije učencev pri upravljanju šol ter o uveljavljenih programih usposabljanja, ki podpirajo participacijo staršev.

([7]) Švica in Hrvaška sta se pridružili omrežju Eurydice na začetku leta 2011, vendar je samo Hrvaška sodelovala pri tem poročilu.

Tretje poglavje nadaljuje razpravo o tem, kako učenci doživljajo aktivno in demokratično državljanstvo znotraj in zunaj šolskega konteksta. V poglavju se sprašujemo, ali države s šolskim življenjem in kulturo spodbujajo državljansko dejavnost učencev in državljanske oziroma demokratične vrednote. Proučuje in pojasnjuje, kako posamične države spodbujajo participacijo učencev v družbi, tudi v lokalni skupnosti. Na koncu pa na osnovi podatkov ICCS 2009 nudi informacije o priložnostih za sodelovanje učencev v državljanskih dejavnostih skupnosti v različnih evropskih državah.

Četrto poglavje je namenjeno vrednotenju poučevanja in izidov državljanske vzgoje. Obravnava pomoč učiteljem pri preverjanju in ocenjevanju učencev na področju državljanske vzgoje. Poseben poudarek je na didaktičnih orodjih, namenjenih lažjemu vrednotenju aktivne participacije učencev v šolskem življenju in družbi. Poleg tega proučuje tudi, do katere mere se dosežki učencev pri predmetu državljanska vzgoja upoštevajo pri odločanju o napredovanju učencev na naslednjo raven izobraževanja. To poglavje proučuje, ali se vprašanja, povezana z državljanstvom, upoštevajo pri evalvaciji šole. In s tem v zvezi prikazuje tudi procese spremljanja, ki so se v zadnjih desetih letih uporabljali za evalvacijo nacionalnih sistemov vzgoje in izobraževanja.

Peto poglavje razčlenjuje kvalifikacije in pomoč dvema pomembnima skupinama za izvajanje državljanske vzgoje: učiteljem in ravnateljem. Obravnava predpisane kvalifikacije za poučevanje državljanske vzgoje in navaja vrsto programov stalnega strokovnega razvoja (CPD), povezanih z državljansko vzgojo po Evropi. Poleg tega proučuje tudi vlogo ravnateljev in ugotavlja, ali so se udeležili posebnega usposabljanja, ki bi jim pomagalo pri izvajanju državljanske vzgoje v šoli.

Opise glavnih značilnosti nacionalnih programov in pobud za spodbujanje participacije učencev pri dejavnostih, povezanih z državljansko vzgojo, navajamo v dodatku. Poleg tega na spletni strani Eurydice objavljamo tudi podatke po državah o pomembnih reformah na področju državljanske vzgoje, ki so se uveljavljale od leta 2005 dalje.

Metodologija

Vsebina poročila je bila opredeljena v Generalnem direktoratu za izobraževanje in kulturo v sodelovanju z nacionalnimi enotami omrežja Eurydice ter s strokovno skupno Evropske komisije za kazalnike za aktivno državljanstvo.

Poročilo temelji na odgovorih nacionalnih enot omrežja Eurydice na dva vprašalnika, ki ju je sestavila evropska enota Eurydice pri EACEA. Prvi vprašalnik je obravnaval participacijo učencev v šolskih organih in je bil podlaga za delovni dokument na isto temo, ki so ga prejeli ministri za izobraževanje med madžarskim predsedovanjem (glej zgoraj). Podatki iz omenjenega delovnega dokumenta so vključeni v 2. poglavje tega poročila. Drugi vprašalnik je zajemal preostale teme, ki jih obravnava to poročilo (glej zgoraj), in je bil pripravljen na podlagi tesnega posvetovanja z omrežjem Eurydice.

Podatke o politikah podpira sekundarna analiza ustreznih kvantitativnih podatkov iz Mednarodne raziskave o državljanskem izobraževanju in vzgoji iz leta 2009 (ICCS),([8]) ki jo je opravila Mednarodna zveza za evalvacijo izobraževalnih dosežkov (IEA).

([8]) Vpogled v študijo je možen na spletni povezavi http://iccs.acer.edu.au/.

Evropska enota Eurydice pri EACEA je sestavila poročilo, ki so ga preverili strokovnjaki vseh sodelujočih nacionalnih enot Eurydice.([9]) Za povzetek in zaključke je odgovorna evropska enota Eurydice pri EACEA. Vsi sodelujoči, ki so prispevali k študiji, so navedeni v zahvali na koncu poročila.

([9]) Lihtenštajn in Švica nista sodelovala pri tem poročilu.

SKUPNI POVZETEK

Značilnosti državljanske vzgoje v nacionalnih kurikulih vseh držav

Državljanska vzgoja je del nacionalnih kurikulov v vseh državah. V šolah poteka na tri glavne načine. Lahko je samostojni predmet, lahko je integrirana v drugi predmet ali učno področje ali se poučuje kot medpredmetna tema. Pogosto se izvaja na vse tri načine. Dvajset držav ali regij državljanski vzgoji namenja ločen obvezni predmet, ki se včasih začne že na primarni ravni, bolj pogosto pa na sekundarni. Čas poučevanja državljanske vzgoje kot samostojnega predmeta se opazno razlikuje med državami, in sicer od 12 let v Franciji do enega leta v Bolgariji in Turčiji.

Kurikuli evropskih držav dobro odražajo razsežnosti državljanske vzgoje. Cilj šol je, da učenci ne bi osvojili le teoretičnega znanja, ampak obvladali tudi spretnosti in razvili odnose in vrednote. Kurikuli v veliki meri spodbujajo tudi aktivno participacijo učencev v šoli in izven nje. Splošno gledano pokrivajo širok in zelo izčrpen nabor tem, povezanih z osnovnimi načeli demokratičnih družb in s sodobnimi družbenimi vprašanji, kot so kulturna raznolikost in trajnostni razvoj, pa tudi z evropsko in mednarodno razsežnostjo tega področja.

Spodbujanje participacije učencev in staršev pri upravljanju šol

Učenci se o državljanstvu ne učijo zgolj v razredu, temveč tudi z neformalnim učenjem. Državljanska vzgoja je zato bolj učinkovita, če jo podpira šolsko okolje, v katerem učenci dobijo priložnost dejavno izkusiti vrednote in načela demokratičnega. Vse države so uvedle predpise, ki spodbujajo participacijo učencev pri upravljanju šol, bodisi kot predstavniki oddelka, člani svetov učencev ali predstavniki učencev v organih upravljanja šol. Na višjih ravneh izobraževanja imajo predpise, ki določajo participacijo učencev in dijakov pri vodenju šol, bolj pogosto kot na nižjih. Demokratično kulturo in demokratične procese v šolah krepijo tudi predpisi in priporočila o participaciji staršev pri upravljanju šol. V vseh državah, razen na Cipru, Švedskem in v Turčiji, so uvedli tovrstne ukrepe tako v primarnem kot sekundarnem izobraževanju.

Poleg predpisov in priporočil približno tretjina držav poroča o uvedbi nacionalnih programov usposabljanja, ki spodbujajo udeležbo učencev in staršev pri upravljanju šol in utrjujejo njihove spretnosti na tem področju. Poleg tega se v nekaj več kot polovici držav z zunanjo evalvacijo presoja upravljanje šol. Pregleduje se na primer obseg participacije učencev, staršev in učiteljev v različnih organih odločanja ali posvetovalnih organih na ravni šol.

Dokazov o nedvomni povezavi med obstojem formalnih predpisov in uradnih priporočil o participaciji učencev na eni strani ter na drugi med stopnjo participacije učencev na šolskih volitvah, izmerjeno z raziskavo ICCS 2009, ne moremo najti na osnovi razpoložljivih podatkov. V evropskih državah najdemo primere tako močne kot tudi šibke povezave.

Raznovrstni programi in strukture zagotavljajo praktične izkušnje državljanstva zunaj šole

Praksa v evropskih državah kaže na tri glavne načine spodbujanja mladih, da se udeležijo dejavnosti, povezanih z državljanstvom, zunaj šole.

Prvič, v približno tretjini evropskih držav obstajajo usmerjevalni dokumenti, kot so nacionalni kurikuli in druga priporočila in predpisi, ki spodbujajo participacijo učencev v svojih lokalnih skupnostih in širšem družbenem okolju.

Drugič, v večini evropskih držav nudijo podporo izobraževalnim ustanovam ter njihovim učencem in dijakom omogočajo, da pridobijo državljanske spretnosti zunaj šole s sodelovanjem v različnih programih in projektih. Delo z lokalno skupnostjo, odkrivanje in izkušanje demokratične participacije v družbi in obravnava tematskih vprašanj, kot je varovanje okolja, ter sodelovanje med generacijami in narodi so primeri dejavnosti, ki jih podpirajo nacionalni javno financirani programi. In končno, obstajajo politične strukture, večinoma na sekundarni ravni, katerih namen je vzpostaviti forum za razprave in učencem omogočiti izražanje svojega mnenja o vprašanjih, ki vplivajo na njihovo življenje. V nekaterih državah so te tematike vezane izključno na šolsko življenje, drugod pa se lahko nanašajo na katero koli vprašanje, ki neposredno zadeva otroke in mladostnike.

Podatki Mednarodne raziskave državljanskega izobraževanja in vzgoje iz leta 2009 (ICCS) kažejo, da so imeli po poročanju ravnateljev učenci osmega razreda v nekaterih državah več priložnosti v skupnosti za udeležbo v raznovrstnih dejavnostih, povezanih z državljanstvom, kot v drugih državah. Ti rezultati morda pomenijo, da bi bilo treba ponovno okrepiti prizadevanja za razvoj nacionalnih programov ali projektov ali pa nuditi več podpore lokalnim pobudam, s katerimi bi spodbujali takšno vrsto izvenšolskih dejavnosti, ki krepijo državljanske spretnosti.

Preverjanje in ocenjevanje pri državljanski vzgoji je še vedno izziv

Preverjanje in ocenjevanje sta del poučevanja in učenja, zato je treba razviti primerna orodja in pripomočke, ki bodo zagotavljali, da bo preverjanje in ocenjevanje pri državljanski vzgoji, tako kot pri ostalih predmetnih področjih, ustrezno. Norveški učitelji poročajo, da je neprimerno preverjanje in ocenjevanje privedlo do težav pri izvajanju državljanske vzgoje kot samostojnega predmeta. Ocene, ki jih prejmejo učenci pri obveznih samostojnih predmetih državljanske vzgoje, se navadno upoštevajo za napredovanje učencev na naslednjo raven izobraževanja oziroma za podelitev spričevala ob koncu šolanja. Vendar pa lahko opazimo tudi določene izjeme k tem splošnim težnjam, v glavnem v primerih, kadar je napredovanje na naslednjo raven odvisno izključno od zaključnega zunanjega preverjanja omejenega števila predmetov, med katerimi ni ločenega predmeta o državljanski vzgoji. Vrednotenje dosežkov učencev pri predmetih s področja državljanske vzgoje se navadno izvaja interno. Le v dveh državah je sistematično vključeno v zunanje zaključno preverjanje.

Kot to velja tudi za ostale ključne kompetence, opredeljene na evropski ravni, je jasno, da preverjanje socialnih in državljanskih kompetenc zahteva metode, ki presegajo merjenje usvojenega teoretičnega znanja, in mora vključevati spretnosti in odnose. S tem v zvezi je treba omeniti nekaj zanimivih primerov. Prvič, v nekaterih državah so začeli pripravljati didaktična orodja za preverjanje in ocenjevanje za učitelje ali pa nacionalne standardizirane preizkuse za učence, katerih namen je preverjanje državljanskih kompetenc neodvisno od določenega predmeta, ki preverjajo znanje učencev, njihove spretnosti in odnos. Drugič, približno tretjina držav je objavila osrednje smernice za preverjanje participacije učencev sekundarne ravni v šolskem življenju in širšem družbenem okolju. To preverjanje poteka na različne načine, vključuje pa na primer oblikovanje osebnih map učencev in potrjevavanje participacije izven šole z zaključnim spričevalom

oziroma preverjanje in ocenjevanje dosežkov pri predmetih o državljanski vzgoji na osnovi meril, vezanih na participacijo učencev v šoli oziroma skupnosti.

Možnosti za izboljšanje izobraževanja in stalno strokovno izpopolnjevanje učiteljev in ravnateljev

Splošni vtis o izobraževanju učiteljev je, da bo treba okrepiti kompetence učiteljev za poučevanje državljanske vzgoje. Možnosti, da bi se usposobili za predmetnega specialista državljanske vzgoje, še vedno niso pogoste. Tovrstno usposabljanje je mogoče le v Avstriji in Združenem kraljestvu (Angliji), in sicer s programi nadaljnjega strokovnega razvoja ali programi začetnega izobraževanja učiteljev. Večinoma so na primarni ravni učitelji državljanske vzgoje razredni učitelji, na sekundarni pa predmetni specialisti. Državljanska vzgoja je navadno integrirana v študijske programe za predmetne učitelje zgodovine, geografije, filozofije, etike oziroma religije, družbenih ved ali ekonomije. Zelo malo držav je določilo nabor skupnih kompetenc, povezanih z državljansko vzgojo, ki naj bi jih usvojili vsi nedavno usposobljeni učitelji sekundarne ravni, čeprav imajo v večini držav elementi tega predmetnega področja medpredmetni status. Le malo držav poroča, da so popravile vsebino programov začetnega izobraževanja učiteljev, ko so spremenile kurikul državljanske vzgoje.

Nekatere države se vedno bolj zavedajo, kako pomembno je, da vsi na šoli spodbujajo državljansko vzgojo, zato so objavile posebna priporočila o vlogi ravnateljev v tem procesu. Posebno usposabljanje za to vlogo včasih poteka v okviru posebnih programov za ravnatelje oziroma v drugih oblikah nadaljnjega strokovnega razvoja.

1. POGLAVJE: DRŽAVLJANSKA VZGOJA IN KURIKUL: NAČINI POUČEVANJA, ČAS POUKA IN VSEBINA

Položaj državljanske vzgoje v šolskih kurikulih evropskih držav navadno odraža pomen, ki ga odločevalci pripisujejo temu predmetnemu področju. Na oblikovanje in razvoj kurikula državljanske vzgoje lahko vplivajo tudi prevladujoče izobraževalne politike in razvoj poučevanja in učenja. V zadnjih letih je imelo pomemben vpliv Evropsko priporočilo iz leta 2006,([10]) ki med ključne kompetence, ki jih mora pridobiti vsak državljan za vzpostavitev evropske družbe znanja, uvršča socialne in državljanske kompetence. Skupno poročilo Sveta in Komisije iz leta 2010 navaja, da postajajo cilji, znanje in spretnosti, povezani s ključnimi kompetencami, vedno bolj izraziti in jasni v kurikulih držav članic. Na način organizacije kurikulov državljanske vzgoje so poleg tega morda vplivala prizadevanja za povečanje avtonomije, ki šolam omogoča bolj prožno odločanje o vsebini izobraževanja, in tudi večji pomen medpredmetnega poučevanja državljanske vzgoje (Rey, 2010).

Podrobni cilji in vsebina državljanske vzgoje se sicer po evropskih državah razlikujejo, vendar je glavni namen predmetnega področja zagotoviti, da bodo mladi postali aktivni državljani, zmožni prispevati k razvoju in blaginji družbe, v kateri živijo. Na splošno velja, da državljanska vzgoja vključuje štiri glavne vidike: (a) politično pismenost, (b) kritično mišljenje in analitične spretnosti, (c) odnose in vrednote ter (d) aktivno participacijo. Čeprav vsi izobraževalni sistemi poudarjajo pomembnost državljanske vzgoje in usvojitve socialnih in državljanskih kompetenc, se izbrani načini izvajanja predmetnega področja na šolski ravni razlikujejo od države do države. V tem poglavju zato proučujemo status državljanske vzgoje v uradnih kurikulih in ponujamo pregled različnih načinov poučevanja po državah.

Poglavje je razdeljeno na štiri razdelke. V prvem razdelku se poglabljamo v glavne načine poučevanja državljanske vzgoje v šolah. Državljanska vzgoja (oziroma njeni elementi) se lahko poučuje kot samostojni predmet, kot vsebina, integrirana v drugi predmet ali kurikularno področje, ali kot medpredmetna tema. Drugi razdelek se osredinja na priporočila o času pouka, predvidenega za državljansko vzgojo kot samostojni predmet. V tretjem razdelku analiziramo tako zastavljene cilje glede te teme kot tudi znanje, razumevanje in spretnosti, opredeljene v posameznih državah. Zadnji razdelek poglavja predstavlja nekaj rezultatov Mednarodne raziskave državljanskega izobraževanja in vzgoje (ICCS) iz leta 2009.

Vir podatkov so nacionalni kurikuli oziroma kurikuli na državni ravni. Izraz „kurikuli“ razumemo v širšem smislu in označuje katere koli uradne usmerjevalne dokumente, ki vsebujejo učne programe oziroma katero od naslednjih sestavin: učne vsebine, učne cilje, ciljne dosežke, navodila za preverjanje in ocenjevanje znanja ali učne načrte. Upoštevali smo tudi posebne pravne predpise nekaterih držav. Seznam dokumentov po državah navajamo v dodatku.

V posamezni državi imajo lahko hkrati več vrst dokumentov, ki lahko v zvezi z državljansko vzgojo šolam določajo različne ravni odgovornosti. To so lahko nasveti, priporočila ali predpisi. Vendar ne glede na raven obveznosti vsi vzpostavljajo osnovni okvir, znotraj katerega šole svoje poučevanje prilagodijo potrebam učencev (EACEA/Eurydice 2011, str. 41).

([10]) Priporočila Evropskega parlamenta in Sveta glede ključnih kompetenc za vseživljenjsko učenje (december 2006). Spletna stran: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF.

1.1 Načini poučevanja državljanske vzgoje

Ta razdelek se v glavnem ukvarja z obveznim izvajanjem državljanske vzgoje. Izčrpne informacije o načinih poučevanja v posamezni državi najdete v dodatku. Državljanska vzgoja je del kurikula v vseh državah in se izvaja kot šolski predmet (samostojni ali integriran v drugi predmet) oziroma kot medpredmetna tema. V veliki večini držav jo poučujejo na vseh ravneh izobraževanja (glej sliko 1.3). Vendar so v nekaj primerih elementi državljanske vzgoje navedeni v splošnih ciljih in vrednotah izobraževalnega sistema, poučevanje državljanske vzgoje kot šolskega predmeta ali medpredmetne teme pa ni predpisano. To velja za Belgijo (nemško govoreča skupnost), Dansko v višjem sekundarnem izobraževanju, Združeno kraljestvo (Anglijo) in Turčijo v primarnem in višjem sekundarnem izobraževanju.([11]) V Belgiji (v nemško govoreči skupnosti) bodo leta 2012 z uvedbo predmetnih okvirov (*Rahmenpläne*) okrepili medpredmetni status državljanske vzgoje na višji sekundarni ravni.

1.1.1 Predmetno ločeno ali integrirano poučevanje državljanske vzgoje

V dvajsetih izobraževalnih sistemih kurikuli na državni ravni obravnavajo državljansko vzgojo kot obvezni samostojni predmet, ki se včasih začne poučevati na primarni ravni, bolj pogosto pa na nižji oziroma višji sekundarni ravni (glej sliko 1.1). Ob primerjavi trenutnega stanja s predhodno študijo Eurydice o državljanski vzgoji (2005) vidimo, da so tri države (Španija, Nizozemska in Finska) odtlej uvedle predmetno ločeno poučevanje. Na Norveškem pa bodo posebni predmet „delo v svetu učencev“, ki zajema elemente državljanske vzgoje in so ga uvedli leta 2007, umaknili iz kurikula na podlagi evalvacije šolske prakse, ki so jo izvedli na pobudo direktorata za izobraževanje in usposabljanje (glej razdelek 4.3). Vsebina tega predmeta bo integrirana v druge predmete, zlasti v družboslovje in v nove izbirne predmete na nižji sekundarni ravni.

Ponekod lahko državljansko vzgojo kot ločen predmet uvedejo tudi posamezne šole, in sicer v okviru avtonomnega oblikovanja kurikula na ravni šole. Na primer, na Češkem šole na sekundarni ravni same odločajo, ali bodo državljansko vzgojo poučevale kot samostojni predmet. Šole imajo namreč avtonomijo pri izvajanju pouka glavnega učnega področja „človek in družba“, v katerega je integrirana državljanska vzgoja. Tudi v Združenem kraljestvu (Angliji) se lahko na primarni in na neobvezni višji sekundarni ravni učni programi državljanske vzgoje, ki niso predpisani z zakonom, izvajajo kot ločeni predmeti oziroma integrirano v druge predmete. Državljanska vzgoja je lahko tudi samostojni izbirni predmet v primarnem oziroma sekundarnem izobraževanju, kot je to primer v Romuniji, Sloveniji in na Norveškem.

([11]) Samo v neobveznih letnikih višjega sekundarnega izobraževanja v Angliji.

Slika 1.1: Izvajanje samostojnega obveznega predmeta s poudarkom na elementih državljanske vzgoje, po podatkih iz nacionalnih kurikulov (ISCED 1, 2 in 3), 2010/11

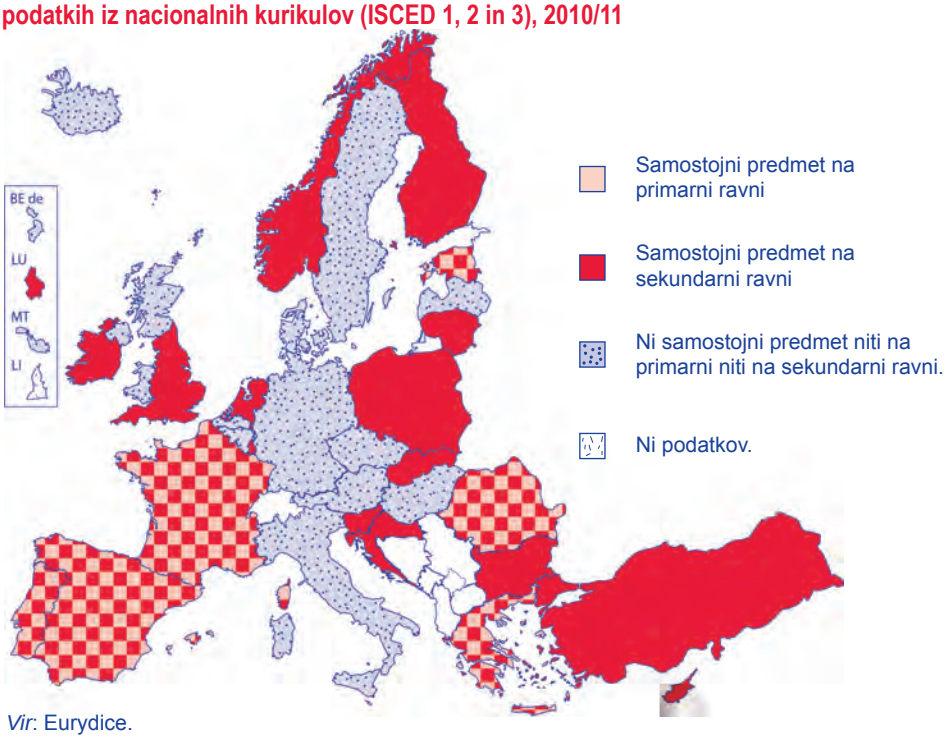

Vir: Eurydice.

Metodološko pojasnilo

Podatke o natančnih letih šolanja, v katerih se izvaja samostojni obvezni predmet, najdete na sliki 1.2.

Opomba k podatkom držav

Češka republika: Izvajanje samostojnega predmeta s poudarkom na državljanski vzgoji na ravneh ISCED 2 in 3 je odvisno od posamezne šole.
Nemčija: Slika prikazuje obstoječe politike, ki so usklajene med deželami (Länder). Stanje je lahko drugačno v posamezni deželi (Land).
Irska: Razvili so samostojen izbirni predmet „politika in družba“, ki se bo začel izvajati na ravni ISCED 3.
Portugalska: Od šolskega leta 2011/12 se v 1. letniku splošnega višjega izobraževanja izvaja samostojni obvezni predmet „državljansko usposabljanje“. Čeprav je državljansko usposabljanje integrirano v nedisciplinarna kurikularna področja, mu v praksi posvetijo eno določeno učno obdobje v devetih letih osnovnega izobraževanja.
Turčija: Čeprav v turškem sistemu izobraževanja formalno ni ravni ISCED 2, lahko za potrebe primerjave upoštevamo 1.– 5. razred kot raven ISCED 1 ter 6., 7. in 8. razred kot raven ISCED 2.

Državljanska vzgoja obstaja kot obvezni samostojni predmet tako v primarnem kot sekundarnem izobraževanju v Estoniji, Grčiji, Španiji, Franciji, Romuniji in na Portugalskem. Francija in Portugalska uvajata državljansko vzgojo pri najmlajših šolarjih (starost 6 let). V drugih državah je del obveznega kurikula nižjega ali višjega sekundarnega izobraževanja, razen na Cipru, Poljskem, Slovaškem, Finskem in v Združenem kraljestvu (Angliji), kjer je del kurikula nižjega sekundarnega izobraževanja ter vsaj enega letnika višje sekundarne ravni (glej sliko 1.2).

Kjer je državljanska vzgoja samostojni obvezni predmet, se trajanje poučevanja zelo razlikuje od države do države. Obdobje obveznega poučevanja je še zlasti dolgo v Franciji, kjer se državljanska vzgoja poučuje vseh dvanajst let primarnega, nižjega in višjega sekundarnega izobraževanja. To obdobje traja devet let na Portugalskem; šest let na Poljskem, Slovaškem in Finskem; pet let v Estoniji in v Združenem kraljestvu (Angliji); štiri leta v Grčiji, Španiji in Romuniji; tri leta na Irskem, v Luksemburgu in na Norveškem. Na Cipru, Nizozemskem, Hrvaškem in v Sloveniji je predmet obvezen zgolj dve leti, v Bolgariji in Turčiji pa le eno leto. V Litvi lahko šole same izbirajo, kako bodo razporedile dve tedenski uri državljanske vzgoje. Lahko jo razporedijo prek dveh let in izvajajo eno uro na teden, lahko pa jo poučujejo eno leto po dve uri tedensko.

◆ ◆ ◆ **Slika 1.2: Predmetno ločeno ali integrirano poučevanje državljanske vzgoje po starosti učencev, na osnovi podatkov iz nacionalnih kurikulov, 2010/11**

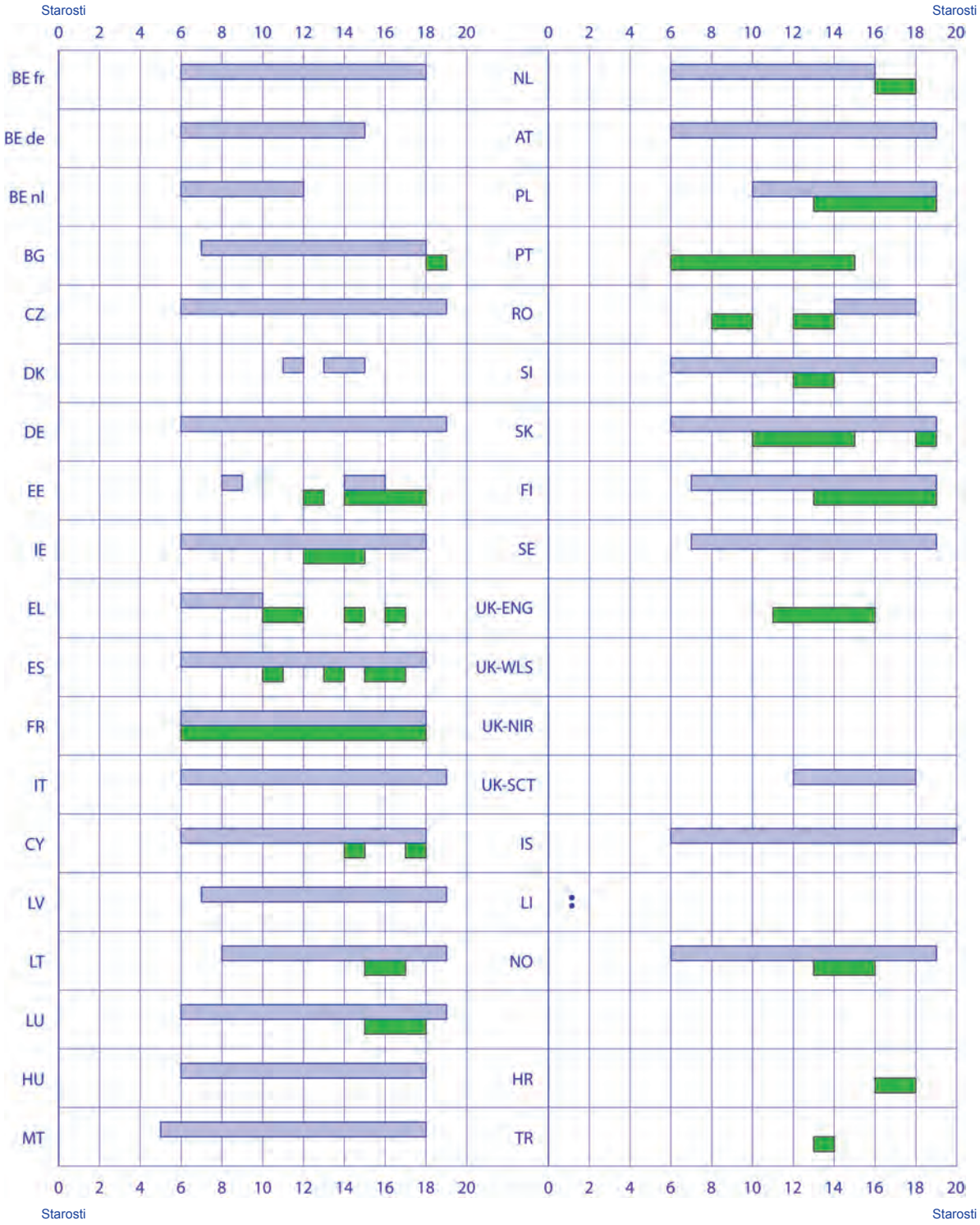

Integrirana v druge predmete Samostojni predmet : Ni podatkov.

Vir: Eurydice.

Metodološko pojasnilo

Na tej sliki upoštevamo samo obvezno poučevanje državljanske vzgoje.

Opomba k podatkom držav

Nemčija: Slika prikazuje obstoječe politike, ki so usklajene med deželami. Stanje je lahko drugačno v posamezni deželi.
Španija: Državni predpisi določajo, da se mora predmet „vzgoja za državljanstvo in človekove pravice“ poučevati v enem od dveh razredov zadnjega obdobja ravni ISCED 1 in v enem od prvih treh letih ravni ISCED 2. Vlada vsake avtonomne skupnosti je odločila, v katerih letih šolanja se poučuje ta predmet na svojem teritoriju. Na tej sliki sta prikazana le 5. in 8. razred, saj je poučevanje v teh razredih najpogostejše.
Portugalska: Glej opombo k podatkom posameznih držav pri sliki 1.1.

V veliki večini držav je državljanska vzgoja integrirana v več predmetov ali izobraževalnih oziroma učnih področij, ne glede na to, ali se poučuje kot samostojni obvezni predmet ali ne (glej sliko 1.2). Učno področje vsebine ali cilje več tesno povezanih strok ali predmetov združuje v učni sklop. V Belgiji (flamska skupnost), Češki republiki (1. in 2. raven ISCED), na Madžarskem in Nizozemskem je državljanska vzgoja integrirana v kurikularna področja, ki jih lahko šole organizirajo v učne sklope po lastni presoji.

Predmeti, ki vsebujejo vidike državljanske vzgoje, so v glavnem družboslovje, zgodovina, geografija, jeziki in etika oziroma verska vzgoja. V prvih letih šolskega izobraževanja so lahko vidiki državljanske vzgoje integrirani v predmetno ali kurikularno področje, ki obravnava osnovne koncepte razumevanja sveta in družbe, kot je „osebna in svetovna usmerjenost“ na Nizozemskem. V nekaterih državah pa poudarjajo, da celo naravoslovje in matematika pa tudi telesna in umetniška vzgoja lahko prispevajo k državljanski vzgoji (za popolne informacije glej dodatek).

Razlika med predmetno ločenim in integriranim načinom poučevanja državljanske vzgojene ne pomeni nujno večjih razlik med državami v vsebini državljanske vzgoje. V večini primerov integrirani predmeti ali kurikularna področja obsegajo cilje oziroma vsebine, povezane z državljansko vzgojo. Tako je na primer v Latviji cilj predmeta „zgodovina Latvije“ „podpirati razvoj odgovornih in strpnih državljanov za demokratično Latvijo“.([12]) V nekaj primerih imajo širša kurikularna področja poseben del, posvečen državljanski vzgoji. Tako so, znova v Latviji, štirje ločeni predmeti (etika, zdravstvena vzgoja, uvod v ekonomijo in državljanska vzgoja) del družboslovnega kurikularnega področja in jih poučujejo vsa leta obveznega šolanja. Državljanska vzgoja se lahko ponudi tudi kot del kombiniranega predmeta, kot je to praksa v Avstriji. V Avstriji se namreč predmet „zgodovina, družbene vede in državljanska vzgoja“ poučuje na nižji in višji sekundarni ravni, državljanstvo pa je posebej poudarjeno v zadnjem letniku nižjega sekundarnega izobraževanja. In končno, v Belgiji (francoska skupnost) je uredba iz leta 2007, namenjena krepitvi državljanske vzgoje v šolah, opredelila seznam tem, ki jih morajo v zadnjih dveh letih sekundarnega izobraževanja poučevati pri urah francoščine, zgodovine in geografije.

1.1.2 Državljanska vzgoja kot medpredmetna tema

Državljanska vzgoja ima lahko medpredmetno razsežnost. Poučevanje državljanske vzgoje kot medpredmetne teme se vedno kombinira s predmetnim poučevanjem. Ker gre za medpredmetno razsežnost, morajo vsi učitelji prispevati k uresničevanju povezanih ciljev, opredeljenih v nacionalnih kurikulih. Do neke mere vse države državljanski vzgoji priznavajo medpredmetni status, saj v uvodnih delih nacionalnih kurikulov vse navajajo cilje, povezane s tem kurikularnim področjem. Poleg omenjenih splošnih ciljev nacionalni kurikuli večine evropskih držav poudarjajo državljansko vzgojo v poglavjih o medpredmetnih temah, ključnih kompetencah ali učnih vsebinah.

([12]) Spletna stran: www.visc.gov.lv.

Slika 1.3: Državljanska vzgoja kot medpredmetna tema v nacionalnih kurikulih (ISCED 1, 2 in 3), 2010/11

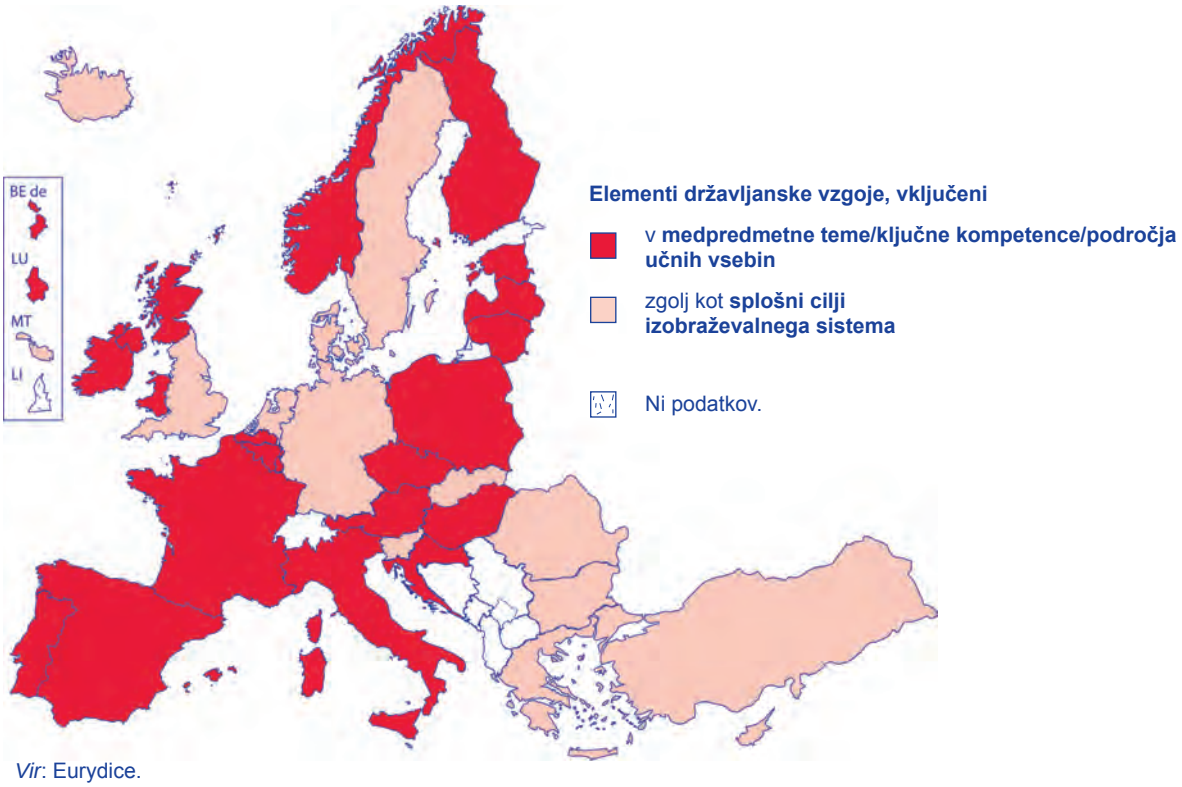

Vir: Eurydice.

Metodološko pojasnilo

Medpredmetna razsežnost se lahko uporablja na kateri koli od treh šolskih ravni ISCED. Več podrobnosti o tem je navedenih v dodatku.

Opomba k podatkom držav

Belgija (BE fr): Medpredmetnost izhaja iz obveznosti ravnatelja, da organizira medpredmetne dejavnosti s področja izobraževanja za aktivno in odgovorno državljanstvo vsaj enkrat na dve leti v obdobju ISCED 1–3.
Belgija (BE de): „Opolnomočiti učence, da bodo lahko prispevali k oblikovanju družbe“ je eden glavnih ciljev vseh okvirnih programov, ki podrobno določajo spretnosti, ki naj bi jih učenci razvili in pridobili do konca ravni ISCED 1 in 2 v vsaki stroki oziroma skupini strok.
Češka republika: Izvajanje samostojnega predmeta na ravni ISCED 2 in 3, ki se osredinja na državljansko vzgojo, je odvisno od posamezne šole.
Nemčija: Slika prikazuje obstoječe politike, ki so usklajene med deželami. Stanje je lahko drugačno v posamezni deželi.
Ciper in Islandija: Novi šolski kurikuli, ki so v veljavi od septembra 2011 in se izvajajo od 2011/12, dodatno krepijo medpredmetnost državljanske vzgoje.
Slovenija: „Državljanska kultura“ je eden od izbirnih elementov obveznega kurikula, ki ga morajo šole ponuditi svojim dijakom na višji sekundarni ravni. Te izbirne vsebine se izvaja izven rednega urnika, navadno kot dnevi dejavnosti, šole pa lahko samostojno izbirajo tudi druge metode.

V trinajstih državah ali regijah so učni cilji, povezani z državljansko vzgojo, del nacionalnih kurikulov v poglavjih, ki opredeljujejo medpredmetne teme ali ključne kompetence. Uporabljajo se v celotnem procesu učenja in poučevanja ter tudi v šolskem življenju nasploh.

V **Belgiji (flamski skupnosti)** kurikul iz leta 2010 določa različne medpredmetne končne cilje štirih področij, povezanih z državljansko vzgojo (aktivna vključenost, človekove pravice in osnovne svoboščine, demokratični sistem in evropska in mednarodna razsežnost). Učenci si prizadevajo dosegati te cilje skozi celotno sekundarno izobraževanje, kar jim omogočajo različna predavanja, izobraževalni projekti in druge dejavnosti.

V **Češki republiki** je kurikularni okvir za obvezno in višje sekundarno izobraževanje iz leta 2007 določil državljansko kompetenco kot ključno kompetenco, ki jo je treba razvijati v vseh učnih dejavnostih, ki potekajo na šoli. Poleg tega je kurikularni okvir določil več predmetov, v katere je integrirana državljanska vzgoja: „demokratično državljanstvo“ (ISCED

1 in 2), „razmišljanje znotraj evropskega in globalnega konteksta“ in „multikulturno izobraževanje“. Ti sestavljeni predmeti so določeni glede na tematska področja, ki jih obsegajo, pa tudi glede na znanje, spretnosti, sposobnosti, odnose in vrednote, ki jih naj bi jih učenci razvili pri pouku predmetov ali pri posameznih projektih, seminarjih, predavanjih in s splošnim vzdušjem na šoli.

V **Estoniji** so nacionalni kurikuli iz leta 2011 določili več kompetenc, povezanih z državljansko vzgojo (vrednote, socialne, sporazumevalne in podjetniške spretnosti, za katere naj bi učenci pridobili določeno znanje, spretnosti in odnose ob koncu vsake ravni ISCED).

V **Španiji** zakonodaja iz leta 2006, ki ureja minimalni jedrni nacionalni kurikul, predpisuje spretnosti za „socialne in državljanske kompetence“, ki naj bi jih pridobili učenci na vseh področjih in pri vseh predmetih obveznega izobraževanja.

V **Franciji** skupno jedro znanj in kompetenc iz leta 2006 zajema „socialne in državljanske kompetence“ in opredeljuje z njimi povezano znanje, spretnosti in odnose, ki naj bi jih učenci usvojili do konca določenih ključnih obdobij obveznega izobraževanja (2. in 5. razred primarnega izobraževanja in zadnje leto nižjega sekundarnega izobraževanja). Vendar so za učenje državljanske vzgoje določeni, z izjemo šolskega življenja nasploh, le posamezni in ne vsi šolski predmeti.

V **Latviji** nacionalni standardi za obvezno (2006) in višje sekundarno izobraževanje (2008) določajo, da naj bi socialne in sporazumevalne spretnosti razvijali pri večini predmetov. Poleg tega modelni program za obvezno izobraževanje predlaga, da se vsaj eno učno uro na teden nameni razpravi v razredu o naslednjih temah: pouk vrednot, vedenje, sporazumevanje, kultura, domoljubje in državljanska participacija, zdrav življenjski slog, vprašanja varnosti in prometna varnost ter poklicno usmerjanje.

V **Litvi** kurikul iz leta 2011 za primarno in nižje sekundarno izobraževanje določa, da se „socialno in državljansko vzgojo“ izvaja pri vseh predmetih, dejavnostih neformalnega izobraževanja in upravljanju na ravni šole. Poleg tega morajo učenci nižje sekundarne ravni obvezno opraviti vsaj pet ur družbenih dejavnosti na leto, kar določa nacionalni kurikul iz leta 2009. Primeri dejavnosti so „dejavnosti za lastno izražanje učencev“ na področju državljanske vzgoje, „krepitev tradicij šolske skupnosti“ in „sodelovanje pri različnih vrstah sociokulturnih projektov“.

V **Luksemburgu** je med štirimi glavnimi kompetencami, navedenimi v kurikulu za predšolsko vzgojo ter primarno izobraževanje iz leta 2010, tudi „razvijanje odnosov“ *(Attitudes relationnelles)*. Kompetence naj bi razvijali na različnih področjih razvoja in učenja.

Na **Madžarskem** nacionalni jedrni kurikul za primarno in višje sekundarno izobraževanje iz leta 2007 med svojimi temeljnimi cilji navaja več ključnih kompetenc, povezanih z državljansko vzgojo: socialne in državljanske kompetence, sporazumevanje v maternem jeziku, učenje učenja, samoiniciativnost in podjetnost. Šole imajo na podlagi teh kompetenc pomembne razvojne naloge, kot so razvijanje sposobnosti, vrednot in odnosov, povezanih z „izobraževanjem za aktivno državljanstvo in demokracijo“ skozi celotni učni proces v šoli in s sodelovanjem v šolskem življenju.

Na **Poljskem** oba trenutno veljavna jedrna kurikula (eden iz leta 2002, drugi pa iz 2008) navajata, da je razvijanje odnosov, povezanih z državljansko vzgojo, naloga šole v celoti.

Na **Finskem** jedrna kurikula za obvezno (iz leta 2004) kot tudi za višje sekundarno izobraževanje (2003) določata, da je „participativno državljanstvo in podjetnost“ medpredmetna tema, ki jo je treba vključiti v vse šolske predmete, kot je to primerno za vsak posamezni predmet, in se mora odražati v šolskem delu in šolski kulturi.

V **Združenem kraljestvu** (na **Škotskem**) je „odgovorni državljani“ eno štirih medpredmetnih področij t. i. „kurikula za odličnost“ iz leta 2008. Podrobneje ga določa nabor znanj, spretnosti in lastnosti, ki morajo biti del učenja, poučevanja in vsakodnevnega življenja izobraževalnih ustanov. Poleg tega se tudi opisi podrobnejših izkušenj in rezultatov, ki naj bi jih učenci dosegali na vseh področjih kurikula, zelo pogosto sklicujejo na državljansko vzgojo.

Na **Norveškem** kurikul iz leta 2006 določa, da mora poučevanje vseh predmetov prispevati k razvoju nabora spretnosti, odnosov in vrednot, ki krepijo socialne in kulturne kompetence in spodbujajo participacijo učencev.

Na Portugalskem in v Avstriji najdemo podobne smernice o medpredmetnem statusu državljanske vzgoje v posebnih uredbah.

V **Avstriji** uredba iz leta 1978 uvaja državljansko vzgojo kot „integralno načelo izobraževanja“ (*Grundsatzerlass Politische Bildung*) za vse vrste avstrijskih šol na vseh ravneh. Je del sistema dvanajstih načel, ki zajemajo tako pridobivanje znanja in razumevanja kot tudi razvijanje spretnosti in odnosov.

Na **Portugalskem** uredba iz leta 2001 določa „vzgojo za državljanstvo“ kot sestavni del vseh kurikularnih področij v osnovnem in višjem sekundarnem izobraževanju. Izvajati se mora kot tematske dejavnosti. Uredba podrobneje določa tudi povezane učne cilje.

V šestih državah oziroma regijah je državljanska vzgoja integrirana ali določena kot medpredmetno učno področje, pri izvajanju katerega bi morali sodelovati vsi učitelji.

V **Italiji** morajo na podlagi leta 2008 uvedenega medpredmetnega področja „državljanstvo in ustava“ vsi učitelji pri pouku svojih predmetov oziroma predmetnih področij vključevati cilje, povezane z državljanstvom in ustavo. Izvajati morajo tudi učne projekte, ki naj bi učencem omogočili poglabljanje poznavanja italijanske ustave in razvijanje vrednot aktivnega državljanstva. Vendar dejavnosti učencev preverjajo in ocenjujejo učitelji, ki poučujejo predmete predmetnih področij zgodovina oziroma geografija oziroma družbene vede.

Na **Irskem** je državljanska vzgoja na primarni ravni del programa socialne, osebne in zdravstvene vzgoje. Izvaja se v formalnem in neformalnem učnem okolju (pozitivna šolska klima in vzdušje, določen čas v urniku ter integracija v več različnih predmetnih področjih).

V **Združenem kraljestvu** (**Walesu**) kurikul iz leta 2008 določa kompetence, povezane z državljansko vzgojo, kot del širšega okvira, ki zajema vse dejavnosti šole za spodbujanje socialnega in učnega razvoja 7- do 14-letnikov in za učence, stare od 14 do 19 let, poudarja dele učnega jedra (*Learning Core*), povezane z okvirom osebne in socialne vzgoje (*Personal and Social Education framework – PSE*). Na **Severnem Irskem** je v kurikulu iz leta 2007 državljanska vzgoja del učnega področja „osebni razvoj in medsebojno razumevanje“ na primarni ravni ter področja „učenje za življenje in delo“ na sekundarni ravni. Več različnih učnih priložnosti naj bi ponudili tudi med igro in načrtovanimi dejavnostmi oziroma temami na vseh področjih kurikula. Na **Škotskem** področje „zdravje in dobro počutje“', za katero so odgovorni vsi izvajalci, vsebuje različne izkušnje in rezultate, ki so skladni z državljansko vzgojo.

Na **Hrvaškem** okvirni kurikul iz leta 2010 določa znanje, spretnosti, sposobnosti in odnose medpredmetnega programa „vzgoja in izobraževanje za človekove pravice in demokratično državljanstvo“. Program se lahko izvaja medpredmetno, kot samostojni izbirni predmet, kot izvenšolska dejavnost ali se izvaja sistematično skozi celotni šolski kurikul.

1.2 Priporočeni čas pouka

Vsi izobraževalni sistemi poudarjajo pomen državljanske vzgoje, vendar pa vse države ne določajo podrobno priporočenega časa pouka, namenjenega temu predmetnemu področju. Priporočila o času pouka obstajajo v glavnem v državah, kjer se državljanska vzgoja poučuje kot samostojni predmet. Čas pouka se zelo razlikuje od države do države in v mnogih državah se je nedavno spremenil zaradi spremenjenega načina poučevanja državljanske vzgoje. Ta razdelek proučuje minimalni priporočeni čas pouka državljanske vzgoje v primarnem ter splošnem nižjem in višjem sekundarnem izobraževanju po Evropi.

Analiza se osredinja na ure pouka državljanske vzgoje kot samostojnega predmeta, saj so na splošno za ta način poučevanja priporočila bolj natančna. V nekaterih državah, v katerih je državljanska vzgoja integrirana v druge predmete, so sicer prav tako natančno določili obseg pouka, namenjenega predmetu, ki vključuje državljansko vzgojo (npr. družboslovje v Latviji), ali širšim kurikularnim področjem, ki zajemajo več predmetov, vključno z državljansko vzgojo (npr. na Češkem, Danskem, Finskem in Norveškem). Vendar v teh primerih ne moremo jasno razločiti, koliko časa je namenjeno temam državljanske vzgoje. Ne glede na omenjeno je za Avstrijo mogoče vsaj deloma izračunati, koliko časa pouka je namenjenega državljanski vzgoji, saj ji namenjajo poseben poudarek v sklopu združenega predmeta „zgodovina, družbene vede in državljanska vzgoja“ v zadnjih dveh letih nižjega sekundarnega izobraževanja.

V približno polovici vseh evropskih držav se državljanska vzgoja poučuje kot samostojen predmet (glej sliko 1.2). Koliko časa je namenjenega tej temi, lahko ugotovimo za vsako od teh držav, razen za Nizozemsko, Finsko in Združeno kraljestvo. Na Nizozemskem in v Združenem kraljestvu navadno ne opredeljujejo natančnega časa pouka, namenjenega kateremu koli kurikularnemu področju. Šole avtonomno razporedijo čas pouka posameznih predmetov, saj to sodi v njihovo pristojnost.

Treba je tudi opomniti, da lahko število ur pouka državljanske vzgoje znatno presega število ur, navedenih na sliki 1.4 v nadaljevanju. V večini držav namreč predmetno ločeno poučevanje ni edini način, ki se uporablja. Zato je lahko več časa namenjenega državljanski vzgoji na račun drugih načinov poučevanja, ki smo jih že navedli v tem poglavju. Poleg tega je lahko v več državah državljanska vzgoja obvezni predmet samo za nekatere učence oziroma dijake (navadno na višji sekundarni ravni), kar je odvisno od usmeritve oziroma področij, ki so si jih izbrali. „Vsakodnevno pravo“ je na primer obvezni predmet za dijake višjega sekundarnega izobraževanja v Estoniji, ki so si izbrali področje izobraževanja „družbene vede”. Podobno je posebni predmet „zgodovina, družbene vede in državljanska vzgoja” obvezen za dijake splošnih višjih sekundarnih šol v Avstriji. Elemente državljanske vzgoje se lahko poučuje tudi kot del fleksibilnega kurikula, kot to velja pri predmetu „politika in pravo“ v Latviji.

V državah, kjer obstajajo priporočila za državljansko vzgojo, je čas pouka dodeljen posameznim ravnem izobraževanja in je navadno bolj zgoščen v sekundarnem izobraževanju. Samo v šestih državah (Estonija, Grčija, Španija, Francija, Portugalska in Romunija) je določeno, da se državljanska vzgoja poučuje na primarni ravni (ISCED 1). Vendar v nobeni od teh držav ne predpisujejo časa pouka izključno za to raven. V večini držav podrobno določajo čas pouka državljanske vzgoje na nižji sekundarni ravni (ISCED 2). V šestih od teh držav (Irski, Litvi, Avstriji, Sloveniji, Norveški in Turčiji) je čas pouka državljanske vzgoje predpisan le za to raven izobraževanja. Bolgarija, Luksemburg in Hrvaška pa so edine države, v katerih je čas pouka natančno določen le za višje sekundarno izobraževanje. Le v štirih državah (Estoniji, Grčiji, Španiji in Franciji) je čas pouka natančno določen za vse izobraževalne ravni. V Estoniji, Grčiji in Španiji je pouku državljanske vzgoje namenjenega bistveno več časa na sekundarni kot na primarni ravni, medtem ko se v Franciji učne ure državljanske vzgoje izvajajo v glavnem na primarni in nižji sekundarni ravni.

◆ ◆ ◆ Slika 1.4: Povprečno minimalno število ur pouka državljanske vzgoje kot samostojnega predmeta v enem teoretičnem letu, kot je določeno za primarno in splošno (nižje in višje) sekundarno izobraževanje, 2010/11

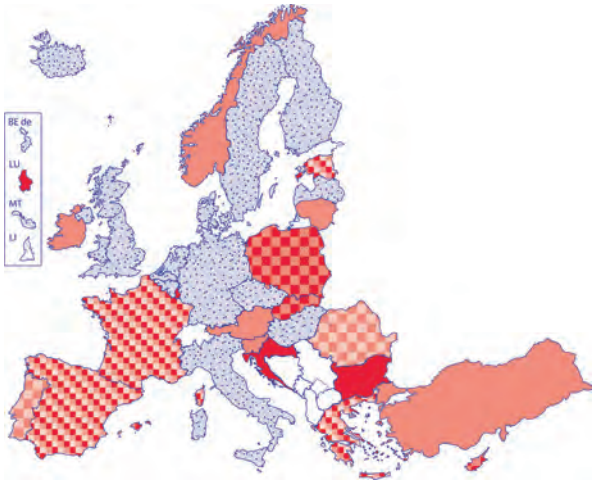

ISCED 1 ISCED 2 Ni podatkov.
ISCED 3 Ni opredeljeno.

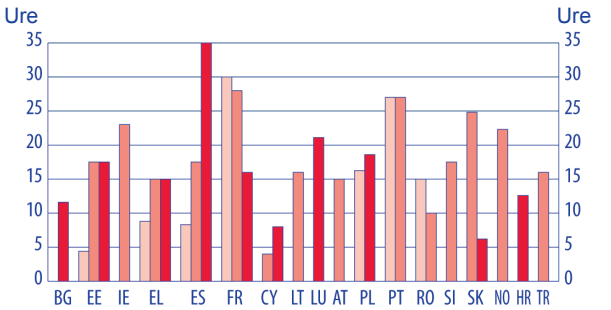

	B	EE	IE	EL	ES	FR	CY	LT	LU
ISCED 1		4,4		8,8	8,3	30,0			
ISCED 2		17,5	23,0	15,0	17,5	28,0	4,0	16,0	
ISCED 3	11,6	17,5		15,0	35,0	16,0	8,0		21,1
	AT	**PL**	**PT**	**RO**	**SI**	**SK**	**NO**	**HR**	**TR**
ISCED 1			27,0	15,0					
ISCED 2	15,0	16,3	27,0	10,0	17,5	24,8	22,3		16,0
ISCED 3		18,6				6,2		12,6	

Vir: Eurydice.

Metodološko pojasnilo

Slika prikazuje povprečno minimalno število ur (v 60 minutah) obveznega pouka državljanske vzgoje kot samostojnega predmeta v primarnem, nižjem in višjem sekundarnem izobraževanju. Čas pouka, prikazan v tej tabeli, temelji na minimalnih priporočilih za navedeno referenčno leto.
Za vsako leto primarnega, nižjega in višjega sekundarnega izobraževanja smo učno obremenitev izračunali tako, da smo pomnožili dnevno obremenitev s številom dni poučevanja v letu. Rekreativni ali drugi odmori ter tudi čas, namenjen izbirnim uram, niso všteti. Skupni čas pouka predmeta za vsako leto smo sešteli in tako dobili skupno pedagoško obremenitev za primarno, nižje in višje sekundarno izobraževanje. Teoretično leto dobimo, če te vrednosti delimo s številom let vsake izobraževalne ravni.

Opomba k podatkom držav

Nemčija: Slika prikazuje obstoječe politike, ki so usklajene med deželami. Stanje je lahko drugačno v posamezni deželi.
Portugalska: Navedeni čas pouka prikazuje običajno prakso. Uradna razporeditev časa velja za širše nedisciplinarno kurikularno področje, ki poleg državljanske vzgoje vsebuje tudi druge predmete.
Turčija: Čeprav v turškem sistemu izobraževanja formalno ni ravni ISCED 2, lahko za potrebe primerjave upoštevamo 1.– 5. razred kot raven ISCED 1 ter 6., 7. in 8. razred kot raven ISCED 2.

◆ ◆ ◆

Pri primerjavi letnega povprečnega časa pouka državljanske vzgoje moramo biti pazljivi, saj obstajajo precejšnje strukturne razlike med državami, na primer različno trajanje primarnega in sekundarnega izobraževanja in različno število let poučevanja državljanske vzgoje (glej sliko 1.2). Na vseh treh proučevanih ravneh izobraževanja se povprečno letno število ur državljanske vzgoje znatno razlikuje od ene evropske države do druge. Med šestimi državami, kjer obstajajo priporočila o času poučevanja državljanske vzgoje na primarni ravni, je temu pouku namenjenega povprečno največ časa v Franciji (30 ur), kjer se državljanska vzgoja poučuje neprekinjeno od šestega leta starosti dalje. Najmanj ur pouka na primarni ravni je državljanski vzgoji namenjenega v Estoniji (4,4 ure), kjer pouk državljanske vzgoje poteka le eno leto na tej stopnji izobraževanja, več pozornosti pa ji je namenjeno v sekundarnem izobraževanju. Na nižji sekundarni ravni je državljanski vzgoji znova namenjenega največ priporočenega časa prav v Franciji (28 ur), medtem ko je na Cipru letno povprečje samo 4 ure, saj se na tej ravni državljanska vzgoja poučuje le eno leto. Te precejšnje razlike se kažejo tudi na višji sekundarni ravni, kjer ima Španija najvišje letno priporočeno število ur (35). Na Slovaškem je na tej stopnji državljanski

vzgoji namenjeno najnižje število ur (6,2), vendar pa so tam priporočene ure pouka državljanske vzgoje zgoščene v glavnem na nižji sekundarni ravni.

Če primerjamo podatke s tistimi iz predhodne študije Eurydice o državljanski vzgoji (Eurydice, 2005), lahko opazimo nekaj pomembnih sprememb. Litva je povečala število priporočenih ur za pouk tega predmeta na nižji sekundarni ravni, medtem ko so v Bolgariji in Luksemburgu obseg pouka povečali na višji sekundarni ravni. Slovaška je uvedla priporočila za višjo sekundarno raven, saj po predhodnih podatkih doslej takšnih priporočil niso imeli. V Španiji so objavili priporočila glede časa pouka državljanske vzgoje na vseh ravneh šolskega izobraževanja. Na Norveškem pa so povečali število ur in jih zgostili zgolj na nižji sekundarni ravni.

Zgodile so se precejšnje spremembe tako pri določitvi obsega ur pouka državljanske vzgoje kot tudi pri izbiri načina izvajanja tega predmetnega področja. Primerjava s predhodno študijo kaže, da je v nekaterih državah oziroma regijah znotraj držav integrirano in medpredmetno poučevanje državljanske vzgoje zamenjalo predmetno ločeno poučevanje državljanske vzgoje. Te spremembe načina poučevanja lahko deloma pojasnijo, zakaj v državah, kot na primer v nemško govoreči skupnosti v Belgiji, na Češkem (na nižji sekundarni ravni), v Italiji in Latviji, ne priporočajo več časa pouka državljanske vzgoje.

1.3 Vsebina

Kurikul državljanske vzgoje določajo cilji, ki jih morajo učenci doseči, znanje in razumevanje, ki ju morajo usvojiti, ter spretnosti, ki jih morajo obvladati. Kot smo videli v razdelku 1.1, se državljansko vzgojo poučuje na več načinov. Ne glede na način poučevanja kurikuli evropskih držav zajemajo vse tri zgoraj omenjene elemente.([13])

To poglavje zato proučuje vsakega od teh treh elementov kurikula in poudarja tako skupne kot posebne lastnosti po Evropi.

1.3.1 Cilji

Predhodna študija Eurydice je poudarila tri glavne skupine ciljev državljanske vzgoje (Eurydice, 2005, str. 23). V tej študiji pa smo cilje še nadalje razčlenili v štiri glavne skupine:

- razvijanje politične pismenosti (poznavanje osnovnih dejstev in razumevanje bistvenih konceptov);
- usvojitev kritičnega mišljenja in analitičnih spretnosti;
- razvijanje določenih vrednot, odnosov in ravnanj (občutek za spoštovanje, strpnost, solidarnost itd.);
- spodbujanje aktivne participacije ter udejstvovanja na ravni šole in skupnosti.

Prvi cilj – razvijanje politične pismenosti – pogosto vključuje učenje o temah, kot so družbene, politične in civilne ustanove; pravice in dolžnosti državljanov; človekove pravice; nacionalne ustave; socialna vprašanja, prepoznavanje kulturne in zgodovinske dediščine ter kulturne in jezikovne raznolikosti družbe. Drugi cilj dopolnjuje prvega, saj je kritično mišljenje ključno za razvijanje politične pismenosti, ker omogoča mladim ljudem analizirati in oceniti informacije o družbenih in političnih vprašanjih. Tretji cilj zajema vrednote, odnose in ravnanja, ki naj bi jih učenci usvojili pri pouku državljanske vzgoje v

([13]) V dodatku 1 so podrobni podatki o načinih poučevanja državljanske vzgoje.

šoli. Čeprav seznam ni izčrpen, ta cilj lahko na primer vsebuje učenje o spoštovanju in medsebojnem razumevanju, družbeni in moralni odgovornosti in razvijanje smisla za solidarnost z drugimi. Zadnji cilj – aktivna participacija – učencem nalaga, da bodo dejavno sodelovali v svoji skupnosti, kar jim omogoča v praksi uporabljati znanje in spretnosti, ki so si jih pridobili, kot tudi vrednote in odnose, ki so jih usvojili v procesu učenja, v povezavi s prvimi tremi cilji (več podatkov o participaciji učencev najdete v 2. in 3. poglavju).

Ti štirje cilji odražajo tudi dejstvo, da bo državljanska vzgoja, ki se poučuje in uči v šoli, uspešna le, če bo presegla „ozke formalne okvire, ki jih v glavnem določa vsebina in ki temeljijo le na vsebinskem znanju. Osnovni cilj ni le posredovati informacije, temveč z njimi pomagati učencem, da razumejo in okrepijo svojo zmožnost participacije“ (Kerr 1999, str. 11).

Slika 1.5 prikazuje, kateri od teh štirih ciljev so predvideni za posamezno raven izobraževanja. Vse države omrežja Eurydice imajo te štiri cilje zapisane v svojih nacionalnih kurikulih na večini ravneh šolskega izobraževanja.

Natančneje, polovica držav je poročala, da so ti cilji del vsake stopnje šolskega izobraževanja. Učencem od primarnega do višjega sekundarnega izobraževanja naj bi pomagali pri razvijanju politične pismenost ter spretnosti kritičnega in neodvisnega mišljenja, kot tudi pri prevzemanju določenih vrednot in ravnanj. Spodbujali naj bi jih k udeležbi v njihovih šolskih in lokalnih skupnostih. V ostalih državah imajo vse te cilji le na eni ravni šolskega izobraževanja. V zelo redkih primerih pa enega od ciljev nimajo opredeljenega na nobeni ravni. Tako je v nemško govoreči skupnosti v Belgiji, kjer cilja, povezanega s spodbujanjem aktivne participacije in udejstvovanja, ne vključujejo, in na Danskem, kjer gre za isti cilj, vendar samo, kadar to velja na ravni lokalne skupnosti. V štirih državah nobeden od teh ciljev ni opredeljen na eni ali več ravneh izobraževanja: na Danskem na primarni ravni izobraževanja, v nemško govoreči skupnosti v Belgiji na višji sekundarni ravni in v Turčiji na obeh omenjenih ravneh izobraževanja.

Razlike med vsemi državami, ki so sprejele različne cilje, so zelo majhne. „Razvijanje vrednot, odnosov in ravnanj“ je vendarle najpogosteje priporočeni cilj v vseh državah in na vseh izobraževalnih ravneh, medtem ko je „spodbujanje aktivne participacije in udejstvovanja na ravni skupnosti“ najredkeje priporočeni cilj. Vendar ne smemo pozabiti, da v nekaterih državah participacije učencev ne predvideva kurikul, temveč je le-ta posledica pobude na ravni šole oziroma del posebnega nacionalnega programa (glej 3. poglavje).

Ko primerjamo cilje na različnih ravneh izobraževanja, opazimo nekaj razlik. Uradni kurikuli vseh držav na primarni ravni vključujejo „razvoj vrednot, odnosov in ravnanj“. Enako velja za dva kognitivna cilja, „razvijanje politične pismenosti“ in „usvojitev kritičnega mišljenja in analitičnih spretnosti“. Zadnji cilj, ki spodbuja učence k bolj dejavni vlogi, priporoča manj držav, vendar jih je še vedno sorazmerno veliko. Izpostaviti pa moramo zanimive razlike med nekaterimi državami. Na Islandiji na primer nacionalni kurikuli priporočajo aktivno participacijo učencev primarne ravni v šoli, ne pa tudi izven nje. In obratno, v Španiji naj bi bili učenci dejavno udeleženi pri dejavnostih lokalne skupnosti, ne pa v šoli.

Uradni kurikuli državljanske vzgoje za nižjo sekundarno raven v vseh državah, razen v nekaterih redkih izjemah, opredeljujejo vse štiri cilje, vsi (brez izjeme) pa vsebujejo cilj „razvijanje vrednot, odnosov in ravnanja“.

V primerjavi z nižjo sekundarno in (v nekaj primernih) primarno ravnijo je malo manj držav, ki ne priporočajo vseh štirih ciljev na višji sekundarni ravni. Cilj politične pismenosti pa se pogosteje priporoča na višji sekundarni kot na primarni ravni.

Slika 1.5: Cilji državljanske vzgoje iz nacionalnih kurikulov (ISCED 1–3), 2010/11

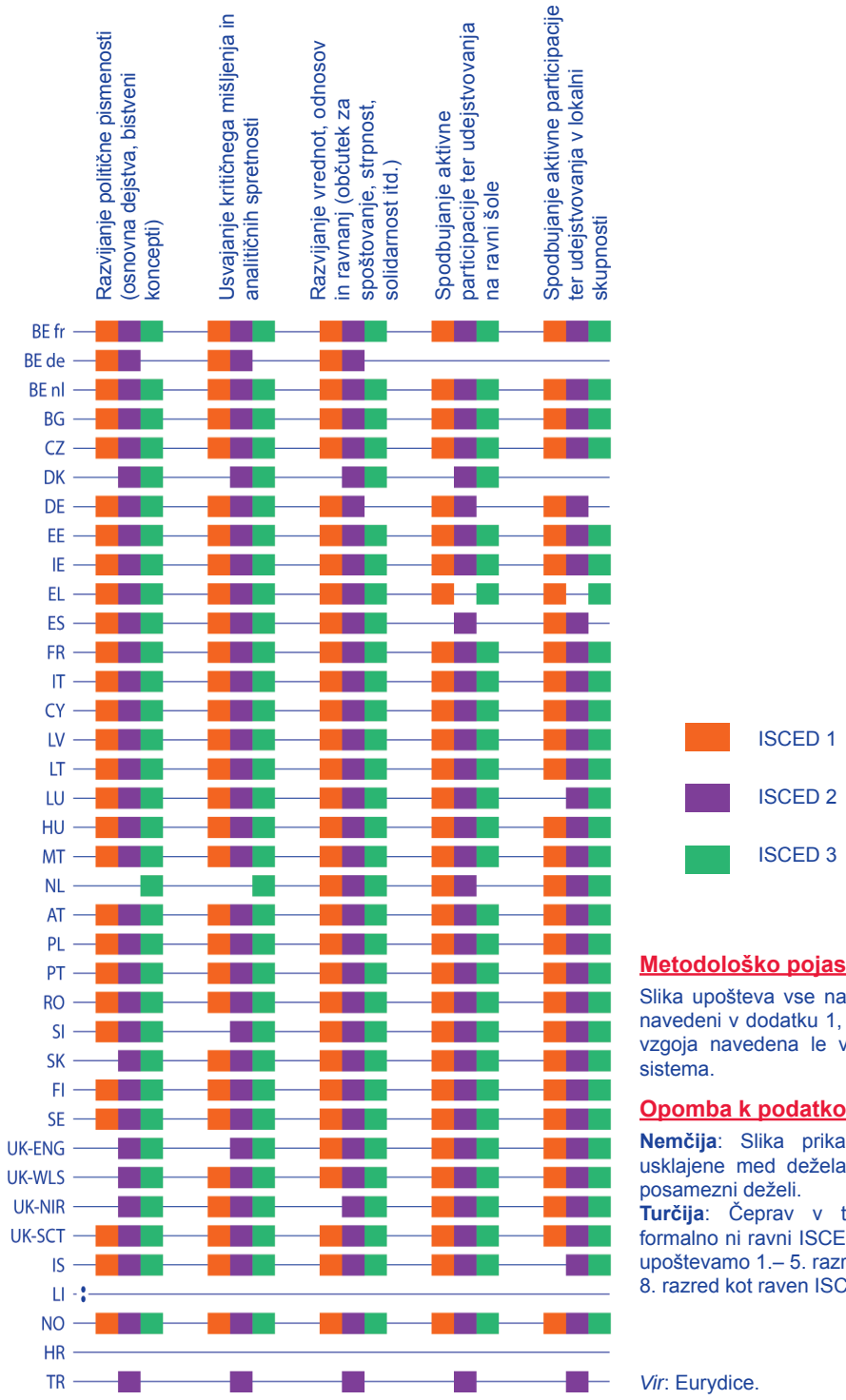

Metodološko pojasnilo

Slika upošteva vse načine državljanske vzgoje, kot so navedeni v dodatku 1, tudi primere, kjer je državljanska vzgoja navedena le v splošnih ciljih izobraževalnega sistema.

Opomba k podatkom držav

Nemčija: Slika prikazuje obstoječe politike, ki so usklajene med deželami. Stanje je lahko drugačno v posamezni deželi.
Turčija: Čeprav v turškem sistemu izobraževanja formalno ni ravni ISCED 2, lahko za potrebe primerjave upoštevamo 1.– 5. razred kot raven ISCED 1 ter 6., 7. in 8. razred kot raven ISCED 2.

Vir: Eurydice.

1.3.2 Znanje in razumevanje

Mladi potrebujejo vedno širše znanje, da bi v celoti izpolnili svojo državljansko vlogo, kar se odraža v nacionalnih kurikulih državljanske vzgoje. Področja znanja oziroma teme, ki jih določajo nacionalni kurikuli, so navedeni na sliki 1.6. Razvrstimo jih lahko v tri glavne skupine: nacionalni družbenopolitični sistem; družbena vprašanja ter evropska in mednarodna razsežnost.

Najpogostejše teme so povezane z znanjem in razumevanjem družbenopolitičnega sistema države, človekovimi pravicami in demokratičnimi vrednotami kot tudi z enakostjo in pravičnostjo. Te teme so se tradicionalno poučevale v šolah.

Slika 1.6: Teme državljanske vzgoje iz nacionalnih kurikulov (ISCED 1–3), 2010/11

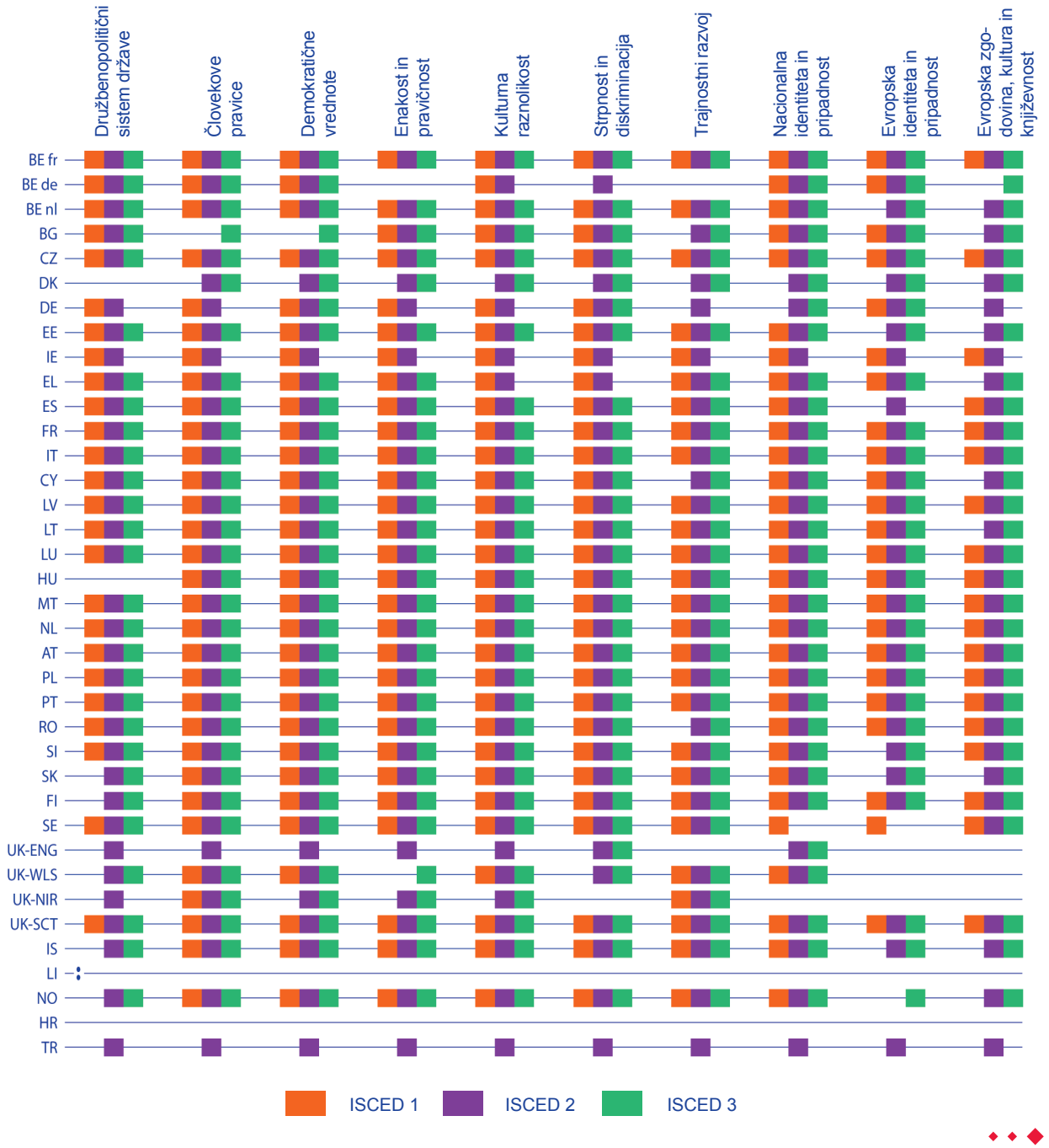

◆ ◆ ◆ **Slika 1.6 (nadaljevanje): Teme državljanske vzgoje iz nacionalnih kurikulov (ISCED 1–3), 2010/11**

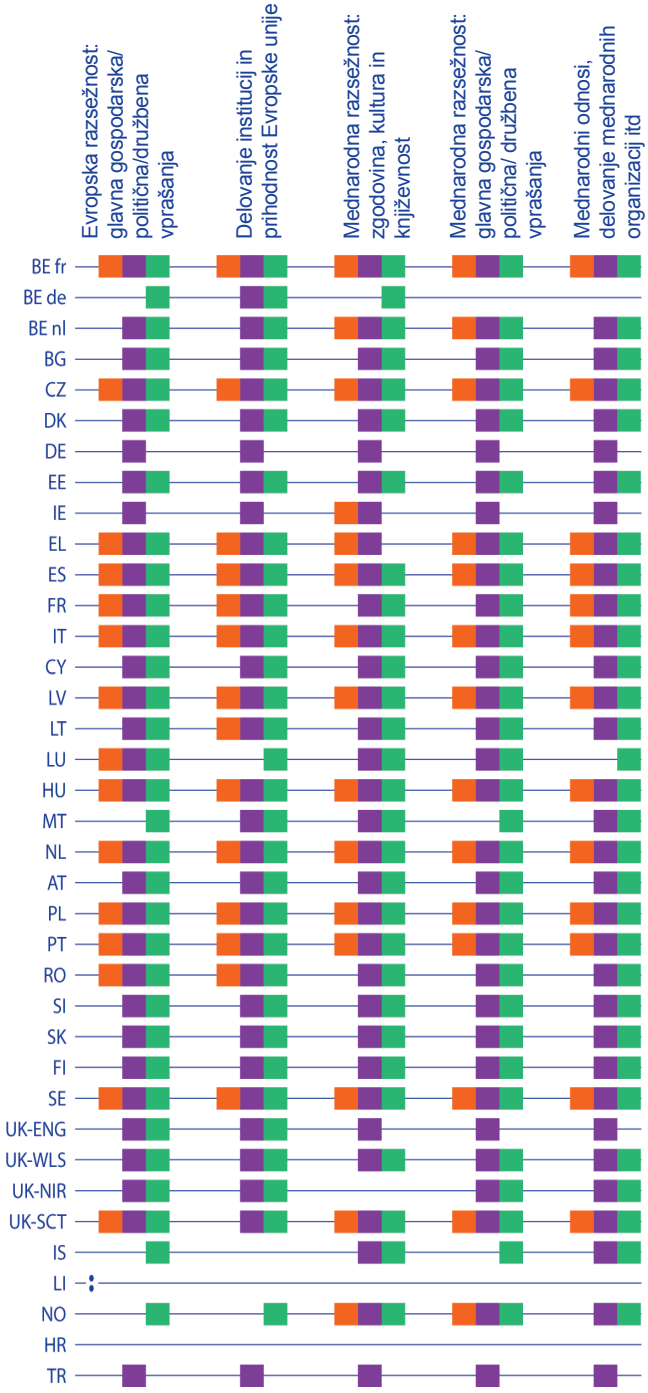

Metodološko pojasnilo

Slika upošteva vse načine pouka državljanske vzgoje, kot so navedeni v dodatku 1, tudi primere, kjer je državljanska vzgoja navedena le splošnih ciljih izobraževalnega sistema.

Opomba k podatkom držav

Nemčija: Slika prikazuje obstoječe politike, ki so usklajene med deželami. Stanje je lahko drugačno v posamezni deželi.
Turčija: Čeprav v turškem sistemu izobraževanja formalno ni ravni ISCED 2, lahko za potrebe primerjave upoštevamo 1.– 5. razred kot raven ISCED 1 ter 6., 7. in 8. razred kot raven ISCED 2.

Vir: Eurydice.

◆ ◆ ◆

Kurikuli vsebujejo tudi sodobna družbena vprašanja, s katerimi se učenci oziroma dijaki spopadajo v vsakdanjem življenju. Strpnost in diskriminacija, kulturna raznolikost in trajnostni razvoj so najpogostejše teme v tej skupini evropskih držav.

Državljanska vzgoja se ne osredotoča le na nacionalni okvir; evropska in mednarodna razsežnost sta prav tako pomembni. Vsebina predmeta s tega področja se navezuje v glavnem na zgodovino, kulturo in književnost, pa tudi na gospodarska, politična in družbena vprašanja. Posebne teme obravnavajo

evropske institucije, delovanje EU in mednarodnih organizacij in zadeve drugod po svetu. Državljanska vzgoja se ukvarja tudi z občutkom nacionalne in evropske identitete in pripadnosti.

V nekaterih državah poleg omenjenih priporočajo še naslednje teme: enakost med spoloma (francoska skupnost v Belgiji, Španija in Avstrija), prometna varnost (Latvija, Portugalska in Španija) in sistem socialne podpore (Španija in Islandija). Na Češkem in v Latviji kurikul državljanske vzgoje obsega teme o lastnini, lastništvu, pa tudi „denar in tržno gospodarstvo“. „Izobraževanje za podjetništvo“ je prav tako ena od tem, ki se poučujejo v sklopu državljanske vzgoje v nekaterih državah, kot sta Estonija in Portugalska.([14])

Slika 1.6 kaže, da je v veliki večini držav predpisano veliko omenjenih tem ter da višja raven izobraževanja prinaša tudi večje število tem, ki jih obsega kurikul.

Po podatkih iz nacionalnih kurikulov so najpogostejše teme na primarni ravni sledeče: „družbenopolitični sistem države“, „demokratične vrednote“, „strpnost in diskriminacija“ ter „nacionalna identiteta in pripadnost“. Manj pogoste so teme, kot sta „trajnostni razvoj“ in „človekove pravice“, ki jih obravnava podobno število držav. V približno tretjini držav na primarni ravni ne obravnavajo tem „enakost in pravičnost“ ali „kulturna raznolikost“ – s temi vprašanji se ukvarjajo šele na ravni sekundarnega izobraževanja. Teme, povezane z evropsko in mednarodno razsežnostjo, so najmanj pogoste na primarni ravni (v manj kot polovici proučevanih držav).

Na nižji sekundarni ravni so vse omenjene teme del kurikula državljanske vzgoje v skoraj vseh državah. Na višji sekundarni ravni se spremeni le malo, vendar na tej ravni v nekaterih državah ne obravnavajo več nekaterih tem. V Nemčiji in v Združenem kraljestvu (Angliji) teme, povezane z evropsko in mednarodno razsežnostjo, na primer niso več zapisane v kurikulu. Vendar do konca sekundarnega izobraževanja dijaki skoraj vseh evropskih držav obravnavajo vsa tri področja znanja in razumevanja.

1.3.3 Spretnosti

Za potrebe te študije smo določili štiri spretnosti, ki so bistvene za učence in dijake, da bi postali dejavni in odgovorni državljani:

- državljanske spretnosti (sodelovanje v družbi, prostovoljno delo in vplivanje na javne politike z glasovanjem in dajanjem pobud);
- družbene spretnosti (življenje in delo z drugimi, razreševanje sporov);
- sporazumevalne spretnosti (poslušanje, razumevanje in sodelovanje v razpravi);
- medkulturne spretnosti (vzpostavljanje medkulturnega dialoga in spoštovanje kulturnih razlik).

Iz slike 1.7. je razvidno, da nacionalni kurikuli v veliki večini držav vsebujejo vse štiri spretnosti na vseh ravneh izobraževanja. Čeprav teh spretnosti ne obravnavajo vedno na isti ravni, naj bi dijaki do konca sekundarnega izobraževanja pridobili vse štiri spretnosti. Kljub temu pa obstaja nekaj izjem. V Grčiji na nobeni ravni izobraževanja kurikul ne navaja državljanskih spretnosti, v nemško govoreči skupnosti v Belgiji pa medkulturnih spretnosti.

([14]) Bolj podrobne podatke o podjetniškem izobraževanju v evropskih nacionalnih kurikulih najdete v besedilu EACEA/Eurydice (2012a).

◆ ◆ ◆ **Slika 1.7: Spretnosti, ki jih razvijejo učenci pri državljanski vzgoji, kot priporočajo nacionalni kurikuli (ISCED 1–3), 2010/11**

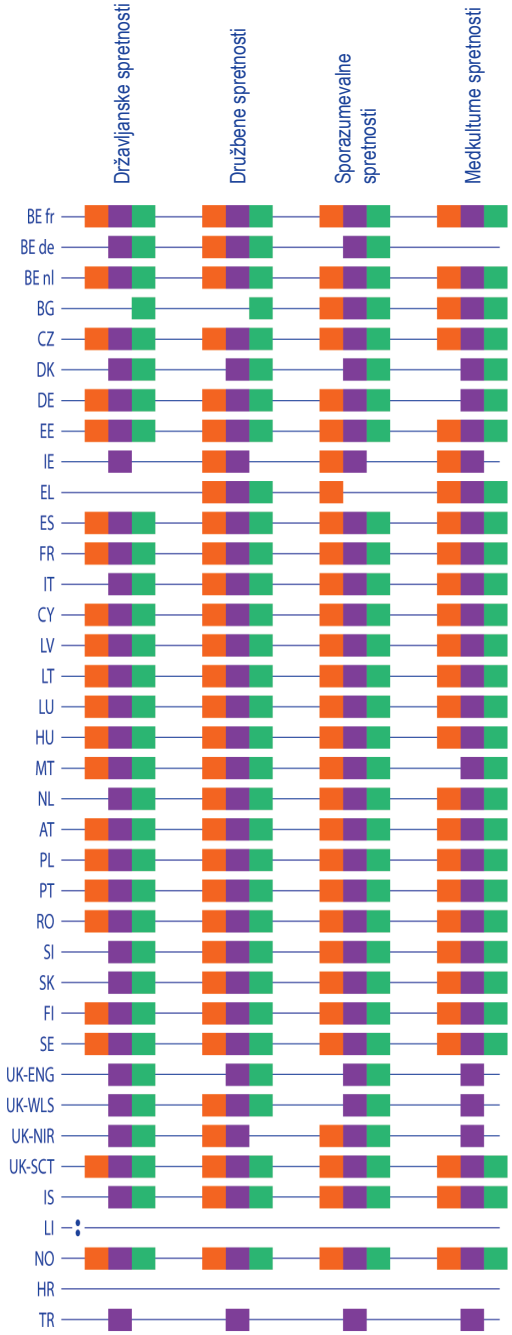

Metodološko pojasnilo

Ta slika upošteva vse pristope k državljanski vzgoji, kot so navedeni v dodatku 1, vključno s primeri, kjer je državljanska vzgoja zgolj vključena v splošne cilje izobraževalnega sistema.

Opomba k podatkom držav

Nemčija: Slika prikazuje obstoječe politike, ki so usklajene med deželami. Stanje je lahko drugačno v posamezni deželi.
Turčija: Čeprav v turškem sistemu izobraževanja formalno ni ravni ISCED 2, lahko za potrebe primerjave upoštevamo 1.– 5. razred kot raven ISCED 1 ter 6., 7. in 8. razred kot raven ISCED 2.

Vir: Eurydice.

◆ ◆ ◆

Na primarni ravni so sporazumevalne in socialne spretnosti najpogosteje priporočene spretnosti v vseh državah omrežja Eurydice, čeprav velika večina nacionalnih kurikulov vsebuje tudi medkulturne spretnosti. Najredkeje priporočajo državljanske spretnosti, razlog pa je najbrž razumevanje abstraktnejših političnih pojmov, ki je potrebno za te spretnosti.

Na sekundarni ravni v skoraj vseh proučevanih državah uradni kurikuli zajemajo vse štiri spretnosti, obstajajo pa tudi izjeme: v Grčiji na tej stopnji ne vključujejo ne državljanskih ne sporazumevalnih spretnosti; v Bolgariji priporočajo razvijanje državljanskih in socialnih spretnosti samo na višji sekundarni ravni; v nemško govoreči skupnosti v Belgiji ter v Združenem kraljestvu ni priporočil o medkulturnih spretnostih v sekundarnem izobraževanju (razen v Walesu na nižji sekundarni ravni); v Združenem

kraljestvu (razen na Škotskem) priporočajo medkulturne spretnosti le za nižjo sekundarno raven; na Irskem in v Turčiji pa na višji sekundarni ravni ne priporočajo nobene od omenjenih spretnosti. Na splošno največ držav priporoča, naj si učenci na nižji sekundarni ravni prizadevajo razviti vse štiri spretnosti.

1.3.4 Podatki ICCS 2009 o ciljih kurikula in samozavesti učiteljev

V razdelku 1.3 so predstavljeni cilji, znanje in spretnosti, ki naj bi si jih prizadevali doseči učenci oziroma dijaki po evropskih državah, kot to določajo nacionalni kurikuli državljanske vzgoje. Analizo in primerjave držav zaključujemo s pogledom na državljansko vzgojo z gledišča šole. Vir podatkov je anketa učiteljev, ki je bila del Mednarodne raziskave državljanskega izobraževanja in vzgoje (ICCS, IEA, 2010b) in ki pokriva triindvajset izobraževalnih sistemov omrežja Eurydice.([15])

Proučevanje podatkov iz ICCS je povezano z dvema kazalnikoma iz ankete učiteljev.([16]) Prvi zadeva tri cilje, ki veljajo za najpomembnejše pri državljanski vzgoji. Drugi kazalnik temelji na odgovorih učiteljev o njihovi samozavesti pri poučevanju državljanske vzgoje. Vsi anketirani učitelji so učili redne šolske predmete učence osmega razreda (stare približno 14 let) v šolskem letu 2008/09. V vseh državah spada osmi razred v nižje sekundarno izobraževanje.

Študija ICCS je ponudila deset ciljev državljanske vzgoje. Anketirani učitelji so izbrali tri cilje, ki so po njihovem mnenju najpomembnejši. Učitelji so izbirali med naslednjimi cilji:

1. spodbujanje vedenja o družbenih, političnih in civilnih ustanovah;
2. spodbujanje spoštovanja in varovanja okolja;
3. spodbujanje usposobljenosti za zagovarjanje lastnega stališča;
4. razvoj spretnosti, potrebnih za reševanje sporov;
5. spodbujanje vedenja o pravicah in odgovornostih državljanov;
6. spodbujanje participacije učencev v (lokalni) skupnosti;
7. spodbujanje kritičnega in neodvisnega mišljenja;
8. spodbujanje sodelovanja učencev pri šolskem življenju;
9. podpora razvoju učinkovitih strategij za boj proti rasizmu in ksenofobiji;
10. priprava učencev za bodoče politično udejstvovanje.

Po mnenju učiteljev (glej sliko 1.8) je spodbujanje poznavanja državljanskih pravic in odgovornosti najpomembnejši cilj državljanske vzgoje (62,8 %). Spodbujanje kritičnega in neodvisnega mišljenja prav tako spada med tri najpomembnejše cilje po mnenju več kot polovice anketiranih učiteljev (57,9 %). Na drugem delu lestvice je zelo majhen odstotek učiteljev ocenil, da je pomembno pripraviti učence za udeležbo v politiki v prihodnosti, saj jih je le 4,4 % menilo, da je to pomemben cilj državljanske vzgoje.

Učitelji osmega razreda so podobno ocenili dva cilja, in sicer „spodbujanje spoštovanja in varovanja okolja“ (36,7 %) ter „razvijanje spretnosti in kompetenc učencev za razreševanje sporov“ (36,0 %).

([15]) 23 evropskih držav: Belgija (flamska skupnost), Bolgarija, Češka republika, Danska, Estonija, Grčija, Irska, Španija, Italija, Ciper, Latvija, Litva, Luksemburg, Malta, Nizozemska, Avstrija, Poljska, Slovenija, Slovaška, Finska, Švedska, Velika Britanija (Anglija) in Lihtenštajn.

([16]) Tudi ravnatelje so prosili, naj ocenijo, kateri trije cilji so po njihovem mnenju najpomembnejši za državljansko vzgojo. Podrobnejše podatke najdete v besedilu IEA 2010b, str. 126–130.

Malo manjši odstotek učiteljev (31,1 %) meni, da je poznavanje družbenih, političnih in civilnih ustanov prav tako pomemben cilj. In končno, manj kot 20 % anketiranih učiteljev je izbralo preostale štiri cilje: „spodbujanje učencev k zagovarjanju svojega stališča“ (20,1 %), „spodbujanje sodelovanja učencev pri šolskem življenju“ (18,7 %), „spodbujanje sodelovanja učencev v lokalni skupnosti“ (15,1%) in nazadnje „spodbujanje razvijanja učinkovitih strategij za boj proti rasizmu in ksenofobiji“ (16,2 %).

◆ ◆ ◆ **Slika 1.8: Mnenja učiteljev o pomembnosti posebnih ciljev državljanske vzgoje (kot nacionalni odstotni deleži), 2008/09**

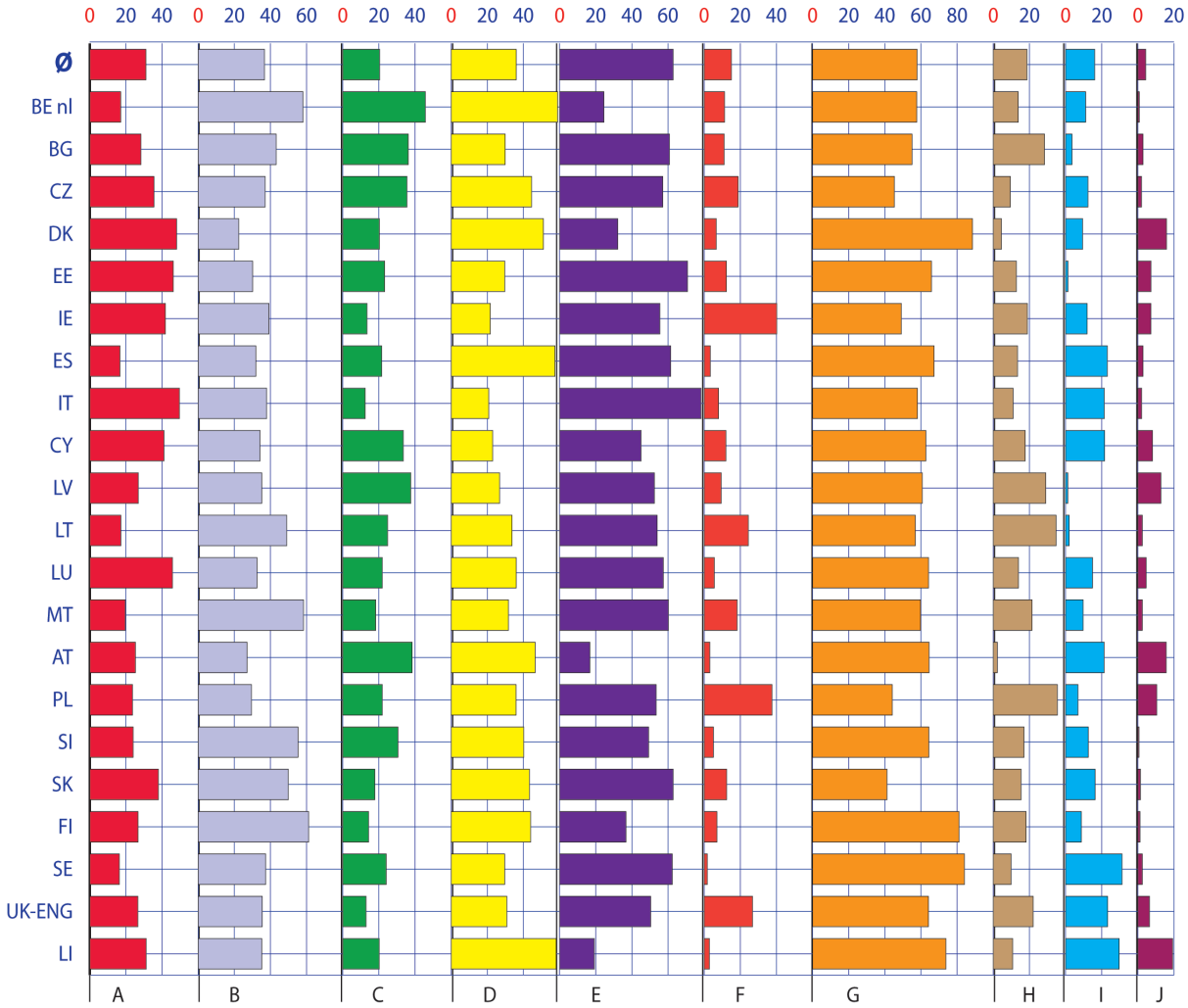

Cilji državljanske vzgoje, povezani s področji:

A Poznavanje družbenih, političnih in civilnih ustanov

B Spoštovanje in varovanje okolja

C Zmožnost zagovarjati lastno stališče

D Spretnosti in kompetence za reševanje sporov

E Poznavanje pravic in odgovornosti državljanov

F Participacija v lokalni skupnosti

G Kritično in neodvisno mišljenje

H Sodelovanje pri šolskem življenju

I Učinkovite strategije za boj proti rasizmu in ksenofobiji

J Priprava na udeležbo v politiki v prihodnosti

Vir: IEA, baza podatkov ICCS, 2009.

Ø Povprečni odstotki

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Ø	31,1	36,7	20,4	36,0	62,8	15,1	57,8	18,7	16,2	4,4
BE nl*	17,1	58,0	45,7	58,9	24,5	11,3	57,6	13,8	11,1	0,8
BG	28,3	43,2	36,3	29,9	60,8	11,1	55,0	28,4	3,6	2,8
CZ	35,5	37,1	35,6	44,5	57,1	18,8	45,3	9,5	12,5	2,0
DK*	48,0	22,5	20,2	51,1	32,2	6,7	88,5	4,5	9,5	15,9
EE	46,2	30,2	23,2	29,6	70,8	12,3	65,8	12,8	1,4	7,3
IE	41,9	39,2	13,5	21,7	55,5	40,2	49,2	18,9	11,9	7,2
ES	16,7	31,9	21,5	57,5	61,5	3,4	67,3	13,5	23,1	2,9
IT	49,6	37,8	12,4	20,8	78,3	8,0	58,0	10,9	21,5	2,1
CY	41,0	34,2	33,5	23,0	45,1	12,0	62,7	17,6	21,6	8,1
LV	26,9	35,2	37,7	26,8	52,4	9,4	60,7	29,0	1,2	12,7
LT	17,2	49,0	24,9	33,7	54,0	24,5	56,9	34,8	2,0	2,5
LU*	45,8	32,6	21,8	36,0	57,4	5,6	64,2	13,9	14,9	4,6
MT	19,6	58,3	18,2	31,7	60,3	18,3	59,8	21,5	9,7	2,5
AT*	25,3	27,0	38,4	46,5	16,7	3,2	64,5	2,2	21,4	15,7
PL	23,6	29,5	21,9	36,0	53,5	37,6	44,1	35,5	6,9	10,5
SI	24,0	55,3	30,5	40,2	49,3	5,1	64,3	17,0	12,6	0,7
SK	38,0	49,9	17,7	43,3	62,9	12,5	41,2	15,4	16,4	1,4
FI	26,8	61,1	14,3	44,0	36,8	7,1	81,1	18,2	8,7	1,3
SE	16,4	37,4	24,0	29,6	62,3	1,7	84,0	9,9	31,3	2,5
UK-ENG*	26,7	35,4	12,9	30,8	50,4	26,8	64,1	22,1	23,3	6,5
LI	31,2	35,2	20,2	58,1	19,2	3,0	73,8	10,7	29,7	19,3

Cilji državljanske vzgoje, povezani s področji:

A Poznavanje družbenih, političnih in civilnih ustanov

B Spoštovanje in varovanje okolja

C Zmožnost zagovarjati lastno stališče

D Spretnosti in kompetence za reševanje sporov

E Poznavanje pravic in odgovornosti državljanov

F Participacija v lokalni skupnosti

G Kritično in neodvisno mišljenje

H Sodelovanje pri šolskem življenju

I Učinkovite strategije za boj proti rasizmu in ksenofobiji

J Priprava na udeležbo v politiki v prihodnosti

Vir: IEA, baza podatkov ICCS, 2009
Ø Povprečni odstotki

* Vzorec učiteljev ni bil ustrezen, zato rezultati niso reprezentativni in te države nisto upoštevane pri izračunu povprečnih odstotkov.

Metodološko pojasnilo

ICCS je ponudila deset ciljev državljanske vzgoje. Anketirani učitelji so morali izbrati, kateri od teh ciljev so po njihovem mnenju med tremi najpomembnejšimi. V populaciji ankete učiteljev ICCS so bili zajeti vsi učitelji, ki učijo redne šolske predmete učence ciljnega razreda (na splošno osmega) na vsaki od vzorčnih šol. Vključevala pa je zgolj tiste učitelje, ki so učili ciljni razred v času izvedbe raziskave in so bili na šoli zaposleni vsaj od začetka šolskega leta (IEA 2010b, str. 20).

Primerjava nacionalnih odstotkov pri vsakem cilju kaže na pomembna razhajanja med državami. V nekaterih državah velika večina učiteljev meni, da določeni cilji spadajo med tri najpomembnejše, v drugi državi, na primer, pa pomembnost istih ciljev prepoznava zgolj manjšina.

Največje razlike med povprečji po državah opazimo pri dveh ciljih, ki sta prejela najvišjo povprečno oceno v evropskih državah. Medtem ko je kar 78,3 % anketiranih učiteljev v Italiji izbralo „spodbujanje poznavanja državljanskih pravic in odgovornosti“ kot enega od treh najpomembnejših ciljev, je v Avstriji to možnost izbralo samo 16,7 %. Tudi „spodbujanje kritičnega in neodvisnega mišljenja“ je cilj, ki so ga učitelji v različnih državah različno ovrednotili. Več kot 80 % učiteljev v sodelujočih skandinavskih državah (Danska, Švedska in Finska) je ocenilo omenjeni cilj kot enega od treh najpomembnejših, medtem ko je enakega mnenja na Češkem, Irskem, Poljskem in Slovaškem manj kot 50 % učiteljev.

Cilj, ki se je učiteljem iz evropskih držav v povprečju zdel najmanj pomemben, je „priprava učencev na udeležbo v politiki v prihodnosti“, in tukaj je opaziti tudi najmanj odstopanj med državami. Na Danskem in v Lihtenštajnu so učitelji ta cilj ocenili najviše (15,9 % in 19,3 %). V polovici ostalih držav je ta cilj med tri najpomembnejše uvrstilo manj kot 5 % učiteljev.

Kar zadeva ostale cilje, je bila razlika med najvišjim in najnižjim nacionalnim odstotnim deležem med 30 % in skoraj 40 %. Zato obstajajo opazne razlike med državami glede pomena, ki ga pripisujejo opredeljenim ciljem državljanske vzgoje.

Nekateri cilji, ki jih je opredelila anketa ICCS, večinoma ustrezajo ciljem državljanske vzgoje, kot so določeni v nacionalnih kurikulih (glej razdelek 1.3). Vsi nacionalni kurikuli evropskih držav, ki so sodelovale pri raziskavi ICCS, na primer priporočajo „spodbujanje kritičnega in neodvisnega mišljenja“ kot enega od ciljev državljanske vzgoje (glej razdelek 1.3). Izsledki raziskave ICCS kažejo, da je bil ta cilj na drugem mestu po pomembnosti, kot so mu jo pripisali vsi anketirani učitelji. Vendar se je mnenje učiteljev opazno razlikovalo po državah, kot smo pojasnili zgoraj. Anketa ICCS je poročala tudi o starostnih skupinah učiteljev in predmetih, ki jih poučujejo v šoli.([17]) Da bi ugotovili, ali obstaja korelacija med starostjo učiteljev ali predmetno specializacijo ter njihovim izborom pomembnih ciljev državljanske vzgoje,([18]) smo proučili te podatke. Rezultati kažejo, da je povezava med osebnimi okoliščinami učiteljev in njihovo oceno ciljev državljanske vzgoje šibka: niti starost učiteljev niti njihova predmetna specializacija nista pomembno vplivali na njihove izbire v tej anketi.

Kot smo že omenili, je bil drugi kazalnik ankete ICCS iz leta 2009, ki je pomembna za to študijo, kako učitelji ocenjujejo svojo samozavest pri poučevanju različnih vsebin, povezanih z državljansko vzgojo. Rezultati ankete (IEA 2010b, str. 130–132) kažejo, da so učitelji najbolj samozavestni pri poučevanju „človekovih pravic“ ter „državljanskih pravic in odgovornosti“. Povprečno se približno 93 % evropskih učiteljev počuti „zelo samozavestno“ ali pa „še kar samozavestno“, ko poučujejo te teme. Približno 84 % učiteljev se prav tako počuti samozavestno pri poučevanju o „različnih kulturah in etničnih skupinah“ ter o „glasovanju in volitvah“. Nasprotno pa se pri poučevanju o „pravnih institucijah in sodiščih“ učitelji počutijo najmanj samozavestno (samo 57 % se jih je pri poučevanju te teme počutilo „zelo samozavestno“ ali „še kar samozavestno“). Ne glede na to je precejšnje število učiteljev (77–80 %) odgovorilo, da se počutijo „zelo samozavestno“ ali „še kar samozavestno“ pri poučevanju ostalih tem („globalna skupnost in mednarodne organizacije“, „Evropska unija“, „ustava in politični sistemi“ ter „emigracija in imigracija“).

([17]) Skupine predmetov so: družboslovje, matematika oziroma naravoslovje, jeziki. Po starosti so bili učitelji razvrščeni v štiri skupine: mlajši od 30 let; 30–40; 40–50; starejši od 50 let.

([18]) Za izračun smo uporabili Cramerjevo V-statistiko.

Povzetek

To poglavje je predstavilo načine poučevanja državljanske vzgoje, čas pouka, namenjenega temu predmetnemu področju, in učno vsebino, kot jo priporočajo uradni kurikuli držav omrežja Eurydice. Podatki raziskave ICCS iz leta 2009 prikazujejo, kako učitelji ocenjujejo pomembnost posameznih ciljev državljanske vzgoje.

Analiza je pokazala, da uradni kurikuli velike večine držav vsebujejo smernice za izvajanje pouka državljanske vzgoje na posameznih ravneh izobraževanja. Uporabljajo se trije glavni načini: državljanska vzgoja se poučuje kot samostojni predmet, lahko je integrirana v enega ali več predmetov oziroma kurikularnih področij oziroma ima status medpredmetne teme. V večini držav kombinirajo več kot en način poučevanja državljanske vzgoje na eni ravni ali prek več ravni izobraževanja. V nekaterih državah so vidiki državljanske vzgoje vpeti v splošne cilje in vrednote izobraževalnih sistemov, nimajo pa posebnih priporočil za izvajanje.

Kadar se državljanska vzgoja poučuje kot ločeni predmet, se pogosteje izvaja na sekundarni kot na primarni ravni. Število let poučevanja samostojnega predmeta se precej razlikuje od države do države, razpon je od enega do dvanajstih let. V nekaterih primerih se lahko šole same odločijo, na kateri način bodo poučevale državljansko vzgojo.

Priporočila o času pouka državljanske vzgoje obstajajo večinoma v državah, kjer se državljanska vzgoja poučuje kot samostojni predmet. Čas pouka se precej razlikuje od države do države. V zadnjem času je bilo na tem področju uvedenih kar nekaj sprememb, ki odražajo izbiro drugih načinov poučevanja; vedno večji pomen se, na primer, pripisuje poučevanju državljanske vzgoje kot medpredmetne teme.

Na splošno kurikuli državljanske vzgoje v evropskih državah obsegajo širok in zelo izčrpen nabor ciljev, znanj in spretnosti. Cilji, ki jih najpogosteje priporočajo kurikuli za vse ravni izobraževanja, se povezujejo z „razvijanjem vrednot, naravnanosti in ravnanj“. Najredkeje pa priporočajo „aktivno participacijo in vključevanje učencev na ravni šole in skupnosti“, kar se pogosteje priporoča za sekundarno kot za primarno raven.

Od primarne ravni dalje morajo učenci razvijati znanje na mnogih različnih področjih, povezanih z državljansko vzgojo. Med temami, ki jih najpogosteje priporočajo kurikuli, so „nacionalni družbenopolitični sistem“, „demokratične vrednote“ in „strpnost in boj proti diskriminaciji“. Poleg tega v skoraj vseh državah priporočajo, naj si učenci na eni ravni izobraževanja pridobijo državljanske, socialne, sporazumevalne in medkulturne spretnosti, ki jim bodo omogočile postati polnopravni in odgovorni državljani.

Iz raziskave ICCS iz leta 2009 je razvidno, da sta po mnenju anketiranih učiteljev osmega razreda v Evropi dva najpomembnejša cilja državljanske vzgoje „krepitev znanja o državljanskih pravicah in odgovornostih“ ter „spodbujanje kritičnega in neodvisnega mišljenja“. Prvi navedeni cilj obsega eno od dveh tem, ki jih po lastnem mnenju večina učiteljev poučuje zelo samozavestno (druga tema so „človekove pravice“). Najmanj pomemben cilj po mnenju učiteljev je „priprava učencev na udeležbo v politiki“. Vendar je primerjava med državami razkrila pomembne razlike. Ugotovili smo tudi, da so učitelji v Evropi nekatere cilje državljanske vzgoje uvrstili med tri najpomembnejše cilje, čeprav jih v uradnih kurikularnih smernicah ne priporočajo vse države.

2. POGLAVJE: PARTICIPACIJA UČENCEV IN STARŠEV PRI UPRAVLJANJU ŠOL

Državljanska vzgoja se ne izvaja v okolju, ločenem od ostalega sveta. Učenci se začnejo seznanjati z vrednotami in načeli demokratičnih procesov s pridobivanjem izkušenj v prvih skupnostih, v katerih dejavno sodelujejo – v svojih oddelkih in šoli. Zato je pomembno, da te izkušnje odražajo demokratični proces in nudijo mladim spretnosti in zmožnosti, potrebne za učinkovito participacijo v življenju skupnosti. V ta namen so evropski izobraževalni sistemi vzpostavili strukture notranjega upravljanja šol, ki so vključujoče. To pomeni, da so zastopane vse skupine v šolski skupnosti, kar omogoča učencem aktivno participacijo.

Sodelovanje pri upravljanju šole je zato glavna tema tega poglavja, ki je razdeljeno na tri razdelke. Prvi razdelek opisuje najpogostejše mehanizme participacije učencev pri upravljanju šole, kot jih določajo uradni predpisi in priporočila, in ugotavlja, kako so ti mehanizmi razširjeni v Evropi; proučuje tudi pooblastila in pristojnosti predstavnikov učencev, ki so udeleženi pri upravljanju šol. Na osnovi teh informacij ter tudi rezultatov raziskave ICCS, omenjene v splošnem uvodu k temu poročilu, se drugi razdelek posveča odnosu med obstojem uradnih predpisov o participaciji in dejansko ravnijo udeleženosti učencev.

Zadnji razdelek tega poglavja proučuje vlogo staršev pri upravljanju šol. Ta razdelek predstavlja glavne načine vključevanja staršev v dejavnosti, povezane z upravljanjem šol. Raziskave so pokazale, da učenci in dijaki, katerih starši dejavno sodelujejo v šolski skupnosti in upravljanju šole, bolje razvijejo kompetence, povezane z interakcijo z vrstniki, učitelji in skupnostjo, v kateri živijo (McWayne, Hampton, Fantuzzo, Cohen in Sekino, 2004). Participacija staršev pri upravljanju šol pa ne koristi samo razvoju državljanskih kompetenc učencev oziroma dijakov (Elias, Patrikaku in Weissberg, 2007), temveč ima tudi pozitiven vpliv na razvoj skupnosti, saj spodbuja izboljšanje odnosov med šolo in skupnostjo (Shatkin in Gershberg, 2007). Razdelek predstavlja tudi nacionalne projekte, ki usposabljajo starše, da bi kar najbolje izkoristili priložnosti vključevanja v upravljanje šol.

2.1 Uradni predpisi in priporočila za spodbujanje participacije učencev pri upravljanju šole

Vse države so uvedle ukrepe za spodbujanje vključevanja učencev in dijakov v upravljanje šol. Še zlasti pomembno je dejstvo, da so v državah, ki imajo večinoma precej decentraliziran sistem izobraževanja, kot na primer Češka, Madžarska, Nizozemska, Finska in Švedska, prav tako uvedli nekakšno obliko državnih predpisov za ta namen. To je dober znak, da so prizadevanja nacionalnih oblasti za spodbujanje demokratične participacije učencev že zelo razširjena.

Uradni predpisi in priporočila navajajo tri glavne oblike participacije učencev pri upravljanju šol:

- volitve predstavnikov razredov in na podlagi tega ustanovitev sveta razreda;
- volitve v svet učencev oziroma dijakov;
- zastopanje učencev v organih upravljanja šole.

Predstavnike razredov izvoli večina učencev enega razreda, njihova naloga pa je splošna odgovornost zastopanja interesov učencev, in sicer s sodelovanjem v svetu razreda, ki ga sestavljajo še učitelji in (včasih) starši, ali z neformalno interakcijo z organi upravljanja šole. Sveti učencev (oziroma dijakov) so predstavniški organi, katerih člane izvolijo vsi učenci na šoli, medtem ko so organi upravljanja šole, kot je na primer svet šole, najvišja raven upravljanja šolske ustanove, ki jih navadno vodi ravnatelj, sestavljajo pa ga predstavniki vseh skupin v šolski skupnosti: nepedagoško osebje, učitelji, starši in učenci. V nekaterih državah, kot na primer v Združenem kraljestvu (v Angliji, Walesu in na Severnem Irskem), lahko organom upravljanja šole predseduje član, ki ne prihaja iz šole, člani pa so poleg staršev lahko tudi predstavniki zunanjih deležniških skupin.

Predpisi in uradna priporočila o participaciji učencev so v Evropi pogostejši za višje ravni izobraževanja in za starejše učence. Na splošno obstaja na višji sekundarni ravni (ISCED 3) več mehanizmov participacije učencev kot na nižji sekundarni ravni (ISCED 2), še manj pa jih je na primarni ravni (ISCED 1). V približno eni tretjini držav so sprejeli predpise, ki urejajo volitve predstavnikov razredov na ravni ISCED 1, delež držav zraste na več kot polovico za raven ISCED 2 in na približno dve tretjini za raven ISCED 3 (glej sliko 2.1). Podobno ima približno polovica držav svete učencev oziroma dijakov na ravni ISCED 1, velika večina držav pa na ravni ISCED 2. Ti organi pa obstajajo v skoraj vseh državah na ravni ISCED 3 (glej sliko 2.2). Kar zadeva organe upravljanja šol, so na ravni ISCED 1 vanje vključeni učenci v tretjini držav, v dveh tretjinah na ravni ISCED 2 ter v skoraj vseh državah na ravni ISCED 3 (glej sliko 2.3).

Slika 2.1: Predpisi in uradna priporočila o predstavnikih razredov v šolah (ISCED 1, 2 in 3), 2010/11

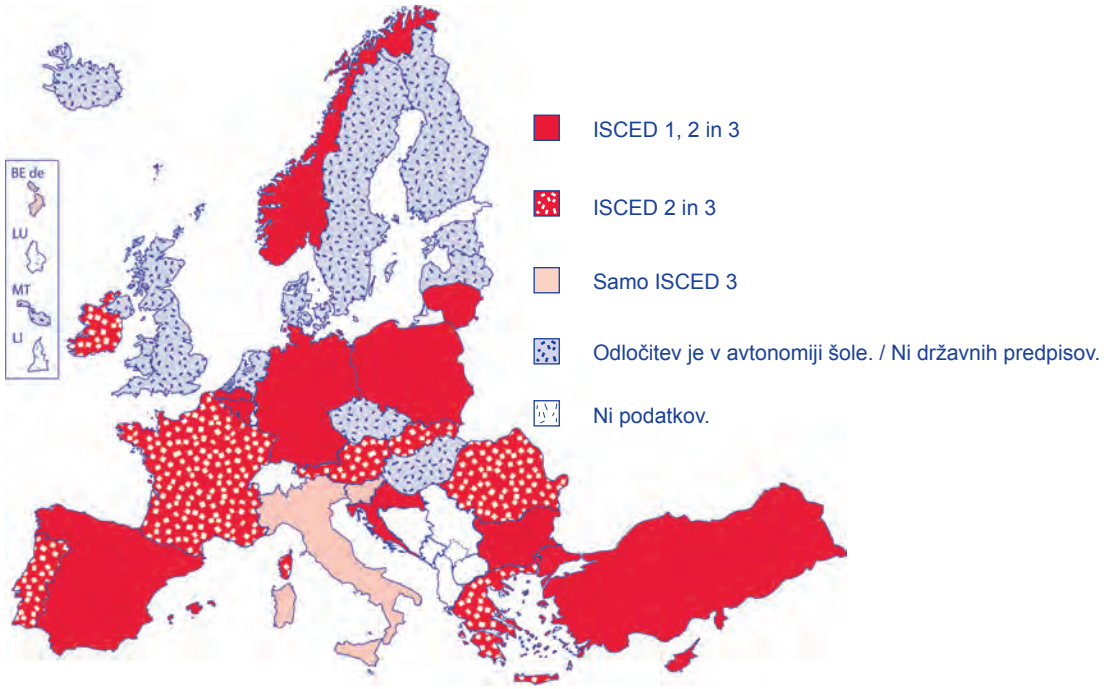

Vir: Eurydice.

Metodološko pojasnilo

Predstavnike razredov izvoli večina učencev v razredu: njihova vloga je zastopanje interesov učencev na ravni razreda.

Opomba k podatkom držav

Češka republika in **Latvija**: Učenci in dijaki imajo pravico ustanoviti samoupravne organe v šoli. Vendar volitve svetov učencev niso predpisane na državni ravni in spadajo v avtonomijo šole.
Slovenija: Osnovne šole (ISCED 1 in 2) avtonomno določijo organiziranost učencev, vendar v večini šol navadno učenci volijo predstavnike oddelka.
Švedska: Uradni predpisi določajo, da imajo učenci pravico participacije na ravni razreda, vendar ne predpisujejo, na kakšen način.
Norveška: Predpisi o predstavnikih razreda na ravni ISCED 1 ne veljajo za najmlajše učence (1.–4. razred).

◆ ◆ ◆

◆ ◆ ◆ **Slika 2.2: Predpisi in uradna priporočila o svetih učencev v šolah (ISCED 1, 2 in 3), 2010/11**

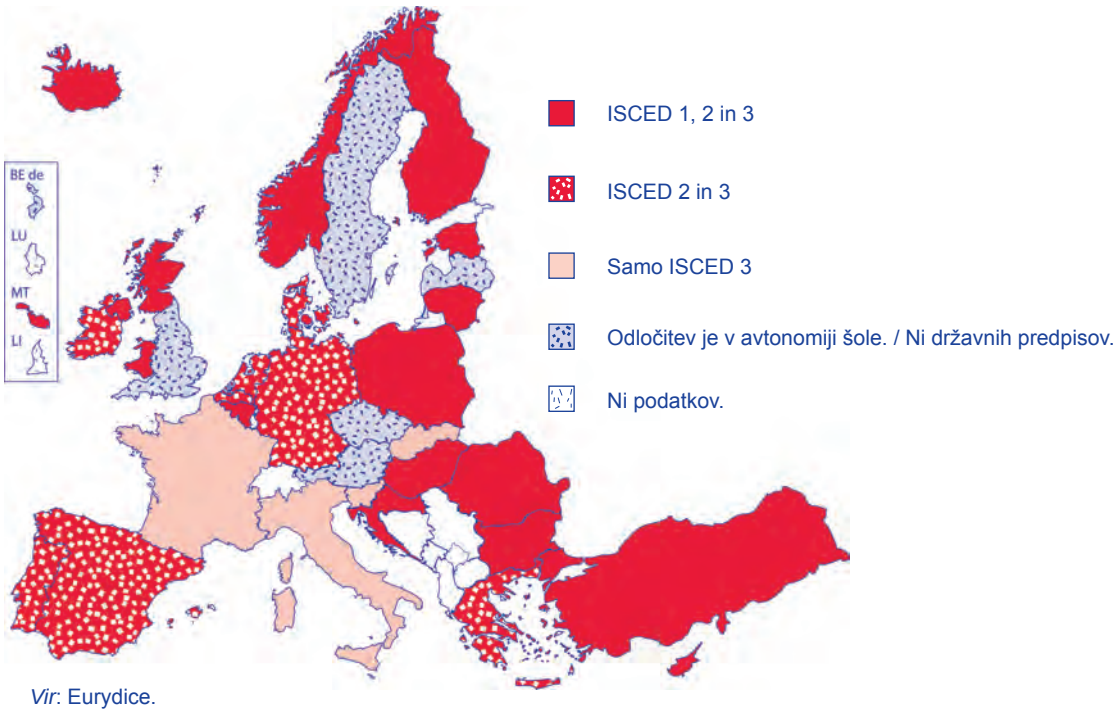

Vir: Eurydice.

Metodološko pojasnilo

Sveti učencev oziroma dijakov so predstavniški organi, katerih člane se imenuje na različne načine (za več informacij glej sliko 2.5).

Opomba k podatkom držav

Češka republika: Učenci in dijaki imajo pravico ustanoviti samoupravne organe v šoli. Vendar volitve svetov učencev niso predpisane na državni in spadajo v avtonomijo šole.
Španija: Sekundarne šole (ravni ISCED 2 in 3) imajo pravico ustanoviti predstavniške svete (*Juntas de delegados*), ki jih sestavljajo predstavniki učencev, izvoljenih s strani različnih razredov in njihovih predstavnikov v organih upravljanja šol. Na primarni ravni (ISCED 1) lahko oblikujejo samo zveze učencev (*Asociaciones de alumnos*), ki združujejo učence zaključnih razredov, ki to želijo.
Latvija: Uradna priporočila spodbujajo samoupravo učencev na šoli in predlagajo ustanavljanje svetov učencev. Vendar se šole avtonomno odločijo o volitvah v svete učencev.
Švedska: Uradni predpisi določajo, da imajo učenci pravico participacije na ravni razreda, vendar ne predpisujejo, na kakšen način.
Slovenija: Osnovne šole (ISCED 1 in 2) avtonomno določijo organiziranost učencev, vendar večina šol ustanovi svet učencev, ki se navadno imenuje otroški parlament in ga sestavljajo predstavniki vseh oddelkov na šoli.
Norveška: Predpisi o svetih učencev na ravni ISCED 1 ne veljajo za najmlajše učence (1.–4. razred).

◆ ◆ ◆

Na vseh ravneh izobraževanja so sveti učencev najpogostejša oblika participacije, ki jo določajo uradni predpisi in priporočila. Za razliko od svetov razredov in organov upravljanja šol te svete sestavljajo samo učenci oziroma dijaki. Služijo kot forum za razpravljanje o zadevah, povezanih s šolo, vendar jim predpisi ne dodeljujejo formalnih pristojnosti odločanja v šolah. Zanimivo je, da je od treh organov prav svet učencev, v katerem učenci nimajo pristojnosti odločanja, najbolj razširjen. V državah in na

vseh izobraževalnih ravneh svete učencev oblikujejo znatno pogostejše kot volijo predstavnike razredov oziroma kot imajo učenci svoje predstavnike v upravnih organih šol.

◆ ◆ ◆ **Slika 2.3: Predpisi in uradna priporočila o predstavnikih učencev v organih upravljanja šol (ISCED 1, 2 in 3), 2010/11**

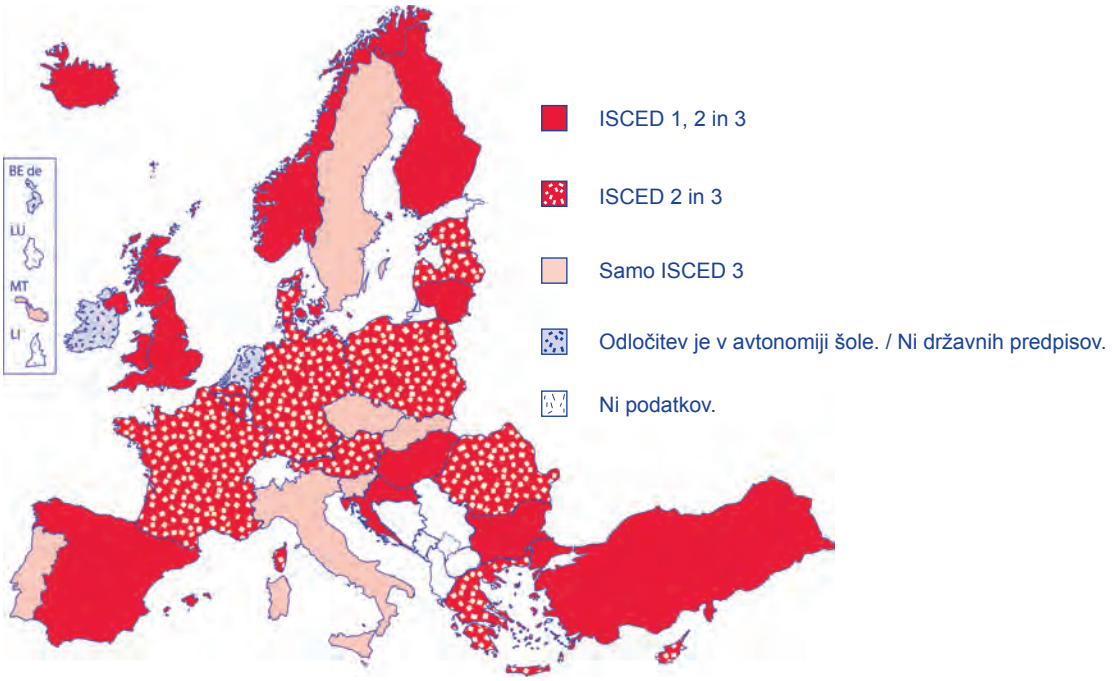

Vir: Eurydice.

Metodološko pojasnilo

Organi upravljanja šol (npr. šolski sveti) so najvišja raven upravljanja šolske ustanove. Navadno jih vodijo ravnatelji, sestavljajo pa jih v večini primerov predstavniki vseh skupin v šolski skupnosti. V nekaterih državah organom upravljanja šole predseduje član, ki ne prihaja iz šole, člani pa so poleg staršev lahko tudi predstavniki zunanjih deležniških skupin.

Opomba k podatkom držav

Češka republika: Samo dijaki, ki so že polnoletni (stari 18 let in več), so lahko člani organov upravljanja šol.
Združeno kraljestvo (WLS): Šola mora poskrbeti za to, da šolski svet imenuje učence v starosti od 11 do13 let za pridružene člane organa upravljanja šole, ki nimajo pooblastil in odgovornosti polnopravnih upravljavcev.
Združeno kraljestvo (ENG): Predstavniki učencev lahko sodelujejo v organih upravljanja šol, vendar nimajo pooblastil in odgovornosti polnopravnih upravljavcev.

◆ ◆ ◆

2.1.1 Oblike zastopanja učencev v šolah

V približno polovici vseh držav so pripravili predpise in uradna priporočila za oblikovanje svetov na ravni razreda, kjer predstavniki razreda sodelujejo pri vodenju izobraževalnih in drugih dejavnosti. Švedska je v tem pogledu izjema. Čeprav državni predpisi določajo razredne svete v višjem sekundarnem izobraževanju, je odločitev o sestavi prepuščena šolam. Samo v nekaj državah nimajo predpisanega ustanavljanja posebnih organov na ravni razreda, zastopanje interesov učencev je prepuščeno neformalni interakciji predstavnikov razreda z učitelji in starši. Na Irskem in v Združenem kraljestvu (v Angliji, Walesu in na Severnem Irskem) je vloga predstavnikov razreda drugačna. Predstavniki razreda niso izvoljeni za sodelovanje v svetu razreda, ampak z izvolitvijo postanejo člani sveta učencev celotne šole. Vendar lahko predstavniki razredov na svetu učencev sprožijo vprašanja, povezana s posameznim razredom, in o tem poročajo v svojih razredih.

Slika 2.4: Volitve predstavnikov razreda oziroma oblikovanje sveta razreda, kot določajo uradni predpisi in priporočila (ravni ISCED 1, 2 in 3), 2010/11

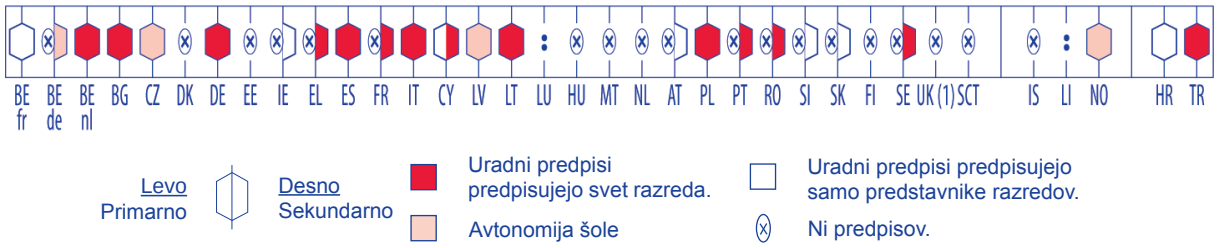

Vir: Eurydice.

UK (1): UK-ENG/WLS/NIR

Metodološko pojasnilo

Sveti razredov so formalni organi, ki so namenjeni obravnavi zadev na ravni razredov. Sestava svetov je različna in je odvisna od uradnih predpisov oziroma odločitve šole, člani so lahko samo predstavniki učiteljev ali učitelji in predstavniki učencev oziroma dijakov oziroma staršev.

Opomba k podatkom držav

Belgija (BE de), Švedska in **Slovenija**: Predpisi veljajo le za višje sekundarno izobraževanje (raven ISCED 3).
Španija: V svetih razredov so vsi učitelji, ki učijo isto oddelek učencev. Predstavniki učencev se ne udeležujejo redno njihovih sestankov, pač pa lahko sodelujejo v razpravi o posebnih vprašanjih, kot je na primer preverjanje in ocenjevanje učencev.
Latvija in **Švedska**: Uradni predpisi (na Švedskem na višji sekundarni ravni izobraževanja) dajejo učencem pravico, da zahtevajo ustanovitev svetov razredov, vendar so odločitve odvisne od vsake posamezne šole.
Slovenija: Čeprav ni formalnih predpisov o svetih razredov na ravneh ISCED 1 in 2, Zakon o osnovni šoli določa, da vsi učenci (tudi tisti na ravneh ISCED 1 in 2) določenega oddelka tvorijo „oddelčno skupnost“ in skupaj z razrednikom razpravljajo o vprašanjih, povezanih z oddelkom. Kurikul predpisuje število ur oddelčne skupnosti za tovrstne razprave, učitelji sledijo uradnim smernicam.

Navadno so člani svetov učencev bodisi predstavniki razredov ali pa jih neposredno v svet izvolijo vsi učenci šole. V nekaterih državah šole neodvisno določajo postopke imenovanja članov sveta učencev.

Slika 2.5: Imenovanje članov sveta učencev, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (ravni ISCED 1, 2 in 3), 2010/11

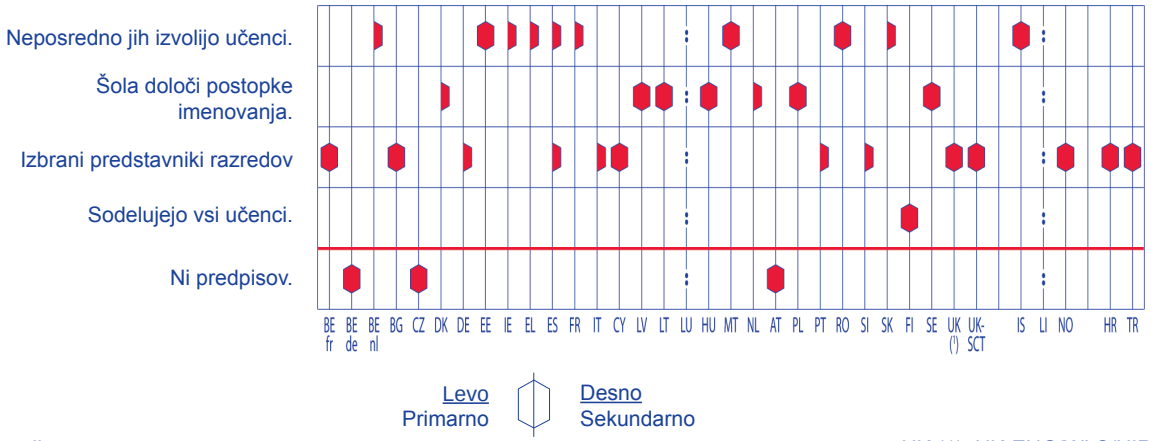

Vir: Eurydice.

UK (1): UK-ENG/WLS/NIR

Opomba k podatkom držav

Španija: V svetih učencev na ravneh ISCED 2 in 3 so tako predstavniki razredov kot tudi člani organov upravljanja šole, ki so neposredno izvoljeni.
Poljska: Čeprav zakonodaja določa, da se imenovanje članov ureja na šolski ravni, pa v praksi vse šole organizirajo volitve v svete učencev.
Francija, **Italija**, **Slovenija** in **Slovaška**: Predpisi veljajo le za višje sekundarno izobraževanje (raven ISCED 3).
Združeno kraljestvo (ENG/ WLS/NIR): Razred je celota, ki zajema učence ene generacije. Podatki Anglije in Severne Irske predstavljajo razširjene prakse.
Norveška: Uradni predpisi o imenovanju članov svetov učencev na ravni ISCED 1 veljajo samo za 5.–7. razred.

Imenovanje učencev oziroma dijakov v organe upravljanja šol poteka večinoma na dva načina: bodisi jih neposredno volijo vsi učenci oziroma dijaki na šoli ali pa jih imenuje svet učencev oziroma dijakov (kjer obstaja). V redkih primerih pa je postopek imenovanja odvisen od posamezne šole.

Slika 2.6: Imenovanje predstavnikov učencev v organe upravljanja šol, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (ravni ISCED 1, 2 in 3), 2010/11

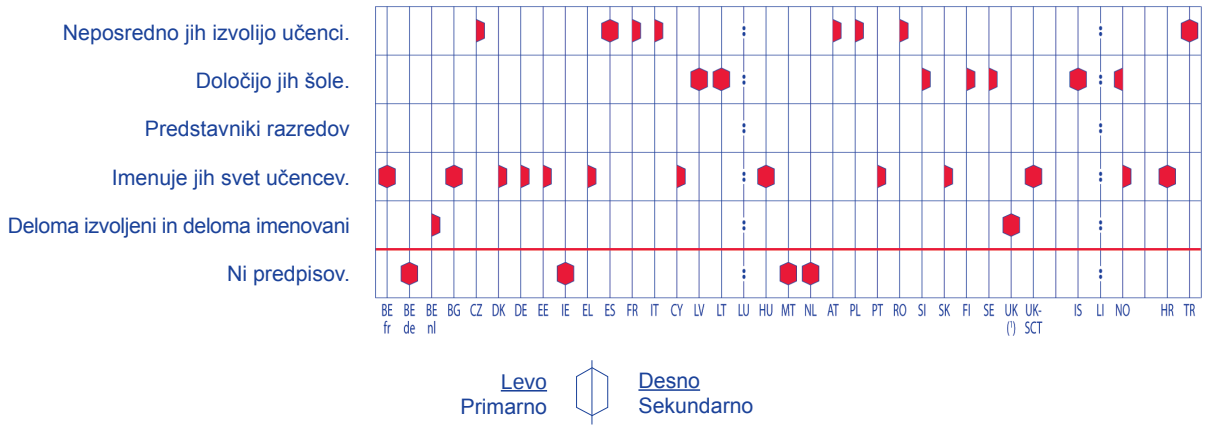

Vir: Eurydice.

UK (1): UK-ENG/WLS/NIR

Opomba k podatkom držav

Češka republika: Samo dijaki, ki so že polnoletni (stari 18 let in več), lahko volijo in so izvoljeni.
Češka republika, **Italija**, **Portugalska**, **Slovenija**, **Slovaška**, **Švedska** in **Združeno kraljestvo** (**WLS**): Predpisi veljajo le za višje sekundarno izobraževanje (ISCED 3).
Slovaška: V primerih, ko svet učencev ne obstaja, predstavnike učencev neposredno izvolijo vsi učenci.
Združeno kraljestvo (**WLS**): Predpisi ne veljajo za primarno izobraževanje (raven ISCED 1).
Norveška: Predstavnike učencev v organe upravljanja šol se imenuje samo na višji sekundarni ravni izobraževanja. Na primarni in nižji sekundarni ravni postopke imenovanja določi šola.

2.1.2 Vloga predstavnikov učencev v organih šole

Kadar učenci sodelujejo v organih šole, imajo lahko različne vloge – lahko so nosilci odločanja, lahko imajo posvetovalno ali informativno vlogo. O učencih kot nosilcih odločanja govorimo, kadar mora uprava šole upoštevati mnenje učencev. Učenci imajo posvetovalno vlogo, kadar imajo možnost izraziti svoje mnenje o šolskih vprašanjih, vendar njihova mnenja niso zavezujoča za upravo šole. Najbolj omejena od vlog, ki jih imajo predstavniki učencev, je informativna vloga, kar pomeni, da je njihova edina naloga obveščati ostale učence o odločitvah, ki so jih sprejeli upravljavci šole.

Najpogostejša od zgoraj naštetih vlog je posvetovalna vloga. Kjer obstajajo sveti razredov, glavne naloge predstavnikov razredov navadno zajemajo: sodelovanje pri snovanju razrednega izobraževalnega načrta; usklajevanje pravil vsakodnevnih dejavnosti v razredu; organizacijo obšolskih dejavnosti; odločanje o nakupu učnih gradiv, kot so učbeniki in programska oprema. Čeprav se prakse razlikujejo, pa predstavniki učencev navadno delijo posvetovalno vlogo z ostalimi člani sveta razreda – navadno so to učitelji in starši – in nimajo vloge nosilcev odločanja. Predstavniki razredov so manj udeleženi pri izvajanju drugih nalog, povezanih z upravljanjem razreda, na primer pri odločitvah o začasnih oziroma dokončnih izključitvah učencev, o izvajanju izbirnih predmetov in določanju kriterijev za preverjanje in ocenjevanje učencev.

Naloge **sveta učencev** so v glavnem povezave z razvijanjem šolskega načrta in oblikovanjem pravil, ki urejajo vsakodnevne šolske dejavnosti. A tudi tu imajo učenci prej posvetovalno vlogo kot vlogo nosilcev odločitev. Nakup učnih gradiv, kot so učbeniki in programska oprema, ter nadzor proračunskih zadev sta ravno tako dejavnosti, ki pogosto spadata med pristojnosti svetov učencev, vendar na teh področjih njihovo vlogo navadno določajo šole same. Na splošno lahko povzamemo, da sveti učencev nimajo dejanske moči sprejemanja odločitev o kateri koli dejavnosti, v kateri so udeleženi. Imajo predvsem posvetovalno vlogo in skrbijo, da se sliši mnenje učencev, ne sodelujejo pa pri dejanskem odločanju.

Kot **predstavniki v organih upravljanja šole** se učenci ukvarjajo v glavnem s snovanjem šolskega izobraževalnega načrta, z določanjem pravil, ki urejajo življenje šole, organizacijo obšolskih dejavnosti in nadzorom proračunskih zadev. Na teh področjih imajo predstavniki učencev v večini držav predvsem posvetovalno vlogo.

Vendar velja omeniti, da je več izobraževalnih sistemov, v katerih imajo učenci, člani organov upravljanja šole, pravico odločanja, kot tistih, v katerih imajo predstavnike razredov ali svete učencev. Opazimo lahko težnjo, da bi se učencem na ravni organa upravljanja šole dodelilo večjo moč odločanja, zlasti na višji sekundarni stopnji.

V tem pogledu je položaj v Španiji še posebno zanimiv, saj učenci sekundarnega izobraževanja sodelujejo pri izbiranju ravnatelja od tretjega leta dalje (starost 14–15 let), seznanjeni so s postopkom vpisa učencev (šola se o tem z njimi tudi posvetuje), sodelujejo z državnimi organi na področju šolstva ter sodelujejo pri evalvaciji šole.

Slike 2.7, 2.8 in 2.9 prikazujejo pristojnosti predstavnikov učencev na področjih, za katera so navadno odgovorni organi upravljanja šole na primarni, nižji in višji sekundarni ravni, kot to določajo uradni predpisi in priporočila, kjer seveda obstajajo. Število držav, ki poznajo takšno ureditev, narašča sorazmerno z ravnijo izobraževanja. Odločitev predstaviti podatke samo za organe upravljanja šole temelji na tem, da so glavni nosilci odločanja na šolah in lahko zato pokažejo, v kolikšni meri učenci vplivajo na najpomembnejše odločitve. Zbrani podatki evropskih držav kažejo, da imajo učenci posvetovalno vlogo pri sprejemanju odločitev na nižji in višji sekundarni ravni izobraževanja, medtem ko je odločitev, ali in kako bodo sodelovali učenci prve ravni, stvar vsake posamezne šole. Kar pa zadeva dejansko moč odločanja, je ta omejena predvsem na določanje pravil, ki urejajo šolske dejavnosti in življenje šole. Za odločanje o zadevah, ki so povezane z zaposlitvijo učiteljev, vsebino pouka in izključitvijo učencev, običajno ni predvidena soudeležba učencev.

◆ ◆ ◆ Slika 2.7: Pristojnosti predstavnikov učencev v organih upravljanja šole, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (ISCED 1), 2010/11

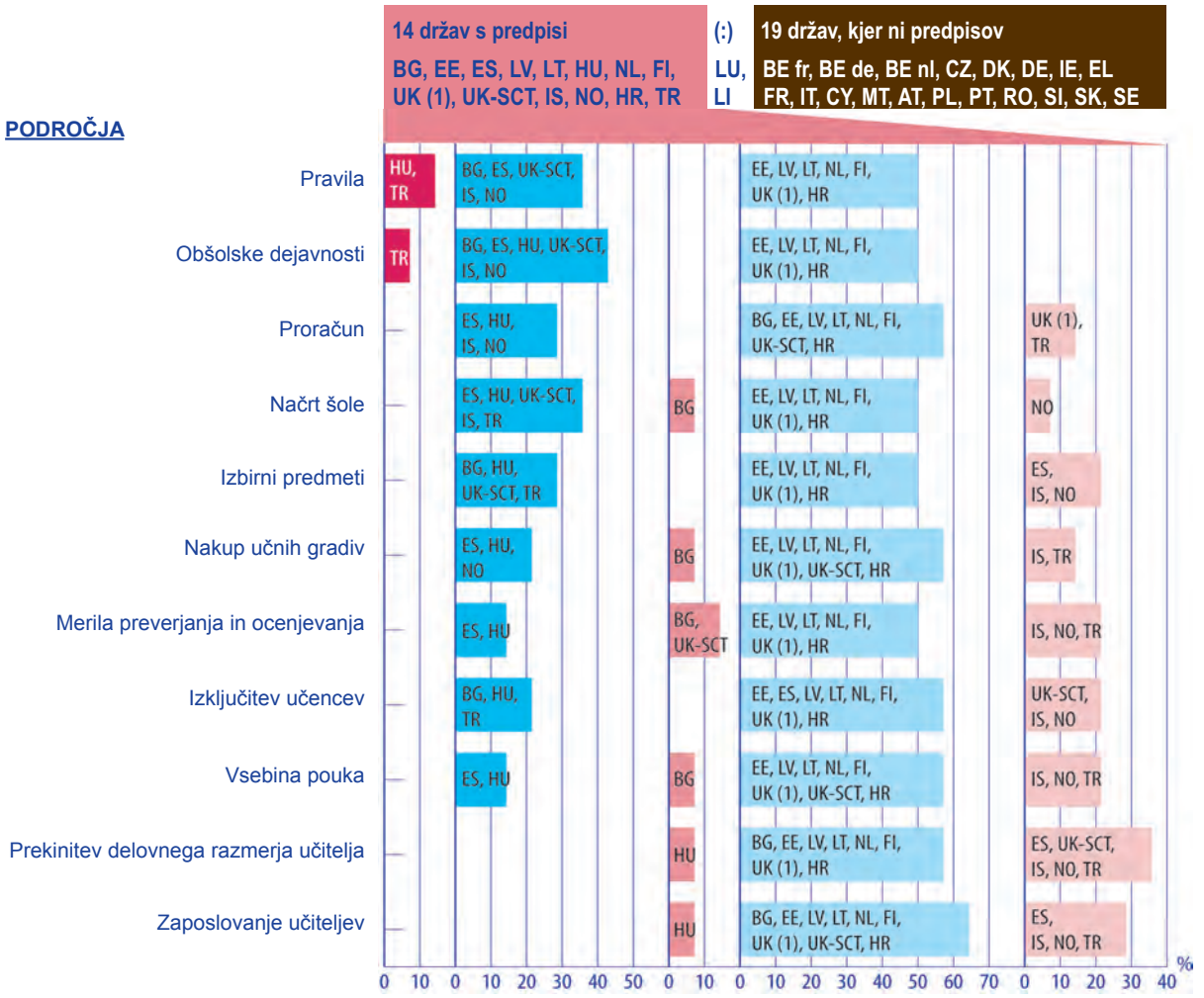

V kategorije je razporejenih le **14** držav, v katerih obstajajo predpisi.

KATEGORIJE

Odločanje | Posvetovanje | Informiranje | Odvisno od šole | Ne odločajo organi šolske uprave.

Vir: Eurydice.

UK (1): UK-ENG/WLS/NIR

Metodološko pojasnilo

Podroben pregled stanja v vsakem od 36 nacionalnih izobraževalnih sistemov je prikazan na sliki 2.7 v dodatku 3.
Države, ki spadajo v kategorijo „odvisno od šole“, imajo osrednje predpise, ki omogočajo predstavnikom učencev udeležbo v organih upravljanja šole, vendar o njihovih pristojnostih in nalogah odločajo šole.

Opomba k podatkom držav

Španija: Samo učenci zaključnih razredov primarnega izobraževanja so zastopani v organih upravljanja šole, in še to le v določenih samostojnih skupnostih.
Združeno kraljestvo (**ENG/NIR**): O vprašanjih, ki zadevajo proračun, odločajo organi upravljanja šole, vendar učenci pri tem ne smejo sodelovati.

◆ ◆ ◆

◆ ◆ ◆ Slika 2.8: Pristojnosti predstavnikov učencev v organih upravljanja šole, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (ISCED 2), 2010/11

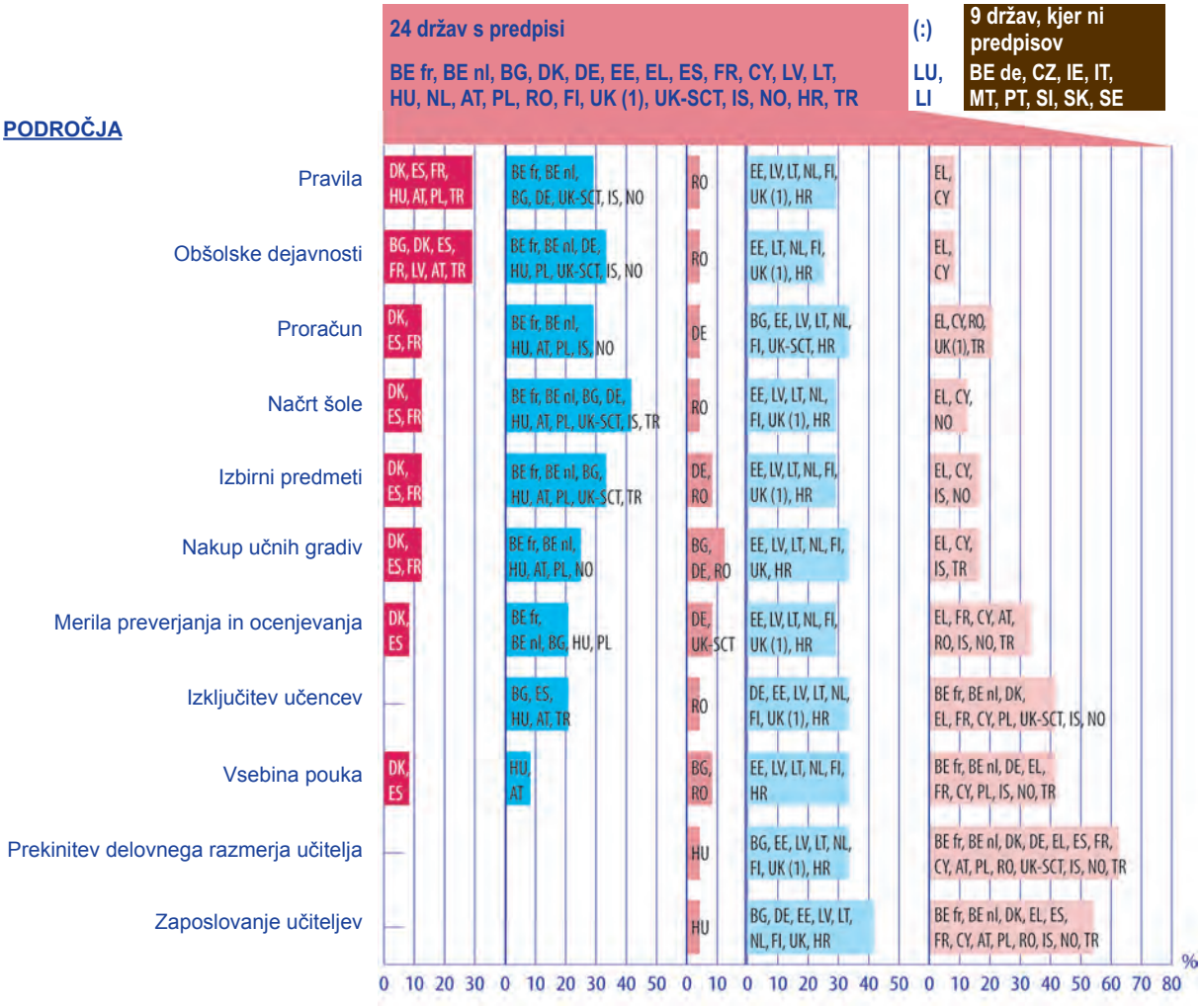

V kategorije je razporejenih le **24** držav, v katerih obstajajo predpisi.

KATEGORIJE

Odločanje | Posvetovanje | Informiranje | Odvisno od šole | Ne odločajo organi šolske uprave.

Vir: Eurydice.

UK (1): UK-ENG/WLS/NIR

Metodološko pojasnilo

Podroben pregled stanja v vsakem od 36 nacionalnih izobraževalnih sistemov je prikazan na sliki 2.8 v dodatku 3.

Države, ki spadajo v kategorijo „odvisno od šole“, imajo osrednje predpise, ki omogočajo predstavnikom učencev udeležbo v organih upravljanja šole, vendar o njihovih pristojnostih in nalogah odločajo šole.

Opomba k podatkom držav

Avstrija: Predstavnike učencev na ravni ISCED 2 imajo zgolj v splošnih sekundarnih šolah (*allgemein bildende höhere Schule*).
Turčija: Čeprav v turškem sistemu izobraževanja formalno ni ravni ISCED 2, lahko za potrebe primerjave upoštevamo 1.–5. razred kot raven ISCED 1 ter 6., 7. in 8. razred kot raven ISCED 2.

◆ ◆ ◆

Slika 2.9: Pristojnosti predstavnikov dijakov v organih upravljanja šole, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (ISCED 3), 2010/11

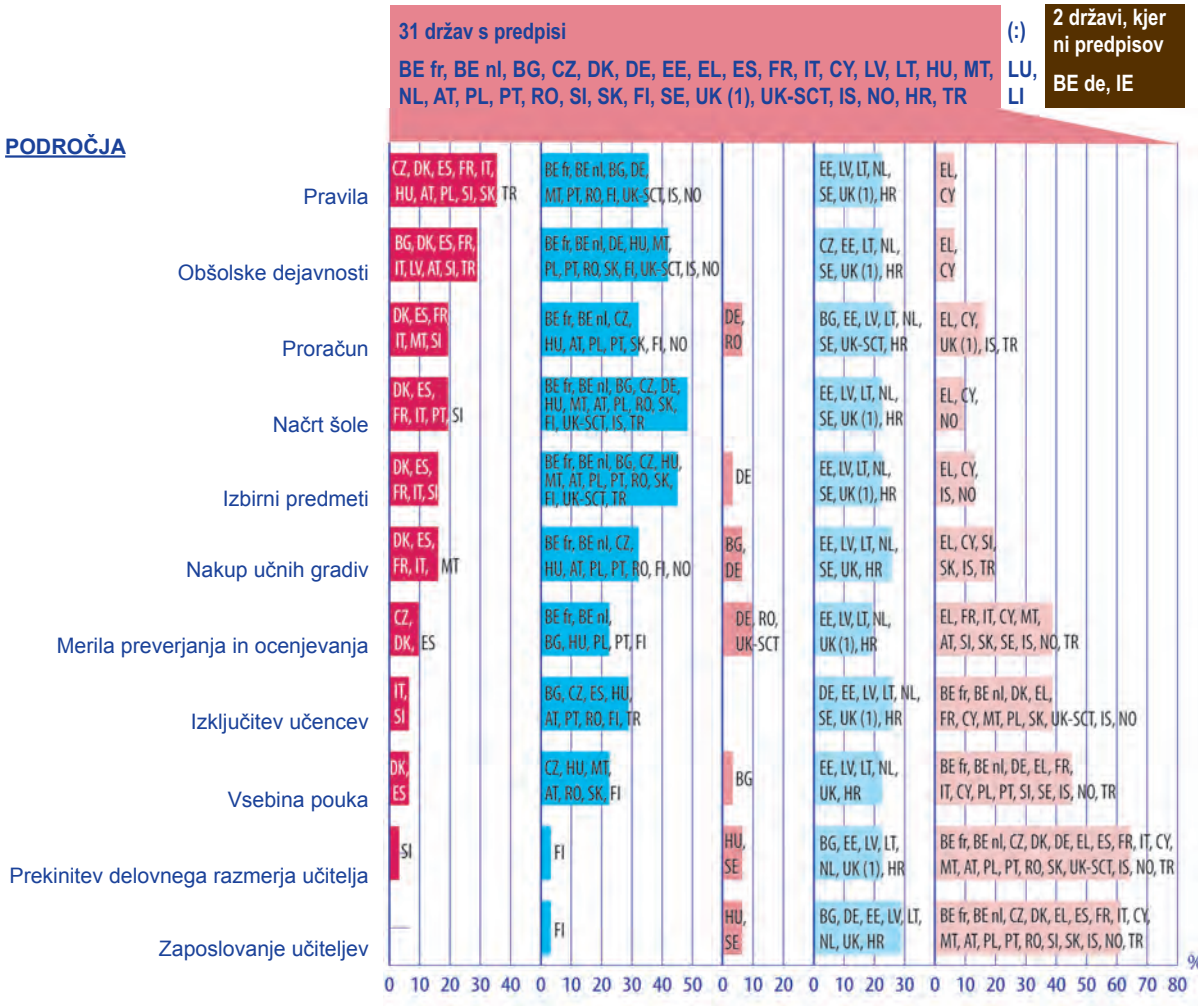

V kategorije je razporejenih le **31** držav, v katerih obstajajo predpisi.

KATEGORIJE

Odločanje | Posvetovanje | Informiranje | Odvisno od šole | Ne odločajo organi šolske uprave.

Vir: Eurydice.

UK (1): UK-ENG/WLS/NIR

Metodološko pojasnilo

Podroben pregled stanja v vsakem od 36 nacionalnih izobraževalnih sistemov je prikazan na sliki 2.9 v dodatku 3.
Države, ki spadajo v kategorijo „odvisno od šole“, imajo osrednje predpise, ki omogočajo predstavnikom dijakov udeležbo v organih upravljanja šole, vendar o njihovih pristojnostih in nalogah odločajo šole.

Opomba k podatkom države

Italija: O vprašanjih „obšolskih dejavnosti“, „proračuna“, „izbirnih predmetov“ in „nakupa učnih gradiv“ lahko z glasovanjem odločajo le polnoletni dijaki (stari 18 let in več). Pri odločanju o proračunu in finančnih zadevah oziroma o zadevah, ki so povezane s stroški, lahko sodelujejo samo polnoletni dijaki.

Zgornje slike nakazujejo, da je treba razmisliti tudi o naslednjem: področja upravljanja, o katerih v več državah odločajo organi upravljanja šole, sovpadajo s področji, na katera imajo učenci oziroma dijaki več vpliva. Na primer: v večini držav prepuščajo odločanje o dodeljevanju proračunskih sredstev organom upravljanja šol; število držav, kjer imajo učenci pristojnost odločati o teh vprašanjih, je tudi sorazmerno veliko. In obratno, zelo malo držav dopušča, da organi upravljanja šole odločajo o zaposlovanju učiteljev, hkrati pa je to tudi področje, na katerega imajo tudi učenci zelo malo vpliva.

2.1.3 Nacionalni programi in dobra praksa

Poleg uradnih predpisov so v nekaterih državah razvili tudi nacionalne programe, katerih namen je krepiti participacijo učencev pri upravljanju šol in sprejemanju odločitev. Značilni primeri so program usposabljanja vodij samoupravnih organov učencev, ki ga izvajajo v Latviji, program „Democra-School Programme“, ki so ga sprejeli v Združenem kraljestvu (na Severnem Irskem), ter pilotni projekt, ki se osredinja na povečanje pristojnosti svetov učencev na Škotskem. Namen omenjenih in podobnih programov je izboljšati delovanje svetov učencev s spodbujanjem učinkovitega sodelovanja med različnimi udeleženci v procesu odločanja, torej med učitelji, starši in učenci. Čeprav se tovrstne pobude razlikujejo po državah, pa imajo veliko skupnega: njihov namen je učiteljem, staršem in vodstvu šole ponuditi ustrezno usposabljanje, ki jim bo pomagalo razumeti pomen participacije učencev; nudijo podporo učencem in vodstvu šole pri ustanavljanju in učinkovitem delovanju svetov učencev; krepijo interakcijo in sodelovanje med sveti učencev različnih šol, s čimer spodbujajo izmenjavo dobrih praks. Poleg primerov, ki so omenjeni zgoraj, primeri v nadaljevanju prikažejo cilje in lastnosti teh pobud.

Leta 2008 je Urad za izobraževanje avtonomne skupnosti Kastilje in Leona v **Španiji** začel izvajati program usposabljanja, da bi spodbudili družine in učence k participaciji pri upravljanju šol. Končni cilj programa je vzpostaviti učečo se skupnost učencev, učiteljev, družin in vodstev šol, za katero je značilna aktivna in demokratična participacija. Program je razdeljen v štiri sklope usposabljanj, in sicer „upravljanje“, „razumevanje“, „sobivanje“ in „vključevanje“. Glavni cilji tega programa so promocija participacije družin in učencev v svetih šol ter spodbujanje sodelovanja učencev v predstavniških svetih šol.

Od leta 2007 je na **Norveškem** del kurikula nižjega sekundarnega izobraževanja tudi „delo v svetu učencev“. S skupinskimi dejavnostmi in participacijo v procesih odločanja, tudi z delom v svetu učencev, na bi ta predmet prispeval k razvijanju zmožnosti učencev izražati neodvisna mnenja, pa tudi k njihovi pripravljenosti sodelovati. Predmet tako „spodbuja razvoj vključujočega učnega okolja, ki je brez vrstniškega nasilja, kjer se učenci počutijo varno, samozavestno in sprejeto“. Vendar ta predmet od šolskega leta 2012/2013 ni več samostojen (podrobnejše podatke najdete v 1. poglavju).

V Združenem kraljestvu (WAG) projekt **valižanske vlade** „participacija učencev“ (*Pupil Participation Project*) nudi šolam podporo, da otrokom in mladostnikom omogočajo izražanje svojega mnenja in sodelujejo pri sprejemanju odločitev, ki vplivajo nanje. Namen projekta, ki so ga začeli izvajati leta 2005, je pripraviti informacije, smernice in gradiva za otroke in mladostnike ter za odrasle, ki jih podpirajo. Projekt predvideva vzpostavitev mreže strokovnjakov pri lokalnih oblasteh po vsem Walesu, ki bodo spodbujali in podpirali razvoj učinkovitih modelov participacije učencev na lokalni ravni. Več informacij o tem projektu je navedenih na spletnem mestu projekta.([19])

V različnih državah obstaja več primerov dobre prakse (to so pobude, ki veljajo za uspešne na državni ravni, o čemer poročajo tudi nacionalni strokovnjaki), ki spodbujajo participacijo učencev v šolah in se izvajajo tako na ravni šole kot občine. Tako je, na primer, na Poljskem sekundarna šola Bednarska iz Varšave že pred dvajsetimi leti vzpostavila sistem notranje šolske demokracije, ki se imenuje „šolska republika obeh območji“. Učenci, učitelji, starši in maturanti skupaj odločajo v organih šole, ki so podobni državnim ustanovam. Statut šole določa vloge in naloge šolskega parlamenta, sveta šole in šolskega razsodišča, kjer so učenci enakopravni z ostalimi člani šolske skupnosti.

([19]) Spletna stran: http://www.pupilvoicewales.org.uk.

Zanimiv primer spodbujanja udejstvovanja učencev v šolah, ki jih upravljajo občine, najdemo v Latviji, kjer so leta 2002 ustanovili svet učencev iz Rige. Njegova naloga je usklajevanje dejavnosti samoupravnih organov učencev po šolah v mestu. Svetu predseduje skupina trinajstih učencev, ki jih vsako leto izvolijo učenci sodelujočih šol. Svet pripravi letni načrt dela in ga predstavi šolam v Rigi, ki ga nato izvajajo.

2.2 Participacija učencev pri upravljanju šole: podatki iz Mednarodne raziskave o državljanskem izobraževanju in vzgoji (ICCS) iz leta 2009

Raziskava ICCS – ki jo je izvedla IEA Mednarodna zveza za evalvacijo izobraževalnih dosežkov predstavlja podatke, ki so jih pridobili od več kot 140.000 učencev osmega (ali enakovrednega) razreda, 62.000 učiteljev in 5.300 ravnateljev iz osemintridesetih držav.([20]) Podatke o udejstvovanju učencev v šoli, o izkušnjah in motivaciji učencev, starih približno 14 let, so pridobili s pomočjo vprašalnika.

V štiriindvajsetih evropskih državah je v šolskem letu 2008/09 povprečno približno 74 odstotkov učencev glasovalo na šolskih volitvah, približno 36 odstotkov pa jih je sodelovalo pri odločanju o vodenju šole. ([21]) Pri učencih torej opazimo težnjo, da so pogosteje udeleženi kot volivci kot da bi dejavno sodelovali pri odločanju.

Če primerjamo države glede na obstoj formalnih predpisov in uradnih priporočil o participaciji učencev ter glede na raven sodelovanja učencev pri šolskih volitvah, ugotovimo, da je le malo splošnih dokazov o povezavi med tema pojavoma. Vendar pa sta Poljska in Norveška primera držav, kjer se kaže močna povezava med predpisi in participacijo.

Na **Poljskem** je Zakon o šolskem izobraževanju iz leta 1991 uvedel načine participacije učencev na vseh treh ISCED ravneh šolskega sistema . Zakon med drugim določa volitve predstavnikov razreda, svet učencev (*Samorząd uczniowski*) in participacijo učencev v svetu šole (*Rada Szkoły*).

Podobno Zakon o izobraževanju iz leta 1998 na **Norveškem** vsebuje določbe o predstavnikih razredov, svetih učencev in zastopanju učencev v koordinacijskih odborih (*Samarbeidsutvalg*).

V omenjenih državah – kjer imajo predstavniki učencev tudi posvetovalno vlogo pri večini vprašanj, s katerimi se ukvarjajo organi upravljanja šole – je udeležba učencev na šolskih volitvah najvišja (95 odstotkov na Poljskem in 90 odstotkov na Norveškem), kot je to prikazano na sliki 2.10. Po drugi strani pa pri ostalih državah ne opazimo podobnega ujemanja med predpisi in participacijo.

V **Bolgariji** so na primer leta 1991 sprejeli Zakon o javnem izobraževanju, ki je vzpostavil načine participacije učencev na primarni, nižji in višji sekundarni ravni. Poleg tega imajo učenci pogosto posvetovalno vlogo v organih šole. Vendar je raven participacije učencev, o kateri poročajo, med najnižjimi izmed evropskih držav: samo polovica (52 %) učencev trdi, da so glasovali na šolskih volitvah.

Nasprotno pa na **Švedskem** opazimo visoko stopnjo participacije učencev (85 %), čeprav so sprejeli le malo uradnih predpisov na državni ravni, katerih namen je spodbujanje participacije. Švedski kurikuli za obvezno in kasnejše izobraževanje morda res jasno poudarjajo, da mora biti šolski sistem demokratičen in participativen, vendar ne predpisujejo načina, kako šole to dosežejo.

([20]) Več informacij o raziskavi ICCS in dostop do vsebine najdete na spletni strani http://iccs.acer.edu.au/.

([21]) V tem podpoglavju je zajeto povprečje EU, izračun Eurydice.

Na obseg participacije učencev v šolskem življenju vpliva več različnih dejavnikov. Med njimi so politična kultura posameznih držav, stopnja, do katere se izvajajo predpisi, ter koliko časa so ti predpisi že v veljavi. Kjer imajo šole pravico odločati o lastni ureditvi, je tudi težko ugotoviti, katere načine participacije uporabljajo in koliko so razširjeni. Zato jih ni mogoče primerjati s stopnjami participacije, kot jih navaja študija ICCS.

Vendar velja omeniti zanimivo dejstvo, da je v veliki večini držav, kjer obstajajo predpisi in uradna priporočila o pravici učencev, da volijo predstavnike razredov in imenujejo svete učencev, v nižjem sekundarnem izobraževanju odstotek učencev, ki glasujejo na šolskih volitvah, enak ali višji od evropskega povprečja.

◆ ◆ ◆ **Slika 2.10: Odstotek učencev 8. razreda, ki so volili predstavnike razredov ali predstavnike za svete učencev, 2008/09**

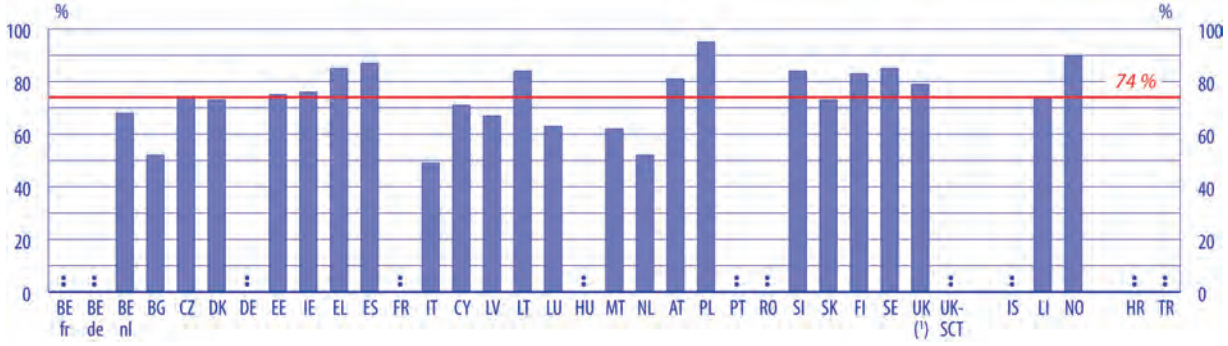

Ø(*)	BE fr	BE de	BE nl	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LT	LU
74,3	:	:	68,0	52,0	74,0	73,0	:	75,0	76,0	85,0	87,0	:	49,0	71,0	67,0	84,0	63,0

HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK (1)	UK-SCT	IS	LI	NO	HR	TR
:	62,0	52,0	81,0	95,0	:	:	84,0	73,0	83,0	85,0	79,0	:	:	74,0	90,0	:	:

(*) Ø = Povprečje, izračunano na osnovi podatkov, ki so na voljo. UK (1): UK-ENG

Vir: ICCS 2009.

◆ ◆ ◆

2.3 Participacija staršev pri upravljanju šol

V vseh evropskih državah, razen na Cipru, Švedskem in v Turčiji, so uvedli osrednje predpise in uradna priporočila, ki omogočajo ali spodbujajo vključevanje staršev v upravljanje šol. Kot smo že omenili v povezavi s participacijo učencev, je pomembno, da so države, ki imajo decentralizirane izobraževalne sisteme (na primer Češka, Madžarska, Nizozemska ali Finska), uvedle osrednje predpise, s katerimi želijo spodbujati sodelovanje staršev pri upravljanju šol.

Starši na različne načine prispevajo k upravljanju šol. Uradni predpisi in priporočila urejajo ter omogočajo participacijo staršev na ravni šole v skoraj vseh državah, ki jih obravnava poročilo, v skoraj dveh tretjinah pa tudi na ravni razreda. V obeh primerih med državami ni razlik med načini participacije staršev na različnih ravneh ISCED. Prav nasprotno, kot smo v tem poglavju glede participacije učencev že zapisali, se stopnja vključenosti učencev v upravljanje šol povečuje glede na raven šolanja in starost učencev.

◆ ◆ ◆ **Slika 2.11: Uradni predpisi o participaciji staršev na ravni razreda in šole (ISCED 1, 2 in 3), 2010/11**

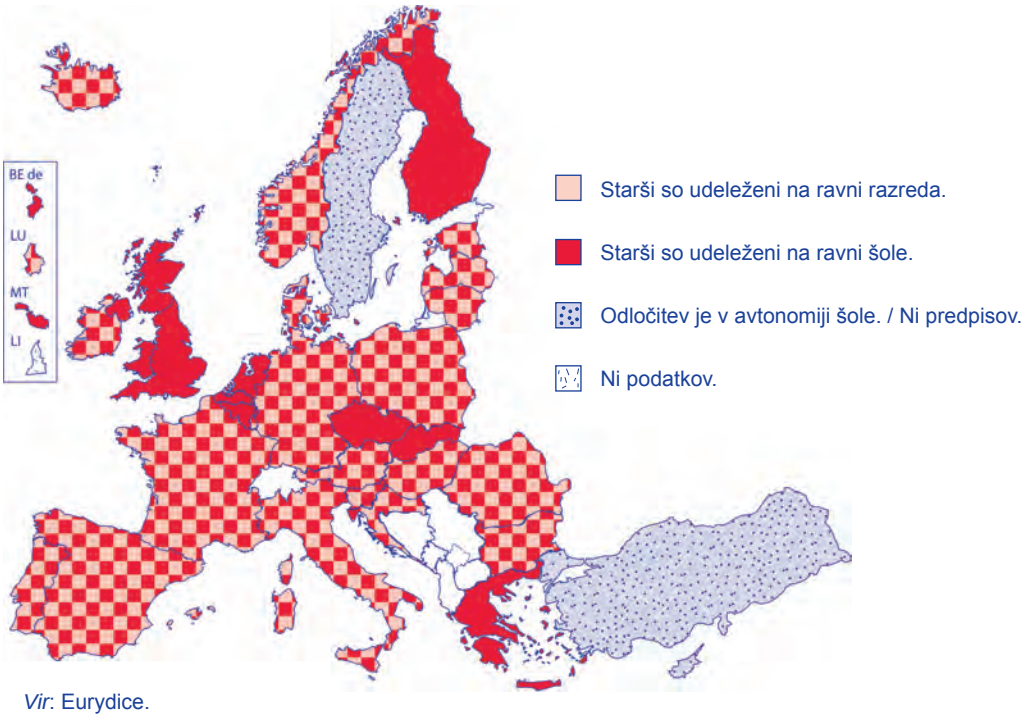

Vir: Eurydice.

Opomba k podatkom države

Norveška: Ni posebnih uradnih predpisov o participaciji staršev na ravni razreda. Vendar predpisi določajo, da je dolžnost lokalnih oblasti omogočiti sodelovanje s starši na vseh ravneh.

◆ ◆ ◆

2.3.1 Oblike participacije staršev v šolah

Razen zgoraj omenjenih izjem so starši formalno udeleženi pri upravljanju šol v vseh državah po Evropi. Ta participacija ima lahko različne oblike. Predstavniki staršev so lahko vključeni v organe upravljanja šol; vsi starši ali njihovi predstavniki se lahko srečujejo na srečanjih šolskih svetov staršev oziroma rednih srečanjih z ravnatelji, na katerih izmenjujejo informacije; lahko so vključeni v dejavnosti na ravni razredov. Lahko pa starši sodelujejo v svetih razredov, če takšni sveti seveda obstajajo, ali pa na srečanjih z učenci ali brez in z učitelji; z učitelji se lahko sestanejo tudi individualno. Vse omenjene dejavnosti omogočajo staršem uveljavljati njihovo pravico do obveščenosti o upravljanju šole in pravico prispevati k upravljanju, s čimer vplivajo na razvoj državljanskih kompetenc učencev, kot smo omenili v uvodu.

Kot je prikazano na sliki 2.12, je participacija v **organih upravljanja šole** daleč najpogostejša oblika vključevanja staršev v upravljanje šol. Predstavnike staršev v organih upravljanja šol običajno volijo vsi starši na šoli, vendar v nekaterih državah uradni predpisi prepuščajo šolam, da določijo postopke imenovanja predstavnikov.

Slika 2.12: Formalni načini participacije staršev na ravni ŠOLE, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (SCED 1, 2 in 3), 2010/11

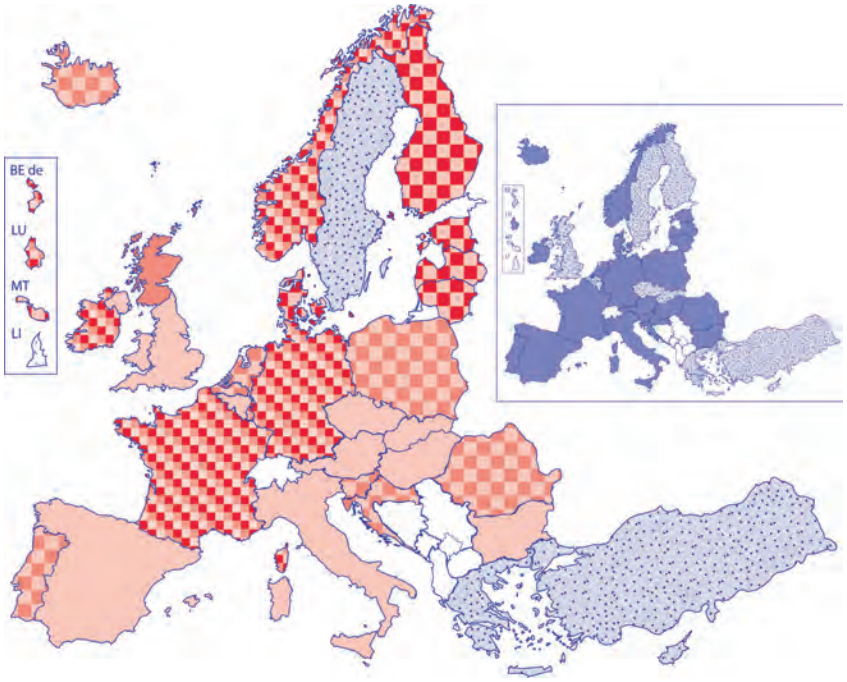

Participacija staršev v organih upravljanja šole

Ustanavljanje svetov staršev

Redna srečanja vseh staršev

Ni uradnih predpisov o formalni participaciji staršev na ravni šole.

Ni podatkov.

Vir: Eurydice.

Opomba k podatkom držav

Belgija (**BE de**) in **Danska**: Predpisi veljajo le za participacijo staršev na ravneh ISCED 1 in 2.
Grčija: Uradni predpisi omogočajo participacijo staršev pri upravljanju šol, vendar ne določajo sredstev. Starši se v glavnem vključujejo v šolske dejavnosti prek neformalnih praks.
Italija: Vloga staršev je odvisna od tega, kako določena šola izvaja državne predpise. Slika prikazuje najbolj vplivno vlogo, ki jo lahko imajo starši.

Kot člani organov upravljanja šol starši sodelujejo v najrazličnejših oblikah upravljanja šol, skupaj z ravnatelji, učitelji in – kadar to omogočajo uradni predpisi – tudi s predstavniki učencev (glej razdelek 2.1).

Slika 2.13 prikazuje pregled področij upravljanja, ki so navadno dodeljena organom upravljanja šol, in navaja vloge, ki jih imajo starši v različnih državah, kjer uradni predpisi določajo, da imajo starši svoje predstavnike v organih upravljanja.

Kot smo že omenili v razdelku o participaciji učencev pri upravljanju šol, obstajajo vidiki upravljanja šol, ki niso v pristojnosti organov upravljanja in zato nanje tudi starši nimajo vpliva, kot na primer oblikovanje meril preverjanja in ocenjevanja, izključitev učencev zaradi disciplinskih razlogov, zaposlovanje učiteljev in prekinitev njihovih delovnih razmerij. Vendar v nekaterih državah dovoljujejo organom upravljanja šol odločanje o tovrstnih zadevah, ponekod pa o tem lahko odločajo tudi predstavniki staršev. Kot člani organov upravljanja šol lahko starši na Irskem, Portugalskem in Hrvaškem sodelujejo pri odločanju o zaposlovanju novih učiteljev, medtem ko lahko v Sloveniji odločajo tudi o odpuščanju učiteljev. Predstavniki staršev na Irskem imajo lahko v določenih okoliščinah kolektivno odgovornost pri odločitvah o odpuščanju. Izključitev učencev je odvisna tudi od presoje predstavnikov staršev v Franciji, na Irskem in Finskem. Na Češkem sodelujejo tudi pri določanju meril preverjanja in ocenjevanja znanja.

◆ ◆ ◆ Slika 2.13: Glavne naloge in dejavnosti predstavnikov staršev v organih upravljanja šol (ISCED 1, 2 in 3), kot je določeno z uradnimi predpisi, 2010/11

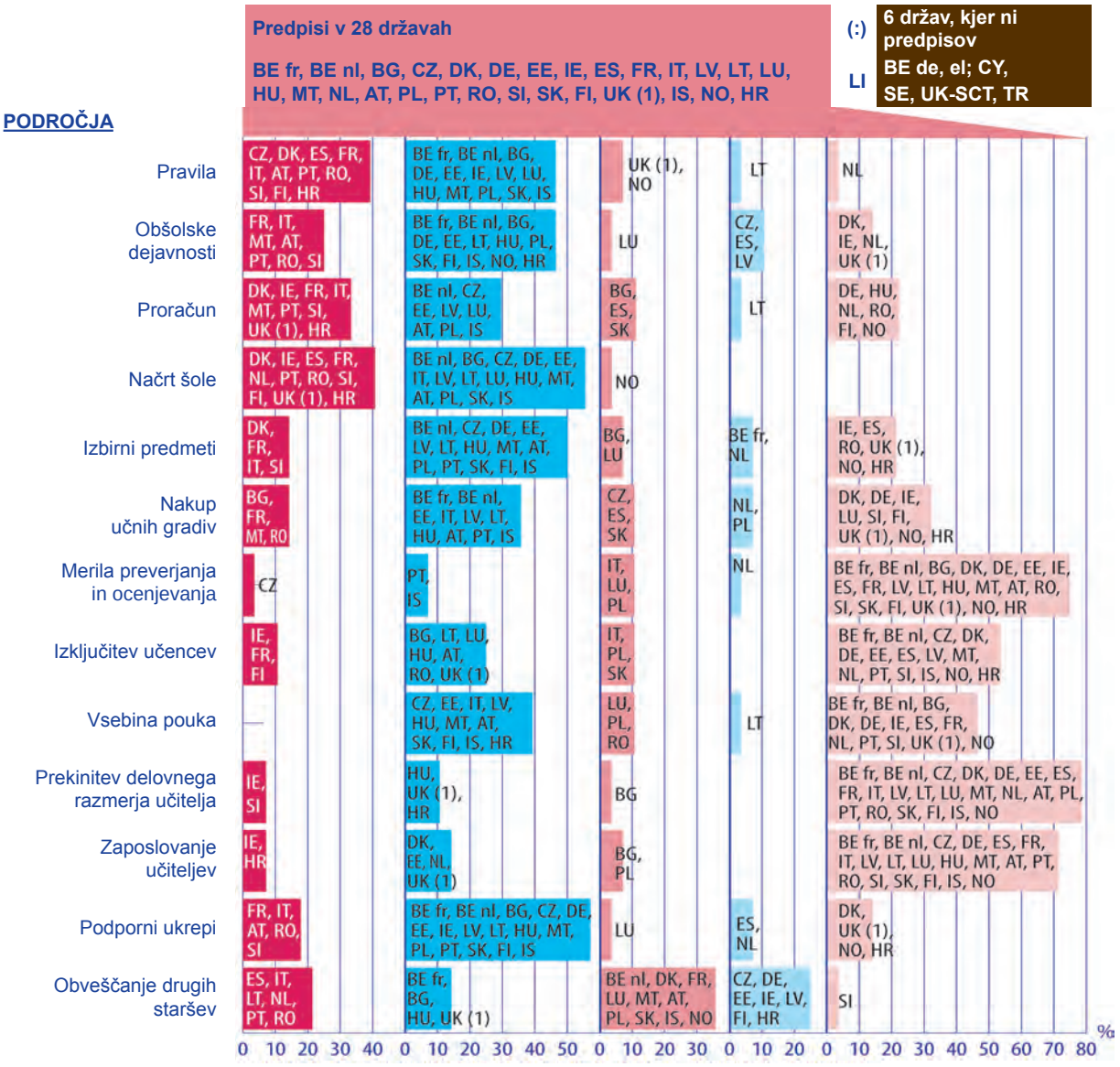

Razporeditev po kategorijah vključuje le tistih **28** držav, kjer obstajajo tovrstni predpisi.

KATEGORIJE

Odločanje | Posvetovanje | Informiranje | Odvisno od šole | Ne odločajo organi šolske uprave.

Vir: Eurydice.

UK (1): UK-ENG/WLS/NIR

Metodološko pojasnilo

Podroben pregled statusa v vsakem od 36 nacionalnih izobraževalnih sistemov je naveden v sliki 2.13 v dodatku 3.

Opomba k podatkom države

Slovenija: Starši so člani sveta šole in enakopravni z drugimi odraslimi člani. Sveti šole odločajo o izključitvah učencev v srednjih šolah.

◆ ◆ ◆

Kar zadeva področja, ki so najpogosteje v pristojnosti organov upravljanja šole (priprava načrta dela šole, postavljanje pravil, odločanje o proračunu, izbiranje obšolskih dejavnosti in izbirnih predmetov, ki jih bodo ponudili učencem, ter nabor podpornih ukrepov, ki jih bodo izvajali), imajo predstavniki staršev navadno vlogo nosilcev odločanja ali posvetovalno vlogo. Kako obveščajo druge starše o dogajanju in dejavnostih v šoli, je navadno stvar notranje ureditve posamezne šole.

Kaže, da imajo starši najvplivnejšo vlogo v Franciji in Sloveniji. Uradni predpisi v teh državah staršem navadno dodeljujejo vlogo sprejemanja odločitev, in to ne zgolj na področjih, ki so najpogosteje v pristojnosti upravnih organov šole, temveč tudi na področjih, ki so navadno v domeni višjih ravni oblasti.

Poleg organov upravljanja šol **sveti staršev** predstavljajo drugačno možnost udeležbe staršev pri upravljanju šol. Ti sveti vključujejo vse starše otrok na šoli ali pa njihove izvoljene predstavnike in se redno srečujejo na šoli. Sveti staršev so priložnost za razpravo in način obveščanja o šolskih zadevah. Navadno nimajo posebnih pooblastil za odločanje, vendar se ravnatelji oziroma organi upravljanja šol lahko z njimi posvetujejo o stvareh, za katere potrebujejo stališče staršev. Sveti staršev navadno imenujejo predstavnike staršev, ki sodelujejo v organih upravljanja šol.

V samo nekaj državah (Nemčija, Francija, Italija, Avstrija, Poljska in Romunija) je uradno predpisana participacija staršev v **razrednih svetih** (definicija je zapisana v razdelku 2.1), starši pa imajo precej bolj omejeno vlogo kot predstavniki učencev. Sveti razredov, v katerih so predstavniki učencev, so običajni v veliki večini izobraževalnih sistemov po vsej Evropi. Zato se zdi, da je naloga svetov razredov prej omogočati udeležbo učencev kot pa vpliv staršev.

Poleg običajnih postopkov, ki smo jih opisovali doslej, so v nekaterih državah uvedli tudi druge priložnosti za soudeležbo staršev pri upravljanju šol. V Belgiji, Nemčiji, Estoniji, Španiji, Franciji, na Cipru, v Avstriji in Sloveniji lahko šole na primer ustanovijo združenja staršev. Gre za prostovoljne skupine, ustanovljene z namenom pomagati staršem pri vseh vprašanjih, povezanih z izobraževanjem njihovih otrok, podpirati izobraževalne dejavnosti šol in spodbujati vključevanje staršev v upravljanje šol. Pogosto se združenja staršev posameznih šol združujejo pod krovnimi organizacijami na regionalni ali nacionalni ravni. V takšnih primerih njihova naloga ni zgolj forum za izmenjavo dobrih praks o vključevanju staršev, temveč se z njimi posvetujejo tudi snovalci politik o reformah v izobraževanju.

V **flamski skupnosti v Belgiji** obstajajo tri krovne organizacije staršev: KOOGO, združenja staršev javnih šol, ki so financirana iz javnih sredstev; GO! za šole, ki jih upravlja flamska skupnost; in VCOV za zasebne šole, ki so financirane iz javnih sredstev. Vsa omenjena združenja prejemajo finančno podporo Ministrstva za izobraževanje in usposabljanje. Njihove glavne naloge so obveščanje staršev o izobraževanju in šolskih dejavnostih na različne načine (npr. spletne strani, srečanja, brošure), gmotna pomoč šolam (učna gradiva in učni pripomočki), usposabljanje staršev in posredovanje med starši in šolami, kadar je to potrebno (na primer pri izključitvi učenca).

Vsaka šola na **Cipru** ustanovi svoje združenje staršev, ki sodeluje s vodstvom šole in finančno prispeva k izvajanju izobraževalnih dejavnosti in nakupu šolske opreme. Združenja staršev posameznih šol nato izvolijo svoje predstavnike, ki sodelujejo v Vseciprskem združenju staršev primarnega in sekundarnega izobraževanja, ki tesno sodeluje z Ministrstvom za izobraževanje pri urejanju vidikov upravljanja šol na nacionalni ravni.

2.3.2 Usposabljanje in podpora za participacijo staršev pri upravljanju šol

Več držav (Nemčija, Estonija, Španija, Avstrija, Nizozemska, Poljska in Slovenija) je uvedlo nacionalne programe, ciljno usmerjene **pobude za usposabljanje**, katerih namen je spodbujati vključevanje staršev v dejavnosti in upravljanje šol. Oblike usposabljanja so odvisne od vrste programa; potekajo bodisi kot redna srečanja na šolah, stalna svetovalna služba za starše, ki potrebujejo pomoč, bodisi kot tečaji usposabljanja, ki jih organizirajo vladne agencije in organizacije civilne družbe.

Estonsko združenje staršev je pripravilo tečaje usposabljanja za vse vrste članov svetov šol, torej tudi za starše. Namen usposabljanja je okrepiti zavedanje staršev o možnosti, da prispevajo k upravljanju šole, ter jih spodbujati k sodelovanju. Program financira Ministrstvo za izobraževanje in raziskave in se izvaja na nacionalni ravni.

Programi usposabljanja se izvajajo tudi v nekaterih regijah v **Španiji**. Eden takšnih primerov je samostojna skupnost Navarra, ki je razvila pobudo *Escuelas de Familia* (družinske šole). Namenjena je usposabljanju staršev otrok do 14. leta starosti z namenom možnosti dejavnega sodelovanja pri izobraževanju svojih otrok. Natančneje, starše spodbujajo, da sodelujejo z učitelji pri razvijanju spretnosti otrok, kot so sodelovanje, odgovornost, samostojnost, spoštovanje, stalno učenje, ustvarjalnost, kritično mišljenje, sprejemanje odločitev, povezanih s tveganjem in sprejemanje svojih napak. Podobno avtonomna skupnost Kastilje in Leona ponuja staršem in učencem tečaje usposabljanja, katerih namen je zbližati šole in družine ter usposobiti starše, da bodo učencem lahko pomagali razvijati socialne spretnosti.

Ministrstvo za izobraževanje, umetnost in kulturo v **Avstriji** je uvedlo svetovalno storitev za starše kot del šolskih partnerstev. Ta storitev se izvaja v glavnem kot usposabljanje predstavnikov staršev v organih upravljanja šol, namen pa je izboljšati njihovo aktivno participacijo in izboljšati sodelovanje v šolskih razvojnih procesih. Dejavnosti vodi Avstrijska zveza združenj staršev v javnih splošnih obveznih šolah.

In ne nazadnje, Akademija v Créteilu v **Franciji** je zasnovala zanimiv **pilotni projekt** z imenom *"La mallette des parents"* („torba" za starše), ki so ga začeli izvajati leta 2008. Staršem otrok 6. razreda ponuja zbirko gradiv, ki pomaga krepiti njihovo sodelovanje z učenci in učitelji akademije. Hkrati organizirajo delavnice, konference in informativne dneve, ki so namenjeni informiranju in spodbujanju participacije staršev. Evalvacija projekta je pokazala, da je pomagal pri preprečevanju neopravičenih odsotnosti od pouka in nasilja.

Nekatere države, ki se zavedajo, da participacija staršev pomembno prispeva k izboljšanju državljanskih spretnosti in znanj učencev, so med področja, ki so predmet **evalvacije šol**, vključile tudi oceno udejstvovanja staršev. Evalvacija zajema mnenja staršev o dejavnostih šole in uspešnosti izobraževanja ter ocenjuje njihovo predanost upravljanju šole.

Na **Irskem** se šolski inšpektorji srečujejo s starši, da pridobijo informacije o dejavnostih, ki jih izvajajo sveti in združenja staršev, ter spremljajo stopnjo vključenosti staršev v upravljanje šol. Inšpekcije upoštevajo tudi, do katere mere vodstvo in osebje šol redno obveščata starše o dosežkih učencev.

V evalvacijo šol so vključeni tudi starši v **Latviji**. Akreditacijsko poročilo za vsako šolo, na osnovi katerega inšpektorji izdelajo svoja priporočila za izboljšanje kakovosti, vsebuje sklop, namenjen presoji stopnje sodelovanja med starši in šolo. Na posvetih s starši ocenjujejo njihovo zadovoljstvo glede priložnosti za participacijo.

Šolske inšpekcije, ki jih izvaja Inšpektorat za šolstvo in šport v **Sloveniji**, spremljajo izvajanje predpisov o ustanavljanju in delu svetov staršev in svetov šol. Po podatkih iz poročila za leto 2010 se je število primerov, ki jih je obravnavala inšpekcija in so bili povezani s težavami pri sodelovanju med starši, učenci in učitelji v šolah, povečalo glede na prejšnja leta.

Povzetek

Vse evropske države so uvedle predpise in uradna priporočila, ki dajejo učencem pravico, da se upošteva njihovo mnenje pri vodenju njihove šole. Čeprav se evropske države razlikujejo glede na oblike in obseg participacije, ki so jo uvedle, pa **se očitno vse države zavedajo pomembnosti vključevanja učencev v upravljanje šol.**

Ob primerjavi izsledkov naše lastne raziskave predpisov, ki urejajo participacijo učencev in staršev, z rezultati študije ICCS se zdi, da je **v večini držav z uradnimi predpisi o volitvah predstavnikov razredov in sodelovanju v svetih učencev stopnja udeležbe pri volitvah učencev sorazmerno višja od evropskega povprečja**, pri čemer obstajajo pomembne izjeme. Čeprav na podlagi razpoložljivih podatkov ni mogoče sklepati o nedvomnem vzročno-posledičnem razmerju med obstojem predpisov in participacijo učencev, pa takšne težnje predstavljajo spodbudo za nadaljnje širjenje in krepitev participacije učencev oziroma dijakov pri upravljanju šol.

Zdi se tudi, da je **vključevanje staršev** večinoma pomemben dejavnik, ki spodbuja demokratično vodenje v šolski skupnosti. Uradni predpisi o participaciji staršev, kot tudi prostovoljske pobude, ki podpirajo sodelovanje med starši, učenci in učitelji, so razširjeni v vseh evropskih izobraževalnih sistemih.

3. POGLAVJE: ŠOLSKA KULTURA IN PARTICIPACIJA UČENCEV V DRUŽBI

Kot smo ugotovili v prvem poglavju, mlade ljudi s formalnim in jasnim poučevanjem v razredu učimo, kako postanejo polnopravni in odgovorni državljani. Vendar se tega učijo tudi na drugačne načine. Kot je bilo prikazano v predhodnem poglavju, se lahko učenci začnejo seznanjati z demokratičnimi procesi na primer že z udeleževanjem pri odločanju na šoli. Tako najdemo „priložnosti za učenje in dejansko izkušnjo državljanstva v najrazličnejših kontekstih (...) s postopki, ki zajemajo celotno šolo“, vendar tudi „z dejavnostmi in izkušnjami, pridobljenimi v širši skupnosti“ (Kerr in sod., 2004, str. 11).

Zato bomo v tem poglavju proučevali, kako učenci izkusijo aktivno in demokratično državljanstvo v šoli in zunaj nje. V razdelku 3.1 bomo raziskali, do katere mere nacionalne politike obravnavajo šolsko kulturo v povezavi z državljansko vzgojo, medtem ko se razdelek 3.2 osredinja na to, kako posamezne države spodbujajo participacijo učencev pri dejavnostih v lokalnih skupnostih in širši družbi. Nazadnje v razdelku 3.3 predstavimo dokaze o priložnostih participacije učencev v dejavnostih, povezanih z državljanstvom, v različnih evropskih državah, pri čemer nam kot osnova služijo podatki iz Mednarodne raziskave državljanskega izobraževanja in vzgoje (ICCS).

3.1 Participatorna šolska kultura za uspešno državljansko vzgojo

Šole so mikrokozmos, kjer se mladostniki skozi vsakodnevne izkušnje naučijo, kako biti aktivni in odgovorni državljani. Študija Eurydice iz leta 2005 je poudarila pomen šolske kulture za državljansko vzgojo. Šolsko kulturo je opredelila kot „sistem odnosov, vrednot, vodil, prepričanj, vsakodnevnih praks, načel, pravil, učnih oblik in organizacijskih ureditev“ (Eurydice, 2005, str. 28). Šolska kultura torej močno vpliva na ravnanje celotne šolske skupnosti. Prav zato uspešno izvajanje državljanske vzgoje zahteva šolsko kulturo, v kateri se spodbuja in ceni participacija, ki temelji na demokratičnih načelih, ter učencem nudi priložnosti za soudeležbo pri odločanju o vprašanjih, ki nanje vplivajo.

V tretjini evropskih držav nacionalni kurikuli oziroma šolski predpisi izrecno omenjajo skrb za šolski etos oziroma kulturo,([22]) ki zelo verjetno spodbujata državljansko vzgojo. Nekatere države so uvedle tudi nacionalne pobude, ki se navezujejo na šolsko kulturo. Predpisi in priporočila navadno veljajo vsaj za obvezne ravni izobraževanja v državi. Po Evropi obstaja več različnih načinov, na splošno pa v vseh državah določajo stališča in vrednote, po katerih naj bi se šole ravnale – in vsi poudarjajo načelo demokracije.

Nacionalni kurikuli desetih držav omenjajo šolsko kulturo v poglavjih, ki se posebej navezujejo na državljansko vzgojo. Te države so: Češka, Španija, Estonija, Francija, Irska, Avstrija, Finska, Združeno kraljestvo, Islandija in Norveška.

Na **Češkem** se medpredmetna tema „demokratično državljanstvo“ veže na splošno vzdušje v šoli. Navaja, da odnosi med posamezniki v izobraževalnem procesu, kadar temeljijo na sodelovanju, partnerstvu, dialogu in spoštovanju, ustvarijo demokratično vzdušje v razredu. Zato so učenci bolj motivirani, da v razredu z ostalimi v skupinski razpravi delijo svoja mnenja ter po drugi strani sodelujejo pri odločanju v šoli, pa tudi v svoji lokalni skupnosti in širši družbi.

V primarnem in nižjem sekundarnem izobraževanju v **Španiji** je spodbujanje participacije učencev v šolskem življenju del vsebine kurikula ter meril preverjanja in ocenjevanja, na primer pri predmetu „vzgoja za državljanstvo in človekove pravice“ na nižji sekundarni ravni.

([22]) Pod tem izrazom vključujemo tudi podobne pojme, ki jih uporabljajo šole: šolsko vzdušje, klima ali okolje, pa tudi širši izraz, šolsko življenje.

Novi kurikularni okvir v **Estoniji** navaja, da mora biti šolsko življenje organizirano kot model družbe, ki spoštuje človekove pravice in demokracijo, za kar so značilne skupne in trajne temeljne vrednote šolske skupnosti in podpora dobrim zamislim in novostim.([23])

Skupne temeljne spretnosti v **Franciji** *(Le socle commun de connaissances et de compétences)* določajo, da se učenci učijo o državljanstvu s šolskim življenjem, ki mora temeljiti na spoštovanju pravil, preprečevanju nasilja, nesocialnega in nevarnega vedenja in na skrbi za zdravje in varnost.

Na **Irskem** obstajajo od leta 2005 smernice za učitelje na primarni ravni, ki so del predmeta „družbena, osebna in zdravstvena vzgoja" (*Social, personal and health education*). Smernice navajajo, „da je družbena, osebna in zdravstvena vzgoja učinkovita samo, če se na različne načine izvaja v dobri šolski klimi in vzdušju, v času po lastni presoji in z integriranim učenjem" (NCCA, 1999).

Uredba iz leta 1978 v **Avstriji** o načelu celostne državljanske vzgoje v šolah je poudarila pomen razreda, šolskega življenja in kulture.

Temeljni kurikuli na **Finskem** (kot smo videli v razdelku 1.1) za obvezno (2009) in višje sekundarno izobraževanje (2003) navajajo, da morajo šole v svojih postopkih in kulturi upoštevati medpredmetno temo „participatorno državljanstvo in podjetnost".

V **Združenem kraljestvu** (**na Škotskem**) Smernice za oblikovanje kurikula (*Building the Curriculum 3*)([24]) navajajo, da je „izhodiščna točka za učenje pozitivni etos in vzdušje spoštovanja in zaupanja, ki temelji na skupnih vrednotah vse šolske skupnosti, vključno s starši, tako za mladostnike, vpisane v šolo, kot tudi za tiste, ki niso. Vsi zaposleni si morajo prizadevati za odprte, pozitivne in spodbudne odnose, v katerih bodo imeli otroci in mladostniki občutek, da se jih posluša; za izboljšanje šolske klime, v kateri se bodo otroci in mladostniki počutili varno; za oblikovanje vedenja, ki spodbuja učinkovito učenje in dobro počutje v šolski skupnosti; in da bodo znali prisluhniti in se hitro odzvati na vprašanja, povezana z zagotavljanjem dobrega počutja vsakega mladostnika" (Škotska vlada, 2008, str. 20).

Na **Islandiji** nove Smernice nacionalnega kurikula([25]) za predšolsko, obvezno in višje sekundarno izobraževanje navajajo, da mora vsaka šola najti načine, s katerimi bo spodbujala dobro šolsko kulturo, ki upošteva šest temeljnih stebrov izobraževanja: demokracija in človekove pravice, enakost, ustvarjalnost, vzgoja za trajnostni razvoj, pismenost v najširšem pomenu ter zdravje in blaginja.

Na **Norveškem** Zakon o izobraževanju, pa tudi nacionalni kurikul poudarjata socialne in kulturne kompetence učencev, na primer njihov vpliv v šoli, vpliv na učenje pa tudi na njihovo demokratično participacijo.

V štirih drugih državah predpisi ali priporočila, ki se ne navezujejo posebej na državljansko vzgojo, navajajo zagotovitev pogojev, ki bodo verjetno pospešili razvoj državljanskih spretnosti učencev.

Uredba iz leta 1998([26]) določa, da morajo šole v **nemško govoreči skupnosti v Belgiji** zagotoviti dinamično okolje ter ustvarjati pogoje, ki vsakomur omogočajo, da se odzove na vprašanja, ki ga neposredno zadevajo.

Na **Danskem** Zakon o danski Folkeskole in predpisi za višje sekundarno izobraževanje določajo, da je treba izvajati pouk in vsakodnevne šolske dejavnosti v duhu intelektualne svobode, enakosti in demokracije.

Šole v **Luksemburgu** so prejele nova priporočila za izboljšanje šolske klime, kar vpliva tudi na državljansko vzgojo.

([23]) Nacionalni kurikuli za osnovne šole in višje sekundarne šole, sprejeti 6. 1. 2011. Uradna in angleška različica sta na voljo na straneh https://www.riigiteataja.ee/akt oziroma http://www.hm.ee/index.php?1511576.

([24]) Spletna stran: http://www.ltscotland.org.uk/Images/building_the_curriculum_3_jms3_tcm4-489454.pdf.

([25]) Ministrstvo za izobraževanje, znanost in kulturo je uradno izdalo nove Smernice za nacionalni kurikul že avgusta 2011, uvajanje bo potekalalo postopoma vse do leta 2014.

([26]) Odlok z dne 31. 8. 1998 o poslanstvu izvajalcev izobraževanja in šolskega osebja.

Na **Švedskem** tako Zakon o izobraževanju kot tudi nacionalni kurikul določata, da morajo šole delovati demokratično in ustvariti okolje, kjer so tako zaposleni kot učenci usposobljeni za participacijo pri šolskem delu in v učnem okolju.

Poleg priporočil in predpisov v nacionalnih kurikulih in drugod so v štirih državah uvedli tudi nacionalne programe, ki obravnavajo vprašanja, povezana s šolsko kulturo, in imajo prav tako vpliv na državljansko vzgojo. Namen programov v treh od omenjenih držav (Francija, Latvija in Islandija) je zagotavljati učencem varno in pozitivno šolsko okolje.

V **Franciji** je cilj boj proti nasilju v šoli od primarne do sekundarnih ravni. Za dosego tega cilja program predlaga različne načine, ki bodo okrepili državljansko vzgojo.([27])

Latvija je leta 2010 uvedla dveletni projekt z naslovom „Gibanje za prijazno šolo“, v katerem sodeluje večina osnovnih in sekundarnih šol. Glavni cilj projekta je izboljšati psihosocialno okolje v šolah, da bi tako preprečevali spore in spodbujali spoštljivo sodelovanje med učenci, starši, učitelji, šolsko upravo in lokalno skupnostjo.

V **Avstriji** šole kot del programa Ekologizacija (*Ökolog*) obravnavajo trajnostni razvoj v vsakdanjem življenju. Zato udeležene šole upoštevajo načela demokracije in participacije, zagotavljajo zdravo in socialno vzdušje ter vzpostavljajo sodelovanje z lokalno skupnostjo.

Od leta 2002 Ministrstvo za izobraževanje na **Islandiji** podpira program preprečevanja psihofizičnega nasilja med vrstniki *Olweus (Olweus Bullying Prevention Programme – OBPP)*, katerega namen je boj proti vrstniškemu nasilju in nesocialnemu vedenju v šolah. Ta program je zelo razširjen na ravni obveznega izobraževanja, saj ga izvaja približno 40 odstotkov vseh šol, pa tudi na predšolski in višji sekundarni ravni ter v programih za mladino.([28])

3.2 Ukrepi za spodbujanje participacije učencev v lokalni skupnosti in širšem družbenem okolju

Kot smo pokazali v prvem poglavju, je spodbujanje aktivne participacije in udejstvovanja v lokalni skupnosti bistven cilj državljanske vzgoje v mnogih državah. Ta razdelek se podrobneje posveča načinom, kako države spodbujajo učence in dijake k udeležbi v dejavnostih zunaj šole, ki krepijo razvoj njihovih državljanskih spretnosti. Najprej obravnavamo določbe v nacionalnih kurikulih in v predpisih ter smernicah za izobraževanje, sledi pregled primerov obstoječih struktur, ki omogočajo otrokom in mladostnikom, da izrazijo svoje mnenje o vprašanjih, ki imajo nanje neposreden vpliv. Nazadnje predstavljamo še raziskavo nedavnih nacionalnih političnih pobud in programov, ki omogočajo učencem izvenšolsko sodelovanje pri dejavnostih, povezanih z državljanstvom.

Opozoriti moramo na dejstvo, da precej verjetno šole same v sodelovanju z zunanjimi partnerji ali projekti omogočajo številne možnosti za udeležbo mladih pri dejavnostih, povezanih z državljanstvom, ker so šole in učitelji običajno samostojni pri organizaciji svojih dejavnosti (Eurydice 2012b, str. 50). Prav zato v razdelku 3.3 navajamo podatke iz raziskave ICCS, ki so jih navedli ravnatelji in so povezani s priložnostmi, ki jih imajo učenci njihovih šol za participacijo pri državljanskih dejavnostih na ravni skupnosti.

([27]) Za več podrobnosti si oglejte gradivo na spletnem naslovu: http://www.education.gouv.fr/bo/2006/31/MENE0601694C.htm.

([28]) Spletna stran: http://olweus.is.

3.2.1 Priporočila in predpisi v nacionalnih kurikulih in drugih usmerjevalnih dokumentih

V približno tretjini evropskih držav usmerjevalni dokumenti (na primer nacionalni kurikuli) pa tudi druga priporočila in predpisi spodbujajo vključevanje mladih v državljanske dejavnosti zunaj šole. Ta delež se bo še povečal, saj vse več držav uvaja politike na tem področju, kot na primer Luksemburg z novo šolsko zakonodajo, ki bo začela veljati v šolskem letu 2013 in ki vsebuje smernice za participacijo učencev oziroma dijakov sekundarnega izobraževanja pri dejavnostih, povezanih z državljanstvom.

V sedmih državah uradni kurikuli določajo, da morajo učenci in dijaki dobiti priložnost za praktične izkušnje zunaj šolskega okolja.

V **Grčiji** so neobvezni projekti aktivne državljanske vzgoje na voljo učencem primarne ravni kot del „ustvarjalnih in integriranih kurikularnih dejavnosti“ *(Ευέλικτη Ζώνη Διαθεματικών και Δημιουργικών Δραστηριοτήτων)*. Na nižji sekundarni ravni lahko učenci izvajajo raziskovalno delo o temah iz „socialne in državljanske vzgoje“ in „gospodinjstva“.

V **Latviji** učni načrt družboslovja, ki se poučuje od 1. do 9. razreda, določa, da učenci prispevajo k dejavnostim lokalne skupnosti. Poleg tega uporabljajo tudi didaktična priporočila, katerih namen je spodbujati družbeno dejavnost v šoli, priporočajo pa tudi, da se obvezni projektni teden vsako leto nameni aktivni participaciji učencev pri prostovoljnem delu in kakršnem koli delu v skupnosti, ki se navezuje na šolske prednostne naloge.

Na **Poljskem** nacionalni kurikul bodisi spodbuja bodisi priporoča, naj učenci primarne in sekundarne ravni sodelujejo pri prostovoljnih dejavnostih na lokalni ali drugi ravni.

Podobno velja za **Finsko**, **Združeno kraljestvo** (**Anglijo**, **Wales** in **Severno Irsko**), **Islandijo** in **Norveško**, kjer nacionalni kurikuli priporočajo, da učenci primarnih in sekundarnih šol sodelujejo v dejavnostih lokalnih skupnosti.

V **Združenem kraljestvu** (na **Škotskem**) kurikul sicer ne predpisuje, a spodbuja neformalno učenje zunaj razreda.

Štiri države so uvedle predpise o participaciji učencev v lokalni skupnost oziroma širšem družbenem okolju. Vsebina predpisov se sicer razlikuje od države do države, vsi pa so namenjeni krepitvi državljanske vzgoje s povezovanjem šol in učencev in njihovih lokalnih skupnosti.

V **Nemčiji** resolucija stalne konference z dne 6. marca 2009 z naslovom „Krepitev izobraževanja za demokracijo“ določa, da morajo šole spodbujati participacijo učencev in dijakov vseh izobraževalnih ravni v ustanovah, kot so fundacije in dobrodelni skladi, v svoji neposredni okolici.

V **Italiji** zakon 169/2008, ki je uvedel državljansko vzgojo v šolah, in ministrska okrožnica 86/2010, ki vsebuje smernice za poučevanje državljanske vzgoje, določata, da morajo vse šole vzpostaviti učinkovita partnerstva z lokalnimi oblastmi in policijo, pa tudi s kulturnimi in športnimi zvezami in nevladnimi organizacijami.

V **Franciji** primarne šole spodbujajo k sodelovanju z lokalnimi oblastmi, pa tudi s kulturnimi, družbenimi in športnimi zvezami. Ministrstvo za izobraževanje in lokalne oblasti podpisujejo lokalno izobraževalno pogodbo *(contrat éducatif local)*, ki določa izvenšolske dejavnosti za obdobje treh let.

Nazadnje, po osmih letih izvajanja in spremljanja nacionalnega projekta so se na **Nizozemskem** leta 2007 odločili, da bo za vse učence oziroma dijake sekundarne ravni izobraževanja obvezno opravljanje družbeno koristnih del *(maatschappelijke stage)*.([29]) Učenci oziroma dijaki morajo opraviti skupno trideset ur družbeno koristnega dela med šolanjem na sekundarni ravni, kar je pogoj za pridobitev zaključnega spričevala.

([29]) Spletna stran: www.maatschappelijkestage.nl.

3.2.2 Politične strukture za učence/dijake

Približno tretjina evropskih držav je poročala, da so vzpostavile politične strukture, ki jih pogosto imenujejo sveti oziroma parlamenti,([30]) kjer se mladostniki lahko srečujejo ter razpravljajo in vplivajo na vprašanja, ki jih neposredno zadevajo. Obstajata dve vrsti organizacije. Prva je razširitev svetov učencev, ki obstajajo na ravni šol (glej razdelek 2.1), na regionalno in nacionalno raven. Druga vrsta organizacije, ki je sicer še vedno vezana na šole, se razlikuje po tem, da so njene pristojnosti širše, kar učencem omogoča obravnavo vprašanj, ki presegajo področje izobraževanja in vključujejo katero koli vprašanje, ki vpliva na otroke in mladostnike.

Primere prve vrste organizacije lahko najdemo v štirih državah in regijah: v flamski skupnosti Belgije, v Italiji, na Madžarskem in v Sloveniji. Predstavniki učencev v teh državah in regijah delujejo kot zagovorniki svojih vrstnikov pri vprašanjih, povezanih z izobraževanjem.

V **Belgiji** flamski sveti učencev (Vlaamse Scholierenkoepel oz. VSK) vključujejo člane svetov učencev (680) vseh šol, ne glede na vrsto organa, ki organizira šolo, oziroma vrsto izobraževalnega programa na sekundarni ravni. Vloga te samoupravne organizacije učencev je obveščati, svetovati in zastopati učence pri vseh zadevah, povezanih s pravicami učencev in z izobraževanjem. Ministrstvo za izobraževanje in usposabljanje uradno priznava in financira VSK. Vsi ostali deležniki v izobraževanju sprejemajo VSK kot zagovorniški organ.

V **Italiji** dijaki izvolijo dva predstavnika vsake višje sekundarne šole za dveletni mandat za zastopanje na ravni province. Ti predstavniki med sabo nato izvolijo predsednike provincialnih dijaških organizacij, ki se srečujejo v Nacionalnem svetu.([31]) V **Sloveniji** je stanje podobno, kar zadeva Dijaško organizacijo Slovenije.([32])

Na **Madžarskem** zastopa interese učencev in dijakov Nacionalni svet za pravice učencev in dijakov, zlasti kadar Ministrstvo za izobraževanje pripravlja zakonodajo in reforme. Svet sestavlja devet članov: šest jih je iz nacionalnih organizacij, ki zastopajo učence in dijake osnovnega in višjega sekundarnega izobraževanja.

Iz devetih držav poročajo, da so vzpostavili drugo vrsto organizacije, katere pristojnosti presegajo vprašanja, povezana z izobraževanjem. Vendar se stopnja participacije učencev ter njihov vpliv na sprejemanje odločitev med državami zelo razlikujeta. Precej raznolike so tudi dejavnosti teh organizacij – bodisi razpravljajo in predstavljajo mnenja učencev zakonodajnim organom bodisi dajo pobudo za projekte in z uradnimi oblastmi sodelujejo pri razvoju teh projektov. V nekaterih primerih ustanovijo različne organe z različno stopnjo odgovornosti za učence različnih starosti. Organi, namenjeni starejšim starostnim skupinam, ki navadno vključujejo dijake zadnjih letnikov, pa tudi mlade odrasle, imajo pogosto več odgovornosti, povezanih s širšimi vprašanji mladih.

Večina teh organov so nacionalne organizacije, ki vključujejo predstavnike iz celotne države. Navadno nacionalni parlamentarni organ ustanovi ali podpira kopijo lastne strukture in organizacije, kar mladim poslancem omogoča, da se sestanejo za krajši čas ter razpravljajo in glasujejo o vprašanjih, ki so zanje pomembna. Takšne primere najdemo na Češkem, v Franciji, na Madžarskem, v Avstriji, na Poljskem, Portugalskem in v Združenem kraljestvu. V Litvi in Sloveniji je situacija malce drugačna, saj so za takšne strukture odgovorne nevladne organizacije. Center za državljanske pobude vsako drugo leto organizira „parlament litvanskih učencev“, medtem ko Zveza prijateljev mladine v Sloveniji letno organizira otroški parlament na šolski, regionalni in nacionalni ravni.

([30]) Opis posameznih nacionalnih primerov navajamo v dodatku 2.

([31]) Spletna stran: http://iostudio.pubblica.istruzione.it/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/f34fd191-bc9b-11dd-8f07-11a93e530236/dpr_29_novembre_2007_n_268.pdf and http://iostudio.pubblica.istruzione.it/web/guest/dpr_268_07.

([32]) Spletna stran: http://www.dijaska.org.

V nekaterih državah najdemo tudi primere organizacij za učence na občinski ali regionalni ravni.

V **Franciji** so uradne oblasti na lokalni ravni, ravni departmaja ali pa regije ustanovile posvetovalne svete za predstavnike učencev in dijakov na vsaki ravni šolskega izobraževanja.([33]) Tako obstaja občinski otroški svet *(conseil municipal d'enfants)* za učence primarnih šol; za učence in dijake na sekundarni ravni pa departmajski svet učencev collège *(conseil départemental des collégiens)* in regionalni mladinski svet *(conseil régional des jeunes)*.

V **Avstriji** organizirajo projekt Tako je!, katerega moto je: „Izrazite svoje mnenje! Sodelujete pri odločanju! Uporabite svoj vpliv!“ Projekt spodbuja učence od 8. razreda dalje (ISCED 2) k participaciji v svetih v šestih dunajskih okrožjih (Leopoldstadt, Alsergrund, Simmering, Brigittenau, Donaustadt, Liesing).

Na **Poljskem** po vsej državi najdemo mladinske svete na lokalni ravni, na primer v mestu Varšava. Te svete tvorijo predstavniki dijaških svetov na šolski ravni.

Na **Švedskem** je veliko občinskih mladinskih svetov, ki mladim nudijo priložnost razpravljati in vplivati na lokalne zadeve , da bi izboljšati svoje življenje v lokalni skupnosti. To tudi krepi njihovo zanimanje in poznavanje demokratičnih procesov.

Na **Islandiji** morajo od uvedbe novega zakona o mladih leta 2007 občinske oblasti podpreti ustanovitev mladinskih svetov. Med drugim je vloga mladinskega sveta tudi, da svetuje občinskim oblastem o vprašanjih, ki zadevajo mlade v določeni skupnosti.([34])

3.2.3 Nacionalne pobude in programi

V nekaterih državah so uvedli tudi nacionalne pobude in programe, da bi spodbudili participacijo učencev in dijakov v projektih zunaj šole in tako izboljšali njihovo državljansko vzgojo.

Tri baltske države so sprejele podobne nacionalne politične pobude za spodbujanje dejavnosti, povezanih z državljansko vzgojo, ki so namenjene mladim zunaj šole.

V **Estoniji** je leta 2011 vlada sprejela triletni načrt razvoja civilne družbe,([35]) ki podpira programe in projekte. Načrt spodbuja lokalne oblasti k podpiranju pobud v skupnosti, ki so namenjene dijakom višjega sekundarnega izobraževanja.

V **Latviji** so kot del evropskega leta prostovoljstva 2011 izoblikovali smernice, namenjene primarnim in sekundarnim šolam kot pomoč pri izvajanju rednih projektnih tednov v šolskem letu 2010/11. Namen je bil spodbujati učence in dijake za oblikovanje razumevanja pomena prostovoljnega dela kot oblike državljanske participacije.

Leta 2006 je nacionalni parlament v **Litvi** sprejel dolgoročni „Nacionalni program državljanske vzgoje“.([36]) Od sprejetja programa Ministrstvo za izobraževanje in znanost usklajuje različne nacionalne pobude na področju državljanske vzgoje, Center za državljanske pobude pa izaja številne projekte.([37])

Dvajset držav je poročalo, da so od leta 2007 izvedle vsaj en program, ki je prejel več kot 50 odstotkov sredstev iz javnih virov, bodisi državnih ali mednarodnih.([38]) Na tem mestu velja opomniti, da je veliko

([33]) Na primer, zakon z dne 6. 2. 1992 o teritorialni administraciji republike omogoča lokalnim oblastem (*communes*) ustanavljanje posvetovalnih odborov za vsa vprašanja lokalnega pomena, ki pridobivajo mnenja posameznikov, ki niso člani lokalnega sveta.

([34]) Več informacij o delovanju mladinskih svetov najdete v letnem poročilu za leto 2008–2009 islandskega varuha otrokovih pravic: http://www.barn.is/barn/adalsida/english/.

([35]) Uradni dokument je na voljo na spletnem naslovu: https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/siseministeerium/kodanikuyhiskonna%20arengukava%202011-2014.pdf, angleška različica pa na: http://www.siseministeerium.ee/public/KODAR_VV_EN.pdf. Spletna stran: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=283042&p_query=&p_tr2=.

([36]) Spletna stran: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=283042&p_query=&p_tr2=.

([37]) Konkretne primere najdete na naslovu www.pic.lt.

([38]) Seznam programov je v dodatku 2.

držav poročalo o pomembnih pobudah, ki so nastale na lokalni ali regionalni ravni, vendar jih na tem mestu ne bomo obravnavali, saj ne sodijo v okvir te študije.

Številni programi za spodbujanje participacije učencev v dejavnostih, povezanih z državljansko vzgojo zunaj šole, promovirajo projekte sodelovanja med šolami in lokalno skupnostjo.

V **Bolgariji** Ministrstvo za izobraževanje in Nacionalna zveza občin podeljujeta šolam nagrade za najboljše pobude, povezane z aktivno participacijo v življenju skupnosti.

V **češki** regiji Usti so leta 2009 uvedli projekt šole za skupnost, katerega namen je bil v prostorih šole vzpostavitvi center vseživljenjskega učenja, odprt vsem članom skupnosti. V dveh letih, kolikor je trajal projekt, so učenci in dijaki, stari med 6 in 19 let, sodelovali pri številnih dejavnostih, povezanih z državljansko vzgojo.

Na **Madžarskem** so dijaki sekundarnih šol (9.–12. razred) opravili vsak po 30 ur družbeno koristnih del. V skupinah ali posamezno so izvedli 148 projektov kot del nacionalnega programa „Družbena solidarnost“, ki je potekal po pouku in se je izvajal v šolskem letu 2010/11.

V **Litvi** imajo dijaki sekundarnih šol v okviru dveletnega nacionalnega programa z imenom „Krepitev dijaškega samoupravljanja“ možnost vzpostaviti in okrepiti sodelovanje s širšo skupnostjo.

V **Romuniji** je v šolskem letu 2011/12 potekal program „Drugačna vrsta šole“. Vse šole so izvajale teden popoldanskih dejavnosti, posvečenih državljanski vzgoji, v sodelovanju z lokalno skupnostjo.

Na **Hrvaškem** je Hrvaška agencija za izobraževanje in usposabljanje učiteljev v okviru nacionalnega programa uvajanja državljanske vzgoje razvijala module in projekte, ki vključujejo tudi participacijo v lokalni skupnosti (primer najdete v dodatku 2).

V štirih drugih državah (Francija, Italija, Latvija in Poljska) obstajajo programi, ki si prizadevajo razvijati državljanske vrednote in odnose učencev in dijakov na osnovi močne povezave s skupnostjo.

V šolskem letu 2010/11 je v enem od pariških okrožij (**Francija**) potekal medgeneracijski projekt primarnih šol in domov za stare, v katerem so se učenci ob skupnem delu s starejšimi ljudmi učili pojmov spoštovanje, državljanska in moralna odgovornost in strpnost.

V **Italiji** je cilj še trajajočega nacionalnega programa „Državljanstvo in ustava“ *(Cittadinanza e costituzione)* poudariti in okrepiti vrednote, zajete v italijanski ustavi. Šole lahko samostojno pripravijo projekte, vendar je leta 2009 Ministrstvo za izobraževanje na podlagi nacionalnega natečaja izbralo 104 šolske projekte kot primere dobre prakse aktivnega državljanstva.([39])

V **Latviji** je projekt „Priložnosti za državljansko participacijo v multikulturni družbi: od znanja do dejavnosti“, ki se je izvajal v šolskem letu 2007/08, spodbujal sodelovanje med učenci iz različnih etničnih in socialno-ekonomskih skupin pri dejavnostih v skupnosti.

Na **Poljskem** je od ustanovitve leta 1994 dalje Center za državljansko vzgojo *(Centrum Edukacji Obywatelskiej)* organiziral programe, ki podpirajo razumevanje sveta mladih ljudi, razvoj njihovega kritičnega mišljenja in samozavesti ter njihovo participacijo v javnem življenju. Učenci so sodelovali tudi pri nudenju pomoči tistim, ki so jo potrebovali. Primer so programi „Mladi državljan“, ki so se začeli izvajati v letu 2010/11, v okviru katerih so se dijaki sekundarnega izobraževanja učili o vrednotah zaupanja in sodelovanja, pomenu lokalne identitete in so izboljšali sporazumevanje z lokalnimi prebivalci.

([39]) Spletna stran: www.indire.it/cittadinanzaecostituzione.

Drugi programi omogočajo učencem in dijakom izkusiti pomen demokratične participacije. Takšni programi jih spodbujajo, da postanejo aktivni državljani in da z dajanjem pobud in glasovanjem na volitvah vplivajo na javno politiko in sodelujejo v družbi.

Na **Danskem** je nacionalni parlament leta 2007 uvedel pobudo „Tovarna za demokracijo“, ki učencem v starosti od 8 in 15 let ponuja različne delavnice. Spomladi 2011 je potekal tudi nacionalni projekt „Demokracija zato, ker ...“ *(Demokrati Fordi)*, namenjen vsem dijakom v starosti od 13 do 20 let.([40])

Na **Češkem** se v okviru nacionalnega projekta „Pa se pogovorimo o tem!“ *(Kecejme do toho!)* mladi, stari od 15 do 26 let, udeležujejo številnih dejavnosti, kot so javnomnenjske raziskave; e-razprave in forumi; razprave s politiki, ki zajemajo tudi predlaganje rešitev določenih težav.

V **Španiji** pobuda „Model Evropskega parlamenta“ 16- in 17-letnim dijakom omogoča učenje o parlamentarnem protokolu in razvijanje spretnosti in odnosov, ki so bistveni za celovito izobraženost, kot so timsko delo, nastopanje v javnosti, spoštovanje zamisli drugih in pogajanje za doseganje soglasja.

Na **Švedskem** ob vsakih volitvah (občinskih ali nacionalnih in evropskih parlamentarnih volitvah) učence spodbujajo, da sami ali s pomočjo učiteljev organizirajo navidezne volitve, ki potekajo enako kot običajne volitve.

Podobno velja tudi na **Norveškem**, kjer vsaki dve leti program *Skolevalg* predvideva posnemanje volilnih postopkov za dijake višjega sekundarnega izobraževanja v starosti med 16 in 18 let. Volitve potekajo en teden pred nacionalnimi in lokalnimi volitvami.

Drugi programi in projekti spodbujajo učence in dijake, da uporabijo svoje znanje in državljanske spretnosti pri obravnavi posebne teme.

Okoljska vzgoja in upravljanje šole na osnovi načela demokratičnosti in participacije sta bistvo mednarodnega programa, imenovanega Ekošole,([41]) ki poteka na primer v **Bolgariji, Latviji,** na **Madžarskem, Portugalskem, v Sloveniji in** na **Islandiji**. Projekt želi okrepiti osveščenost učencev o vprašanjih trajnostnega razvoja, zato spodbuja otroke in mladostnike, da prevzamejo dejavno vlogo pri določanju, kako voditi šolo, da bo to koristno za okolje. Projekti se izvajajo z dejavnostmi v skupnosti v razredih in zunaj šole.

V **francoski skupnosti v Belgiji** se projekt „Narava in šole ekoloških državljanov“, ki so ga začeli izvajati v šolskem letu 2011/12, osredinja na dejavno vlogo, ki jo lahko zavzamejo učenci v šoli in zunaj nje na področju trajnostnega razvoja in varovanja okolja.

V **Španiji** poteka nacionalni program, posvečen obnovi in uporabi opuščenih vasi v izobraževalne namene *(Programa de recuperación y utilización educativa de pueblos abandonados)*, katerega osnova je okoljska vzgoja.

Na **Norveškem** vsako leto od leta 1964 dalje spodbujajo 16- do 18-letne dijake k udeležbi v kampanji za solidarnost, ki se imenuje Delovni dan. Dijaki zbirajo prostovoljne prispevke za izobraževanje mladih v državah v razvoju. V nekaterih šolah organizirajo tudi predavanja, na katerih spregovorijo skupine mladih, povabljenih iz držav, za katere se zbira pomoč. Dijaki razpravljajo o temah, kot so solidarnost, enakost in človekove pravice.

Obstajajo tudi programi, katerih namen je nagrajevati in podpirati najrazličnejše izvenšolske dejavnosti in projekte, ki krepijo državljansko vzgojo.

Na **Irskem** predsednik države vsako leto podeli nacionalne nagrade (*Gaisce*) mladim, ki so se lotili projektov v korist posameznikov, skupnosti in družbe. Druga pobuda je nacionalni natečaj „Mladi družbeni inovatorji“, ki nagrajuje projekte, povezane z družbeno in državljansko odgovornostjo, z nadvse raznolikimi tematikami.

([40]) Spletna stran: http://www.demokratifordi.dk/.

([41]) Na Islandiji je v letu 2010/11 sodelovalo približno 40 % šol (skupaj jih je 200) s približno 45 % učencev vseh izobraževalnih ravni. Podrobnejše podatke o tem programu na Islandiji si lahko pogledate na spletnem naslovu: http://landvernd.is/page2.asp?ID=3365.

V **Španiji** že od leta 2009 podeljujejo nacionalno nagrado Vicent Ferrer za razvojno izobraževanje – vsako leto izberejo petnajst šolskih projektov z vseh ravni izobraževanja. Nagrajeni projekti krepijo osveščenost, pomagajo pri razvoju kritičnega mišljenja in spodbujajo aktivno participacijo učencev ter si prizadevajo za globalno državljanstvo, solidarnost, odpravo revščine in trajnostni razvoj.

V **Avstriji** je v šolskem letu 2007/08 Šolski projektni sklad za učenje in življenje demokracije podprl sedeminštirideset inovativnih šolskih projektov, ki so poudarili različne dejavnosti, kot na primer srečanja s prosilci za azil ali predstavniki različnih verstev. Rdeča nit projektov so bile teme, kot so medkulturno učenje, dialog in enake možnosti.

3.3 Priložnosti učencev za participacijo pri dejavnostih v skupnosti, povezanih z državljansko vzgojo, po podatkih raziskave ICCS iz leta 2009

Raziskava ICCS (Mednarodna raziskava državljanskega izobraževanja in vzgoje) iz leta 2009 prikazuje podatke o participaciji učencev pri državljanskih dejavnostih v skupnosti po evropskih državah. Zajema 24 izobraževalnih sistemov omrežja Eurydice.([42]) Osnova analize so odgovori ravnateljev šol na vprašanje, koliko učencev 8. razreda (povprečna starost 14 let) je po njihovem mnenju že dobilo priložnost sodelovati pri določenih dejavnostih v skupnosti, povezanih z državljansko vzgojo, ki jih je organizirala šola v sodelovanju z zunanjimi skupinami ali organizacijami.([43]) Kazalnik prikazuje „odstotke učencev v šolah“, kadar so ravnatelji odgovorili, da so „vsi, skoraj vsi ali večina učencev“ na njihovi šoli imeli priložnost udeležbe pri dejavnostih v skupnosti, ki so povezane z državljansko vzgojo.([44])

Raziskava ICCS navaja osem dejavnosti v skupnosti, povezanih z državljansko vzgojo, ki so jih skladno s parametri kazalnika šole morale ponuditi v sodelovanju z zunanjimi skupinami oziroma organizacijami. ([45]) Dve od teh dejavnosti – kulturne dejavnosti (npr. gledališče, kinematografija itd.) in sodelovanje pri športnih dogodkih – ne ustrezata ciljem državljanske vzgoje, kot so opredeljeni v tej študiji. Zato na tem mestu vključujemo samo šest dejavnosti iz študije ICCS:

- dejavnosti, povezane z (naravnim) okoljem na lokalnem območju;
- projekti, povezani s človekovimi pravicami;
- dejavnosti, povezane s prikrajšanimi posamezniki ali skupinami;
- multikulturne in medkulturne dejavnosti v lokalni skupnosti;
- kampanje za krepitev ozaveščenosti (npr. svetovni dan AIDSA, dan brez tobaka);
- dejavnosti za izboljšanje infrastrukture lokalne skupnosti (npr. javni parki, knjižnice, zdravstveni centri, centri za rekreacijo, občinski centri itd.).

V predhodnih sklopih tega poglavja smo se usmerili na osrednje politike, predpise in nacionalne programe, ki so nastali, da bi spodbudili šole k ustvarjanju pravega okolja in k organizaciji primernih dejavnosti za sodelovanje učencev v lokalni skupnosti in širšem družbenem okolju. Ta razdelek temelji na podatkih o politikah. Navajamo konkretnejše dokaze, s katerimi so postregli ravnatelji

([42]) 24 evropskih držav: Belgija (flamska skupnost), Bolgarija, Češka republika, Danska, Estonija, Grčija, Irska, Španija, Italija, Ciper, Latvija, Litva, Luksemburg, Malta, Nizozemska, Avstrija, Poljska, Slovenija, Slovaška, Finska, Švedska, Združeno kraljestvo (Anglija), Lihtenštajn in Norveška.

([43]) Tudi učitelje so spraševali, če so imeli s svojimi učenci iz obravnavanega razreda priložnost sodelovati pri omenjenih dejavnostih v skupnosti. Ker so bili rezultati podobni, smo se odločili predstaviti informacije na osnovi odgovorov ravnateljev – pri odgovorih učiteljev namreč manj držav izpolnjuje pogoje za reprezentativnost vzorca. Poleg tega je vprašalnik ICCS za učence vseboval dodatno vprašanje o participaciji pri treh vrstah dejavnosti, povezanih z Evropo. Več podrobnosti najdete v IEA 2010b, str. 133–138.

([44]) Ravnatelje so prosili, naj opredelijo, ali so „vsi ali skoraj vsi“, „večina“, „nekateri“ ali pa „nihče“ oziroma „skoraj nihče“ izmed učencev na njihovi šoli sodelovali pri vsaki od teh dejavnosti (IEA 2010b, str. 133).

([45]) Poleg tega je evropski vprašalnik ICCS za učence vseboval dodatno vprašanje o participaciji učencev v treh vrstah dejavnosti, povezanih z Evropo. Glej IEA 2010b, str. 138–139.

in ki kažejo, do katere mere so učenci evropskih šol imeli priložnosti za dejavno vključevanje v državljanske projekte.

Slika 3.1: Priložnosti za učence 8. razreda, da sodelujejo pri dejavnostih, povezanih z državljansko vzgojo (nacionalni odstotni deleži), po poročanju ravnateljev, 2008/09

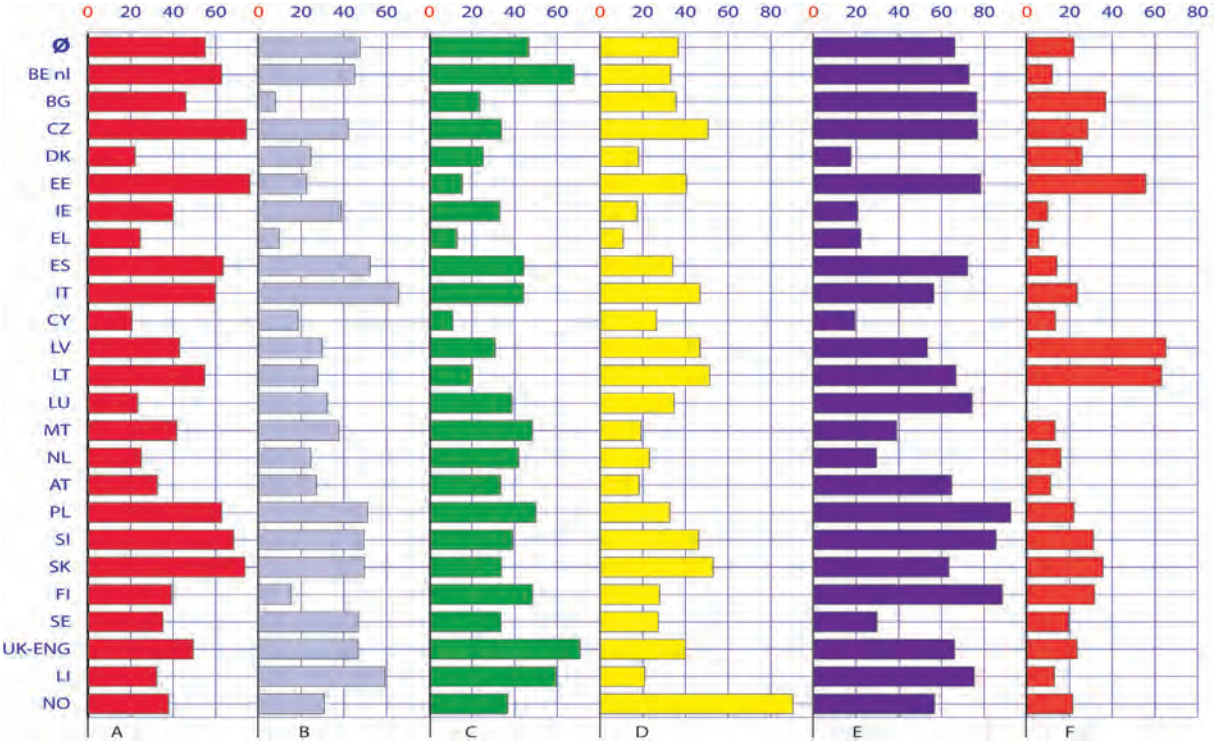

A	Dejavnosti, povezane z okoljem na lokalnem območju	**D**	Multikulturne in medkulturne dejavnosti v lokalni skupnosti
B	Projekti, povezani s človekovimi pravicami	**E**	Kampanje za krepitev ozaveščenosti
C	Dejavnosti, povezane s prikrajšanimi posamezniki ali skupinami	**F**	Dejavnosti za izboljšanje infrastrukture lokalne skupnosti

	A	B	C	D	E	F		A	B	C	D	E	F
Ø (povprečje)	55,0	47,5	46,6	36,6	66,2	22,0	**LU**	23,3	32,2	38,7	34,7	74,3	0,0
BE nl	62,6	45,0	67,8	33,1	72,8	62,6	**MT**	41,6	37,6	48,3	19,2	38,9	13,2
BG	45,9	7,8	23,7	35,6	76,5	45,9	**NL***	25,0	24,4	41,8	23,1	29,5	15,9
CZ	74,4	42,0	33,7	50,7	76,8	74,4	**AT**	32,5	27,1	33,4	18,2	64,7	11,0
DK	22,2	24,4	25,2	18,0	17,6	22,2	**PL**	62,6	51,1	49,9	32,7	92,4	21,9
EE	75,9	22,5	15,4	40,4	78,4	75,9	**SI**	68,4	49,3	39,1	46,3	85,5	31,2
IE	40,1	38,7	33,0	17,6	20,7	40,1	**SK**	73,5	49,6	33,8	53,0	63,4	35,7
EL	24,5	9,6	12,9	10,8	22,2	24,5	**FI**	39,1	15,2	48,3	27,9	88,5	31,6
ES	63,4	52,2	44,2	34,0	72,2	63,4	**SE**	35,1	46,7	33,6	27,3	29,8	19,6
IT	59,9	65,6	44,2	46,8	56,4	59,9	**UK-ENG**	49,4	46,6	70,5	40,0	66,1	23,5
CY	20,7	18,5	11,0	26,4	19,4	20,7							
LV	43,0	29,7	30,8	46,8	53,4	43,0	**LI**	32,3	59,2	59,5	20,9	75,3	12,9
LT	54,8	27,7	20,3	51,3	66,7	54,8	**NO**	37,9	30,7	36,6	90,3	56,8	21,4

Vir: IEA, baza podatkov ICCS 2009.

* Nizozemska ni izpolnjevala zahtev vzorčenja, zato rezultati niso reprezentativni. Pri izračunu povprečja držav nismo upoštevali rezultatov Nizozemske.

Metodološko pojasnilo

Odgovori ravnateljev „vsi ali skoraj vsi“ ter „večina“ so na tej sliki združeni. Alternativni odgovori „nekateri“, „nihče“ in „skoraj nihče“ so izvzeti.

Odgovori kažejo, da je večina (66,2 %) učencev osmega razreda v evropskih državah že imela priložnost participacije v kampanjah za dviganje ozaveščenosti in pri dejavnostih, povezanih z okoljem na ravni lokalne skupnosti (55,0 %). Poleg tega je več kot polovica učencev že dobila priložnost sodelovati v projektih, povezanih s človekovimi pravicami (47,5 %), in pomagati ogrožrnim ljudem ali skupinam (46,6 %).

Na drugi strani lestvice pa odgovori nakazujejo, da je povprečno nižji odstotek učencev imel priložnost izvajati multikulturne in medkulturne dejavnosti v lokalni skupnosti (36,6 %), medtem ko so bile v evropskih šolah dejavnosti, povezane z izboljšavo infrastrukture v lokalni skupnosti, najmanj pogosta dejavnost, povezana z državljansko vzgojo (povprečno je samo 22 % učencem osmega razreda šola ponudila priložnost sodelovati pri tovrstnih dejavnostih).

Vendar obstajajo opazne razlike med posameznimi državami. Največje razlike se pojavljajo v zvezi z udeležbo pri multikulturnih in medkulturnih dejavnostih v lokalni skupnosti. Glede na odgovore ravnateljev je kar 90,3 % učencev na Norveškem imelo priložnost sodelovati pri tovrstnih dejavnostih, medtem ko je v Grčiji odstotek zgolj 10,8. Vendar je treba opomniti, da je Norveška skrajni primer – naslednja najvišja stopnja pogostosti je bila približno 50 % v treh državah.

Drugi najvišji razkorak med državami je pri sodelovanju učencev v kampanjah za krepitev ozaveščenosti. Na Poljskem je bilo nacionalno povprečje 92,4 %, na Danskem pa le 17,6 %. Vendar je to pogosta dejavnost za učence številnih držav: v desetih državah več kot 70 % učencev obiskuje šole, katerih ravnatelji poročajo, da so „vsi ali skoraj vsi“ oziroma je „večina“ učencev imela priložnost sodelovati v kampanjah za višjo osveščenost. Na drugi strani pa je bilo pri tovrstnih dejavnostih nacionalno povprečje samo treh držav nižje od 20 %.

Čeprav je bilo evropsko povprečje pri dejavnostih za izboljšanje infrastrukture lokalnih skupnosti najnižje v baltskih državah, pa je več kot polovica vseh učencev 8. razreda obiskovala šole, katerih ravnatelji so poročali, da so „vsi ali skoraj vsi“ oziroma je „večina“ učencev imela priložnost sodelovati pri takšnih dejavnostih.

Poleg tega velja omeniti tudi, da so opazna razhajanja med vrstami dejavnosti v posameznih državah. V Luksemburgu, na Poljskem in Finskem so ravnatelji poročali o precej višjih številkah pri kampanjah za boljšo ozaveščenost kot za druge dejavnosti. Nasprotno pa so na Danskem, Cipru in v Grčiji vse analizirane dejavnosti v skupnosti, povezane z državljansko vzgojo, imele podobno nizke ocene. V teh državah povprečno le manjšina učencev (četrtina ali manj) obiskuje šole, katerih ravnatelji poročajo, da je večina učencev imela priložnost sodelovati pri državljanskih dejavnostih. Splošno gledano so o najvišjih ravneh participacije poročali ravnatelji s Češke, Poljske, Slovenije in Slovaške.

*

* *

Povzetek

V tem poglavju smo analizirali dva načina, na katera lahko učenci izkusijo državljansko vzgojo v praksi. Izkušnje pridobijo v šolski kulturi, ki temelji na participaciji in demokraciji, ali s sodelovanjem v dejavnostih, povezanih z državljansko vzgojo, bodisi na lokalni ravni ali v širšem družbenem okolju. Približno tretjina evropskih držav v svojih predpisih in priporočilih ali nacionalnih kurikulih omenja vzpostavitev šolske kulture, ki bo pripomogla k razvoju državljanskih spretnosti. V zelo malo državah pa so uvedli posebne nacionalne programe za spodbujanje te vrste šolske kulture. Kar zadeva dejavnosti, povezane z državljansko vzgojo, so evropske države poročale o treh različnih načinih spodbujanja in podpiranja participacije učencev.

V nekaterih državah nacionalni kurikul ali druga priporočila oziroma predpisi določajo, da morajo učenci dobiti priložnost biti vključeni in dejavni zunaj šole, zlasti v svoji lokalni skupnosti. Hkrati s tem pa obstajajo politične strukture, večinoma na sekundarni ravni, katerih namen je omogočiti učencem prostor za razpravo in jim dati možnost izraziti svoje mnenje o vprašanjih, ki so ozko povezana s šolo, v nekaterih državah pa s katerim koli področjem, ki neposredno zadeva otroke in mladostnike. V večini evropskih držav z vzpostavitvijo nacionalnih programov in projektov podpirajo šole pri nudenju priložnosti svojim učencem in dijakom, da se naučijo državljanskih spretnosti zunaj šole. Sodelovanje z lokalno skupnostjo, odkrivanje in izkušanje demokratične participacije v družbi ter posvečanje tematskim vprašanjem, kot so varovanje okolja, sodelovanje med generacijami in narodi so primeri dejavnosti, ki jih podpirajo nacionalni javno financirani programi.

Razpravo strnejo podatki iz Mednarodne raziskave državljanskega izobraževanja in vzgoje (ICCS). Rezultati ankete kažejo, da so po mnenju ravnateljev precejšnje razlike med evropskimi državami, kar zadeva vključenost učencev 8. razreda v državljanske dejavnosti v skupnosti. Kampanje za krepitev osveščenosti so bile najbolj priljubljena oblika dejavnosti v evropskih šolah, medtem ko je bilo izboljšanje infrastrukture za lokalno skupnost zastopano najredkeje. Primerjava odgovorov ravnateljev po državah kaže, da so v nekaterih državah imeli učenci več priložnosti sodelovati v skupnosti pri različnih dejavnostih, povezanih z državljansko vzgojo, kot v drugih.

4. POGLAVJE: PREVERJANJE IN OCENJEVANJE, EVALVACIJA IN SPREMLJANJE

Preverjanje in ocenjevanje je neločljivi del poučevanja in učenja. Evropske države poleg tega izvajajo tudi evalvacijo izobraževanja, s čimer želijo zagotoviti učinkovitost izobraževalnih sistemov in uspešno izvajanje izobraževalnih politik. Pri tem uporabljajo različne načine, tako preverjanje in ocenjevanje posameznih učencev kot tudi evalvacijo šol, učiteljev in lokalnih oblasti. V nekaterih primerih uporabljajo te in druge kazalnike za evalvacijo sistema izobraževanja kot celote. Ker je državljanska vzgoja sestavni del kurikula v vseh državah, je treba razviti primerna orodja in pripomočke za evalvacijo, s čimer bomo zagotovili, da bo tudi to področje – kot vsa ostala – ustrezno vrednoteno. Razvoj načinov preverjanja in ocenjevanja, ki presegajo merjenje usvojenega teoretičnega znanja, dejansko predstavlja enega največjih izzivov na področju državljanske vzgoje (Eurydice, 2005). Poleg tega je zaveza držav članic EU iz leta 2006, da bodo razvijale socialne in državljanske kompetence kot del ključnih kompetenc v izobraževanju,([46]) še povečala potrebo po učinkovitejšem vrednotenju tega pomembnega predmetnega področja. Potrebno je preverjanje in ocenjevanje znanja, ki ni usmerjeno le na pridobljeno teoretično znanje o predmetu, temveč tudi na razvoj spretnosti in odnosov.

V tem poglavju obravnavamo glavne načine vrednotenja, pri čemer ugotavljamo, do katere mere se uporabljajo za vrednotenje državljanske vzgoje. Glede preverjanja in ocenjevanja učencev in evalvacije šol želimo z analizo ugotoviti tudi, kateri posamezni elementi državljanske vzgoje so predmet vrednotenja. Preverjanje in ocenjevanje posameznih učencev obravnavamo glede na dva vidika – ko učence preverja in ocenjuje učitelj, kar obravnavamo v razdelku 4.1, ter nacionalno standardizirano preverjanje, ki ga obravnavamo v razdelkih 4.1 in 4.3. Evalvaciji šol je namenjen razdelek 4.2, spremljanju na nacionalni ravni pa 4.3.

4.1 Preverjanje in ocenjevanje znanja učencev

V tem razdelku navajamo pregled nacionalnih politik o preverjanju in ocenjevanju učencev in prikazujemo, kako vplivajo na državljansko vzgojo. Najprej obravnavamo nacionalne smernice, ki predstavljajo okvir za preverjanje in ocenjevanje, ki ga izvajajo učitelji; nato proučujemo, koliko se dosežki učencev pri državljanski vzgoji upoštevajo kot pogoj za napredovanje na višjo raven izobraževanja. Obravnavamo tudi posebne oblike ocenjevanja, ki se uporabljajo za vrednotenje participacije učencev pri dejavnostih, povezanih z državljansko vzgojo. Analiza v tem razdelku se naslanja na nacionalne smernice za učitelje in na vsebino nacionalnih standardiziranih preizkusov, kolikor ti zajemajo državljansko vzgojo.

4.1.1 Nacionalne smernice za učitelje

Preverjanje in ocenjevanje znanja učencev na področju državljanske vzgoje poteka pri različnih predmetih, pri katerih se poučuje, pa naj gre za samostojne predmete ali širša predmetna oziroma kurikularna področja, v katere so integrirani vidiki državljanske vzgoje (za izčrpne informacije po državah glej dodatke). Pri preverjanju in ocenjevanju znanja učencev se lahko učitelji opirajo na učne cilje predmeta, ki so navedeni v nacionalnih kurikulih, ali na splošne smernice za preverjanje in ocenjevanje znanja učencev, ki veljajo za vse predmete. Le malo držav ima posebna priporočila oziroma smernice za preverjanje in ocenjevanje dosežkov učencev pri državljanski vzgoji. Najdemo jih v Španiji, Latviji, Romuniji, Sloveniji in na Švedskem.

([46]) Priporočilo 2006/962/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 18. decembra o ključnih kompetencah vseživljenjskega učenja, UL L 394, 30. 12. 2006.

V **Španiji** so v učnih načrtih vseh predmetov posebna merila za vrednotenje, ki jih morajo uporabljati učitelji. V **Latviji** modelni program družboslovnih predmetov priporoča posebne načine preverjanja in ocenjevanja. V **Romuniji** so leta 2003 razvili nabor standardov preverjanja in ocenjevanja za državljansko vzgojo v 4. razredu in državljansko kulturo v 8. razredu. Leta 2004 so uvedli nova merila ocenjevanja za državljansko kulturo, ki se izvaja v 8. razredu.

V **Sloveniji** so v prilogah k učnim načrtom vseh predmetov obveznega osnovnošolskega izobraževanja posebna priporočila o preverjanju in ocenjevanju znanja. Poleg tega pa je Zavod Republike Slovenije za šolstvo izdal neobvezujoč priročnik o poučevanju in preverjanju državljanske vzgoje in etike (7. in 8. razred).

Na **Švedskem** je Nacionalna agencija za izobraževanje razvila niz šestih testov za 7. do 9. razred, ki pomaga učiteljem družboslovja pri formativnem preverjanju, kako učenci razumejo demokratične procese.

Šolske oblasti po Evropi učiteljem nudijo le malo pripomočkov, ki bi jim bili v pomoč pri preverjanju znanja, spretnosti in odnosov pri državljanski vzgoji, ki so jih pridobili učenci pri pouku različnih predmetov ali pri drugih dejavnostih v šoli. V zvezi s tem velja omeniti prakso v dveh državah (v Franciji in Avstriji).

V **Franciji** učitelji vrednotijo socialne in državljanske kompetence učencev v različnih ključnih obdobjih obveznega šolstva (2. in 5. razred primarnega izobraževanja in zadnje leto nižjega sekundarnega izobraževanja), pri tem pa uporabljajo standardizirano osebno beležnico. Beležnica obsega znanje, spretnosti in odnose, kot so določeni v Skupni osnovi temeljnega znanja in spretnosti.

V **Avstriji** je Center za državljansko vzgojo jeseni 2011 objavil novo brošuro, ki se osredotoča na vprašanje ocenjevanja kompetenc mladine na področju državljanske vzgoje. Te kompetence so povezane s sposobnostjo in pripravljenostjo neodvisnega iskanja rešitev težav, s spretnostmi glede sprejemanja odločitev in s konceptualnim mišljenjem. Publikacija ponuja tudi praktične lekcije in diagnostične vaje *(Diagnoseaufgaben)*, ki pomagajo učiteljem ugotoviti trenutne zmožnosti učencev na teh področjih. Na voljo je vsem avstrijskim učiteljem.

Preverjanje kompetenc učencev pri državljanski vzgoji, kadar se ta poučuje kot medpredmetna kurikularna tema, je resnično izziv (Kerr in sod., 2009), vendar brez učinkovitih pripomočkov za preverjanje ne moremo presoditi in izboljšati poučevanja. Zgoraj omenjeni primeri nakazujejo možne rešitve v prihodnosti za preverjanje rezultatov državljanske vzgoje, kadar se ta poučuje kot tema v vseh predmetih (glej razdelek 1.1).

4.1.2 Dosežki pri državljanski vzgoji in napredovanje učencev

V primarnem in sekundarnem izobraževanju je odločitev o napredovanju učenca na naslednjo izobraževalno raven v večini primerov odvisna od rezultatov sumativnih oblik preverjanja in ocenjevanja, ki jih organizirajo bodisi šole same bodisi bolj osrednji organi.([47]) V tem razdelku analiziramo, do katere mere se ocene učencev pri obvezni državljanski vzgoji, kadar se poučuje kot samostojni predmet, upoštevajo pri odločanju, ali učenci napredujejo na naslednjo raven izobraževanja. Kot smo že videli, se državljanska vzgoja poučuje kot samostojni predmet v šestih izobraževalnih sistemih na primarni ravni, v petnajstih na nižji sekundarni ravni in v trinajstih na višji sekundarni ravni (gre za skupno dvajset različnih držav ali regij) (glej razdelek 1.1).

V večini primerov se ocene, ki jih učenci prejmejo pri državljanski vzgoji (kot samostojnemu predmetu), sistematično upoštevajo pri podeljevanju zaključnih spričeval ali za ugotavljanje, ali so uspešno končali primarno ali nižje sekundarno izobraževanje. Vendar pa obstajajo tudi izjeme, in sicer v Grčiji, Franciji, na Portugalskem, v Romuniji, na Finskem, v Združenem kraljestvu (Angliji) in na Norveškem.

([47]) Več informacij o pogojih za sprejem na šole nižjega sekundarnega izobraževanja in o uradnem preverjanju ob koncu nižjega ali višjega sekundarnega izobraževanja najdete v publikaciji EACEA/Eurydice 2012b, str. 162–168.

Na Portugalskem in Norveškem dosežki učencev pri samostojnih predmetih „državljansko usposabljanje“ in „delo v svetu učencev“ niso predmet sumativnega preverjanja in ocenjevanja. Na Portugalskem je državljansko usposabljanje „nedisciplinarno kurikularno področje“ obveznega izobraževanja, ki združuje znanje in spretnosti različnih predmetov, zato je vrednotenje učencev kvalitativno in ne z ocenami. Norveški učitelji so mnenja, da težave pri izvajanju predmeta „delo v svetu učencev“, ki se poučuje ves čas nižjega sekundarnega izobraževanja, izhajajo iz dejstva, da se učencev ne ocenjuje.([48]) V Grčiji dijaki dobijo zaključno spričevalo ob koncu splošnega višjega sekundarnega izobraževanja na osnovi splošnih povprečnih ocen zadnjega letnika višjega sekundarnega izobraževanja, ki ne vključuje državljanske vzgoje, saj se ta poučuje kot samostojni obvezni predmet v predhodnem letniku.

V Franciji, Romuniji, na Finskem in v Združenem kraljestvu (Angliji) se lahko ocene pri samostojnih predmetih upoštevajo za podeljevanje spričeval nižjega, obveznega in višjega sekundarnega izobraževanja, vendar pa to ni sistematsko urejeno.

V **Franciji** učne rezultate dijakov pri predmetu *„éducation civique, juridique et sociale“*, ki se izvaja tri leta višjega sekundarnega izobraževanja, potrdijo njihovi učitelji, te rezultate pa lahko uporabi komisija, ki odloča o izdaji zaključnega spričevala višjega sekundarnega izobraževanja. V **Romuniji** in na **Finskem** je upoštevanje rezultatov dijaka pri družboslovnih predmetih v zaključnem spričevalu višjega sekundarnega izobraževanja odvisno od predmetov, ki si jih izbere dijak, ter od tega, ali so ti predmeti del standardiziranih zaključnih izpitov. V **Združenem kraljestvu (Angliji)** se uspehi pri državljanski vzgoji preverjajo ob koncu obveznega izobraževanja, če so si dijaki izbrali krajši program državljanske vzgoje za splošno spričevalo sekundarnega izobraževanja *(General Certificate of Secondary Education – GCSE)*. Leta 2010 je približno 13 % 16-letnikov opravljalo izpit iz državljanske vzgoje kot del GCSE.

V drugih primerih pa se rezultati učencev pri državljanski vzgoji kot samostojnem predmetu sistematično upoštevajo pri napredovanju na naslednjo raven izobraževanja, splošno gledano na osnovi ocen, ki so jih dobili pri notranjem sprotnem preverjanju in ocenjevanju ali pri notranjem končnem preverjanju. Samo v Franciji in na Irskem je državljanska vzgoja kot samostojni predmet vedno del zunanjega preizkusa.

V **Franciji** učenci opravljajo zaključni pisni izpit ob koncu nižjega sekundarnega izobraževanja iz francoščine, matematike, zgodovine-geografije in državljanske vzgoje. Na **Irskem** učenci ob koncu nižjega sekundarnega izobraževanja prejmejo zaključno spričevalo (*Junior Certificate*) izključno na podlagi zunanjih preizkusov, ki obsegajo tudi predmet „državljanska, družbena in politična vzgoja“ (CSPE) (glej razdelek 4.1.3).

Poleg tega lahko učenci v Estoniji med možnimi predmeti izberejo opravljanje zunanjega preverjanja znanja iz samostojnega predmeta ob zaključku nižjega sekundarnega izobraževanja. Podobna možnost obstaja tudi v Estoniji, na Nizozemskem, Poljskem, Slovaškem in Hrvaškem ob zaključku višjega sekundarnega izobraževanja. Nasprotno pa v Romuniji obvezni predmeti, ki so posvečeni posebej državljanski vzgoji, niso del zaključnih preizkusov, ki se izvajajo v 7. in 8. razredu. To velja tudi v Bolgariji, na Cipru in v Luksemburgu, in sicer za zunanja zaključna preverjanja ob koncu višjega sekundarnega izobraževanja. Podobno stanje je bilo na Poljskem do leta 2010/11. Z naslednjim šolskim letom pa so elementi samostojnega obveznega predmeta „znanje o družbi“ vključeni v zaključna zunanja preverjanja ob koncu nižjega sekundarnega izobraževanja.

([48]) *Erfaringer med utdanningsvalg og elevrådsarbeid på ungdomstrinnet,* Izkušnje z izobraževalnimi izbirami ter delo svetov učencev v sekundarnih šolah. Vir: Utdanningsdirektoratet 2011 (Norveški direktorat za izobraževanje in usposabljanje).

◆ ◆ ◆ **Slika 4.1: Upoštevanje ocen, ki jih učenci/dijaki prejmejo pri državljanski vzgoji (kot samostojnem obveznem predmetu), za napredovanje na naslednjo raven izobraževanja (ISCED 1, 2 in 3), 2010/11**

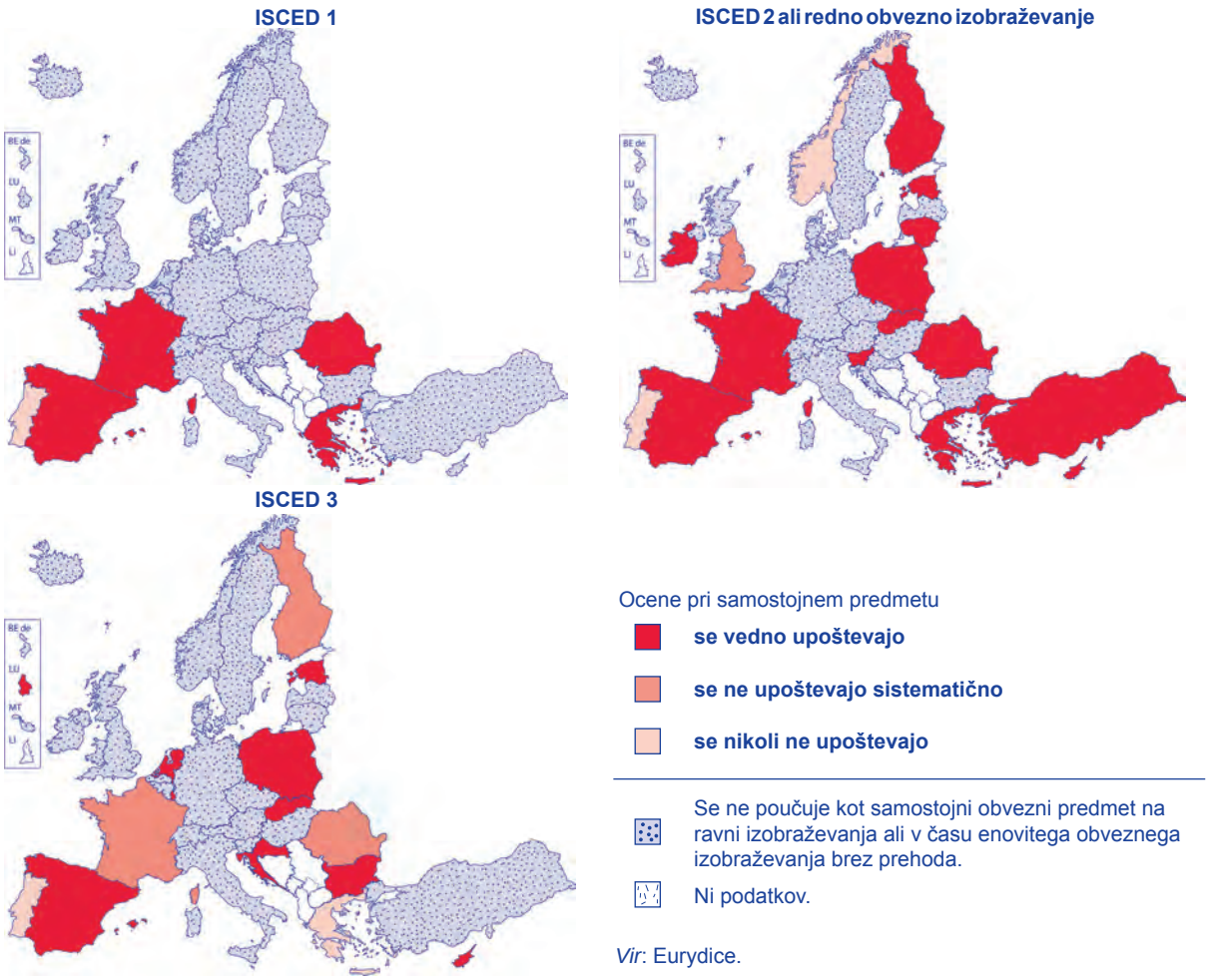

Vir: Eurydice.

Metodološko pojasnilo

Popolne informacije o državah, kjer ne poučujejo samostojnega obveznega predmeta, najdete na sliki 1.1.
Ocene pri državljanski vzgoji kot samostojnem obveznem predmetu se ne upoštevajo sistematično za napredovanje učencev na višjo raven izobraževanja, kadar je izbor predmetov za napredovanje na višjo raven izobraževanja (v različni meri) odvisen od odločitve učencev ali organov izobraževanja. Izdaja spričevala ob koncu celotnega obveznega izobraževanja se upošteva namesto ISCED 2 za Združeno kraljestvo (Anglijo).

Opomba k podatkom držav

Češka republika: Izvajanje samostojnega predmeta državljanske vzgoje na ravneh ISCED 2 in 3 je odvisno od šole.
Portugalska: Dosežki dijakov pri samostojnem obveznem predmetu „državljansko usposabljanje“, ki so ga uvedli v šolskem letu 2011/12 za 1. letnik višjega sekundarnega izobraževanja, se ne vrednotijo z ocenami, temveč se izvede le kvalitativno preverjanje.
Romunija: Zaključni preizkusi se ne izvajajo ob koncu nižjega sekundarnega izobraževanja, temveč ob koncu 8. leta šolanja.

◆ ◆ ◆

4.1.3 Preverjanje in ocenjevanje participacije učencev in dijakov pri šolskem življenju in v širšem družbenem okolju

Spodbujanje aktivne participacije učencev v šoli in skupnosti je cilj državljanske vzgoje v veliki večini evropskih držav. Približno tretjina držav je objavila osrednje smernice na sekundarni ravni za preverjanje in ocenjevanje participacije učencev pri šolskem življenju in v širšem družbenem okolju (slika 4.2). Poleg tega se participacija učencev pri šolskem življenju oziroma v družbi preverja in ocenjuje tudi v primarnih šolah v Bolgariji, Španiji, Latviji in na Poljskem. Participacija učencev se lahko preverja in ocenjuje na različne načine: lahko je del osebne mape učencev, potrjevanje participacije v šoli in izven nje z zaključnim spričevalom in preverjanje in ocenjevanje dosežkov učencev pri pouku državljanske vzgoje,

ki se poučuje kot samostojni ali kot integriran predmet. Razen v Nemčiji so ocene učencev, s katerimi je ocenjena njihova participacija, del pregleda vrednotenja dosežkov ob koncu šolskega leta ali ob koncu posamezne ravni izobraževanja ter vplivajo na odločitev o nadaljnjem šolanju učencev.

V Bolgariji, Franciji, Latviji in na Poljskem se participacija učencev preverja in beleži v osebne mape kot ocena participacije pri šolskem življenju ali ocena iz vedenja.

V **Bolgariji** ob koncu vsakega leta primarnega in sekundarnega izobraževanja razrednik pripravi osebno mapo, ki predstavlja vrednotenje učenčeve participacije pri izvenšolskih dejavnostih (npr. projekti, srečanja, tekmovanja, olimpijade ipd.). Ob koncu primarnega in sekundarnega izobraževanja se sestavi bolj izčrpno osebno mapo, ki je sestavni del zaključnega spričevala.

V **Franciji** dobijo učenci *„note de vie scolaire“* ob koncu vsakega leta nižjega sekundarnega izobraževanja tudi v zaključnem spričevalu. Ocena odraža prispevek učenca k šolskemu življenju in njegovo participacijo pri dejavnostih, ki jih organizira ali priznava šola.

V **Latviji** in na **Poljskem** je na primarni ravni med merili za presojo učenčevega vedênja tudi sodelovanje učencev pri družbenih dejavnostih v razredu in na ravni šole ter pri prostovoljnih dejavnostih.

Slika 4.2: Nacionalne smernice za preverjanje in ocenjevanje participacije učencev v šoli ali skupnosti (ISCED 2 in 3), 2010/11

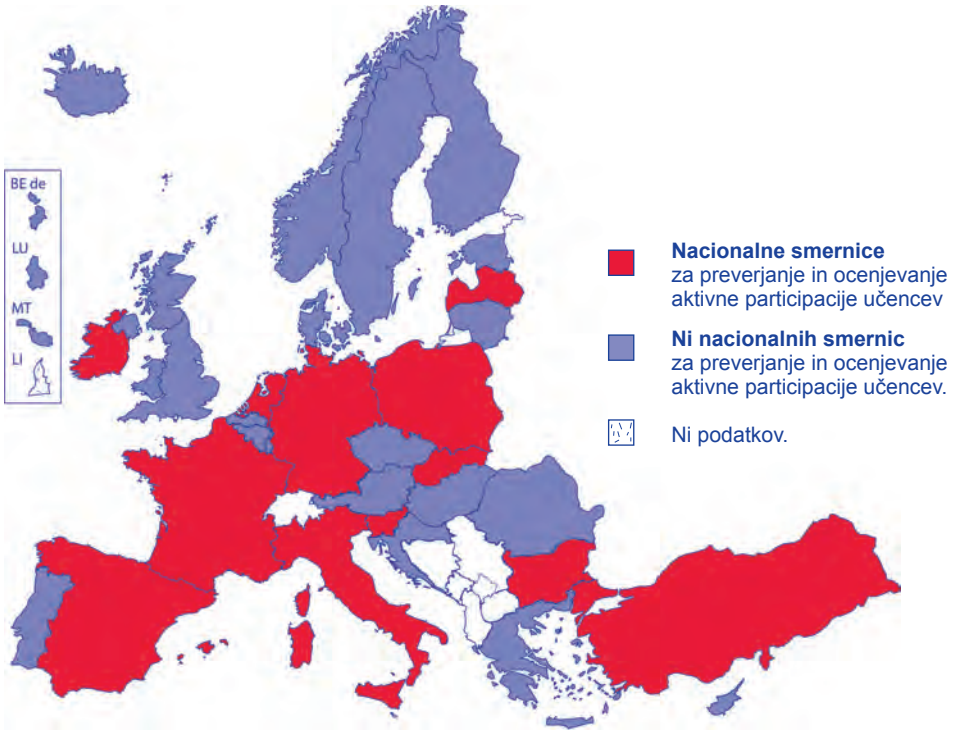

Vir: Eurydice.

Metodološko pojasnilo

Nacionalne smernice lahko veljajo za eno ali obe ravni ISCED, ki ju prikazuje slika.

Opomba k podatkom države

Nemčija: Podatki so za deželo Severno Porenje – Vestfalija.

V Italiji, na Nizozemskem in Poljskem dobijo učenci kreditne točke za participacijo pri izvenšolskih dejavnostih, ki so povezane s skupnostjo. Te točke se upoštevajo pri splošnem vrednotenju, ki omogoča napredovanje na višje sekundarno izobraževanje (na Poljskem) ali pridobitev zaključnega spričevala višjega sekundarnega izobraževanja (v Italiji in na Nizozemskem). Vendar pa v Italiji in na Poljskem to ni obvezno, medtem ko morajo na Nizozemskem dijaki v času svojega sekundarnega izobraževanja opraviti skupno trideset ur dela v korist skupnosti, da prejmejo zaključno spričevalo (za več informacij glej 3. poglavje). V Nemčiji, v deželi Severno Porenje-Vestfalija, učenci lahko zaprosijo, da se prostovoljno delo v šoli ali izven nje vpiše v izkaz ali v spričevalo, vendar pa je to izbirno in ne vpliva na izdajo spričevala. Na Irskem predstavlja ocena poročila o akcijskem projektu 60 % ocene pri predmetu državljanska, socialna in politična vzgoja, ki je pogoj za pridobitev zaključnega spričevala (*Junior Certificate*). Akcijski projekt je navadno povezan z državljanskimi oziroma izvenšolskimi dejavnostmi, kot so izvedba simuliranih volitev ali obisk deželnega sveta.

Odnosi in participacija se lahko vrednotijo tudi v okviru ocenjevanja učnega uspeha učencev pri predmetu, ki je deloma ali v celoti namenjen državljanski vzgoji. V Španiji, Sloveniji, na Slovaškem in v Turčiji so v učnih načrtih državljanske vzgoje tudi predlogi meril, ki jih lahko učitelji uporabljajo za presojo participacije učencev v šoli ali skupnosti.

V **Španiji** so v nacionalnem učnem načrtu zapisana merila za preverjanje in ocenjevanje stopnje participacije učencev v razredu in pri šolskih dejavnostih za samostojna predmeta „vzgoja za državljanstvo in človekove pravice“ in „etična in državljanska vzgoja“ na nižji sekundarni ravni.

V **Sloveniji** smernice za učitelje v učnem načrtu za pouk zgodovine (v katero je integrirana državljanska vzgoja) navajajo, da lahko učitelji uporabljajo alternativne oblike preverjanja, kot je presoja aktivne participacije pri razpravah in debatah na ravni razreda in šole.

Na **Slovaškem** nacionalni učni načrt za samostojni predmet „državljanstvo“ na nižji sekundarni ravni predlaga, da se udeležba učencev na sejah občinskih svetov vrednoti kot projektno delo.

V **Turčiji** pri samostojnem predmetu „državljanstvo in demokracija“ omogočajo, da učenci s samoocenjevanjem ovrednotijo svoje lastne kompetence, povezane z aktivno participacijo v skupnosti.

Celo kadar ni nacionalnih smernic o preverjanju in ocenjevanju aktivne participacije učencev v šoli ali zunaj nje, lahko učitelji v določenih okoliščinah participacijo upoštevajo pri vrednotenju. Projektno delo, povezano s šolskim življenjem in dejavnostmi v skupnosti, lahko predstavlja priložnost za vrednotenje aktivne participacije učencev na tem področju. Tako Avstrija kot Poljska sta na primer uvedli projektno delo, ki ni povezano s posameznim predmetom, vendar lahko obsega tudi področje aktivne participacije, kar je odvisno od vrste projekta. V Avstriji morajo dosežke učencev pri projektnem delu ovrednotiti, medtem ko je na Poljskem že sama participacija učenca v projektu razlog za pozitivno oceno vključenosti. Poleg tega lahko učenci na Madžarskem izberejo, da za zaključni izpit opravijo projektno delo s področja „ljudje, družba in etika“. Šolske oblasti določijo temo projekta, na primer nasilje v šoli ali posebna nevladna organizacija.

4.2 Evalvacija šol

V tem razdelku analiziramo, kako je državljanska vzgoja vpeta v zunanjo oziroma notranjo evalvacijo primarnih in sekundarnih šol. Na začetku ugotavljamo, ali vprašanja, povezana z državljansko vzgojo, urejajo osrednji predpisi in priporočila za evalvacijo šol po Evropi; nato pa pregledamo posebne šolske dejavnosti, povezane z državljansko vzgojo, ki se evalvira.

Za potrebe te študije opredeljujemo **zunanjo evalvacijo šole** kot proces, izvajan s strani evalvatorjev, ki niso zaposleni na šoli in o izsledkih svojega dela poročajo lokalnim, regionalnim ali nacionalnim šolskim oblastem. V nekaterih primerih evalvatorji prihajajo iz neodvisne agencije za evalvacijo. Namen zunanje evalvacije je spremljati in izboljševati rezultate dela na šoli ter zagotavljati njeno odgovornost. Zajema mnoge vidike delovanja in upravljanja šole, med njimi tudi poučevanje in učenje. V večini evropskih držav (izjeme so Grčija, Italija, Ciper, Luksemburg in Hrvaška) se zunanja evalvacija izvaja v vseh izobraževalnih ustanovah, ki nudijo primarno in sekundarno izobraževanje (Eurydice/EACEA 2012b, str. 39–41).

Notranjo evalvacijo šole izvajajo člani šolske skupnosti, torej posamezniki ali skupine, ki neposredno sodelujejo v šolskih dejavnostih (kot na primer ravnatelj, strokovni in administrativni delavci šole in učenci), ali tisti, ki v šoli uresničujejo svoj interes (kot na primer predstavniki staršev in lokalne skupnosti). Prispeva k izboljšanju in dvigu kakovosti šole. Izvaja se v skoraj vseh evropskih državah in je navadno obvezna. Vendar pa v Belgiji (francoska skupnost) notranja evalvacija ni niti obvezna niti ni priporočena. Na Cipru se izvaja le redko, v Grčiji in Luksemburgu pa trenutno poteka le v sklopu pilotnih projektov (Eurydice/EACEA, prav tam).

4.2.1 Vprašanja glede evalvacije šol, povezana z državljansko vzgojo

Večina držav, v katerih se izvaja evalvacija šol, poroča, da so vprašanja, povezana z državljansko vzgojo, izrecno navedena v uradnih predpisih oziroma priporočilih. V devetnajstih državah so vprašanja, povezana z državljansko vzgojo, del zunanje evalvacije šole, v sedemnajstih državah pa del notranje evalvacije (glej sliko 4.3).

Skladno s predpisi in priporočili se v večini držav zunanja in notranja evalvacija šol posvečata tudi vprašanjem, povezanim z državljansko vzgojo. Edine izjeme so Nizozemska, Avstrija, Slovenija in Švedska, kjer se državljanska vzgoja upošteva le pri zunanji evalvaciji, ter Estonija in Italija, kjer se upošteva pri notranji evalvaciji šol.

Razen Danske in Malte pa države, ki vprašanja, povezana z državljansko vzgojo, obravnavajo kot del procesa evalvacije šole, upoštevajo tako primarno kot sekundarno izobraževanje (ISCED 1, 2 in 3). Na Danskem vprašanja, povezana z državljansko vzgojo, obravnavajo kot del zunanje evalvacije šol samo v primarnem in nižjem sekundarnem izobraževanju (ISCED 1 in 2); na višji sekundarni ravni (ISCED 3) pa je državljanska vzgoja izključno predmet notranje evalvacije. Na Malti so vprašanja, povezana z državljansko vzgojo, del zunanje evalvacije šol, ki izvajajo obvezno izobraževanje (ISCED 1 in 2), in notranje evalvacije primarnih šol (ISCED 1).

Kot je prikazano na sliki 4.3, v številih državah osrednji predpisi ali priporočila o zunanji oziroma notranji evalvaciji šol ne vsebujejo določil v zvezi z državljansko vzgojo. Vendar pa to ne pomeni nujno, da se vprašanja državljanske vzgoje zato ne upoštevajo pri evalvaciji šol. Zaradi decentralizacije odločanja v izobraževanju in vedno večje avtonomije šol morda obstajajo predpisi ali priporočila na regionalni ali lokalni ravni, lahko pa so del politik posameznih šol.

◆ ◆ ◆ **Slika 4.3: Vprašanja, povezana z državljansko vzgojo, ki so zajeta v zunanjo oziroma notranjo evalvacijo šol (ISCED 1, 2 in 3), kot to določajo osrednji predpisi oziroma priporočila, 2010/11**

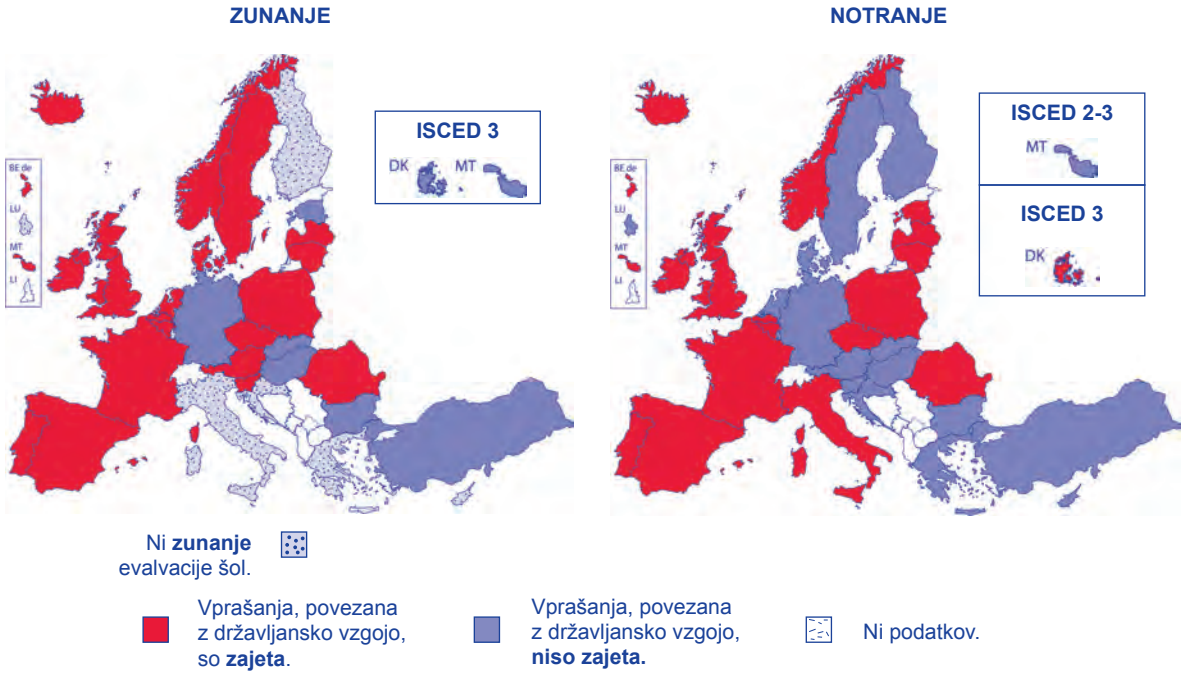

Vir: Eurydice.

Opomba k podatkom držav

Nemčija: Stanje se lahko razlikuje na deželni ravni.
Španija: Evalvacija šol je odgovornost avtonomnih skupnosti; podatki na sliki predstavljajo najpogostejšo prakso v skupnostih.
Finska: Izvajalci izobraževanja (večinoma občine) so odgovorni za evalvacijo učinkovitosti izvajanja izobraževanja in imajo popolno avtonomijo za njegovo urejanje.
Švedska: Prikazani podatki veljajo za zunanjo evalvacijo, ki jo izvaja švedski nacionalni inšpektorat za šole.

◆ ◆ ◆

4.2.2 Področja dejavnosti šol, povezanih z državljansko vzgojo, ki so zajeta v zunanjo ali notranjo evalvacijo

Evalviramo lahko različne vrste dejavnosti šol v povezavi z izvajanjem državljanske vzgoje. Za potrebe analize smo te vidike združili v štiri glavna področja:

- šolska kultura,
- upravljanje šole,
- odnosi s širšo skupnostjo,
- poučevanje in učenje.

Šolska kultura ali šolska klima pomeni v glavnem „sistem stališč, vrednot, norm, prepričanj, dnevnih praks, načel, pravil, metod poučevanja in organizacijskih ureditev“ (Eurydice, 2005). Šolsko klimo ali kulturo lahko presojamo s pomočjo meril, povezanih z dobrobitjo učencev, kot sta njihova varnost in skrb za njihove čustvene, psihološke in socialne potrebe, oziroma s praksami šolske komunikacije. Evalvacija upravljanja šole v povezavi z državljansko vzgojo se nanaša predvsem na ugotavljanje, ali šola učencem, staršem in učiteljem omogoča participacijo v različnih organih odločanja ali posvetovalnih organih na ravni šole kot tudi udeležbo pri razvoju šolskih politik. Odnos šole s svojimi deležniki lahko

na primer ovrednotimo z ugotavljanjem dejanskega sodelovanja s starši in obstoja formalnih partnerstev z organizacijami civilne družbe v skupnosti in drugimi organi. Kot primer navajamo Združeno kraljestvo (Anglijo), kjer v smernicah za inšpektorje (Ofsted, 2009) navajajo povezave, ki bi jih bilo treba vzpostaviti z drugimi agencijami in s širšo skupnostjo, kar bo omogočilo širok nabor kurikularnih in obogatitvenih dejavnosti, s katerimi bi lahko podprli udejstvovanje učencev pri temah oziroma vprašanjih, povezanih z državljansko vzgojo. Evalvacija poučevanja in učenja državljanske vzgoje, kot to velja za vse predmete in kurikularna področja, je ne nazadnje usmerjena na kakovost pouka in učnega procesa, na učne rezultate učencev in dijakov ter tudi na skladnost z vsebino uradnega kurikula in na priporočene oblike pouka.

Tudi druga pomembna področja dejavnosti šol je mogoče evalvirati. V Združenem kraljestvu (na Škotskem) na primer navodila za inšpekcije obsegajo tudi vidike, povezane z mednarodnim izobraževanjem, globalnim državljanstvom ter trajnostnim razvojem.

Zunanja evalvacija

V več kot polovici držav, kjer so vprašanja državljanske vzgoje zajeta v zunanjo evalvacijo šol, evalvirajo vse ravni izobraževanja na vseh zgoraj naštetih področjih, torej na področju šolske kulture, upravljanja šole, odnosov s širšo skupnostjo ter tudi na področju poučevanja in učenja (glej sliko 4.4).

V Belgiji (nemško govoreči skupnosti) in na Malti poteka evalvacija na vseh ravneh izobraževanja in pokriva vsa področja, razen izvajanja kurikula.

> V **Belgiji (nemško govoreči skupnosti)** na primer inšpektorji presojajo šolsko klimo (npr. ali vse udeležene strani gojijo identiteto šole, ali si učitelji prizadevajo ravnati skladno s pravili ravnanja in ali se učenci na šoli počutijo varne). Inšpektorji preverjajo, ali je šola opredelila in javno objavila odgovornosti ravnatelja ter ali so vsi udeleženi (ravnatelj, učitelji, starši, učenci in drugo osebje, ki dela na šoli) redno obveščeni o odločitvah posameznih organov šole. Inšpektorji se posvečajo tudi zunanjim odnosom šole, na primer, ali šola spodbuja redne izmenjave učencev (Autonome Hochschule in der DG, 2009).

V Sloveniji, na Švedskem in Norveškem na vsaki ravni evalvirajo le dve od štirih področij. V treh državah pa evalvacija pokriva le eno od naštetih področij, to je upravljanje šole v Belgiji (francoski skupnosti) in na Nizozemskem ter poučevanje in učenje na Danskem.

Če pogledamo posamezna področja dejavnosti šol, kot so le-te povezane z državljansko vzgojo, ne opazimo večjih razlik v pogostosti obravnave, kot jo določajo uradne smernice za zunanjo evalvacijo. V večini držav se namreč evalvirajo ista področja na vseh ravneh izobraževanja. Vendar pa tudi tukaj obstaja nekaj izjem. Na Danskem in Malti se vidiki, povezani z državljansko vzgojo, evalvirajo samo za obdobje obveznega izobraževanja. Na Irskem pa evalvacija poučevanja in učenja državljanske vzgoje v glavnem poteka v okviru inšpekcije posameznih predmetov na nižji sekundarni ravni in (do neke mere) kot del evalvacije celotne šole na primarni ravni. Vidiki upravljanja (vloga učencev in staršev pri razvijanju politike šole ter delu svetov učencev in svetov staršev) se presojajo samo pri evalvaciji celotne šole na sekundarni ravni. V Litvi se poučevanje in učenje ter odnosi na šoli evalvirajo samo na ravni sekundarnega izobraževanja.

◆ ◆ ◆ **Slika 4.4: Področja dejavnosti šol, povezanih z državljansko vzgojo, ki so zajeta v zunanjo evalvacijo šol (ISCED 1, 2 in 3), kot to določajo osrednji predpisi oziroma priporočila, 2010/11**

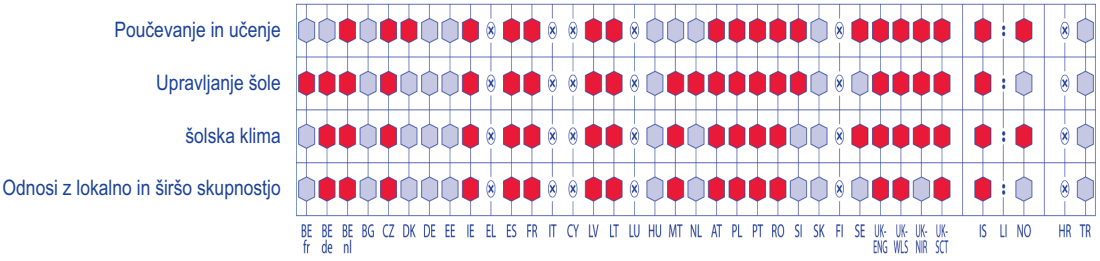

Vir: Eurydice.

Metodološko pojasnilo

„Upravljanje šole“ pomeni v glavnem participacijo učencev in staršev pri razvijanju politike šole in zastopanju v svetih oziroma organih učencev oziroma šole.

Opomba k podatkom držav

Danska in **Malta**: Vidiki državljanske vzgoje se ne upoštevajo pri zunanji evalvaciji višjih sekundarnih šol.
Nemčija: Stanje se lahko razlikuje na ravni dežel.
Španija: Evalvacija šol je odgovornost avtonomnih skupnosti; podatki na sliki predstavljajo najpogostejšo prakso v skupnostih.
Finska: Glej opombo pri sliki 4.3.
Švedska: Prikazani podatki veljajo za zunanjo evalvacijo, ki jo izvaja švedski nacionalni inšpektorat za šole.

◆ ◆ ◆

Inšpektorji lahko evalvirajoi kakovost državljanske vzgoje na različne načine in pri tem uporabijo različne vire za ugotavljanje dejanskega stanja.

V nekaterih državah (npr. v Franciji in na Nizozemskem) inšpektorji preverjajo, ali so vidiki, povezani z državljansko vzgojo, zajeti v izjavah o poslanstvu šol oziroma njihovih razvojnih načrtih izobraževanja. V Franciji nacionalni inšpektorji proučijo poglavja načrta šole o državljanstvu (*volet citoyenneté*), da bi presodili udeležbo ravnateljev, staršev in učencev v odboru za zdravje in državljansko vzgojo (*Comité d'éducation à la citoyenneté et à la santé – CESC*), pa tudi v drugih dejavnostih na šoli in na ravni širše skupnosti. Na Nizozemskem inšpektorji preverjajo, ali izjave o poslanstvu šol in drugi dokumenti, s katerimi na šoli načrtujejo delo, zajemajo jasno povezavo z državljansko vzgojo.

Tudi starši so lahko pomemben vir podatkov pri presoji vidikov, povezanih z državljansko vzgojo v šolah. Na primer, na Irskem se šolski inšpektorji sestanejo s starši in tako pridobivajo podatke o dejavnostih, ki jih opravljajo sveti in združenja staršev, ter spremljajo dejansko stopnjo sodelovanja staršev pri upravljanju šol. V Latviji z anketo med starši preverijo njihovo zadovoljstvo z načini participacije, ki so jim na razpolago.

V Združenem kraljestvu (na Škotskem) so navodila za inšpekcije([49]) zelo podrobna in navajajo precejšnje število kazalnikov, povezanih z državljansko vzgojo.

> Temeljni viri za ugotavljanje dejanskega stanja so tudi neposredno opazovanje učencev; stopnja obiska pouka, zadržanja po pouku in izključitev; analiza pojavov nasilja, vrstnišega ustrahovanja in rasno motiviranega vedenja; stopnja participacije in napredovanja pri športnih, kulturnih dejavnostih in dejavnostih, povezanih z državljansko vzgojo, skupaj z izvenšolskim učenjem; raven sodelovanja pri dejavnostih pomoči vrstnikom, mentorskih programih in v skupnosti; stopnja, do katere so izpolnjene potrebe učencev, tudi tistih, pri katerih je povečano tveganje za odsotnost od pouka, na primer pri

([49]) *How Good is Our School 3* HGIOS?3, 2006. Spletna stran: http://www.hmie.gov.uk/Generic/HGIOS.

učencih z nižjimi učnimi dosežki; analiza pripomb ciljne skupine ter odgovorov, učencev in drugih deležnikov, zbranih z vprašalnikom o zadovoljstvu s ponudbo šole. Za ugotavljanje dejanskega stanja, ki je podlaga za njihovo poročilo, lahko inšpektorji uporabljajo tudi samoocenjevanje.

Notranja evalvacija

Večina od sedemnajstih držav, v katerih se državljanska vzgoja upošteva pri notranji evalvaciji, evalvirajo vsa področja državljanske vzgoje, navedena na sliki 4.5, na vseh ravneh izobraževanja. V Belgiji (nemško govoreči skupnosti) in na Malti (samo na primarni ravni) se smernice oziroma predpisi za evalvacijo sklicujejo na tri izmed štirih področij na vseh ravneh izobraževanja, izpuščajo namreč poučevanje in učenje. Na Poljskem in Norveškem na vseh ravneh obravnavajo dve od štirih področij državljanske vzgoje. Samo poučevanje in učenje se obravnava v Belgiji (flamski skupnosti) in samo upravljanje šole na Danskem.

Slika 4.5: Področja dejavnosti šol, povezanih z državljansko vzgojo, ki jih zajema notranja evalvacija šol (ISCED 1, 2 in 3), kot to določajo osrednji predpisi oziroma priporočila, 2010/11

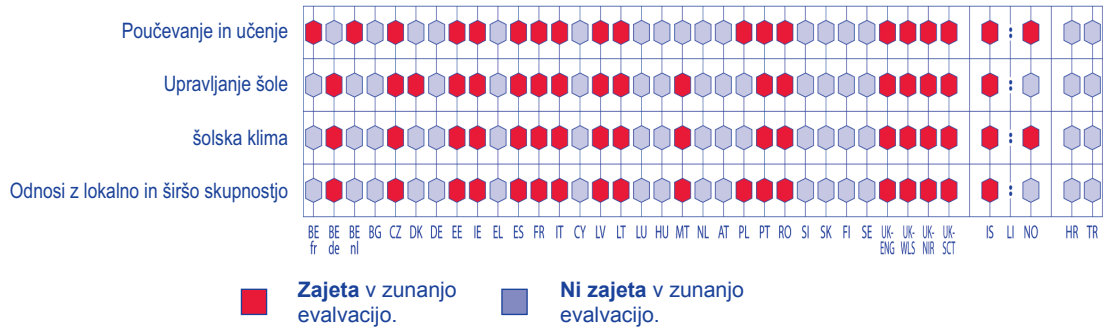

Vir: Eurydice.

Metodološko pojasnilo

„Upravljanje šole“ pomeni v glavnem participacijo učencev in staršev pri razvijanju politike šole in zastopanju v svetih oziroma organih učencev oziroma šole.

Opomba k podatkom držav

Danska: Upravljanje šole je zajeto v notranjo evalvacijo šol samo na ravni ISCED 3.
Nemčija: Stanje se lahko razlikuje na ravni dežel.
Grčija in **Luksemburg**: Notranja evalvacija trenutno poteka samo v obliki pilotnih projektov.
Španija: Evalvacija šol je odgovornost avtonomnih skupnosti, podatki na sliki predstavljajo najpogostejšo prakso v skupnostih.
Ciper: Notranja evalvacija se izvaja zelo poredko.
Malta: Samo notranja evalvacija primarnih šol zajema vidike, povezane z državljansko vzgojo.
Združeno kraljestvo (Anglija): Smernice Ofsted za samoevalvacijo so se leta 2011 precej spremenile. Od šol se pričakuje, da bodo izvajale samoevalvacijo na svoj način.

Ob pregledu posameznih področij dejavnosti šol, povezanih z državljansko vzgojo, ne opazimo večjih razlik v pogostosti pojavljanja, kar velja tudi za zunanjo evalvacijo. Vsa štiri glavna področja, navedena na sliki 4.5, so enako zastopana po državah in izobraževalnih ravneh. Poleg tega se v večini obravnavanih držav ista področja upoštevajo na vsaki ravni šolanja. Izjemi sta Irska, kjer poučevanje in učenje nista zastopana na ravni ISCED 3, in Litva, kjer ni upravljanja šol na ravni ISCED 1 in odnosov v šoli na ravni ISCED 3.

Nekatere države poročajo, da inšpektorati (oziroma drugi organi za evalvacijo) spodbujajo in podpirajo šole pri razvijanju svojih zmožnosti samoocenjevanja praks, povezanih z državljansko vzgojo.

Na **Irskem** spodbujajo šole, da pri predmetu „družbena, osebna in zdravstvena vzgoja“ (*Social, personal and health education,* SPHE) ter v življenju na šoli merijo pomembne vidike lastnih praks, tudi spodbujanje učencev k udeležbi v lokalni skupnosti in njeno praktično izvedbo. Publikacija *Looking at our school: An aid to school self-evaluation* (posebni publikaciji za ISCED 1 in ISCED 2–3), ki jo je pripravil inšpektorat, vsebuje tako kazalnike dobrih praks kot tudi veliko primerov, ki prikazujejo pomembnost sporazumevanja in izražanja lastnega mnenja v šolski skupnosti ter med šolo in njeno skupnostjo.([50])

V **Združenem kraljestvu (**na **Severnem Irskem)** inšpektorat objavlja publikacijo z navodili Together towards improvement, ki nudi podporo šolam pri procesu samoevalvacije. Za sekundarno izobraževanje zajema širok nabor kazalnikov kakovosti, ki so povezani z državljansko vzgojo.([51])

V nekaterih državah (npr. Franciji in na Norveškem) šole razvijejo lastna orodja oziroma merila za samoevalvacijo na podlagi zakonodaje in uradnih predpisov oziroma kazalnikov uspešnosti.

V **Franciji** šole z različnimi postopki evalvirajo uspešnost svojega delovanja, podlaga za evalvacijo pa so uradna priporočila za ravnatelje *(lettre de mission)* in posebni zakoni o financiranju *(La Loi organique relative aux lois de finances)*. Med postopki je tudi pregledovanje poročila o dejavnostih različnih svetov (npr. administrativnega, disciplinskega, državljanskega in zdravstvenega) ter drugih združenj v šoli. Na **Norveškem** pa so pomembno orodje za samoevalvacijo letne ankete za učence, učitelje in starše, ki zajemajo različne vidike šolskega življenja v povezavi z državljansko vzgojo.([52])

4.3 Spremljanje izobraževalnih sistemov

V tem razdelku proučujemo, kako je bila državljanska vzgoja zajeta v nacionalne postopke spremljanja delovanja celotnega izobraževalnega sistema v zadnjih desetih letih. Spremljanje obsega zbiranje in analiziranje podatkov z namenom preveriti uspešnost delovanja izobraževalnega sistema glede na cilje in standarde, kar omogoča uvedbo potrebnih sprememb (EACEA/Eurydice 2012b, str. 46).

Čeprav se prakse po evropskih državah razlikujejo, lahko govorimo o štirih glavnih vrstah postopkov spremljanja, ki so posredno ali neposredno povezane z državljansko vzgojo:

- posebna evalvacija izvajanja državljanske vzgoje;
- raziskovalni projekti o širših vprašanjih izobraževanja, ki obsegajo tudi državljansko vzgojo;
- študije o participaciji mladih v šoli, družbi in politiki ali njihovih odnosih do šole, družbe in politike;
- uporaba ugotovitev zunanje evalvacije šol ali standardiziranega preverjanja znanja učencev.

Nemčija, Italija, Slovenija, Švedska in Norveška poročajo, da so izvedle **posebne evalvacije izvajanja državljanske vzgoje** v šoli.

V **Nemčiji** sta v obdobju 2002–2007 Komisija Bund-Länder za načrtovanje in raziskave v izobraževanju ter Nemški inštitut za raziskave v izobraževanju izvedla raziskavo v dvesto splošnih in poklicnih sekundarnih šolah v trinajstih deželah.

([50]) Ta dokumenta ne omenjata neposredno državljanske vzgoje oziroma ji ne določata posebnih kazalnikov, vendar pa glavni pomen dokumentov daje močan poudarek tovrstnim vrednotam. Več v različicah PDF, objavljenih na naslovu www.education.ie.

([51]) Besedilo *Together Towards Improvement* najdete na naslovu http://www.etini.gov.uk/index/together-towards-improvement/together-towards-improvement-post-primary.pdf.

([52]) Spletno mesto *Skoleporten* na šolski/občinski/deželni/državni ravni: http://skoleporten.udir.no/.

Raziskava se je usmerila na ukrepe, ki so jih uvedle šole za spodbujanje demokratičnega vedenja s poučevanjem, projekti ali šolo kot celoto.([53])

V **Italiji** je leta 2010 nacionalna agencija za evalvacijo šolskega sistema (Invalsi) s pomočjo vprašalnikov izvedla raziskavo na vzorcu šol o izvajanju medpredmetnega področja „državljanstvo in ustava“ (glej razdelek 1.1), za kar so prejeli javna sredstva.

V **Sloveniji** so med januarjem 2010 in avgustom 2011 izvedli celosten raziskovalni projekt „Državljanska vzgoja za multikulturni in globaliziran svet“.([54]) Interdisciplinarna projektna skupina je proučila vsebino, koncepte, načine in institucionalni okvir državljanske vzgoje v luči sodobnih teorij o državljanski vzgoji in pristopov, ki se uporabljajo v drugih evropskih državah. Raziskava je pokazala, da se slovenski pristop k državljanski vzgoji ne posveča dovolj splošnemu družbenemu in političnemu okolju ali vprašanjem, ki predstavljajo glavne izzive v 21. stoletju, hkrati pa je nakazal nezadostno usposobljenost učiteljev. Kot rezultat raziskovalnega projekta so bili pripravljeni predlogi za uvedbo sodobnih globalnih in multikulturnih vsebin v učne načrte državljanske vzgoje in pripravo novih učnih gradiv.

Na **Švedskem** je Nacionalna agencija za izobraževanje (*Skolverket*) med letoma 2009 in 2011 izvedla primerjalno študijo, v kateri so na osnovi intervjujev in opazovanj ugotavljali, na katere načine so šole vključevale demokratične vrednote in odnose v šolsko delo in predmete.([55])

Na **Norveškem** je Direktorat za izobraževanje in usposabljanje leta 2010 izvedel raziskavo, katere cilj je bil ugotoviti, s katerimi izzivi in težavami se soočajo sekundarne šole pri izvajanju samostojnega predmeta „delo v svetu učencev“ (Norveški direktorat za izobraževanje in usposabljanje, 2011). Ta evalvacija, ki je obsegala intervjuje na ravni šole in lokalne skupnosti v štirih okrožjih, je postregla s končnim poročilom o šolskih praksah in uvedla spremembo načina poučevanja državljanske vzgoje (glej razdelek 1.1).

Raziskovalni projekti o širših vprašanjih izobraževanja na nacionalni ravni lahko zajemajo tudi spremljanje državljanske vzgoje. Tako so v Belgiji (flamski skupnosti) v šolskem letu 2008/09 izvedli akademski raziskovalni projekt (Elchardus in sod., 2008), ki je proučeval družbeni in pedagoški pomen in izvedljivost medpredmetnih učnih ciljev, ki so jih uvedli na začetku desetletja. Ta raziskava je posebno pozornost namenjala prav učinkovitosti medpredmetnih učnih ciljev, ki naj bi jih učenci dosegali pri državljanski vzgoji.

Spremljanje rezultatov državljanske vzgoje včasih poteka z raziskavami, ki presojajo participacijo mladine v šoli, družbi in politiki ter njihov odnos do šole, družbe in politike.

V **Latviji** je Univerza v Latviji leta 2008 izvedla raziskavo o vključenosti mladine v družbo, o njihovi državljanski participaciji in odnosih. En sklop raziskovalnega projekta([56]) se je ukvarjal s participacijo mladine v šolskem življenju.

V **Litvi** redno potekajo nacionalne evalvacije na področju družbene oziroma državljanske vzgoje. Leta 2008 so izvedli raziskavo med približno 2.000 mladimi, starimi 16–24 let; s pomočjo intervjujev, ciljnih skupin in vprašalnikov so ugotavljali njihovo participacijo v mladinskih organizacijah, volitvah in dejavnostih v skupnosti (Zaleskienė in drugi, 2008).

([53]) Končno poročilo o evalvaciji programa BLK: „Učiti se in živeti demokratično“, Frankfurt, 2007. Spletna stran: http://blk-demokratie.de/index.php?id=83.

([54]) Spletna stran: http://www.drzavljanska-vzgoja.org/.

([55]) Redovisning av uppdrag om skolans värdegrund Dnr U 2009/2848/S [Poročilo o določanju temeljnih vrednot v šoli] http://www.skolverket.se/2.3894/publicerat/2.5006?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2580.

([56]) Portret sodobne latvijske mladine: „Vključevanje v družbo in tveganja za marginalizacijo“, Univerza v Latviji (Riga, 2009).

V **Avstriji** sta se dve nedavni študiji osredotočali na mladino med 14. in 24. Letom, in sicer v povezavi z znižanjem starosti za volilno pravico z 18 na 16 let leta 2007. Prva je raziskovala njihov odnos in pričakovanja do državljanske vzgoje,([57]) druga pa njihov odnos do politike, politične vrednote in prakse (Filzmaier, 2007).

Državljanska vzgoja je lahko vpeta v dva mehanizma, ki se uporabljata pri rednem spremljanju izobraževalnih sistemov. Ugotovitve **zunanje evalvacije šol** se po Evropi zelo pogosto uporabljajo za presojo učinkovitosti izobraževalnega sistema kot celote (EACEA/Eurydice, 2012b), nacionalna poročila na osnovi teh podatkov pa včasih obravnavajo izvajanje državljanske vzgoje.

Na **Irskem** inšpektorat Urada za izobraževanje in spretnosti pripravlja poročila na osnovi inšpekcije celotnih šol in inšpekcije posameznih predmetov, ki se opravljajo med letom in na podlagi katerih presojajo, kako izvajajo različne predmete. Poročilo iz leta 2009 se je usmerilo na izvajanje družbene, osebne in zdravstvene vzgoje na primarni ravni.([58])

Na **Nizozemskem** Inšpektorat poda splošne zaključke o stanju državljanske vzgoje v svojem letnem poročilu.([59])

V **Združenem kraljestvu (Angliji)** je vladni urad za šolsko inšpekcijo, ki ne spada pod ministrstvo (Ofsted) leta 2010 objavil poročilo o izvajanju predmeta „državljanstvo“ (Ofsted, 2010).

V Evropi je zelo razširjeno nacionalno spremljanje na osnovi rezultatov **standardiziranega preverjanja znanja učencev**. V večini držav, kjer izvajajo takšno preverjanje, pripravijo zbirno poročilo rezultatov, ki omogoča splošen pregled učinkovitosti delovanja nacionalnega ali osrednjega izobraževalnega sistema, podatki pa so namenjeni tudi informiranju za oblikovanje politik (EACEA/Eurydice, 2012b). V večini držav predmetov, namenjenih državljanski vzgoji, ne preverjajo z nacionalnimi preizkusi znanja, enako velja tudi za družbene in državljanske kompetence (EACEA/Eurydice 2009). Izjemi sta Irska in Francija,([60]) kjer sta samostojna predmeta, namenjena državljanski vzgoji (torej „CSPE“ in „državljanska vzgoja“), vključena v nacionalno preverjanje znanja ob zaključku nižjega sekundarnega izobraževanja in obvezna za vse učence (glej razdelek 4.1). Na Irskem občasno objavijo nacionalna poročila o uspešnosti šol pri izvajanju CSPE.([61])

V sedmih državah oziroma regijah izvajajo drugačno vrsto nacionalnih preizkusov, katerih glavni namen je sicer spremljanje izobraževalnega sistema kot celote, posvečajo pa se tudi državljanski vzgoji. V Belgiji (flamski skupnosti), Franciji, Litvi in Sloveniji ti nacionalni preizkusi vsebujejo predmete, ki so v celoti ali deloma namenjeni državljanski vzgoji in se lahko preverjajo vsakoletno ali periodično kot del menjave predmetov.

V **Belgiji (flamski skupnosti)** je zadnje nacionalno preverjanje področij „družba“, „prostor“, „čas“ in „uporaba različnih virov informacij“, ki so del predmeta „okoljske vede“, potekalo maja 2010. Doseganje učnih ciljev primarnega izobraževanja, povezanih z družbenoekonomskimi, družbenokulturnimi ter tudi političnimi in pravnimi vidiki področja „družba“, so preverjali na vzorcu skoraj 3.400 učencev v zadnjem razredu primarnega izobraževanja na 113 šolah.

V **Franciji** je državljanska vzgoja eden od predmetov, ki se menjujejo pri nacionalnem preverjanju znanja (*Cycle d'évaluations disciplinaires réalisées sur échantillons*), in se izvaja na vzorcu šol ob zaključku primarne šole ter ob zaključku obveznega izobraževanja.

([57]) Filzmaier, Peter: *Jugend und Politische Bildung – Einstellungen und Erwartungen von 14- bis 24-Jährigen* [Mladina in – naravnanosti in pričakovanja mladih med 14. in 24. letom], Dunaj, 2007 (www.donau-uni.ac.at/dpk/studie).

([58]) Glej poročila o inšpekciji (CSPE) na spletnem naslovu www.education.ie.

([59]) Spletna stran: http://www.onderwijsinspectie.nl/actueel/publicaties/Onderwijsverslag+2009-2010.html.

([60]) Pisno preverjanje na državni ravni za nacionalno spričevalo se ne šteje za nacionalni preizkus v pravem pomenu besede (glej EACEA/Eurydice 2009 in EACEA/Eurydice 2012b), saj ni nacionalnih določb glede postopka izvajanja in ocenjevanja teh preverjanj. Na tem mestu pa je pomembno poudariti, da vsebina preverjanja, ki je standardizirana na državni ravni, vključuje samostojni obvezni predmet „državljanska vzgoja“.

([61]) Poročila in letne statistike za CSPE so na voljo na spletni strani www.examinations.ie.

V **Litvi** integrirano področje družbenih ved, ki vsebuje predmet „državljanstvo“, preverjajo vsako drugo leto na vzorcu učencev desetega razreda.

V **Sloveniji** ob zaključku devetega razreda vsi učenci opravljajo nacionalni preizkus iz maternega jezika, matematike in tretjega predmeta, ki ga določi minister za izobraževanje. Vsako leto minister določi štiri predmete s seznama obveznih predmetov v osmem in devetem razredu; določi lahko „državljansko in domovinsko vzgojo ter etiko“, saj je to obvezni predmet v sedmem in osmem razredu. V posamezni šoli ocenjujejo samo enega od štirih predmetov.

Poleg tega v Španiji, Latviji in na Finskem izvajajo nacionalne preizkuse, namenjene spremljanju, ki pa se ne osredotočajo na določene predmete, temveč na kompetence z določenih področij. Družbene in državljanske kompetence so vključene bodisi po obdobjih (Španija in Finska) ali pa vsako leto (Latvija).

V **Španiji** Institut za evalvacijo v sodelovanju z avtonomnimi skupnostmi periodično izvaja splošno diagnostično vzorčno zasnovano preverjanje, s katerim meri dosežke učencev na področju ključnih kompetenc, ki jih določa nacionalni temeljni kurikul, in vsebujejo socialne in državljanske kompetence. Leta 2008/09 so socialne in državljanske kopetence preverjali v četrtem razredu primarnega izobraževanja. Leta 2010 so jih preverjali v drugem letniku sekundarnega izobraževanja. Poleg tega vse avtonomne skupnosti letno izvajajo svoja lastna diagnostična preverjanja, ki zajemajo vse učence v določenih razredih.

V **Latviji** morajo učenci tretjega in šestega razreda primarnega izobraževanja opravljati nacionalni preizkus s kombiniranimi vsebinami, s katerim se preverja njihove družbenokulturne kompetence. Te obsegajo spretnosti socializacije, znanje latvijske in svetovne kulture, zmožnosti neodvisnega učenja ter spretnosti sodelovanja in strpnosti.

Na **Finskem** se predmeti v vzorčnih preizkusih določajo v skladu z nacionalnimi prioritetami. Leta 2011 so preverjali znanje, spretnosti in odnose 15-letnih dijakov, povezane z državljansko vzgojo in aktivno participacijo.

Poleg pobud na nacionalni ravni za spremljanje državljanske vzgoje pa je treba opozoriti, da so mnoge od držav, ki jih zajema to poročilo, sodelovale v zadnjih dveh raziskavah IEA (Mednarodne organizacije za merjenje učinkov izobraževanja), ki sta se nanašali na državljansko vzgojo in katerih rezultati lahko vplivajo na oblikovanje prihodnjih politik. Rezultati obeh raziskav ponujajo nacionalne podatke o dosežkih učencev pri državljanski vzgoji, pa tudi o šolskih praksah. Študija državljanske vzgoje iz leta 1999 je zajela dvaindvajset sistemov izobraževanja (od vseh, ki so obravnavani v tem poročilu), medtem ko jih je študija iz leta 2009 zajela enaindvajset. V Avstriji so mednarodno raziskavo priredili nacionalnemu kontekstu državljanske vzgoje in dodali instrumentom, ki jih uporabljajo v drugih državah, gre za t. i. posebni avstrijski modul. Ta modul je vseboval naslednja predmetna področja: izvajanje državljanske vzgoje v šolah; šolska demokracija; participacija učencev; odnos učencev do politike in politikov; razvoj kompetenc za aktivno državljanstvo v okviru šole in širše.

*

* *

Povzetek

V tem poglavju smo proučevali, kako potekata vrednotenje in evalvacija državljanske vzgoje s preverjanjem in ocenjevanjem znanja posameznih učencev in evalvacijo šol, pa tudi z izvajanjem različnih postopkov, ki se uporabljajo za spremljanje uspešnosti delovanja izobraževalnega sistema kot celote.

Znanje in razumevanje vprašanj državljanstva učencev po vsej Evropi se preverja in ocenjuje po standardnih postopkih, ki so v veljavi za različne samostojne ali integrirane predmete, pri katerih se poučuje državljanska vzgoja. V nekaterih državah so začeli razvijati pripomočke za preverjanje in ocenjevanje, namenjene učiteljem, ali pa nacionalne standardizirane preizkuse za učence, katerih namen je preverjanje socialnih in državljanskih kompetenc, neodvisno od posameznega predmeta. V približno tretjini držav so objavili osrednje smernice o uporabi sumativnega vrednotenja za presojo participacije učencev v šolskem življenju in dejavnostih v skupnosti. Rezultati tega preverjanja lahko vplivajo na nadaljnje možnosti izobraževanja učenca.

V večini primerov se ocene, ki jih dobijo učenci pri obveznem samostojnem predmetu o državljanstvu na primarni, nižji ali višji sekundarni ravni, upoštevajo pri odločitvi o napredovanju učenca na naslednjo izobraževalno raven ali na dodelitev zaključnega spričevala. Dosežki učencev pri teh predmetih, povezanih z državljansko vzgojo, se preverjajo in ocenjujejo navadno sproti prek leta ali s končnim notranjim preizkusom. Kadar pa so predmeti državljanske vzgoje del zunanjih končnih preverjanj znanja, se praksa po evropskih državah razlikuje. Samo v Franciji in na Irskem je samostojni predmet, povezan z državljansko vzgojo, sistematično del zunanjega preverjanja. V drugih državah, kjer se državljanska vzgoja poučuje kot samostojni obvezni predmet, je ta lahko vključena v nacionalna zunanja preverjanja znanja samo za tiste učence, ki so se predmet izbrali. In končno, na Portugalskem in Norveškem učenci ne dobijo ocen pri pouku državljanske vzgoje, zato jih ni možno upoštevati pri kakršnih koli odločitvah o napredovanju na višjo raven izobraževanja.

V skoraj vseh evropskih državah evalvacijo šol izvajajo tako zunanji kot notranji ocenjevalci, namenjena pa je izboljšanju, spremljanju ali odgovornosti. V večini primerov osrednji predpisi in priporočila za evalvacijo obravnavajo poučevanje in učenje državljanstva. Ker je državljanska vzgoja celovit proces, ki ni omejen samo na formalno poučevanje v razredu, se lahko vrednoti tudi najrazličnejše dejavnosti šol. Te so v glavnem povezane s poučevanjem in učenjem; šolsko klimo, skupaj z vprašanji o dobrobiti učencev; participacijo deležnikov, na primer staršev, pri upravljanju šole in razvijanju šolskih politik; z odnosom šol z lokalnimi in širšimi skupnostmi. V večini primerov zunanji ali notranji ocenjevalci presodijo, ali so ta štiri področja organizirana tako, da podpirajo učinkovito izvajanje državljanske vzgoje.

In nazadnje, državljanska vzgoja je zajeta tudi v evalvacijo celotnega izobraževalnega sistema. Spremljanje uspešnosti delovanja izobraževalnega sistema z zbiranjem podatkov na nacionalni ravni je zelo pogost pojav po Evropi. V zadnjih desetih letih sta približno dve tretjini držav neposredno ali posredno obravnavali tudi državljansko vzgojo v okviru nacionalnih postopkov spremljanja. Četudi malo držav poroča, da so izvedli raziskave s posebnim namenom presojati izvajanje državljanske vzgoje, pa več držav obravnava državljansko vzgojo z drugimi uveljavljenimi načini evalvacije. Tako nacionalna poročila na osnovi podatkov zunanjih inšpekcij šol kot rezultati učencev pri nacionalnih preizkusih se redno uporabljajo za spremljanje uspešnosti sistema in se včasih lahko osredinjajo posebej na državljansko vzgojo. V večini držav pa vendarle predmetov, ki so v celoti ali deloma posvečeni državljanski vzgoji, nimajo v svojih nacionalnih sistemih preverjanja. In končno, obsežnejše raziskave o participaciji mladih ali njihovih odnosih do šole, družbe ali politike lahko prav tako uporabimo za spremljanje rezultatov državljanske vzgoje, kot to velja v Latviji, Litvi in Avstriji.

5. POGLAVJE: IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE TER PODPORA ZA UČITELJE IN RAVNATELJE

Učitelji imajo skupaj z ostalim pedagoškim osebjem pomembno vlogo, da se cilji politik, ki so temelj državljanske vzgoje, udejanjijo kot učinkovita praksa. V 1. poglavju smo pokazali, da se priporočajo različni načini poučevanja državljanske vzgoje. Od učiteljev se pričakuje, da poučujejo državljansko vzgojo kot samostojni predmet, kot integrirano področje v širšem predmetu, za katerega so sicer odgovorni, ali pa kot medpredmetno temo, ki se obravnava pri vseh predmetih. Da bi učitelji lahko izpolnili te naloge, jim je treba omogočiti ustrezno začetno izobraževanje ter tudi stalno strokovno izpopolnjevanje (CPD).

Nacionalni kurikuli ali drugi predpisi oziroma priporočila poleg določanja načinov poučevanja pogosto poudarjajo tudi, da je treba pouk državljanske vzgoje v razredu podkrepiti s praktičnimi izkušnjami, ki si jih učenci pridobijo s participacijo pri dejavnostih v šoli ali zunaj nje. Ravnatelji in celotna šolska skupnost imajo torej pomembno vlogo. Poskrbeti morajo za visokokakovosten pouk državljanske vzgoje, ki bo učence in dijake pripravil, da bodo postali aktivni in polnopravni odrasli člani družbe.

Izobraževanje in usposabljanje za učitelje in ravnatelje, ki jim omogoča izvajati državljansko vzgojo v šolah, in različne oblike stalne podpore, ki so jim na voljo, so zato bistvenega pomena. Obravnavamo jih v tem poglavju. Prvi razdelek se osredinja na učitelje in proučuje:

- potrebne kvalifikacije za poučevanje državljanske vzgoje;
- zagotavljanje stalnega strokovnega izpopolnjevanja učiteljem;
- podporne ukrepe, ki so na voljo učiteljem državljanske vzgoje.

V drugem razdelku obravnavamo ravnatelje in poskušamo analizirati njihovo posebno vlogo pri izvajanju državljanske vzgoje v šolah; nadalje pa ugotavljamo, ali obstajajo podporni ukrepi, ki ravnatelje pripravljajo na to vlogo in jim pomagajo izpolnjevati svoje obveznosti.

5.1 Izobraževanje in podpora za učitelje

Učinkovito začetno izobraževanje učiteljev, stalno strokovno izpopolnjevanje in druge oblike podpore so bistvenega pomena, da učitelji razvijejo ustrezne spretnosti za poučevanje državljanske vzgoje v primarnih in sekundarnih šolah.

5.1.1 Začetno izobraževanje in kvalifikacije

Ta analiza se osredinja v glavnem na kvalifikacije, potrebne za poučevanje državljanske vzgoje, vendar ne na ravni vsebine ali trajanja programov izobraževanja učiteljev.([62])

Navadno so učitelji državljanske vzgoje na primarni ravni učitelji razrednega pouka, kar pomeni, da so usposobljeni za poučevanje vseh ali skoraj vseh predmetov v kurikulumu. Praviloma so spretnosti poučevanja, ki se od njih zahtevajo, skupne vsem razrednim učiteljem. Nasprotno pa so na sekundarni ravni učitelji državljanske vzgoje predmetni specialisti, navadno usposobljeni za poučevanje enega ali dveh predmetov v kurikulumu. V nekaj državah (npr. Belgiji (flamski skupnosti), Franciji, Združenem kraljestvu (na Škotskem)) so opredelili nabor skupnih kompetenc, neposredno vezanih na državljansko vzgojo, ki so enake za vse učitelje na sekundarni ravni, ne glede na njihovo siceršnjo predmetno specializacijo.

([62]) Več informacij o teh vprašanjih najdete v publikaciji *Key Data on Education in Europe 2012*, poglavje E.

V **Belgiji (flamski skupnosti)** si morajo usposobljeni predmetni učitelji pridobiti potrebne osnovne kompetence, ki jim bodo pomagale, da bodo pri poučevanju v praksi dosegali različne cilje, ki jih določa nacionalni kurikul za sekundarno izobraževanje. Kar zadeva državljansko vzgojo, morajo biti na primer zmožni pri poučevanju pokazati razumevanje otrokovih pravic.

V **Združenem kraljestvu (**na **Škotskem)** se Standard za začetno izobraževanje učiteljev, ki podrobno določa zahteve za učitelje začetnike na primarni in sekundarni ravni, velikokrat sklicuje na državljansko vzgojo. Zlasti pa določa, da morajo učitelji usvojiti „znanje in razumevanje za izpolnjevanje svojih obveznosti, povezanih z medpredmetnimi temami, kot so državljanstvo, ustvarjalnost, podjetnost, bralna in matematična pismenost, osebna, družbena in zdravstvena vzgoja ter IKT, prilagojene smeri in stopnji izobraževanja“.([63])

Na **Norveškem** novi nacionalni kurikularni predpisi za učitelje v primarnem in nižjem sekundarnem izobraževanju (iz leta 2010) določajo, da morajo biti med učnimi izidi prihodnjih učiteljev tudi poznavanje otrokovih pravic z nacionalnega in mednarodnega vidika, pa tudi zmožnost razvijati pri učencih razumevanje demokracije, demokratične participacije in sposobnost kritičnega mišljenja.

V večini držav predpisi na osrednji ravni, ki urejajo začetno izobraževanje učiteljev oziroma njihove kvalifikacije, opredeljujejo področja specializacije za učitelje sekundarnega izobraževanja glede na njihove študijske programe. Navadno je področje državljanske vzgoje integrirano v študijske programe začetnega izobraževanja predmetnih učiteljev zgodovine, geografije, filozofije, etike oziroma religije, sociologije ali ekonomije.

V **Latviji** pomembne visokošolske institucije za izobraževanje učiteljev organizirajo študijske programe, s katerimi se učitelji družboslovja usposobijo za poučevanje državljanske vzgoje in s tem pridobijo kvalifikacijo za poučevanje drugega predmeta. Na Akademiji za usposabljanje učiteljev in upravljanje izobraževanja v Rigi na primer ponujajo študijski program „kurikul in oblike državljanske vzgoje v multikulturni družbi“ za prihodnje učitelje družboslovja. Nacionalni standard za učitelje državljanske vzgoje jim nalaga odgovornost „krepiti državljansko in demokratično participacijo učencev v družbi.“

Na **Slovaškem** pedagoške fakultete visokošolskih institucij nudijo programe začetnega izobraževanja za predmetne učitelje državljanske vzgoje v kombinaciji z drugimi predmeti (npr. etika ali slovaški jezik).

Na **Finskem** je pogoj za učitelje zgodovine diploma in kvalifikacije iz zgodovine in družboslovja (kar vsebuje sociologijo, državljansko, politično in pravno vzgojo ter ekonomijo). Prihodnji učitelji morajo najprej končati študij druge stopnje (*Master*) iz teh predmetov, nato pa opraviti še program izobraževanja za učitelje, ki vsebuje pedagogiko in didaktiko zgodovine in družboslovja, ter praktično usposabljanje na univerzitetnih šolah za usposabljanje učiteljev pod vodstvom in nadzorom mentorjev.

Poleg že omenjenih predmetov nekatere države navajajo psihologijo (Bolgarija, Ciper in Latvija), pravo (Bolgarija in Italija) ali druge predmete (npr. latinščina in grščina na Cipru ter kulturne vede v Latviji), ki obsegajo poučevanje državljanske vzgoje. To pomeni, da na primer v Grčiji diplomanti visokošolskih institucij, ki nudijo študij političnih ved, sociologije, družboslovja, prava in ekonomije, lahko poučujejo tudi državljansko vzgojo v sekundarnih šolah. Treba je poudariti tudi, da v nekaj državah (npr. na Danskem, Irskem in v Združenem kraljestvu) bodisi nimajo predpisov, ki bi urejali področja predmetne specializacije, bodisi institucije začetnega izobraževanja učiteljev same odločajo o vsebinah študijskih programov in področij specializacije. V teh primerih lahko prihodnji predmetni učitelj izbere kateri koli predmet ali kombinacijo predmetov.

Samo v Združenem kraljestvu (Angliji) imajo prihodnji učitelji možnost, da se usposobijo za predmetnega učitelja državljanske vzgoje. Različne visokošolske institucije nudijo enoletne podiplomske programe, ki ponujajo teroretično znanje o predmetu poleg praktičnih izkušenj poučevanja.

([63]) Spletna stran: http://www.gtcs.org.uk/standards/standard-initial-teacher-education.aspx.

Več držav je poročalo o težavah, povezanih z začetnim izobraževanjem učiteljev. V Turčiji uradni predpisi o začetnem izobraževanju učiteljev za učitelje sekundarnih šol ne predvidevajo usposabljanja za poučevanje državljanske vzgoje kot samostojnega predmeta. Na Hrvaškem je možno potrebne kvalifikacije za poučevanje samostojnega izbirnega predmeta o vzgoji za človekove pravice in demokratično državljanstvo na primarni in sekundarni ravni pridobiti samo s programi stalnega strokovnega izobraževanja, predmet pa smejo učiti samo učitelji, ki opravijo te programe. S Češke poročajo, da še nimajo splošno sprejete definicije državljanske vzgoje, ki zato še ni obravnavana v programih izobraževanja učiteljev. Vendar to trenutno razvijajo na Centru za državljansko vzgojo pri Univerzi Masaryk v Brnu. Na Irskem se Urad za izobraževanje in usposabljanje še vedno sooča z velikim izzivom pri načrtovanju, kako zagotoviti dovolj ustrezno usposobljenih učiteljev za uvajanje učnega načrta novega predmeta „politika in družba“ na višji sekundarni ravni.

Vendar je treba spomniti, da spremembam uradnih kurikulov držav, kot je uvedba novega predmeta, lahko sledijo državni ukrepi za začetno izobraževanje učiteljev. Eden takšnih primerov je Avstrija, ki je v šolskem letu 2008/09 v 8. razredu uvedla novi predmet „zgodovina, družboslovje in državljanska vzgoja“. Zato je državljanska vzgoja postala obvezni predmet za vse bodoče učitelje, ki študirajo na visoki pedagoški šoli (Pädagogische Hochschule) in za vse študente zgodovine na univerzi.

5.1.2 Stalno strokovno izpopolnjevanje in ukrepi za podporo učiteljem

Učitelji v večini evropskih držav imajo na voljo različne oblike izobraževanj s poudarkom na državljanski vzgoji. Organizacija stalnega strokovnega izpopolnjevanja se razlikuje od države do države in jo poleg organov za izobraževanje ponujajo tudi drugi, zlasti akreditirani centri za usposabljanje, združenja, nevladne ali zasebne organizacije. Projekti stalnega strokovnega izpopolnjevanja se po državah razlikujejo po trajanju, posebnih ciljih in vsebini. V nekaterih državah je izvajanje stalnega strokovnega izpopolnjevanja povsem decentralizirano, zato nimamo podatkov o vsebini. Nekatere države poročajo, da so ponovile programe stalnega strokovnega izpopolnjevanja o državljanski vzgoji.

V **Belgiji (francoski skupnosti)** Inštitut za nadaljnji strokovni razvoj (Institut de la formation en cours de carrière – IFC) organizira seminarje na osnovi političnih usmeritev in prednostnih tem, ki jih opredeli vlada. IFC tako ponuja seminarje, povezane na primer z demokratičnim reševanjem sporov ali participacijo učencev pri šolskem življenju. V zadnjem času so bili ti programi usmerjeni na prepoznavanje diskriminacije v šolah in na družbeno vključenost.([64])

V **Belgiji (flamski skupnosti)** lahko več organizacij, tudi nevladne,([65]) ki nudijo programe stalnega strokovnega izpopolnjevanja na področju državljanske vzgoje, objavi informacije o razpoložljivih gradivih in usposabljanju na spletnem mestu Ministrstva za izobraževanje, pa tudi v publikaciji ministrstva „Klasse“, ki jo brezplačno delijo vsem šolam in učiteljem.

V **Franciji** regionalne šolske oblasti organizirajo tridnevne programe usposabljanja, povezane z državljansko vzgojo, namenjeni pa so v glavnem učiteljem zgodovine in geografije na primarni in nižji sekundarni ravni. Vendar lahko sodelujejo tudi učitelji drugih predmetov, če si želijo poučevati državljansko vzgojo.

Na **Malti** občasno organizirajo tečaje in seminarje stalnega strokovnega izpopolnjevanja, povezane z državljansko vzgojo. In tako so na primer septembra 2009 potekali številni tovrstni tečaji za učitelje predmeta „osebni in družbeni razvoj“, osredinjali pa so se na državljansko vzgojo in vzgojo za človekove pravice ter na aktivno participacijo učencev. Tečaji stalnega strokovnega izpopolnjevanja za učitelje, ki delajo na več primarnih šolah hkrati, so bili v šolskem letu 2011/12 posvečeni državljanski vzgoji s poudarkom na svetih učencev.

([64]) Katalog je dostopen na spletni strani http://www.ifc.cfwb.be/.

([65]) Nekaj primerov teh organizacij: Flamska organizacija za vzgojo za človekove pravice (www.vormen.org); *Kleur Bekennen: world citizenship* (www.kleurbekennen.be); *Studio Globo:development education, intercultural education* (www.studioglobo.be).

V **Avstriji** so drugostopenjski programi državljanske vzgoje, ki jih organizirajo različne univerze,([66]) na voljo zaposlenim učiteljem vseh predmetov ne glede na vrsto šole. Njihov namen je nuditi podporo učiteljem za kar najbolj učinkovito izvajanje državljanske vzgoje pri predmetu, za katerega so specializirani, oziroma na osnovi izobraževalnega načela državljanske vzgoje.

V večini držav so programi stalnega strokovnega izpopolnjevanja v glavnem namenjeni učiteljem državljanske vzgoje, kljub temu pa se teh programov lahko udeležijo tudi ostali učitelji in pedagoško osebje, kot so ravnatelji in izobraževalni svetovalci. Na Poljskem je program namenjen učiteljem, ki poučujejo predmete znanje o družbi, zgodovina in poljščina, pa tudi učiteljem, ki vodijo šolske evropske klube, in vodilnim, ki se ukvarjajo z dejavnostmi, katerih namen je razširjanje državljanske vzgoje. V Sloveniji se lahko poleg učiteljev državljanske vzgoje, takšnih programov udeležijo tudi ravnatelji in drugi učitelji, v Združenem kraljestvu (Angliji) in Avstriji pa vsi usposobljeni učitelji. Stanje je podobno v Italiji in na Hrvaškem, kjer je stalno strokovno izpopolnjevanje na voljo učiteljem vseh razredov in vrst šol.

V približno tretjini evropskih držav so sprejeli nacionalne programe ali projekte stalnega strokovnega izpopolnjevanja, ki pomagajo učiteljem pri razvijanju strokovnega znanja in kompetenc na področju državljanske vzgoje. Te programe navadno usklajujejo in financirajo javni organi na osrednji oziroma regionalni ravni, vendar lahko sodelujejo tudi nevladne organizacije ali drugi organi.

V Španiji, Italiji, Latviji, na Poljskem, v Sloveniji in Združenem kraljestvu imajo potekajoči programi vlogo nacionalnih dolgoročnih projektov, ki so namenjeni izboljšanju kakovosti državljanske vzgoje po vsej državi inkrepitvi znanja in kompetenc učiteljev na tem področju. Podoben program se je na Irskem ravnokar končal.

V **Španiji** so bila prednostna področja iz Načrta za usposabljanje učiteljev Ministrstva za izobraževanje osnova za dejavnosti usposabljanja učiteljev, ki so obravnavala vprašanja, kot je skupno življenje in delo ter mirno reševanje sporov; enakopravnost različnih skupin, zlasti enakost moških in žensk, in oblikovanje odnosov s starši. Za usklajevanje tega programa je odgovoren Inštitut za usposabljanje učiteljev, raziskave in inovacije v izobraževanju (IFIIE),([67]) poseben urad ministrstva. Poleg tega so za stalno strokovno izpopolnjevanje v glavnem odgovorne avtonomne skupnosti, ki imajo svoje lastne programe usposabljanja s poudarkom na navedenih vprašanjih.

Na **Irskem** je približno enajst let (1998–2009) potekal program stalnega strokovnega izpopolnjevanja, ki je bil usmerjen na samostojni predmet „državljanska, družbena in politična vzgoja“., Pristojna skupina za podporo je obiskovala šole in organizirala delavnice za učitelje, ki so šele začeli učiti ta predmet, za koordinatorje predmeta, za ravnatelje in pomočnike ravnateljev. Izobraževanje je poudarjalo aktivne metode, učenje s praktičnim delovanjem, razvijanje sredstev itd..([68]) Program je usklajevala Služba za strokovni razvoj učiteljev.([69]) Prvotna skupina za podporo državljanski, družbeni in politični vzgoji je sedaj pripojena Službi za strokovni razvoj učiteljev za sekundarno raven izobraževanja, poleg tega pa podobna skupina skrbi za podporo učiteljem na primarni ravni, medtem ko pristojna podporna služba za družbeno, osebno in zdravstveno vzgojo še vedno deluje in nudi podporo tako učiteljem na primarni kot nižji sekundarni ravni. Leta 2009 je inšpektorat ocenjeval programe te podporne službe.([70])

([66]) 1) Od leta 2011 – magistrski študij političnih ved in demokratičnega državljanstva (Univerza v Salzburgu v sodelovanju s Pedagoško univerzo *Fachhochschule Salzburg*, Univerzo uporabnih znanosti).

2) Od leta 2009 – magistrski študij državljanske vzgoje (Univerza Johannesa Keplerja v Linzu).

3) Od leta 1983 – magistrski študij državljanske vzgoje (Donavska univerza v Kremsu).

([67]) Spletna stran: www.educacion.gob.es/ifiie. V bližnji prihodnosti bo Nacionalni inštitut za izobraževalne tehnologije in usposabljanje učiteljev (INTEF) organiziral NSR na nacionalni ravni: http://www.ite.educacion.es/.

([68]) Spletno mesto www.cspe.ie podpira tudi program usposabljanja.

([69]) Spletna stran: www.pdst.ie.

([70]) Rezultati so na voljo v evalvacijskih študijah inšpektorata: Družbena, osebna in zdravstvena vzgoja v primarnih šolah; 2009 op cit. od 83. strani dalje.

V **Italiji** program „Puntoedueuropa“, ki ga je leta 2002 uvedlo Ministrstvo za izobraževanje, usklajujejo pa ga regionalne šolske oblasti, vsebuje e-učne tečaje in regionalne delavnice za učitelje. Za vsako tematsko področje (npr. človekove pravice, evropsko državljanstvo, medkulturni dialog, trajnostni razvoj in okolje) predlagajo posebne modele praks aktivnega državljanstva.

V **Latviji** nacionalni projekt (s finančno podporo Evropskega socialnega sklada) „Usposabljanje zaposlenih razrednih učiteljev “ (2010-2013), namenjen učiteljem v obveznem splošnem in višjem sekundarnem izobraževanju, vsebuje programe za razvoj kompetenc državljanske vzgoje (npr. „država in družba“, „Latvija v globalnih procesih“, „kakovost življenja in trajnost“, „varnost in odgovornost“, „vrednote in raznolikost v družbi“). Poleg tega je Nacionalni center za izobraževanje pripravil v istem obdobju 18-urni program z naslovom Razvoj strokovnih kompetenc učiteljev za vzgojo za človekove pravice in državljansko v šoli.

Na **Poljskem** je zasnovan program za obdobje 2002–2016, ki ga usklajuje Oddelek za državljansko vzgojo Centra za razvoj izobraževanja,([71]) namenjen pa je razvijanju socialnih in državljanskih kompetenc učencev na vseh izobraževalnih ravneh z izboljšanjem spretnosti učiteljev.

V **Sloveniji** so skladno s prednostnimi nalogami izobraževalne politike razvili nacionalne programe za šolsko leto 2010/11. Program „Življenje v skupnosti“ je eden od različnih programov stalnega strokovnega izpopolnjevanja,([72]) organiziranih na temo „Vzgoja za odgovorno državljanstvo“.

V **Združenem kraljestvu (Angliji)** želijo z Nacionalnim programom stalnega strokovnega izpopolnjevanja za državljansko vzgojo([73]) za obdobje 2007–2012 pomagati udeležencem razvijati svoje pedagoško predmetno znanje in spretnosti za boljšo kakovost pouka državljanske vzgoje. Program je zasnovan tako, da spodbuja razvoj strokovnega znanja in razumevanja udeležencev ter jim omogoča prevzeti vodilno vlogo pri izvajanju državljanske vzgoje v svojih ustanovah. Obsega številne vidike državljanske vzgoje v vseh obdobjih (key stages). Vsi udeleženci naj bi poslušali deset predavanj, bodisi v svojem regionalnem središču ali prek učenja na daljavo.

Nacionalni programi stalnega strokovnega izpopolnjevanja v nekaterih državah so namenjeni tudi podpori učiteljev pri posebnih nalogah, povezanih z uvajanjem sprememb nacionalnih kurikulov državljanske vzgoje. To velja za dva programa, ki se zdaj izvajata na Češkem in Hrvaškem, kot tudi za že zaključen program v Estoniji.

Na **Češkem** uradna priporočila določajo, da morajo učitelji obvezno medpredmetno temo „demokratično državljanstvo“ vnesti v kurikul na šolski ravni. Vendar je dejanska izvedba odvisna od vsake posamezne šole in njenih učiteljev. Zato obstajajo različni javno financirani regionalni in šolski projekti, s katerimi želijo pomagati učiteljem te medpredmetne teme učinkovito vključiti v svoje šole. Primer je program Izobraževanje državljanov prihodnosti (2010–2012), ki so ga uvedli po 5-letni raziskavi na področju državljanske vzgoje. Med cilji programa je priprava strateških gradiv za oblikovanje politike državljanske vzgoje in določanje standardov kakovosti za državljansko vzgojo v državi.

V **Estoniji** izvajajo program, ki učitelje pripravlja na poučevanje državljanske vzgoje v estonščini za dijake višjih sekundarnih šol, ki so končali osnovne šole z ruskim učnim jezikom. V šolskem letu 2009/10 se je v okviru tega programa usposobilo več kot dvesto učiteljev.

Na **Hrvaškem** že od leta 1999 usposabljajo učitelje za izvajanje nacionalnega pilotnega programa „Uvajanje državljanske vzgoje v osnovne in srednje šole“, ki mu je sledil trenutni program „Vzgoja za človekove pravice in demokratično državljanstvo“. Agencija za izobraževanje in usposabljanje učiteljev ponuja usposabljanje vsem učiteljem, ki to želijo.

([71]) Spletna stran: www.ore.edu.pl.

([72]) Spletna stran: http://lim1.mss.edus.si/katis/default.aspx.

([73]) Spletna stran: http://www.plymouth.ac.uk/pages/view.asp?page=27174.

5.1.3 Druge pobude za podporo učiteljem

Poleg stalnega strokovnega izpopolnjevanja so po vsej Evropi uvedli druge različne pobude in ukrepe pomoči. Na primer, ustanovili so nacionalna telesa za usklajevanje državljanske vzgoje, razvili spletne strani in objavili priročnike ali učbenike za poučevanje. Podporo nudijo šolske oblasti (na nacionalni, regionalni ali lokalni ravni) javni ali zasebni centri za stalno strokovno izpopolnjevanje, ustanove za razvoj kurikula, drugi centri za raziskovanje izobraževanja ter nevladne organizacije.

V Belgiji (francoski skupnosti) in Avstriji so ustanovili centre za usklajevanje vseh zadev, povezanih z državljansko vzgojo.

V **Belgiji (francoski skupnosti)** Regionalni in skupnostni center za državljanstvo in demokracijo *(Centre régional et communautaire de la citoyenneté et de la démocratie – CRECCIDE)*([74]) omogoča učiteljem, da sodelujejo pri številnih programih in jim ponuja najrazličnejša orodja za pouk.

V **Avstriji** je Center za državljansko vzgojo v šolah (*Zentrum Polis – Politik Lernen in der Schule*) osrednja institucija za podporo državljanski vzgoji na vseh izobraževalnih ravneh.([75]) Učiteljem pomaga pri izvajanju državljanske vzgoje in vzgoje za človekove pravice v razredu, služi kot osnova (platforma) za obveščanje in svetovalni center, razvija nova gradiva, sodeluje pri evropskih in nacionalnih razpravah o državljanski vzgoji in ima vpliv tako na začetno izobraževanje učiteljev kot tudi na stalno strokovno izpopolnjevanje.

V številnih evropskih državah so razvili uradna spletna mesta oziroma spletne portale, ki ponujajo posebne informacije, učne vire in gradiva, povezana z državljansko vzgojo. Ti ukrepi hkrati služijo kot platforme za programe oziroma tečaje e-učenja, izmenjavo informacij in dobrih praks z drugimi.

V **Italiji** posebno spletno mesto([76]) podpira trenutni nacionalni program stalnega strokovnega izpopolnjevanja na področju državljanske vzgoje.

V **Avstriji** je Ministrstvo za izobraževanje, umetnost in kulturo vzpostavilo spletni portal „Vzgoja za demokratično državljanstvo“,([77]) ki ga je spodbudilo evropsko leto državljanov skozi izobraževanje 2005.

V mnogo državah poučevanje državljanstva podpirajo smernice, ki so vključene v nacionalne kurikularne okvire, priročnike, brošure in druga gradiva, ki jih pripravljajo javne oblasti.

V **Avstriji** je Ministrstvo za izobraževanje leta 2011 objavilo priročnik za učitelje, ki vsebuje smernice in predpise, pa tudi praktične primere in vaje za zaključni preizkus pri predmetu „zgodovina, družbene vede in državljanska vzgoja“, ki se osredinja predvsem na preverjanje spretnosti. Uprave šol obravnavajo priročnik kot uraden dokument, ki ga morajo pri poučevanju upoštevati vsi učitelji predmeta „zgodovina, družbene vede in državljanska vzgoja“.

Na **Islandiji** bo Ministrstvo za izobraževanje objavilo tematska gradiva, ki bodo učiteljem olajšala izvedbo novih smernic nacionalnega kurikula. Gradiva podrobneje pojasnjujejo „temeljne stebre“ državljanske vzgoje in vsebujejo tako gradiva za vse ravni šolanja kot tudi primere dobre prakse.

Poleg tega nekatere države poudarjajo, da mnoge podporne ukrepe nudijo strokovna združenja in ne javne šolske oblasti. Ti ukrepi so različnih oblik, denimo projekti, raziskovalne študije in druge pobude, ki učiteljem ponujajo nove zamisli, načine in informacije o državljanski vzgoji.

([74]) Spletna stran: www.creccide.org.
([75]) Spletna stran: www.politik-lernen.at.
([76]) Spletna stran: www.indire.it/cittadinanzaecostituzione.
([77]) Spletna stran: www.politische-bildung.at.

V **Belgiji (francoski skupnosti)** združenje *„Démocratie ou barbarie“*([78]) (Demokracija ali barbarstvo) usklajuje vprašanja državljanske vzgoje na sekundarni ravni izobraževanja.

V **Latviji** si neprofitna nevladna organizacija „Center za razvoj izobraževanja“([79]) prizadeva razvijati izobraženo in demokratično družbo ter organizira pobudo za državljansko vzgojo na nacionalni ravni; poleg tega ponuja še programe stalnega strokovnega izpopolnjevanja za učitelje.

V **Španiji** si Fundacija Cives([80]) že več kot deset let prizadeva za socialno demokratično državo, ki bi temeljila na vladavini prava in kjer bi bili vsi državljani polnopravni. Namen je obveščati in usposabljati učitelje na področjih, povezanih z etično in državljansko vzgojo. Fundacija organizira delavnice, konference in seminarje za poglabljanje znanja o tovrstnih vprašanjih, objavlja poljudne knjige o vzgoji za državljanstvo, vzpostavila je spletno stran z novicami, viri in najrazličnejšimi vrstami informacij na dano temo, vzpostavila pa je tudi omrežja znanja o državljanski vzgoji ter izobraževanju za vrednote in demokracijo.
Poleg tega v programu „Barcelona, šolski razred državljanstva“([81]) lokalna uprava in univerzitetna raziskovalna skupina z učitelji obravnavata državljansko vzgojo in vrednote. Cilji programa in glavne naloge so organizacija delovnih srečanj, kjer učitelji razpravljajo v skupini; postavitev spletne strani, z viri in orodji za izboljšanje pouka; urejanje publikacij – zbirnikov dokumentov, ki jih pripravlja skupina; zbiranje primerov dobre prakse, ki veljajo za merilo uspešnosti državljanske vzgoje; izbor skupine učiteljev, ki bodo usposabljali in svetovali osebju drugih šol.
Številne spletne strani šolskih oblasti in organizacij civilne družbe ponujajo vire in predloge, ki podpirajo poučevanje državljanske vzgoje,([82]) poleg teh pa so uporabni še portali strokovnih združenj, sindikatov, raziskovalnih centrov in univerz.([83])

5.2 Odgovornosti, usposabljanje in podpora ravnateljem

V tem razdelku analiziramo vlogo in odgovornosti ravnateljev šol v tem procesu in objavljamo pregled ukrepov, ki so jih uvedle evropske države za pomoč ravnateljem pri izvajanju različnih priporočil in predpisov s tega področja.

5.2.1 Odgovornosti ravnateljev, povezane z državljansko vzgojo

Kot smo poudarili že v 3. poglavju, uradni predpisi oziroma priporočila v evropskih državah pogosto poudarjajo pomen šolske kulture in priporočajo, da se učenci udeležujejo dejavnosti, ki so povezane z državljansko vzgojo. Te smernice so pogosto zelo splošne in so namenjene šoli kot celoti ter tudi vsemu pedagoškemu osebju in širši šolski skupnosti. Vendar se v nekaterih državah (v Belgiji (francoski skupnosti), na Danskem, v Franciji, Latviji, Avstriji, na Švedskem in v Združenem kraljestvu (na Škotskem)) uradna priporočila posvečajo predvsem vlogi ravnateljev pri izboljšanju šolske kulture ter pri ustvarjanju priložnosti za dejavnosti, povezane z državljansko vzgojo.

([78]) Spletna stran: http://www.democratieoubarbarie.cfwb.be/.

([79]) Spletna stran: http://www.iac.edu.lv/?locale=en_US.

([80]) Spletna stran: http://www.fundacioncives.org/.

([81]) Spletna stran: www.ub.edu/valors.

([82]) Nekaj primerov spletnih strani šolskih oblasti:
http://ntic.educacion.es/v5/web/profesores/asignaturas/educacion_para_la_ciudadania
(Ministrstvo za izobraževanje).

([83])
- Hegoa, Inštitut za študije razvoja in mednarodno sodelovanje, Univerza Baskije: http://www.hegoa.ehu.es/articles/text/educacion_para_la_ciudadania_global.
- Program o vzgoji za vrednote, Univerza v Barceloni: http://www.ub.edu/valors/bac.
- UGT. FETE Izobraževanje (zveza): http://www.educacionenvalores.org/spip.php?mot447.
- Senderi, Portal o vzgoji za vrednote: http://www.senderi.org/index.php?lang=es.

V različnih državah ali regijah usmerjevalni dokumenti bolj ali manj poudarjajo različne vloge ravnateljev, kot na primer spodbujanje vključevanja učencev in učiteljev v šolsko življenje ali v širšo skupnost, razvijanje partnerskega odnosa s starši in drugimi deležniki, skrb za zdravje in varnost šolske skupnosti, pa tudi krepitev demokratičnih vrednot in inkluzivne kulture.

V **Belgiji (francoski skupnosti)** obstajajo na primer različne uredbe za spodbujanje državljanskih in demokratičnih načel v šolah. Odlok iz leta 2007([84]) priporoča, da ravnatelji primarnega in sekundarnega izobraževanja organizirajo interdisciplinarne dejavnosti vsaj na vsaki dve leti.

Na **Danskem** morajo ravnatelji vključevati učence v vprašanja, ki zadevajo njihovo zdravje in varnost.([85])

V **Franciji** morajo ravnatelji nižjega in višjega sekundarnega izobraževanja poskrbeti, da šola deluje ubrano. Uvesti morajo varnostne ukrepe, ki preprečujejo nasilje, in sodelovati pri oblikovanju predloga notranjih pravil. Skupaj z učitelji sestavijo načrt šole, ki vsebuje razdelek o državljanski vzgoji.

V **Latviji** so bili ravnatelji skupaj z administrativnim osebjem odgovorni za usklajevanje in organizacijo vseh dejavnosti, povezanih s prostovoljstvom in državljansko participacijo med projektnim tednom, ki je potekal v okviru evropskega leta prostovoljstva 2011.([86])

V **Avstriji** Ministrstvo za izobraževanje, umetnost in kulturo z različnimi uredbami obvešča ravnatelje o novih pobudah in programih državljanske vzgoje([87]) ter jih naproša, da spodbujajo učitelje k udeležbi v stalnem strokovnem izpopolnjevanju oziroma da sodelujejo pri drugih posebnih pobudah.

Na **Švedskem** morajo ravnatelji še posebej poskrbeti, da imajo učenci vpliv na lastno izobraževanje in da so medpredmetni vidiki, kot sta enakopravnost spolov in trajnostni razvoj, integrirani v različne predmete.([88])

V **Združenem kraljestvu (na Škotskem)** pa Standard za ravnatelje([89]) določa posebne odgovornosti, ki so neposredno povezane z državljansko vzgojo – tako imajo ravnatelji med drugimi naslednje naloge: razvijajo in vzdržujejo partnerski odnos s starši, otroki in mladostniki, kot tudi z drugimi službami in agencijami; skrbijo za kulturo spoštovanja in inkluzije; skrbijo za vpetost v širšo skupnost in za intelektualno, duhovno, fizično, moralno, družbeno in kulturno dobrobit otrok, mladostnikov in njihovih družin. Drugi vidiki vloge ravnateljev upoštevajo na primer enake možnosti, etične prakse, demokratične vrednote, spodbujanje participativnega državljanstva, vključevanja, podjetnosti, demokratičnih vrednot in kulture spoštovanja v šolski skupnosti in zunaj nje.

([84]) Spletna stran: http://www.adm.cfwb.be/index.php?m=doc_view&do_id=2097.

([85]) Spletna stran: http://www.uvm.dk/Uddannelse/Folkeskolen.

([86]) Smernice Ministrstva za izobraževanje in znanost o organizaciji dejavnosti za projektni teden učencev med evropskim tednom prostovoljstva 2011 (2011): http://izm.izm.gov.lv/upload_file/jaunatne/Vadlinijas_skolenuEBDG2011_aktivitates.pdf.

([87]) Na primer, Priporočilo OM/Rec(2010)7 Odbora ministrov o Listini Sveta Evrope o vzgoji za demokratično državljanstvo in človekove pravice. Najdete jih na strani avstrijskega spletnega portala „državna vzgoja“: www.politische-bildung.at Lehrpläne | Erlässe.

([88]) Center za kurikul obveznega šolskega sistema, predšolsko vzgojo in prosti čas, poglavje 2.8. Objavljeno 2011.

([89]) Standard za ravnatelje – 2005: http://www.gtcs.org.uk/nmsruntime/saveasdialog.aspx?lID=128&sID=6311.

5.2.2 Posebno usposabljanje za ravnatelje in stalno strokovno izpopolnjevanje

Čeprav se samo izvajanje razlikuje med državami, lahko ravnatelji dobijo podporo za izpolnjevanje svojih obveznosti izboljševanja šolske kulture in razvijanja dejavnosti, povezanih z državljansko vzgojo. To lahko dosegamo na dva glavna načina: s splošnimi programi stalnega strokovnega izpopolnjevanja ali pa s posebnimi programi usposabljanja za ravnatelje, kjer tovrstna usposabljanja obstajajo. Poleg tega imajo države pogosto še druge projekte ali pobude, ki ravnateljem pomagajo krepiti državljansko vzgojo na šolski ravni.

V skoraj polovici evropskih držav morajo kandidati za ravnatelje uspešno opraviti posebni program usposabljanja za ravnatelje (EACEA/Eurydice, 2012b). V nekaterih od teh držav so ti programi izrecno (ponekod bolj, ponekod manj) povezani z vprašanji državljanske vzgoje, kot so vzgoja za demokratične vrednote in človekove pravice, sporazumevalne spretnosti in sodelovanje, vezani pa so tudi na institucionalne in pravne zadeve, povezane z delovanjem šole. V nekaterih primerih predstavljajo del usposabljanja ravnateljev lahko tudi zdravje in varnost, pa tudi psihološko dobro počutje otrok in mladih.

Za pridobitev ravnateljskega certifikata se morajo prihodnji ravnatelji v **Sloveniji** udeležiti programa usposabljanja, ki obsega različne vidike državljanske vzgoje, pa tudi šolske kulture. Opravljanje teh modulov traja 46 ur.([90])

V **Združenem kraljestvu (Angliji)** se v okviru nacionalnega strokovnega usposabljanja za vodenje ravnatelji neformalno usposabljajo o naravi, vlogi in možnem vplivu državljanske vzgoje, njenem pomenu za mlade in prispevku k življenju celotne šole in skupnosti.([91])

V večini držav, kjer je ravnateljem na voljo stalno strokovno izpopolnjevanje, to vsebuje elemente, povezane z državljansko vzgojo. V številnih primerih teh dejavnosti ne urejajo šolske oblasti, temveč šole, udeležba pa navadno ni obvezna. Belgija (francoska skupnost), Latvija in Finska so izjeme, saj so programi stalnega strokovnega izpopolnjevanja opredeljeni na državni ali regionalni ravni, udeležba za ravnatelje pa je obvezna. Stalno strokovnega izpopolnjevanje, povezano z državljansko vzgojo, navadno obsega teme, kot so spretnosti upravljanja, šolska kultura, sporazumevanje in sodelovanje v šolski skupnosti, pravni vidiki upravljanja šole in krepitev demokratičnih vrednot. V Latviji programi stalnega strokovnega izpopolnjevanja obravnavajo tudi vprašanja, kot sta skrb za javno podobo šole in vodenje uspešnih timov. V Sloveniji, kjer imajo ravnatelji na voljo različne priložnosti za učenje (npr. program Vodenje za učenje (60 ur letno) ali strokovna srečanja in seminarji (povprečno 36 ur na leto)), usposabljanje med drugim poudarja pomen etičnih vprašanj pri vodenju.([92])

Drugi podporni ukrepi za ravnatelje

Projekti in pobude, ki spodbujajo šole pri promociji državljanske vzgoje in izboljševanju šolske kulture ali klime, navadno vsebujejo ukrepe, namenjene podpori ravnateljem.

Na **Danskem** sta Ministrstvo za otroke in šolstvo in Ministrstvo za socialne zadeve in integracijo dodelila 2,1 milijona DKK spletnemu projektu mreženja *(Medborger–Citizen)*, ki krepi izobraževanje o demokratičnem državljanstvu oziroma njegovo poučevanje. Novo omrežje, ki je nastalo leta 2010, naj bi pomagalo ravnateljem pri izmenjavi znanja in metod poučevanja demokratičnega državljanstva. Med dejavnostmi omrežja so seminarji, novičnik ter medsebojno seznanjanje o lokalnih razvojnih projektih, partnerstvo z ministrstvi in vzpostavitev spletne strani.([93])

([90]) Spletna stran: http://www.solazaravnatelje.si/.
([91]) Spletna stran: http://www.nationalcollege.org.uk/index/professional-development/npqh.htm.
([92]) Spletna stran: http://www.solazaravnatelje.si/eng/.
([93]) Spletna stran: www.medborger.net.

V **Avstriji** se ravnatelji v okviru programa ÖKOLOG, ki ga koordinira Ministrstvo za izobraževanje (glej razdelek 3.1) in katerega cilj so okolju prijaznejše šole, udeležujejo seminarjev, kjer razpravljajo in vrednotijo dejavnosti svojih šol ter uspešnost delovanja glede na vzgojo za trajnostni razvoj. Obiskujejo tudi druge šolske projekte in razmišljajo o dodatnih ukrepih, ki jih bodo uvedli v program vsake šole. Na teh seminarjih se ravnatelji ukvarjajo tudi z vprašanji demokracije in aktivne participacije učencev ter iščejo nove zamisli o izvajanju državljanske vzgoje v šolah.

Poleg tega pa so v **Avstriji** publikacijo Sveta Evrope „Demokratično upravljanje šol“ (*Democratic Governance of Schools*') prevedli v nemščino in jo brezplačno ponudili vsem ravnateljem šol v državi.

*

* *

Povzetek

V zadnjem poglavju smo pokazali, kako je državljanska vzgoja vpeta v pridobivanje ustreznih kvalifikacij za učitelje in ravnatelje po Evropi in proučili stalno strokovno izpopolnjevanje in podporo učiteljem pri delu. Analizirali smo tudi nacionalna priporočila o vlogi ravnateljev pri izvajanju državljanske vzgoje in pregledali podporo, ki jim je na voljo za pomoč pri izpolnjevanju te vloge v šoli.

Izsledke analize smo strnili v tri glavne ugotovitve.

Na primarni ravni so za poučevanje državljanske vzgoje večinoma ustrezno usposobljeni razredni učitelji, medtem ko so na sekundarni ravni to predmetni specialisti. Na sekundarni ravni je področje državljanske vzgoje na splošno integrirano v študijske programe začetnega izobraževanja učiteljev za predmetne učitelje zgodovine, geografije, filozofije, etike oziroma religije, sociologije ali ekonomije. Izjemno malo držav zahteva, da si morajo na novo usposobljeni učitelji sekundarnega izobraževanja pridobiti tudi kompetence izvajanja državljanske vzgoje. Priložnosti za usposabljanje predmetnih učiteljev državljanske vzgoje ni veliko, usposabljanje je možno le v Avstriji kot stalno strokovno izpopolnjevanje in v Združenem kraljestvu (Angliji) kot podiplomski študij.

Nadalje, učitelji, ki izpolnjujejo pogoje za poučevanje, imajo v večini evropskih držav na voljo različne oblike stalnega strokovnega izpopolnjevanja na področju državljanske vzgoje. Poleg tega so v večini držav razvili pobude in programe za podporo učiteljem državljanske vzgoje (npr. uradne smernice, spletne strani, tiskana gradiva itd.). Stalnega strokovnega izpopolnjevanja kot tudi drugih programov in pobud ne ponujajo izključno šolske oblasti, temveč jih lahko razvijejo in izvajajo različne organizacije, tudi strokovna združenja, nevladne organizacije in ustanove zasebnega sektorja.

In nazadnje, glede na pomen, ki ga imajo spodbujanje državljanske vzgoje na ravni šole, ustvarjanje ugodne šolske kulture in aktivna participacija vseh članov šolske skupnosti, so v nekaterih državah pripravili posebna priporočila o vlogi ravnateljev v tem procesu. Zato imajo ravnatelji včasih podporo – posebno usposabljanje, ki se izvaja v okviru posebnih programov za ravnatelje oziroma drugih oblik stalnega strokovnega izpopolnjevanja.

GLAVNE UGOTOVITVE

Eden glavnih izzivov izobraževalnih sistemov 21. stoletja je posredovanje znanja, spretnosti in odnosov, ki bodo spodbudili in usposobili mlade, da bodo postali aktivni državljani, zmožni oblikovati prihodnost naših demokratičnih družb po Evropi. Državljanska vzgoja je eno poglavitnih sredstev, s katerimi evropske države pomagajo mladim pri pridobivanju socialnih in državljanskih kompetenc, ki jih bodo potrebovali v življenju. Pričujoče poročilo predstavlja pregled politik in ukrepov, ki se v evropskih državah uporabljajo kot podpora temu učnemu področju. V nadaljevanju predstavljamo glavne ugotovitve pregleda skupaj s pomembnimi vprašanji za razpravo in raziskovanja v prihodnosti ter z nacionalnimi pobudami, ki utegnejo navdihniti prihodnji razvoj politik v drugih evropskih državah.

Državljanska vzgoja v nacionalnih kurikulih

Nacionalni oziroma osrednji kurikuli predstavljajo pomemben okvir, znotraj katerega izobraževalci razvijajo vsebino poučevanja in učenja. V različnih evropskih državah so v učnih načrtih državljanske vzgoje zelo raznolike teme, ki niso povezane samo s tradicionalnimi temami, kot so poznavanje in razumevanje družbenopolitičnega sistema, človekovih pravic in demokratičnih vrednot, temveč tudi s sodobnejšimi družbenimi vprašanji, kot sta kulturna raznolikost in trajnostni razvoj. V nekaj državah poudarjajo gospodarska vprašanja, saj so teme, kot je „vzgoja za podjetništvo“, del državljanske vzgoje. V učnih načrtih državljanske vzgoje sta vidno zastopani tudi evropska in mednarodna razsežnost.

Nacionalni kurikuli zelo jasno določajo, da mora biti državljanska vzgoja zastavljena široko ter mora obsegati prenos znanja, pridobivanje analitičnih spretnosti in kritičnega mišljenja, razvijanje demokratičnih vrednot in odnosov. Spodbujati mora tudi aktivno participacijo mladih v šoli in skupnosti. Zadnji cilj se pogosteje priporoča na višji sekundarni ravni kot na zgodnejših stopnjah izobraževanja.

Medtem ko so si navadno cilji, ki jih evropske države predpisujejo šolam za vzgojo bodočih evropskih državljanov, precej podobni, pa je stanje precej bolj raznoliko, če pod drobnogled vzamemo načine poučevanja in učenja, kot jih priporočajo kurikuli na osrednji ravni. Pri tem naletimo na tri načine poučevanja državljanske vzgoje: izvaja se lahko kot samostojni predmet, lahko je integrirana v druge predmete (kot so družbene vede, zgodovina, jeziki itd.) ali pa ima medpredmetni status in jo morajo poučevati pri vseh šolskih predmetih, kadar je to primerno. Večina držav kombinira dva ali več načinov poučevanja državljanske vzgoje, in sicer na eni ali prek več ravni izobraževanja. Nedavne reforme kurikulov državljanske vzgoje po Evropi so bile zelo različne. Medtem ko so v nekaterih državah uvedli samostojni predmet (v Španiji, na Nizozemskem in Finskem), so na primer drugod opustili oziroma nameravajo opustiti poučevanje državljanske vzgoje na takšen način. Zato je ali pa bo učna vsebina integrirana v širše zastavljene predmete oziroma učna področja (npr. v Latviji in na Norveškem), ali pa so uvedli medpredmetni cilj (npr. v nemško govoreči skupnosti Belgije). Medpredmetni način poučevanja je po vsej verjetnosti spodbudila uvedba evropskega okvira za ključne kompetence leta 2006, ki vsebuje tudi socialne in državljanske kompetence. Skladno s tem okvirom so namreč evropske države v nacionalnih kurikulih bolj poudarile znanje, spretnosti in odnose, ki so pomembni za ključne kompetence. Vsekakor pa je treba omeniti, da utegnejo v prihodnosti zaradi težnje omogočiti šolam večjo avtonomijo pri odločanju, kako bodo poučevale širša učna področja, ki jih določijo na osrednji ravni, ukiniti priporočila šolskih oblasti o načinih poučevanja.

Prispevek šolske kulture in participacije učencev k šoli in družbi

Državljanska vzgoja prinaša učne cilje, ki jih verjetno lažje dosežemo z aktivnim učenjem ali učenjem s praktičnim delovanjem kot pa s tradicionalnimi metodami poučevanja. Evropske države prikazujejo širok nabor izobraževalnih predpisov, programov, pobud in projektov, ki učencem omogočajo praktično izkušnjo državljanstva v času šolanja. Države poročajo o treh glavnih načinih spodbujanja in podpore participacije učencev pri dejavnostih zunaj šol, ki prispevajo k razvoju državljanskih spretnosti:

- priporočila v nacionalnih kurikulih ali drugih usmerjevalnih dokumentih o povezovanju s skupnostjo ali o možnostih pridobivanja izkušenj zunaj šole;
- politične strukture, ki učencem omogočajo izvoliti svoje predstavnike oziroma telo, ki razpravlja o temah, neposredno povezanih s šolskimi vprašanji, ali katerih koli temah, ki neposredno zadevajo otroke in mladostnike;
- nacionalni programi in projekti s poudarkom na delu z lokalno skupnostjo, seznanjanju z demokratično participacijo v družbi ali izkušanju participacije; ali tematska vprašanja, kot sta varovanje okolja ali sodelovanje med generacijami in narodi.

Podatki iz Mednarodne raziskave državljanskega izobraževanja in vzgoje (ICCS) iz leta 2009 kažejo, da se po navedbah ravnateljev državljanske dejavnosti v skupnostih, pri katerih so bili udeleženi učenci osmega razreda, precej razlikujejo od ene evropske države do druge. Dejstvo, da so imeli učenci v nekaterih državah več priložnosti sodelovati pri najrazličnejših dejavnostih v skupnostih, povezanih z državljansko vzgojo, kot drugod, pomeni, da bo morda treba znova okrepiti prizadevanja za razvoj nacionalnih programov oziroma projektov ali pa nuditi več podpore lokalnim pobudam.

Šolska kultura pomeni sistem odnosov, vrednot, norm, prepričanj, dnevnih praks, načel, pravil in organizacijskih ureditev, ki jih razvijajo v šolah, tako v razredih kot na ravni celotne šole. Uspešno izvajanje državljanske vzgoje zahteva šolsko kulturo, ki spodbuja in ceni participacijo na osnovi demokratičnih načel in kjer dobijo učenci priložnost soudeležbe pri sprejemanju odločitev, ki jih zadevajo. Nacionalni kurikuli oziroma šolski predpisi ponekod spodbujajo šole kot celote, da razvijajo odnose in opredelijo skupne vrednote, ki poudarjajo načelo demokracije. To velja za tretjino evropskih držav, bodisi v neposredni povezavi z državljansko vzgojo ali pa tudi ne. Poleg tega so tri države (Francija, Latvija in Islandija) uvedle nacionalne programe, ki spodbujajo izpolnjevanje določenih pogojev, povezanih z varnostjo, preprečevanjem sporov in spoštovanjem, vsi pa podpirajo državljansko vzgojo.

Ena najbolj običajnih in praktičnih izkušenj državljanstva je participacija učencev pri vodenju šole. To se udejanja z volitvami ali imenovanjem predstavnikov razreda oziroma predstavnikov v svetu učencev ali organih upravljanja šole. Vse države so uvedle nekakšno obliko predpisov, ki omogočajo učencem izraziti svoje mnenje pri vodenju šole, kar je pogostejše na sekundarni kot na primarni ravni. Stopnja participacije učencev se razlikuje med državami, vendar imajo v organih upravljanja šole bolj posvetovalno vlogo kot vlogo nosilcev odločanja.

V večini držav z uradnimi predpisi o volitvah predstavnikov razredov oziroma participaciji v svetih učencev je raven udeležbe na šolskih volitvah, kot jo je izmerila zgoraj omenjena raziskava IEA, sorazmerno višja od evropskega povprečja, čeprav obstajajo pomembne izjeme. Četudi podatkov, ki so na voljo, ne moremo razumeti kot dokaz, da obstaja nedvomna povezava med obstojem predpisov in participacijo učencev, pa kažejo na težnje, ki so spodbuda za nadaljnje širjenje in krepitev participacije učencev pri upravljanju šol. V zvezi s tem velja omeniti, da nekaj držav podpira izvajanje svojih predpisov z nacionalnimi programi ali, kot na primer na Norveškem, z obveznim programom, katerega namen je krepiti zmožnost učencev za participacijo pri upravljanju šole in odločanju.

Na splošno programi, katerih cilj je izboljšanje aktivne demokratične participacije v šolah, niso namenjeni zgolj učencem, pač pa tudi staršem in včasih učiteljem, da bi se doseganju tega cilja posvetila celotna šolska skupnost. Poleg tega so v vseh državah, razen na Cipru, Švedskem in v Turčiji, uvedli predpise ali priporočila, ki omogočajo ali spodbujajo udeležbo staršev pri upravljanju šol. Vloga staršev kot vzornikov, ki se dejavno vključujejo v skupnost, se zdi način, ki ima v Evropi široko podporo.

Bistvena vloga učiteljev in ravnateljev

V prejšnji študiji Eurydice o državljanski vzgoji je bilo ugotovljeno, da je izboljševanje znanja in spretnosti učiteljev za poučevanje državljanske vzgoje eden od pomembnih izzivov. To poročilo kaže, da mora krepitev kompetenc učiteljev ostati pomembna skrb snovalcev politik. Čeprav je več držav v zadnjih letih spremenilo kurikule, pa so s tem povezane reforme začetnega izobraževanja ali stalnega strokovnega izpopolnjevanja učiteljev dejansko še vedno prej izjema kot pravilo. V nekaterih primerih lahko to na primer pomeni pomanjkanje ustrezno usposobljenih učiteljev za poučevanje novega samostojnega predmeta državljanske vzgoje. Četudi ima državljanska vzgoja v večini držav medpredmetni status, so le tri države opredelile nabor skupnih kompetenc, ki se neposredno navezujejo na državljansko vzgojo in ki naj bi jih usvojili vsi prihodnji učitelji sekundarnega izobraževanja. V ostalih državah je področje državljanske vzgoje po navadi integrirano v študijske programe začetnega izobraževanja predmetnih učiteljev zgodovine, geografije, filozofije, etike oziroma religije, družbenih ved ali ekonomije. Zgolj iz ene države pa poročajo, da nimajo predpisov o usposabljanju za pouk državljanske vzgoje kot samostojnega predmeta, čeprav nacionalni kurikul predvideva takšen način poučevanja.

Poleg učiteljev imajo pomembno vlogo tudi ravnatelji, saj morajo zagotoviti nujne pogoje za uspešno izvajanje državljanske vzgoje. Ravnatelji šol imajo na primer lahko pomembno vlogo pri spodbujanju ugodne šolske kulture, aktivne participacije vseh članov šolske skupnosti ali pri ustvarjanju priložnosti za izvajanje dejavnosti, povezanih z državljansko vzgojo. Pomena vloge ravnateljev za državljansko vzgojo se do določene mere zavedajo v nekaj evropskih državah, kjer njihovo vlogo urejajo bodisi posebna priporočila ali pa jim šolske oblasti ponujajo posebne programe usposabljanja ali druge podporne ukrepe. Vendar bo treba bolj sistematično proučiti, kako še dodatno pomagati ravnateljem pri vzpostavljanju učinkovitega okolja za poučevanje in učenje državljanstva, kar utegne biti zelo uporabno pri prihodnjih razpravah na temo državljanske vzgoje.

Trendi v preverjanju in ocenjevanju učencev, evalvaciji šol in nacionalnih postopkih spremljanja

Skozi celotno šolanje na primarni in sekundarni ravni velja, da je napredovanje učencev na višjo raven izobraževanja večinoma odvisno od ocen, ki jih prejmejo pri predmetih na predhodni ravni. V večini držav, kjer državljansko vzgojo poučujejo kot samostojni obvezni predmet, se ocene, ki jih učenci prejmejo pri notranjem preverjanju znanja, sistematično upoštevajo za odločanje o napredovanju na višjo raven. Vendar državljanska vzgoja, kadar se poučuje kot samostojni predmet, večinoma ni del zunanjega preverjanja znanja ob koncu izobraževalnih ravni ali pa je zunanje preverjanje znanja državljanske vzgoje odvisno od tega, ali si ta predmet izberejo učenci. Pomanjkanje nacionalno standardiziranega preverjanja, osredinjenega na državljansko vzgojo, nas lahko rahlo skrbi zaradi težnje, da se bolj poudarja poučevanje in učenje predmetov in spretnosti, ki se preverjajo z zunanjimi preizkusi (EACEA/Eurydice, 2009).

Predhodna študija Eurydice o državljanski vzgoji (2005) je pokazala, da sta preverjanje in ocenjevanje znanja učencev in evalvacija šol glavna izziva na tem področju v prihodnjih letih. Več držav je namreč poročalo o pomanjkanju ciljev in metod za presojo učnih sestavin, kot so vrednote, odnosi in aktivna participacija. V zadnjih nekaj letih so se na evropski ravni posvečali tudi vprašanju vrednotenja spretnosti in odnosov kot sestavin osmih ključnih kompetenc (skupaj s socialnimi in državljanskimi kompetencami), bistvenih za življenje v družbi znanja. To poročilo je zato proučevalo prakse držav pri vrednotenju državljanske vzgoje s posebnim poudarkom na postopkih vrednotenja drugih vidikov, ki ne spadajo med teoretično znanje o temah, povezanih z državljanstvom.

V nekaterih državah so že začeli ponujati orodja za preverjanje, ki jih uporabljajo učitelji, ali izvajati nacionalne standardizirane preizkuse, ki niso namenjeni zgolj preverjanju znanja, temveč tudi spretnosti in odnosom, povezanim z državljansko vzgojo, kot so neodvisno mišljenje, odnos do participacije ali stopnja strpnosti. Poleg tega se v približno tretjini držav participacija učencev pri šolskem življenju upošteva pri sumativnih oblikah preverjanja in ocenjevanja ob koncu šolskega leta ali izobraževalne ravni, to pa lahko ima posledice za prihodnje šolanje učencev. To težnjo vidimo na primer na Nizozemskem, kjer morajo dijaki opraviti trideset ur družbeno koristnega dela kot pogoj za pridobitev zaključnega spričevala na višji sekundarni ravni. Poleg potrjevanja z zaključnim spričevalom pa je lahko vrednotenje spretnosti participacije tudi drugačne vrste in lahko poteka na različne načine, tudi z izdelavo osebnih map, ki opisujejo dosežke učencev.

Skladno s predpisi in priporočili se v malce več kot polovici držav evalvacija šol, bodisi zunanja ali notranja, posveča področjem dejavnosti, povezanih s poučevanjem in učenjem državljanske vzgoje. S tem v zvezi so razvili širok nabor meril za evalvacijo, ki segajo prek formalnega poučevanja državljanske vzgoje v razredu. Države tako poročajo o primerih meril za evalvacijo, ki se osredinjajo na zelo praktične vidike izvajanja državljanske vzgoje, kot so:

- dejanska vpetost učencev in staršev v upravljanje šole in razvoj šolskih politik;
- praksa sporazumevanja na šoli;
- stopnja participacije učencev pri zunajšolskih dejavnostih, povezanih z državljansko vzgojo;
- varnost in zaščita učencev;
- obstoj formalnih partnerstev z organizacijami v skupnosti itd.

Poleg preverjanja in ocenjevanja učencev ter evalvacije šol pa v evropskih državah vrednotijo državljansko vzgojo tudi kot del različnih postopkov, namenjenih spremljanju uspešnosti delovanja šolskega sistema – na primer spremljanje z raziskovalnimi projekti, raziskavami o odnosih ali participaciji mladih, ali s poročili, ki temeljijo na ugotovitvah iz evalvacij šol ali nacionalnih standardiziranih preverjanj. V zadnjih desetih letih sta okoli dve tretjini držav izvedli nacionalno spremljanje, ki je bilo, neposredno ali pogosteje posredno, usmerjeno na poučevanje in učenje državljanske vzgoje. Poleg tega sta zadnji dve raziskavi IEA o državljanski vzgoji postregli s podatki o dosežkih učencev in šolskih praksah na ravni izobraževalnega sistema iz približno dveh tretjin proučevanih držav. Takšni postopki lahko priskrbijo bistvene podatke za merjenje uspešnosti in učinkovitosti državljanske vzgoje, ki zato vplivajo na oblikovanje politik in praks. Vendar smo za potrebe te študije lahko zbrali le malo podatkov o tem, kako se osrednje politike v zvezi z državljansko vzgojo ali pa praksa na ravni šol spreminjajo zaradi rezultatov spremljanja ali mednarodnih raziskav, zato to ostaja področje, ki ga bo treba proučevati tudi v prihodnje in pridobivati dodatne podatke.

VIRI

Autonome Hochschule in der Deutschprachingen Gemeinschatf [Avtonomna visokošolska ustanova v nemško govoreči skupnosti], 2009. *Orientierungsrahmen Schulqualität: Externe Evaluation der Schulen in der Deutschsprachigen Gemeinschaft Belgiens.* [Spletna objava] Dostopno na: www.ahs-dg.be [vpogled 7. maja 2012].

Centre for Social and Economic Research (CASE), Center za družbene in gospodarske raziskave – 2009. *Key Competences in Europe: Opening Doors For Lifelong Learners Across the School Curriculum and Teacher Education.* Varšava: CASE.

EACEA/Eurydice, 2009. *National testing of pupils in Europe: objectives, organisation and use of results.* Bruselj: Eurydice.

EACEA/Eurydice, 2011. *Teaching reading in Europe: Contexts, policies and Practices.* Bruselj: Eurydice.

EACEA/Eurydice, 2012a. *Entrepreneurship Education at School in Europe: National Strategies, Curricula and Learning Outcomes.* Bruselj: Eurydice.

EACEA/Eurydice, 2012b. *Key data on education in Europe 2012.* Bruselj: Eurydice.

Elchardus, M., Op de Beeck, S., Duquet, F. in Roggemans, L. (2008). *Vakoverschrijdende eindtermen in het secundair onderwijs. Een onderzoek naar de relevantie en de haalbaarheid van de vakoverschrijdende eindtermen in het secundair onderwijs* [Medpredmetni končni cilji sekundarnega izobraževanja: študija družbenega in izobraževalnega pomena ter izvedljivosti medpredmetnih tem]. In opdracht van de Vlaamse Minister voor Onderwijs en Vorming, in het kader van het 'OBPWO-programma'. Brussel: V.U.Brussel.

Eurydice, 2005. *Citizenship education at school in Europe.* Bruselj: Eurydice.

Evropska komisija, 2009a. *Progress towards the Lisbon objectives in education and training. Indicators and benchmarks 2009*. Delovni dokument za osebje komisije, SEC (2009) 1616.

Evropska komisija, 2009b. *Key competences for a changing world.* Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomskemu in družbenemu odboru in Odboru regij. Osnutek iz leta 2010 skupnega poročila o napredku Sveta in Komisije o implementaciji delovnega programa „Izobraževanje in usposabljanje 2010“ (Draft joint progress report of the Council and the Commission on the implementation of the “Education & Training 2010 work programme”), Bruselj, 25. novembra 2009, COM(2009) 640 končni.

Filzmaier, Peter, 2007. *Jugend und Politische Bildung – Einstellungen und Erwartungen von 14- bis 24-Jährigen* [Mladina in državljanska vzgoja – naravnanosti in pričakovanja mladih med 14. in 24. letom] [Spletna objava]. Dostopno na: www.donau-uni.ac.at/dpk/studies [vpogled 7. maja 2012].

Hoskins, B. in sod., 2006. Measuring Active Citizenship in Europe. *CRELL Research Paper* 4, EUR 22530 EN.

Mednarodna zveza za evalvacijo izobraževalnih učinkov – International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), 2010a. *ICCS 2009 International report. Civic Knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary students in 38 countries.* Amsterdam: IEA.

IEA, 2010b. *ICCS 2009 European Report. Civic Knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary students in 24 European countries.* Amsterdam: IEA.

Kerr, D., 1999. *Citizenship Education: an International Comparison.* London: QCA.

Kerr, D. in sod., 2004. Citizenship Education Longitudinal Study: Second Annual Report. First Longitudinal Survey. Making Citizenship Education Real. *Research Report* RR531. [pdf] Dostopno na: https://www.education.gov.uk/publications//eOrderingDownload/RR531.pdf [vpogled 3. maja 2012].

Kerr, D., Keating, A. in Ireland, E. 2009. *Pupil Assessment in Citizenship Education: Purposes, Practices and Possibilities. Report of a CIDREE Collaborative Project.* Slough: NFER/CIDREE.

McWayne, C. in sod., 2004. A multivariate examination of parent involvement and the social and academic competencies of urban kindergarten children. *Psychology in Schools*, 41, str. 363–377.

Nacionalni svet za kurikul in ocenjevanje – National Council for Curriculum and Assessment (NCCA), 1999. *Social, personal and health education. Teacher guidelines* [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.curriculumonline.ie/en/Primary_School_Curriculum/Social,_Personal_and_Health_Education_SPHE_/Social,_Personal_and_Health_Education_SPHE_Teacher_Guidelines/ [vpogled 3. maja 2012].

Ofsted, 2009. *The new Framework for the inspection of maintained schools in England from September 2009.* [Spletna objava]. Dostopno na: www.ofsted.gov.uk [vpogled 3. maja 2012].

Ofsted, 2010. Citizenship established? [Spletna objava].
Dostopno na: www.ofsted.gov.uk [vpogled 3. maja 2012].

Rey, O., 2008. De la transmission des savoirs à l'approche par compétence. *Dossier d'actualité Veille et Analyse* n°38 [pdf]. Dostopno na: http://ife.ens-lyon.fr/vst/DA-Veille/34-avril-2008.pdf [vpogled 3. maja 2012].

Norveški direktorat za izobraževanje in usposabljanje, 2011. *Erfaringer med utdanningsvalg og elevrådsarbeid på ungdomstrinnet* [Izkušnje z izobraževalnimi izbirami in delom v svetu učencev v sekundarnih šolah] Vir: Utdanningsdirektoratet 2011.

Svet Evrope, O'Shea, K, 2003. *A Glossary of terms for education for democratic citizenship. Developing a shared understanding.* Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2003.

Svet Evrope, 2010. *Recommendation CM/Rec (2010)7 of the Committee of Ministers to Member States on the Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education. [Spletna objava].* Dostopno na: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1621697 [vpogled 7. maja 2012].

Svet Evropske unije. Skupno poročilo Sveta in Komisije o napredku na področju implementacije delovnega programa „Izobraževanje in usposabljanje 2010" (Joint Progress Report of the Council and the Commission on the implementation of the "Education & Training 2010" work programme) – Sprejem poročila (Adoption of the report). Bruselj, 18. januarja 2010, 5394/10, EDUC 11, SOC 21.

Škotska vlada, 2008. *Curriculum for excellence. Building the curriculum 3. A framework for learning and teaching* [pdf] Dostopno na:
http://www.ltŠkotska.org.uk/Images/building_the_curriculum_3_jms3_tcm4-489454.pdf
[vpogled 3. maja 2012].

Shatkin, G. in Gershberg, A.I., 2007. Empowering parents and building communities: The role of school-based councils in educational governance and accountability. *Urban Education* 42, str. 582.

Zaleskienė, Irena in sod., 2008. Državljanska participacija mladih starosti med 16 in 24 let.[Spletna objava] Dostopno na:
http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/sb/Visuomeniskai_aktyvus_asm_2009_03_10.pdf.

POJMOVNIK

Oznake držav

EU-27	Evropska unija
BE	Belgija
BE fr	Belgija – francoska skupnost
BE de	Belgija – nemško govoreča skupnost
BE nl	Belgija – flamska skupnost
BG	Bolgarija
CZ	Češka republika
DK	Danska
DE	Nemčija
EE	Estonija
IE	Irska
EL	Grčija
ES	Španija
FR	Francija
IT	Italija
CY	Ciper
LV	Latvija
LT	Litva
LU	Luksemburg
HU	Madžarska
MT	Malta
NL	Nizozemska

AT	Avstrija
PL	Poljska
PT	Portugalska
RO	Romunija
SI	Slovenija
SK	Slovaška
FI	Finska
SE	Švedska
UK	Združeno kraljestvo
UK-ENG	Anglija
UK-WLS	Wales
UK-NIR	Severna Irska
UK-SCT	Škotska
Države EFTA/EEA	Tri države iz Evropskega združenja za svobodno trgovino, ki so članice Evropskega gospodarskega prostora
IS	Islandija
LI	Lihtenštajn
NO	Norveška
Država kandidatka	
TR	Turčija

Statistična oznaka

: Ni podatkov.

Mednarodna standardna klasifikacija izobraževanja (ISCED 1997)

Mednarodna standardna klasifikacija izobraževanja (ISCED) je orodje za zbiranje in prikazovanje mednarodno primerljivih statistik o izobraževanju. Vsebuje dve glavni navzkrižni spremenljivki, raven in področje izobraževanja, ter dopolnilni merili: naravnanost izobraževanja – ta je lahko splošnoizobraževalna, predpoklicna ali poklicno-strokovna; in namen izobraževanja – ta je lahko priprava na nadaljnje izobraževanje ali priprava na zaposlitev. Sedanja različica, ISCED 97 ([94]), pozna sedem ravni izobraževanja (od ISCED 0 do ISCED 6).

RAVNI ISCED 97

ISCED razvršča programe po ravneh in namenu izobraževanja v hierarhično urejen sistem in z upoštevanjem glavnih in pomožnih meril (tipična izobrazba pri vpisu, minimalni vpisni pogoji, starost, pri kateri se je mogoče vpisati v program, kvalifikacije učnega osebja itd.).

ISCED 0: predšolska ali predprimarna vzgoja

Predprimarna vzgoja in izobraževanje je definirana kot začetno obdobje organizirane vzgoje v šolah ali predšolskih institucijah in je namenjena otrokom od tretjega leta naprej.

ISCED 1: primarno izobraževanje

Ta raven se začne pri starosti od štirih do sedmih letih, je obvezna v vseh državah in navadno traja od pet do šest let.

ISCED 2: nižje sekundarno izobraževanje

Na tej ravni se nadaljujejo osnovni programi s primarnega izobraževanja, zanjo pa je značilen predmetni pouk. Konec te ravni se navadno ujema s koncem obveznega izobraževanja.

ISCED 3: višje sekundarno izobraževanje

Ta raven se navadno začne po končanem obveznem izobraževanju. Značilna vstopna starost je 15 ali 16 let. Navadno je treba za vpis izpolniti pogoje: končano obvezno izobraževanje in druge minimalne vpisne pogoje. Pouk je pogosto še bolj predmetno naravnan kot na ravni ISCED 2. Značilno trajanje izobraževanja na ravni ISCED 3 je dve do pet let.

ISCED 4: posekundarno neterciarno izobraževanje

To so programi za prehod med višjim sekundarnim in terciarnim izobraževanjem. Njihov namen je poglabljanje in širjenje znanja učencev, ki so končali izobraževanje na ravni ISCED 3. Značilni zgledi so programi, oblikovani za pripravo učencev na začetek študijskih programov na 5. ravni, ali programi, ki jih pripravljajo za vstop na trg dela.

ISCED 5: terciarno izobraževanje (prva raven)

Za vpis v te programe je navadno treba uspešno končati izobraževanje na ravneh ISCED 3 ali 4. Na to raven spadajo akademski, teoretsko naravnani terciarni programi (tip A), ali strokovni poklicni programi (tip B); ti so navadno krajši kot tip A, namenjeni pa so za vstop na trg dela.

ISCED 6: terciarno izobraževanje (druga raven)

Ta raven je namenjeno terciarnim študijem, ki vodijo do najvišje znanstvene kvalifikacije (Ph.D. ali doktorat).

([94]) http://unescostat.unesco.org/en/pub/pub0.htm

KAZALO SLIK

1. poglavje: Državljanska vzgoja in kurikul: načini poučevanja, čas pouka in vsebina

Slika 1.1: Izvajanje samostojnega obveznega predmeta s poudarkom na elementih državljanske vzgoje, po podatkih iz nacionalnih kurikulov (ISCED 1, 2 in 3), 2010/11 19

Slika 1.2: Predmetno ločeno ali integrirano poučevanje državljanske vzgoje po starosti učencev, na osnovi podatkov iz nacionalnih kurikulov, 2010/11 20

Slika 1.3: Državljanska vzgoja kot medpredmetna tema v nacionalnih kurikulih (ISCED 1, 2 in 3), 2010/11 22

Slika 1.4: Povprečno minimalno število ur pouka državljanske vzgoje kot samostojnega predmeta v enem teoretičnem letu, kot je določeno za primarno in splošno (nižje in višje) sekundarno izobraževanje, 2010/11 26

Slika 1.5: Cilji državljanske vzgoje iz nacionalnih kurikulov (ISCED 1–3), 2010/11 29

Slika 1.6: Teme državljanske vzgoje iz nacionalnih kurikulov (ISCED 1–3), 2010/11 30

Slika 1.7: Spretnosti, ki jih razvijejo učenci pri državljanski vzgoji, kot priporočajo nacionalni kurikuli (ISCED 1–3), 2010/11 33

Slika 1.8: Mnenja učiteljev o pomembnosti posebnih ciljev državljanske vzgoje (kot nacionalni odstotni deleži), 2008/09 35

2. poglavje: Participacija učencev in staršev pri upravljanju šol

Slika 2.1: Predpisi in uradna priporočila o predstavnikih razredov v šolah (ISCED 1, 2 in 3), 2010/11 40

Slika 2.2: Predpisi in uradna priporočila o svetih učencev v šolah (ISCED 1, 2 in 3), 2010/11 41

Slika 2.3: Predpisi in uradna priporočila o predstavnikih učencev v organih upravljanja šol (ISCED 1, 2 in 3), 2010/11 42

Slika 2.4: Volitve predstavnikov razreda oziroma oblikovanje sveta razreda, kot določajo uradni predpisi in priporočila (ravni ISCED 1, 2 in 3), 2010/11 43

Slika 2.5: Imenovanje članov sveta učencev, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (ravni ISCED 1, 2 in 3), 2010/11 43

Slika 2.6: Imenovanje predstavnikov učencev v organe upravljanja šol, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (ravni ISCED 1, 2 in 3), 2010/11 44

Slika 2.7: Pristojnosti predstavnikov učencev v organih upravljanja šole, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (ISCED 1), 2010/11 46

Slika 2.8: Pristojnosti predstavnikov učencev v organih upravljanja šole, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (ISCED 2), 2010/11 47

Slika 2.9: Pristojnosti predstavnikov dijakov v organih upravljanja šole, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (ISCED 3), 2010/11 48

Slika 2.10: Odstotek učencev 8. razreda, ki so volili predstavnike razredov ali predstavnike za svete učencev, 2008/09 51

Slika 2.11: Uradni predpisi o participaciji staršev na ravni razreda in šole (ISCED 1, 2 in 3), 2010/11 52

Slika 2.12: Formalni načini participacije staršev na ravni ŠOLE, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (SCED 1, 2 in 3), 2010/11 53

Slika 2.13: Glavne naloge in dejavnosti predstavnikov staršev v organih upravljanja šol (ISCED 1, 2 in 3), kot je določeno z uradnimi predpisi, 2010/11 54

3. Poglavje: Šolska kultura in participacija učencev v družbi

Slika 3.1: Priložnosti za učence 8. razreda, da sodelujejo pri dejavnostih, povezanih z državljansko vzgojo (nacionalni odstotni deleži), po poročanju ravnateljev, 2008/09 68

4. Poglavje: Preverjanje in ocenjevanje, evalvacija in spremljanje

Slika 4.1: Upoštevanje ocen, ki jih učenci/dijaki prejmejo pri državljanski vzgoji (kot samostojnem obveznem predmetu), za napredovanje na naslednjo raven izobraževanja (ISCED 1, 2 in 3), 2010/11 74

Slika 4.2: Nacionalne smernice za preverjanje in ocenjevanje participacije učencev v šoli ali skupnosti (ISCED 2 in 3), 2010/11 75

Slika 4.3: Vprašanja, povezana z državljansko vzgojo, ki so zajeta v zunanjo oziroma notranjo evalvacijo šol (ISCED 1, 2 in 3), kot to določajo osrednji predpisi oziroma priporočila, 2010/11 78

Slika 4.4: Področja dejavnosti šol, povezanih z državljansko vzgojo, ki so zajeta v zunanjo evalvacijo šol (ISCED 1, 2 in 3), kot to določajo osrednji predpisi oziroma priporočila, 2010/11 80

Slika 4.5: Področja dejavnosti šol, povezanih z državljansko vzgojo, ki jih zajema notranja evalvacija šol (ISCED 1, 2 in 3), kot to določajo osrednji predpisi oziroma priporočila, 2010/11 81

Dodatki

Slika 2.13: Glavne naloge in dejavnosti predstavnikov staršev v organih upravljanja šol (ISCED 1, 2 in 3) 135

Slika 2.7: Pristojnosti predstavnikov učencev v organih upravljanja šole, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (ISCED 1), 2010/11 135

Slika 2.8: Pristojnosti predstavnikov učencev v organih upravljanja šole, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (ISCED 2), 2010/11 136

Slika 2.9: Pristojnosti predstavnikov dijakov v organih upravljanja šole, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (ISCED 3), 2010/11 136

DODATKI

Dodatek 1: Obvezni in izbirni načini poučevanja državljanske vzgoje, kot to določajo nacionalni kurikuli, 2010/11 ([95])

Belgija – francoska skupnost

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete ([96])
- **Ključni pojmi:** ISCED 1 in 2: *éveil-formation géographique et historique*, francoščina, jeziki, športna vzgoja, umetniška vzgoja, etika/religija
  ISCED 3: zgodovina, etika/religija, geografija, družbene in gospodarske vede, francoščina

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** interdisciplinarna dejavnost, ki se ukvarja z vzgojo za aktivno in odgovorno državljanstvo
- **Časovni okvir:** vsaj enkrat v vsakem od šestih obdobij primarnega in sekundarnega izobraževanja

Viri

Décret définissant les missions prioritaires de l'enseignement fondamental et secondaire (1997) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.gallilex.cfwb.be/fr/leg_res_01.php?ncda=21557&referant=l01.

Décret relatif au renforcement de l'éducation à la citoyenneté responsable et active au sein des écoles (2007) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.gallilex.cfwb.be/document/pdf/31723_000.pdf.

Socles de compétences [Core skills] (1997) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.enseignement.be/index.php?page=24737&navi=295.

Belgija – nemško govoreča skupnost

Primarna in nižja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** nemščina, francoščina, tuji jezik, matematika, zgodovina/geografija, naravoslovje in tehnologija umetniška vzgoja, šport

Primarna in nižja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** usposobiti učence za sodelovanje pri oblikovanju družbe

Višja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v splošne cilje izobraževalnega sistema, vendar ni priporočil o načinu

Viri

Dekret zur festlegung von kernkompetenzen und rahmenplänen im unterrichtswesen [Odlok, ki določa ključne spretnosti in smernice kurikula v izobraževanju] (2008) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.dgparlament.be/PortalData/4/Resources/Datenbank/2004_2009/2007-2008_BR_127__50230doc.pdf.

Rahmenpläne (Frameworks) (2008) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.bildungsserver.be/desktopdefault.aspx/tabid-2221/4415_read-31778/.

([95]) Ta preglednica se nahaja v Dodatku II: Formalne kurikularne določbe za vzgojo za demokratično državljanstvo, *All-European Study on Policies for Education for Democratic Citizenship (EDC) – A Synthesis,* str. 34-42. Strasbourg: Svet Evrope, 2003. V študiji o državljanski vzgoji Eurydice iz leta 2005 (Eurydice, 2005) je bila preglednica posodobljena, nato pa ponovno posodobljena v tem poročilu.

([96]) Seznam predmetov je informativne narave in ni popoln.

Belgija – flamska skupnost

Primarna raven

- **Način poučevanja**: integrirano
- **Ključni pojmi**: družbena tema v svetovni usmerjenosti

Primarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** medpredmetni učni cilj „socialnih spretnosti“

Sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** medpredmetni učni cilji, v glavnem v „politično-pravnem kontekstu družbe“

Viri

Učni cilji večinskega splošnega primarnega izobraževanja (01/09/1998) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/basisonderwijs/lager-nderwijs/leergebieden/wereldorientatie/eindtermen.htm.

http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/basisonderwijs/lager-onderwijs/leergebiedoverschrijdend/sociale-vaardigheden/eindtermen.htm

Učni cilji splošnega sekundarnega izobraževanja 2010 [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/secundair-onderwijs/vakoverschrijdend/context5.htm.

Bolgarija

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** ISCED 1: domovina, človek in družba
  ISCED 2: zgodovina in civilizacija, geografija in gospodarstvo
  ISCED 3: psihologija in logika, zgodovina in civilizacija, geografija in gospodarstvo, etika in pravo, filozofija

Višja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** svet in osebnost
- **Časovni okvir:** 11,6 ure/teoretično leto

Viri

Odlok št. 2 z dne 18. maja 2000 o vsebini kurikula [Spletna objava]. Dostopno na: www.mon.bg.

Češka republika

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v učna področja (nato organizirano v predmete na šolski ravni)
- **Ključni pojmi:** ISCED 1: človek in njegov svet
  ISCED 2: človek in družba (razdeljeno med zgodovino in državljansko vzgojo), jezik in jezikovno sporazumevanje
  ISCED 3: človek in družba (razdeljeno med osnove državljanske vzgoje in družbenih ved, zgodovino in geografijo), jezik in jezikovno sporazumevanje

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** demokratično državljanstvo (ISCED 1 in 2), razmišljanje znotraj evropskega in svetovnega konteksta, večkulturna vzgoja

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** državljanske kompetence

Viri

Okvirni izobraževalni program za osnovno izobraževanje (2007) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_ZV_EN_final.pdf.
Okvirni izobraževalni program za splošno sekundarno izobraževanje (2007) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVP_G-anj.pdf.

Danska

Primarna in nižja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** zgodovina, družbene vede

Višja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v splošne cilje izobraževalnega sistema, vendar ni priporočil o načinu

Viri

Bekendtgørelse om formål, trin- og slutmål for folkeskolens fag og emner Fælles Mål) (BEK nr 748) [Opis ciljev za predmete „folkeskolens“ od prvega do zadnjega razreda (BEK št. 748)] (2009)] [Spletna objava].
Dostopno na: https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=125973#K1.
Bekendtgørelse om uddannelsen til studentereksamen [Predpisi o splošnem višjem sekundarnem izobraževanju] [Spletna objava]. Dostopno na: https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=132647#K2.

Nemčija

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** ISCED 1: splošno znanje (*Sachkundeunterricht*)
  ISCED 2 in 3: zgodovina, družbene vede, politika

Viri

Stärkung der Demokratieerziehung - Beschluss der Kultusministerkonferenz vom 06.03.2009 [Krepitev vzgoje za demokracijio – Resolucija stalne konference z dne 6. marca 2009 (2009) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2009/2009_03_06-Staerkung_Demokratieerziehung.pdf.

Estonija

Primarna in nižja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** osebna, družbena in zdravstvena vzgoja, vsakodnevno pravo (izbirno), ekonomske vede, poslovne vede

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** državljanska vzgoja
- **Časovni okvir:** ISCED 1: 4,4 ure/teoretično leto
  ISCED 2: 17,5 ure/teoretično leto
  ISCED 3: 17,5 ure/teoretično leto

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** kompetence na področju vrednot, sporazumevanja in podjetnosti ter socialne kompetence

Viri

Nacionalni kurikul za osnovne šole (2011) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.hm.ee/index.php?1511576.

Nacionalni kurikul za šole višje sekundarne ravni (2011) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.hm.ee/index.php?1511576.

Irska

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete([97])
- **Ključni pojmi:** angleščina, zgodovina in geografija

Nižja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** državljanska, družbena in politična vzgoja
- **Časovni okvir:** ISCED 2: 23 ur/teoretično leto

Primarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** družbena, osebna in zdravstvena vzgoja

Viri

Kurikul za primarne šole (1999).

Kurikul za primarne šole – družbena, osebna in zdravstvena vzgoja – Smernice za učitelje (1999).

Kurikul za obdobje Junior (1999).

Zaključno spričevalo (*Junior Certificate*) – državljanska, družbena in politična vzgoja – Smernice za učitelje (2005) [Spletna objava]. Dostopno na: www.ncca.ie.

([97]) Seznam predmetov je informativne narave in ni popoln.

Grčija

Primarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** okolje, telesna vzgoja, gospodinjstvo, zdravstvena vzgoja, vzgoja potrošnikov, vzgoja za varnost na cesti in okoljska vzgoja, jezik

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** ISCED 1 in 2: državljanske in družbene vede
  ISCED 3: pravo in politične inštitucije
- **Časovni okvir:** ISCED 1: 8,8 ure/teoretično leto
  ISCED 2: 15 ur/teoretično leto
  ISCED 3: 15 ur/teoretično leto

Viri

Medpredmetni kurikul za obvezno izobraževanje (2003) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.pi-schools.gr/programs/depps/index_eng.php.

Španija

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** ISCED 1 in 2: vzgoja za državljanstvo in človekove pravice
  ISCED 2: etična in državljanska vzgoja
  ISCED 3: filozofija in državljanstvo
- **Časovni okvir:** ISCED 1: 8,3 ure/teoretično leto
  ISCED 2: 17,5 ure/teoretično leto
  ISCED 3: 35 ur/teoretično leto

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** različni predmeti

Primarna in nižja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** družbene in državljanske kompetence

Viri

Real Decreto 1513/2006, de 7 de diciembre, por el que se establecen las enseñanzas mínimas de la Educación primaria (Kraljevi odlok 1513/2006 z dne 7. decembra, ki določa minimalni temeljni kurikul za izobraževanje na primarni ravni) (2006) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.boe.es/boe/dias/2006/12/08/pdfs/A43053-43102.pdf.

Real Decreto 1631/2006, de 29 de diciembre, por el que se establecen las enseñanzas mínimas correspondientes a la Educación Secundaria Obligatoria (Kraljevi odlok 1631/2006 z dne 29. decembra, ki določa minimalni temeljni kurikul za obvezno sekundarno izobraževanje (2006) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.boe.es/boe/dias/2007/01/05/pdfs/A00677-00773.pdf.

Real Decreto 1467/2007, de 2 de noviembre, por el que se establecen la estructura del bachillerato y se fijan sus enseñanzas mínimas (Kraljevi odlok 1467/2007 z dne 2. novembra, ki določa strukturo temeljnega kurikula za Baccaulaureate (2007) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.boe.es/boe/dias/2007/11/06/pdfs/A45381-45477.pdf.

Francija

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** etika (ISCED 1), državljanska vzgoja (ISCED 2), éducation civique, juridique et sociale (ISCED 3)
- **Časovni okvir:** ISCED 1: 30 ur/teoretično leto
  ISCED 2: 28 ur/teoretično leto
  ISCED 3: 16 ur/teoretično leto

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** zgodovina, geografija, filozofija (ISCED 3)

Nižja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** družbene in državljanske kompetence

Viri

Socles de compétences [Skupno temeljno znanje in spretnosti] *(Décret du 11 juillet 2006)* [Spletna objava]. Dostopno na: http://eduscol.education.fr/D0048/primprog.htm.

Programme de l'école élémentaire pour les 6 et 7 ans (CP et CE1) – instruction civique et morale [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.education.gouv.fr/bo/2008/hs3/programme_CP_CE1.htmhttp://eduscol.education.fr/D0048/primprog.htm.

Programme de l'école élémentaire dans le cycle des approfondissements (CE2, CM1 et CM2) – Instruction civique et morale [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.education.gouv.fr/bo/2008/hs3/programme_CE2_CM1_CM2.htm.

Programmes d'enseignement du collège / éducation civique Bulletin Officiel spécial n°6 du 28 août 2008 [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.education.gouv.fr/pid20484/special-n-6-du-28-aout-2008.html.

Programme d'enseignement d'éducation civique, juridique et sociale en classe de seconde générale et technologique BOEN spécial n°9 du 30 septembre 2010 [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.education.gouv.fr/cid53317/mene1019676a.html.

Programme d'enseignement d'éducation civique, juridique et sociale en classe de première BOEN n°21 du 26 mai 2011 [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.education.gouv.fr/cid56295/mene1109954a.html.

Programme d'enseignement d'éducation civique, juridique et sociale en classe de terminale BOEN hors série n°5 du 30 août 2001 [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.education.gouv.fr/bo/2001/hs5/som.htm.

Programme d'enseignement de l'histoire-géographie-éducation civique des nouvelles séries technologiques, classe de première (STI2D, STL, STD2A) BOEN spécial n°3 du 17 mars 2011[Spletna objava].
Dostopno na: http://www.education.gouv.fr/cid55414/mene1104163a.html.

Italija

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** medpredmetni program o državljanstvu in ustavi

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** zgodovina, geografija, družbene vede (ISCED 1 in 2); zgodovina, filozofija, pravo, družbene vede (ISCED 3)

Viri

Indicazioni Nazionali per i Piani di Studio Personalizzati nella Scuola Primaria [Spletna objava]. Dostopno na: http://archivio.pubblica.istruzione.it/dgstudente/alfabetizzazione_motoria/2004_Moratti_DLvo_59.pdf (dodatek B).

Indicazioni Nazionali per i Piani di Studio Personalizzati nella Scuola secondaria [Spletna objava]. Dostopno na: http://archivio.pubblica.istruzione.it/dgstudente/alfabetizzazione_motoria/2004_Moratti_DLvo_59.pdf (dodatek C).

Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 1º settembre 2008, n. 137, recante disposizioni urgenti in materia di istruzione e università- Legge 30 ottobre 2008, n. 169 [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.camera.it/parlam/leggi/08169l.htm.

Cittadinanza e costituzione: Attuazione dell'art. 1 della legge 30 ottobre 2008, n. 169 – Anno scolastico 2010-2011. Circolare ministerial n° 86 (2010) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.istruzione.it/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/19b60061-d624-4dbd-be97-784876cb6393/cm86_10.pdf.

Ciper

Nižja in višja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** družbena in državljanska vzgoja (ISCED 2) in državljanska vzgoja (ISCED 3)
- **Časovni okvir:** ISCED 2: 4 ure/teoretično leto
  ISCED 3: 8 ur/teoretično leto

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno (od 2011/12)
- **Ključni pojmi:** kurikul, strukturiran glede na tri stebre, povezane z znanjem predmetov; demokratičnimi odnosi in vedenjem; ključnimi lastnostmi, kompetencam in spretnostmi

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** zgodovina, sodobna grščina, književnost
  ISCED 2 in 3: stara grščina
  ISCED 3: filozofija, psihologija, sociologija (izbirno)

Viri

Ministrstvo za izobraževanje in kulturo, 2002–2007 ponatis. *Analytika Programmata Dimotikis Ekpaidefsis* (Kurikuli primarnega izobraževanja). Nikozija: Ministrstvo za izobraževanje in kulturo.

Analytika Programmata Gymnasiou (Kurikuli sekundarnega izobraževanja) (2006) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.moec.gov.cy/dme/analytika.html.

Latvija

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** področja kurikula „človek in družba", „jezik", „osnove tehnologije in znanosti" (etika/krščanstvo na ravni ISCED 1, družboslovje in latvijski jezik na ISCED 1 in 2; tuji jezik, zgodovina, književnost, geografija, naravoslovne vede na ISCED 2)

  ISCED 3 ([98]): „družboslovno področje" (politika in zakonodaja, zgodovina, ekonomija,filozofija, etika, geografija, psihologija, teorija kulture, gospodinjstvo) „jezikovno" in „naravoslovno" področje (latvijski jezik, tuji jezik, biologija in naravoslovne vede)

([98]) Od leta 2012/13 bodo dijakom više sekundarne ravni ponujali nov izbirni predmet „vzgoja za nacionalno obrambo", ki vsebuje cilje, povezane z državljansko vzgojo.

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** socialne in sporazumevalne spretnosti

Viri

Predpisi o nacionalnem standardu za osnovnošolsko izobraževanje in standardih za predmete osnovnega izobraževanja (2006) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.likumi.lv/doc.php?id=150407.

Predpisi o nacionalnem standardu za splošno višje sekundarno izobraževanje in standardih za predmete višje sekundarne ravni (2008) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.likumi.lv/doc.php?id=181216.

Modelni programi predmetov [Spletna objava]. Dostopno na: http://visc.gov.lv/saturs/vispizgl/programmas.shtml.

Litva

Nižja sekundarna raven

- **Način poučev**anja: samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** osnove državljanstva
- **Časovni okvir:** ISCED 2: 16 ur/teoretično leto

Primarna in nižja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** področje družbene vzgoje in državljanske vzgoje

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** ISCED 1: moralna vzgoja (etika), litovščina, družbena in okoljska vzgoja
  ISCED 2: zgodovina, moralna vzgoja (etika), litovščina, geografija, ekonomija in podjetništvo, naravoslovno izobraževanje; integrirani program družboslovja
  ISCED 3: zgodovina, moralna vzgoja, geografija, litovščina, ekonomija in podjetništvo, filozofija, pravo, integrirani program družboslovja

Viri

Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, Vilnius: Svietimo aprupinimo centras (Primarna raven in kurikuli osnovnošolskega izobraževanja, Vilna: Center za podporo izobraževanju) (2008) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.pedagogika.lt/index.php?-469374926.

Vidurinio ugdymo bendrosios programos, Vilnius: Svietimo aprupinimo centras (Kurikuli sekundarnega izobraževanja, Vilna: Center za podporo izobraževanju) (2011) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.pedagogika.lt/index.php?-469374926.

Luksemburg

Primarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** razvijanje odnosov

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** ISCED 1: *Éducation morale et sociale, instruction morale et religieuse*
  ISCED 2: *Formation morale et sociale/Instruction religieuse et morale, zgodovina, geografija, culture générale*
  ISCED 3: *Formation morale et sociale/Instruction religieuse et morale,* zgodovina, geografija, *Connaissance du monde contemporain*

Višja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** državljanska vzgoja
- **Časovni okvir:** ISCED 3: 21,1 ure/teoretično leto

Viri

Plan d'études de l'enseignement fondamental (Učni načrti za osnovnošolsko izobraževanje) (Journal Officiel du Grand-Duché de Luxembourg, Memorial A, No 184) (2009) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.men.public.lu/priorites/ens_fondamental/090723_bibliotheque/090908_rgd_plan_etudes.pdf.

Enseignement secondaire et secondaire technique: relevé des programmes de l'enseignement secondaire [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.myschool.lu/portal/server.pt?space=CommunityPage&cached=true&parentname=MyPage&parentid=2&in_hi_userid=2&control=SetCommunity&CommunityID=1385&PageID=0.

Madžarska

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano
- **Ključni pojmi:** kulturno področje „človek in družba“

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** socialne in državljanske kompetence, sporazumevanje v maternem jeziku, učenje o učenju, samoiniciativnost in podjetnost

Viri

Nemzeti Alaptanterv [Nacionalni temeljni kurikul] (2003 – zadnja sprememba leta 2008) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.nefmi.gov.hu/english/hungarian-national-core (skrajšana angleška različica); http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/nat_070926.pdf (celotno besedilo v madžarščini).

Malta

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** ISCED 1: družbene vede, osebni in družbeni razvoj
  ISCED 2: družbene vede, osebni in družbeni razvoj, geografija, zgodovina, evropske študije (izbirni predmet)
  ISCED 3: geografija, zgodovina in evropske študije (izbirni predmeti)

Viri

ISCED 1 in 2: Skupaj ustvarjamo prihodnost: Nacionalni minimalni kurikul, (1999) [Spletna objava]. Dostopno na: www.curriculum.gov.mt/docs/nmc_english.pdf.

ISCED 3: Učni načrti na višji ravni za geografijo, zgodovino in sociologijo ter učni načrt na srednji ravni za sisteme znanj (vse omenjeno je bilo določeno 2011) [Spletna objava]. Dostopno na:

http://www.um.edu.mt/__data/assets/pdf_file/0010/108649/AM13.pdf;
http://www.um.edu.mt/__data/assets/pdf_file/0005/83903/AM17.pdf;
http://www.um.edu.mt/__data/assets/pdf_file/0009/83907/AM30.pdf;
http://www.um.edu.mt/__data/assets/pdf_file/0007/55708/IM_32.pdf.

Nizozemska

Primarna in nižja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano
- **Ključni pojmi:** na učnih področjih „osebna in svetovna usmeritev“ ter „človek in družba“ nekateri od temeljnih ciljev določajo državljansko vzgojo

Višja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** proučevanje družbe

Viri

Temeljni cilji primarnega izobraževanja (2006) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.slo.nl/primair/kerndoelen/.

Priloga k temeljnim ciljem sekundarnega izobraževanja (2006) [Spletna objava].
Dostopno na: http://english.minocw.nl/documenten/core%20objectives%20secondary%20education.pdf.

Avstrija

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** načelo celostnega izobraževanja: državljanska vzgoja, izobraževanje s projektnim delom

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** ISCED 1: splošne in družbene vede ISCED 2 in 3: geografija in ekonomija, biologija in okoljske vede, verska vzgoja, zgodovina, družbene vede in državljanska vzgoja
- **Časovni okvir:** ISCED 2: 15 ur/teoretično leto

Viri

Odlok o načelu celostnega izobraževanja državljanske vzgoje v šolah [Spletna objava].
Dostopno na: www.eduhi.at/dl/Grundsatzerlass_-_Civics_Education_in_Schools.pdf.

Lehrpläne zur Politischen Bildung an Österreichs Schulen (Učni načrti državljanske vzgoje) [Spletna objava].
Dostopno na: www.politik-lernen.at/site/basiswissen/politischebildung/lehrplaene.

Verordnung über Bildungsstandards im Schulwesen (Odlok o izobraževalnih standardih) [Spletna objava].
Dostopno na: www.bmukk.gv.at/medienpool/17533/bgbl_ii_nr_1_2009.pdf.

Lehrplan der Volksschule (Kurikul primarnega izobraževanja) (2008) [Spletna objava].
Dostopno na: www.bmukk.gv.at/medienpool/14055/lp_vs_gesamt.pdf.

Lehrplan der Allgemeinbildenden Höheren Schulen – Unterstufe) (Kurikul akademske sekundarne šole – nižje ravni) (2000, posodobljen 2008) [Spletna objava]. Dostopno na: www.bmukk.gv.at/schulen/unterricht/lp/lp_ahs_unterstufe.xml.

Lehrplan der Allgemeinbildenden Höheren Schulen – Oberstufe (Kurikul akademske sekundarne šole – višje ravni) (9.–12. razred): (2000; posodobljen 2004). [Spletna objava].
Dostopno na: www.bmukk.gv.at/schulen/unterricht/lp/lp_ahs_oberstufe.xml.

Poljska

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** ISCED 1: poljski jezik, zgodovina in družba, etika/religija
  ISCED 2: poljski jezik, zgodovina, filozofija, etika/religija
  ISCED 3: poljski jezik, zgodovina, uvod v podjetništvo, filozofija (izobraževalna smer), etika/religija

Sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** ISCED 2 in 3: znanje o družbi
- **Časovni okvir:** ISCED 2: 16,3 ure/teoretično leto
  ISCED 3: 18,6 ure/teoretično leto

Sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** ključne kompetence so del nalog šole: socialne in državljanske kompetence, sporazumevalne spretnosti, zmožnost sodelovati v ekipi, podjetnost, samoiniciativnost, spoštovanje do drugih, preprečevanje diskriminacije, moralne vrednote, ustvarjalnost

Viri

Predpisi ministra za nacionalno izobraževanje in šport z dne 26. februarja 2002 o temeljnem kurikulu predšolske vzgoje in splošnega izobraževanja v posebnih šolah (UL 2002, št. 51, str. 458).

Predpisi ministra za nacionalno izobraževanje z dne 23. decembra 2008 o temeljnem kurikulu predšolske vzgoje in splošnega izobraževanja v posebnih šolah (2009) [Spletna objava]. Dostopno na: www.bip.men.gov.pl.

Portugalska ([99])

Primarna in nižja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** državljansko usposabljanje (integrirano v nedisciplinarna kurikularna področja, ki obsegajo državljanstvo, projektno področje in proučevanje primerov)
- **Časovni okvir:** ISCED 1: 16,3 ure/teoretično leto
  ISCED 2: 37,5 ure/teoretično leto

Primarna in sekundarna raven

- Način poučevanja: medpredmetno
- Ključni pojmi: presečna tema „vzgoja za državljanstvo“

Viri

Nacionalni kurikul za osnovno izobraževanje, bistvene kompetence (2001) [Spletna objava]. Dostopno na: http://sitio.dgidc.min-edu.pt/recursos/Lists/Repositrio%20Recursos2/Attachments/84/Curriculo_Nacional.pdf.

Nacionalni kurikul za sekundarno izobraževanje [Spletna objava]. Dostopno na:
http://www.dgidc.min-edu.pt/ensinosecundario/data/ensinosecundario/Legislacao/lei_49_2005.pdf;
http://www.dgidc.min-edu.pt/ensinosecundario/data/ensinosecundario/Legislacao/lei_115_97.pdf;
http://www.dgidc.min-edu.pt/ensinosecundario/data/ensinosecundario/Legislacao/lei_49_2005.pdf;
http://www.dgidc.min-edu.pt/ensinosecundario/data/ensinosecundario/Legislacao/lei_85_2009.pdf.

Odlok o „vzgoji za državljanstvo“ (2001).

([99]) Od 2011/12 se v 1. letniku splošnega višjega izobraževanja izvaja samostojni obvezni predmet „državljansko usposabljanje“.

Romunija

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** ISCED 1: državljanska vzgoja + izbirni predmet: evropska vzgoja
  ISCED 2: državljanska kultura + izbirni predmet: medkulturna vzgoja
  ISCED 3: družbene vede + izbirni predmeti: državljanska vzgoja, medijs kompetence, človekove pravice, medkulturna vzgoja, vzgoja za demokracijo, ustanove EU, mednarodno humanitarno pravo

Časovni okvir: ISCED 1: 15 ur/teoretično leto
ISCED 2: 10 ur/teoretično leto

Višja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** sociologija, filozofija, zgodovina

Viri

Učni načrt za sociologijo, odobren z odlokom ministra za izobraževanje in raziskovanje 3252/16. februarja 2006.

Učni načrt za filozofijo, odobren z odlokom ministra za izobraževanje in raziskovanje 5959/22. decembra 2006.

Učni načrt za družbene vede, odobren z odlokom ministra za izobraževanje in raziskovanje 5959/22. decembra 2006.

Učni načrt za državljansko vzgojo, (3. razred: 2004; 4. razred: 2005; 7. in 8. razred: 2009) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.ise.ro/Departamente/Curriculum/Programescolare.aspx.

Učni načrti za družbene in humanistične predmete na srednješolski ravni [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.ise.ro/Departamente/Curriculum/Programescolare.aspx> Învăţământ Liceal>Aria curriculară:Om şi societate>Cultura civica_clasele a VII-a - a VIII-a.pdf.

Slovenija

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** slovenščina, tuji jezik, spoznavanje okolja, družba, zgodovina, geografija (ISCED 1)
  slovenščina, geografija, zgodovina, tuji jezik in izbirni predmeti (ISCED 2)
  slovenščina, tuji jezik, sociologija, geografija, zgodovina (ISCED 3)

Nižja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** državljanska vzgoja in etika ([100]) in izbirni predmet državljanska kultura
- **Časovni okvir:** ISCED 2: 17,5 ure/teoretično leto

Višja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno (obvezna izbirna vsebina)
- **Ključni pojmi:** državljanska kultura
- **Časovni okvir:** 15 ur na leto v enem letniku gimnazije, kot razporedi šola

([100]) Od 2011/12 posodobljen samostojni predmet '"državljanska in domovinska vzgoja ter etika" zamenjuje „državljansko vzgojo in etiko".

Viri

Predmetniki osnovne šole (2010), [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmetniki/Predmetnik_splosni.pdf.

Učni načrti za gimnazije (2010) [Spletna objava]. Dostopno na: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2010/programi/gimnazija/ucni_nacrti.htm.

Učni načrt za predmet državljanska in domovinska vzgoja ter etika (2011) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_DDE__OS.pdf.

Učni načrt za državljansko vzgojo in etiko (1999) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_obvezni/Drzavljanska_vzoja_in_etika_obvezni.pdf.

Državljanska kultura (2011) [Spletna objava]. Dostopno na: ISCED 2: http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Drzavljanska_kultura_izbirni.pdf;

ISCED 3: http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2011/programi/gimnazija/obvezne_izbirne_vsebine.htm#2.1.

Slovaška

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** ISCED 1: domovina
  ISCED 1 do 3: etika (se izmenjuje z versko vzgojo)

Sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** državljanska veda
- **Časovni okvir:** ISCED 2: 24,8 ure/teoretično leto
  ISCED 3: 6,2 ure/teoretično leto

Viri

Občianska náuka (državni izobraževalni program državljanske vede) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/ vzdelavacie_oblasti/obcianska_nauka_isced2.pdf;

ISCED 3: http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/gymnazia/vzdelavacie_oblasti/obcianska_nauka_isced3a.pdf.

Človek a hodnoty (državni izobraževalni program etike) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/1stzs/isced1/vzdelavacie_oblasti/eticka_vychova_isced1.pdf.

Finska

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** okoljske in naravoslovne vede (ISCED 1); zgodovina, biologija, geografija (ISCED 1–2)

Nižja in višja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** družbene vede

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** participatorno državljanstvo in podjetnost

Viri

Nacionalni temeljni kurikul za osnovnošolsko izobraževanje 2004 (2004) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.oph.fi/english/publications/2009/national_core_curricula_for_basic_education.

Nacionalni temeljni kurikul za višje sekundarno izobraževanje 2003 (2003) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.oph.fi/english/publications/2003/National_Core_Curriculum_for_Upper_Secondary_Schools_2003.

Švedska

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** družbene vede, zgodovina, švedščina

Viri

Kurikul za sistem obveznih šol, Lpo94 (SKOLFS 1994:1) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.skolverket.se/skolfs?id=258.

Kurikul za sistem neobveznih šol, Lpf94 (SKOLFS 1994:2) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.skolverket.se/skolfs?id=259.

Združeno kraljestvo – Anglija

Primarna raven

- **Način poučevanja:** ni določeno z zakonom; samostojni predmet ali integrirano v druge predmete (po izbiri šol)
- **Ključni pojmi:** učni program „državljanstvo“, ni določen z zakonom

Nižja in obvezna višja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** državljanstvo

Poobvezna višja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** ni določeno z zakonom; samostojni predmet ali integrirano v druge predmete (po izbiri šol)
- **Ključni pojmi:** neobvezni podporni program državljanske vzgoje za dijake, starejše od 16 let

Viri

Nacionalni kurikul za Anglijo, 1. in 2. obdobje (1999 –1. obdobje spremenjeno leta 2007) [Spletna objava].
Dostopno na: http://curriculum.qcda.gov.uk/key-stages-1-and-2/subjects/index.aspx.

Državljanstvo – Nacionalni kurikul za Anglijo (3. in 4. obdobje) [Spletna objava].
Dostopno na: https://www.education.gov.uk/publications/standard/publicationDetail/Page1/QCA/99/470.

Igrajte svojo vlogo: usmerjevanje državljanske vzgoje za dijake, starejše od 16 let, QCDA 2004 (2004) [Spletna objava].
Dostopno na: https://www.education.gov.uk/publications/standard/publicationdetail/page1/QCA/04/1313.

Združeno kraljestvo – Wales

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno in integrirano
- **Ključni pojmi:** del okvira osebne in družbene vzgoje (PSE)

Viri

Okvir osebne in družbene vzgoje za učence/dijake med 7. in 19. letom starosti v Walesu (2008) [Spletna objava].
Dostopno na: www.wales.gov.uk/personalandsocialeducation.

Neobvezni program izobraževanja za državljanstvo v 1. in 2. obdobju [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.education.gov.uk/schools/teachingandlearning/curriculum/primary/b00198824/citizenship.

Združeno kraljestvo – Severna Irska

Primarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno in integrirano
- **Ključni pojmi:** osebni razvoj in medsebojno razumevanje (učno področje)

Sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** samostojno poglavje „lokalno in globalno državljanstvo“ v učnem področju „učenje za življenje in delo“

Viri

Kurikul Severne Irske: Primarna raven (2007) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.nicurriculum.org.uk/docs/key_stages_1_and_2/northern_ireland_curriculum_primary.pdf; http://www.nicurriculum.org.uk/key_stages_1_and_2/skills_and_capabilities/medpredmetni _skills/.

Zakonsko določeni kurikul v 3. obdobju: Utemeljitev in podrobnosti (2007) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.nicurriculum.org.uk/docs/key_stage_3/statutory_curriculum_ks3.pdf.

Prenovljeni kurikul. Lokalno in globalno državljanstvo: Smernice za 4. obdobje [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.nicurriculum.org.uk/key_stage_4/areas_of_learning/learning_for_life_and_work/.

Združeno kraljestvo– Škotska

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetna področja
- **Ključni pojmi:** državljanska vzgoja

Secondary education

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** različni predmeti z elementi državljanske vzgoje, natančneje družboslovne vede (veda o sodobnosti, zgodovina, geografija)

Viri

Kurikul za odličnost (2004 – posodobljen 2007) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.ltŠkotska.org.uk/learningteachingandassessment/learningacrossthecurriculum/responsibilityofall/.

Kurikul za odličnost: Vzpostavljanje kurkula 3: Okvir za učenje in poučevanje (2008) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.ltŠkotska.org.uk/Images/building_the_curriculum_3_jms3_tcm4-489454.pdf.

Lihtenštajn

Ni podatkov.

Islandija([101])

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** življenjske spretnosti, družbene vede (višja sekundarna raven)

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno (začetek izvajanja 2011/12)
- **Ključni pojmi:** novi kurikul na osnovi šestih temeljnih stebrov (pismenost v širšem smislu, vzgoja za trajnost, zdravje in blaginjo, vzgoja za demokracijo in človekove pravice, enakost in ustvarjalno delo), ki naj bi jih vsebovali vsi predmeti in naj bi bili vodilo za šolske prakse ter devet ključnih kompetenc, skupaj z demokracijo in človekovimi pravicami

Viri

Smernice nacionalnega kurikula za obvezne šole (2011) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.menntamalaraduneyti.is/utgefid-efni/namskrar/nr/3953.

Smernice nacionalnega kurikula za višje sekundarne šole (2011) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.menntamalaraduneyti.is/utgefid-efni/namskrar/nr/3954.

Smernice nacionalnega kurikula za obvezne šole. Življenjske spretnosti (2007) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.menntamalaraduneyti.is/utgefid-efni/namskrar/nr/3953.

Norveška

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v druge predmete
- **Ključni pojmi:** družbene vede (ISCED 1–2: zgodovina, geografija, sociologija; ISCED 3: posameznik in družba, delovno in poslovno življenje, politika in demokracija, kultura in mednarodne zadeve)
  ISCED 1–2: religija, filozofija življenja in etika
  ISCED 3: zgodovina, religija in etika

Sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmeti
- **Ključni pojmi:** ISCED 2: delo v svetu učencev
  ISCED 3: izbirni predmeti: politika in človekove pravice, pravo, zgodovina in filozofija
- **Časovni okvir:** ISCED 2: 22,3 ure/teoretično leto (delo v svetu učencev)

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** socialne in kulturne kompetence

Viri

Temeljni kurikul (1993) [Spletna objava].
Dostopno na: http://www.udir.no/Stottemeny/English/Curriculum-in-English/Core-Curriculum-in-five-languages/.

Okvir za kakovost (2006) [Spletna objava]. Dostopno na:
http://www.udir.no/Upload/larerplaner/Fastsatte_lareplaner_for_Kunnskapsloeftet/5/prinsipper_lk06_Eng.pdf.

Učni načrti predmetov (2006) [Spletna objava]. Dostopno na: http://www.udir.no/Stottemeny/English/Curriculum-in-English/.

([101]) Z letom 2011/12 se je začelo izvajanje novih nacionalnih kurikulov predprimarnega obveznega in višjega sekundarnega izobraževanja, ki uvajajo medpredmetni pristop k državljanski vzgoji. Osnovani so na šestih temeljnih stebrih (pismenost v širšem smislu, vzgoja za trajnost, zdravje in blaginjo, vzgoja za demokracijo in človekove pravice, enakost in ustvarjalno delo), ki naj bi bili vsebovani v vseh vsebinah predmetov in vodilo za šolske prakse.

Hrvaška

Primarna in sekundarna raven

- **Način poučevanja:** medpredmetno
- **Ključni pojmi:** vzgoja za človekove pravice in demokratično državljanstvo

Višja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** politika in gospodarstvo
- **Časovni okvir:** ISCED 3: 12,6 ur/teoretično leto

Viri

Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj I obrazovanje te opće obvezno I srednjoškolsko obrazovanje (Nacionalni okvirni kurikul za predšolsko vzgojo in izobraževanje ter za splošno obvezno in srednješolsko izobraževanje) (2011) [Spletna objava]. Dostopno na: http://public.mzos.hr/lgs.axd?t=16&id=18247.

Nastavni plan I program za osnovnu školu [Učni načrt in program za osnovno šolo] (2006) [Spletna objava]. Dostopno na: http://public.mzos.hr/lgs.axd?t=16&id=14192.

Nastavni program za gimnazije – Politika i gospodarstvo [Izobraževalni program za gimnazije – politika in gospodarstvo] (1994) [Spletna objava]. Dostopno na: http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/pig.pdf.

Turčija

Nižja sekundarna raven([102])

- **Način poučevanja:** samostojni predmet
- **Ključni pojmi:** državljanstvo in demokracija
- **Časovni okvir:** ISCED 2: 16 ur/teoretično leto

Primarna in višja sekundarna raven

- **Način poučevanja:** integrirano v splošne cilje izobraževalnega sistema, vendar ni priporočil o načinu

Viri

Dostopno na: http://ttkb.meb.gov.tr/program.aspx?islem=1&kno=46.

([102]) Čeprav v turškem sistemu izobraževanja formalno ni ravni ISCED 2, lahko za potrebe primerjave upoštevamo 1.– 5. razred kot raven ISCED 1 ter 6., 7. in 8. razred kot raven ISCED 2.

Dodatek 2: Trenutne in nedavne pobude za spodbujanje participacije učencev pri dejavnostih, ki spodbujajo državljansko vzgojo, v lokalni skupnosti in družbi, kot so poročale nacionalne enote omrežja Eurydice, 2011/12

Upoštevali smo politične strukture za mlade na lokalni, regionalni in nacionalni ravni.

Vpogled na spletne strani spodaj, 4. aprila 2012.

Belgija – francosko govoreča skupnost

- Naravne in eko-državljanske šole (*Écoles Nature et Eco-Citoyennes*)

  Trajanje pobude: 2011–2012

  Cilj tega projekta je spodbuditi ravnanja učencev v šoli, povezana s trajnostnim/sonaravnim razvojem, kot tudi pokazati, da imajo lahko otroci pomembno vlogo pri varovanju okolja tako v šoli kot tudi doma v družinskem krogu.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Direktorat za okoljsko osveščenost, Urad za razvoj, Operativni generalni direktorat za kmetijstvo, naravne vire in okolje *(Direction de la Sensibilisation à l'environnement/ Département du développement/ Direction générale opérationnelle de l'Agriculture, des Ressources naturelles et de l'Environnement)*

  http://www.ecole-nature-ecocitoyenne.be

Bolgarija

- Občinske nagrade (Награди на общините)

  Trajanje programa: se stalno izvaja

  Vsako leto občine podelijo nagrade šolam, ki so izvajale najpomembnejše pobude v zvezi z aktivno participacijo v javnem življenju skupnosti.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Urad za izobraževanje, nato posamezne občine in nacionalno združenje občin

Češka republika

- Šola skupnosti *(Komunitní školy)*

  Trajanje pobude: 2009–2011

  Končni cilj projekta, ki so ga izvajali v regiji Usti, je vzpostaviti šole skupnosti, torej centre vseživljenjskega učenja, dostopne vsakomur iz lokalne skupnosti. V okviru tega projekta so učenci in dijaki v starosti med 6 in 19 let aktivno sodelovali pri dejavnostih lokalne skupnosti znotraj partnerstev, sklenjenih med šolami in deležniki na lokalni ravni, kot so neprofitne organizacije in občinske oblasti.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Center za delo v skupnosti, Usti nad Labem

  http://www.komunitniskoly.cz/

- Pa se pogovorimo o tem! *(Kecejme do toho!)*

  Trajanje pobude: izvaja se od 2010 naprej

  Cilj te vsenacionalne pobude je dati mladim ljudem v starosti od 15 do 26 let priložnosti, da razpravljajo o svojih mnenjih in odnosih na področjih, s katerimi niso zadovoljni – na lokalni, nacionalni in tudi evropski ravni. Glavne dejavnosti so: glasovanje pri javnomnenjskih raziskavah, e-razprave in forumi; razprave s politiki; oblikovanje ali predlaganje rešitev določenih težav, ki se nato predstavijo politikom.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Češki svet za otroke in mladino *(Česká rada dětí a mládeže)*

  www.kecejmedotoho.cz

- Otroški in mladinski parlament *(Národní parlament dětí a mládeže)*

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 1997 naprej

  Nacionalni otroški in mladinski parlament je nastal leta 1997. Sestavljajo ga učenci in dijaki osnovnih in sekundarnih šol v starosti med 7 in 18 let iz približno dveh tretjin države. Člani se redno srečujejo na nacionalni ravni, na zasedanjih ugotavljajo in razpravljajo o problematiki otrok in mladine, pa tudi svetujejo in vplivajo na področjih, ki jih zadevajo, zlasti kadar je zakonodaja v postopku sprejemanja.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Otroški in mladinski parlament *(Národní parlament dětí a mládeže)*

  www.participace.cz/npdm

Danska

- Demokracija zato *(Demokrati Fordi)*

  Trajanje pobude: 2010–2011

  Demokrati Fordi je bil vsenacionalni šolski projekt, ki je potekal spomladi 2011 za učence in dijake, vpisane v primarno in sekundarno izobraževanje. Namen izvajanja projekta je bil pripraviti mlade k razmišljanju o vlogi državljanov v demokratični državi. Projekt se je izvajal s pomočjo posebnih učnih gradiv in skupinskega dela. Organizirali so državno tekmovanje, kjer so si morali učenci zamisliti in izvesti ustvarjalno dejavnost, povezano z demokracijo. Ta mora biti pomembna bodisi zanje v vsakdanjem življenju bodisi zanje kot državljane v demokratični družbi; pomembna pa mora biti tudi za lokalno skupnost.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Nekdanje dansko Ministrstvo za begunce, imigracijo in zadeve integracije (danes Ministrstvo za socialne zadeve in integracijo)

  http://www.demokratifordi.dk/

Estonija

- Civilna družba in državljanska vzgoja *(Kodanikuühiskond ja kodanikuharidus)*

  Trajanje pobude: 2010–2011

  Ta vsenacionalni projekt je bil namenjen podpori izvajanja Nacionalnega načrta za razvoj civilne družbe. Glavni cilj je bil okrepiti zaupanje dijakov in univerzitetnih študentov v državo in vlado. V obdobju med novembrom 2010 in majem 2011 so izvedli več seminarjev, da bi tako našli najboljše rešitve, kako prispevati k razvoju državljanske vzgoje in krepitvi civilne družbe ter kako vključiti mlade, ki obiskujejo srednje šole in fakultete.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Inštitut Jaan Tõnisson

  http://www.jti.ee

Ireland

- Gaisce – predsednikova nagrada

  Trajanje pobude: se stalno izvaja

  Vsako leto se podeljuje nagrade dijakom in študentom v starosti 16–25 let, ki so pokazali osebne dosežke in sodelovali pri projektih, ki imajo pomen na osebni ravni, za skupnost in družbo. Cilj nagrade – pobude – je krepiti socialno in državljansko odgovornost dijakov oziroma študentov, ki so že končali obdobje obveznega šolanja, torej nižjega sekundarnega izobraževanja.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Gaisce

  http://www.gaisce.ie

- Mladi družbeni inovatorji

  Trajanje pobude: se stalno izvaja

  Nacionalno tekmovanje z razstavo, ki poteka vsako leto ter nagrajuje in predstavlja projekte v lokalnih skupnostih, ki so povezani s socialno in državljansko odgovornostjo in ki jih izvajajo dijaki, stari 16 let in več.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Mladi družbeni inovatorji (*Young Social Innovators*)

  http://www.youngsocialinnovators.ie

Španija

- Model Evropskega parlamenta *(Modelo de Parlamento Europeo)*

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 1994 naprej

  Glavni cilj te vsenacionalne pobude je krepiti zavest evropskega državljanstva in parlamentarni dialog med mladimi. Dijaki stari 16–17 let dobijo priložnost odigrati vlogo evropskega poslanca za nekaj dni. Uprizorijo parlamentarna zasedanja, ki jih izvajajo dijaki sami, najprej na šoli, nato z izborom po vrsti na regionalni, nacionalni in evropski ravni.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Fundacija San Patricio *(Fundación San Patricio)*

  http://www.modeloparlamentoeuropeo.com

- Pobuda za obnovo in uporabo opuščenih vasi v izobraževalne namene *(Programa de recuperación y utlización educativa de pueblos abandonados)*

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 1985 naprej

  Namen te vsenacionalne pobude je približati podeželsko življenje učencem/dijakom/študentom od nižje sekundarne ravni do visokošolskega izobraževanja, tako da imajo možnost razumeti nujnost spremembe odnosa, ki bo v prihodnosti ohranjala ravnovesje med ljudmi in njihovim okoljem. Dejavnosti učencev/dijakov/študentov potekajo na štirih tematskih področjih: prenova in vzdrževanje vasi; okoljska vzgoja in trajnostni razvoj; zdravstvena vzgoja in družabnost.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Ministrstvo za izobraževanje

  http://www.educacion.gob.es/horizontales/servicios/becas-ayudas-subvenciones/extraescolares/becas-pueblos-abandonados-verano.html

- Nacionalna nagrada Vicenta Ferrerja za vzgojo za razvoj *(Premio nacional de Educación para el Desarollo – Vicente Ferrer)*

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 2009 naprej

  Ta nagrada se podeljuje šolam, ki razvijajo dejavnosti, vzgojno-izobraževalne izkušnje, izobraževalne projekte ali predloge za osveščanje, izobraževanje, razvoj kritičnega mišljenja in spodbujanje aktivne participacije učencev pri globalnem državljanstvu, si prizadevajo za sočutje, odpravo revščine in razlogov zanjo ter za trajnostni razvoj človeštva.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Španska agencija za mednarodno sodelovanje za razvoj *(Agencia Española de Cooperación Internacional para el Desarrollo)*, Ministrstvo za izobraževanje *(Ministerio de Educación)*

  http://www.educacion.gob.es/horizontales/servicios/becas-ayudas-subvenciones/premios/premios-centros-educativos/premio-educacion-dasarrollo.html

Francija

- Medgeneracijski pristop v šoli za krepitev učenja *(L'approche intergénérationnelle à l'école pour renforcer les apprentissages)*

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 1999 naprej

  Učenci primarne ravni izvajajo dejavnosti v sodelovanju s starostniki v domovih starejših občanov. Cilj ni samo podpora učencem pri izboljšavi učnih spretnosti, temveč tudi, da se naučijo pojmov, kot so spoštovanje, državljanska in moralna odgovornost in strpnost, in da ponovno odkrijejo del svoje zgodovinske in družbene identitete. Starostniki pa ob tem dobijo možnost izraziti svoje mnenje in v polnosti uresničiti svojo vlogo državljana.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Okraj primarnih šol, ki so udeležene *(Circonscription de l'enseignement primaire des écoles concernées)*

  http://www.ac-paris.fr/portail/jcms/p6_201458/l-approche-inter-generationnelle-a-l-ecole-pour-renforcer-les-apprentissages-le-dispositif-de-la-circ-20c?portal=j_55&printView=true

- Otroški parlament (*Parlement des enfants*)

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 1994 naprej

  Vsako leto se 577 predstavnikov učencev zadnjega razreda primarnega izobraževanja zbere v nacionalni skupščini. Med sejo morajo učenci izbrati najboljši predlog zakona med predlogi, ki so jih poslali razredi udeleženih šol iz vse države.

Koordinacijsko telo / Spletna stran

Predsednik nacionalne skupščine (*Président de l'Assemblée Nationale*)

http://www.education.gouv.fr/cid52974/mene1000756n.html

- Občinski svet za otroke *(Conseil municipal des enfants)*

Trajanje pobude: se stalno izvaja (prvi je nastal leta 1979 v Schiltigheimu)

V tem svetu poteka posvetovanje z učenci, ki izrazijo svoje mnenje o občinskih politikah in uvajajo projekte, ki zadevajo mlade. Približno polovica občin (skoraj 1600) že izvaja občinske svete za otroke.

Koordinacijsko telo / Spletna stran

Občinski svet *(Conseil municipal)*

Prosimo, poglejte si podatke na strani katere koli francoske občine.

- Departmajski svet za učence *(Conseil départemental des collégiens)*

Trajanje pobude: se stalno izvaja (prvi departmajski svet za učence je nastal leta 1990 v departmaju Nord)

Člani tega sveta so predstavniki učencev 2. in 3. razreda (*5ème et 4ème*) vseh nižjih sekundarnih šol (*collège*) v departmaju. Učence izvolijo na šoli, člani sveta pa postanejo za dve leti. Učenci sodelujejo pri projektih skupnosti na teme, kot so solidarnost, boj proti neenakostim, mednarodno sodelovanje in trajnostni razvoj. Posvečajo se tudi vprašanjem demokratičnega predstavništva in vloge izvoljenega predstavnika. Včasih morajo razviti državljanske programe za različna področja, kot so šport, življenje skupnosti itd.

Koordinacijsko telo / Spletna stran

Generalni svet departmaja *(Conseil Général de Département)*

Prosimo, poglejte si podatke na straneh katerega koli *Conseil Général de Département.*

- Regionalni svet mladih *(Conseil régional des jeunes)*

Trajanje pobude: se stalno izvaja (prvi regionalni svet mladih je leta 1988 ustanovila regija Provence-Alpes-Côtes d'Azur)

Ta svet sestavljajo predstavniki dijakov višjega sekundarnega izobraževanja, ki so svojemu ravnatelju izrazili željo, da bi postali mladinski regionalni svetniki. Mandat traja dve leti, upoštevati morajo enako zastopanost spolov. Dijaki se učijo o državljanskih vprašanjih v svoji regiji, o volitvah in volilni dolžnosti. Te informacije posredujejo višjim sekundarnim šolam (*lycées*) v svoji regiji. Razvijajo delovni načrt za boj proti diskriminaciji. Organizirajo humanitarne projekte v regiji in v tujini.

Koordinacijsko telo / Spletna stran

Regionalni svet *(Conseil Régional)*

Prosimo, oglejte si podatke na straneh katerega koli *Conseil Régional.*

Italija

- Državljanstvo in ustava *(Cittadinanza e Costituzione)*

Trajanje pobude: izvaja se od leta 2008 naprej

Vsaka šola mora organizirati projekte državljanske vzgoje za učence in dijake na vseh izobraževalnih ravneh. Cilj dejavnosti, ki se izvajajo v okviru projektov, je pri mladih spodbuditi in krepiti vrednote spoštovanja posameznikov brez diskriminacije, občutek za državljanstvo, individualne in skupne odgovornosti, vrednote svobode, pravičnosti, skupne blaginje in spoštovanja okolja, kar so temelji italijanske ustave.

Koordinacijsko telo / Spletna stran

Ministrstvo za izobraževanje, univerzo in raziskave (*Ministero dell'istruzione, dell'università e della ricerca*, Miur), regionalni Uradi za izobraževanje (*Uffici scolastici regionali*, USR), Nacionalni inštitut za evalvacijo izobraževalnega sistema (*Istituto Nazionale per la Valutazione del Sistema Educativo di Istruzione e Formazione*, INVALSI) in Nacionalni inštitut za dokumentacijo za inovacije in raziskave v izobraževanju (*Istituto Nazionale di Documentazione per l'Innovazione e la Ricerca*, INDIRE).

www.indire.it/cittadinanzaecostituzione

Latvija

- Priložnosti za državljansko participacijo v multikulturni družbi: od znanja do dejanj *(Pilsoniskās līdzdalības iespējas daudzkultūru sabiedrībā: no zināšanām līdz darbībai)*

  Trajanje pobude: 2007–2008

  Cilj te pobude je bil spodbuda državljanski participaciji pri življenju skupnosti in medsebojno sodelovanje ljudi iz različnih etničnih in družbeno-ekonomskih skupin. Ustanovili in razvili so tri regionalne podporne centre za državljansko sodelovanje in partnerstvo, in sicer v regijah Vidzeme, Latgale in Riga z okolico. V ciljni skupini je bilo 18 učiteljev in vsaj 360 učencev iz 10 šol z različnimi učnimi jeziki (v starosti 15–17 let). Glavni rezultat projekta je bil, da so dijaki pridobili zmožnost usposabljati svoje vrstnike in so bili pripravljeni na nadaljnje delo na področju multikulturne in državljanske vzgoje v različnih regijah Latvije.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Združenje Center za razvoj izobraževanja *(Izglītības attīstības centrs)*

  http://www.iac.edu.lv/istenotie-projekti/pilsoniskas-lidzdalibas-iespejas-daudzkulturu-sabiedriba/summary-in-english

Litva

- Parlament litvanskih učencev *(Lietuvos moksleiviu parlamentas)*

  Trajanje pobude: 2005–2011

  Litvanski učenci imajo na vsaki dve leti možnost udeležbe na volitvah v Parlament litvanskih učencev – predstavniška ustanova, ki zastopa interese otrok in mladostnikov in ima posvetovalno vlogo pri sprejemanju odločitev o politikah v zvezi z otroki in mladostniki. 95 učencev in dijakov v starosti 14–19 let zastopa različne regije Litve.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Center za državljanske pobude *(Pilietiniu iniciatyvu centras)*

  http://www.pic.lt/index.php?pid=page&cid=8&tid=40

- Krepitev samoupravljanja učencev (Mokiniu savivaldos stiprinimas savivaldybese)

  Trajanje pobude: 2010–2012

  Ta vsenacionalni projekt si je za cilj zastavil razvoj participacijskih spretnosti učencev in krepitev sodelovanja med šolami, lokalnimi skupnostmi in družbo. Pri projektu sodeluje 2.100 učencev/dijakov nižje in višje sekundarne ravni.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Fundacija za podporo izobraževalnim izmenjavam (*Švietimo mainų paramos fondas*)

  http://www.smpf.lt

Madžarska

- Nacionalni parlament učencev *(Országos Diákparlament)*

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 1996 naprej

  Nacionalni parlament učencev se sestane enkrat na tri leta, sestavljajo ga predstavniki učencev primarne in sekundarne ravni. Med sejo poslanci razpravljajo o zadevah, o katerih so govorili pred tem v lokalnih parlamentih učencev, nato pa sprejmejo priporočila, s katerimi poskrbijo za kar najboljšo zastopanost in upoštevanje pravic učencev/dijakov.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Ministrstvo za nacionalne vire, Državni sekretariat za izobraževanje

- Pobuda za družbeno solidarnost *(Társ initiative)*

  Trajanje pobude: 2010–2011

  To je nacionalna pobuda, ki se izvaja po pouku. Dijaki sekundarnega izobraževanja (9. do 12. razred) individualno ali v skupinah sodelujejo pri družbeno koristnem delu 30 ur na leto. Učitelji nadzirajo dejavnosti in jih pomagajo izvajati skupaj z nevladnimi organizacijami, fundacijami, dobrodelnimi združenji itd.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Ministrstvo za nacionalne vire, Državni sekretariat za izobraževanje

- Nacionalni svet za pravice učencev/dijakov (*Országos Diákjogi Tanács*)

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 1996 naprej

  Ta svet sodeluje pri pripravi odločitev ministra, pristojnega za izobraževanje, vprašanjih, povezanih s pravicami učencev/dijakov. Vloga sveta je, da izrazi svoje mnenje, daje predloge in mnenja o vprađanjih, ki vplivajo na pravice učencev/dijakov. Sestavlja ga devet članov: tri določi minister, odgovoren za izobraževanje (odrasli), tri nacionalne organizacije, odgovorne za zastopanje učencev v starosti 6–14 let, tri pa nacionalne dijaške organizacije, ki zastopajo dijake, stare 15–18 let.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Ministrstvo za nacionalne vire, Državni sekretariat za izobraževanje

  http://www.nefmi.gov.hu/kozoktatas/tarsadalmi-kapcsolatok/orszagos-diakjogi-tanacs

Avstrija

- Tovarna za demokracijo (*Demokratiewerkstatt*)

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 2007 naprej

  Projekt sestavlja šest delavnic, ki obravnavajo različne vidike demokracije, kot so mediji, politika ali državljanska participacija. Namenjen je šolskim oddelkom od 3. do 9. razreda oziroma mladim med 8. in 14. letom starosti. Od začetka do julija 2011 je v delavnicah sodelovalo 37.000 učencev.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Avstrijski parlament (*Österreichisches Parlament*)

  www.demokratiewebstatt.at/18.html

- Ökolog

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 2007 naprej

  V okviru programa ÖKOLOG se šole posvečajo trajnostnemu razvoju kot sestavnemu delu vsakodnevnega šolskega življenja. Za sodelujoče šole so bistveni naslednji vidiki: participacija, zdravo in socialno vzdušje na šoli, zmanjšanje vsakodnevnega onesnaževanja, sodelovanje z lokalno skupnostjo, vključitev trajnostnega razvoja v predstavitev šole in moto „Ne učimo se za življenje, temveč z življenjem“.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Ministrstvo za izobraževanje

  http://www.umweltbildung.at/cms/c/oekolog.htm

- Šolski projektni sklad za učenje in življenje demokracije *(Schulprojektefonds zur Politischen Bildung – Demokratie Lernen und Leben)*

  Trajanje pobude: 2007–2008

  V okviru „pobude za demokracijo“ je Šolski projektni sklad za učenje in življenje demokracije na leto podprl 47 inovativnih projektov s področja državljanske vzgoje v šolah, ne glede na vrsto šole ali razred/letnik. Projekti so se pogosto izvajali v sodelovanju z zunanjimi partnerji, kot so nevladne organizacije, muzeji, umetniki in novinarji.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Zentrum polis – Avstrijski center za državljansko vzgojo v imenu Ministrstva za izobraževanje, umetnost in kulturo

  www.politik-lernen.at

- Tako je!

  Trajanje pobude: 2008

  Cilj tega projekta je bil spodbujati učence 8. razreda, da izrazijo svoje skrbi in želje svojim okrožnim svetom mesta Dunaja in da sodelujejo pri izvajanju projektov za mlade na ravni okrožja. Doslej je sodelovalo sedem dunajskih mestnih okrožij, vzpostavili so mladinske parlamente na osnovi stalnega sodelovanja med šolami in okrožji.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Združenje mladinskih centrov na Dunaju (*Verein Wiener Jugendzentren*)

  http://typo.jugendzentren.at/vjz/fileadmin/pdf_downloads/daten_f_young/Leitlinien_word_up.pdf

  http://wordup23.at

- Mladinski parlament (*Jugendparlament*)

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 2008 naprej

  Učenci 9. razreda iz avstrijske zvezne dežele, ki trenutno predseduje zveznemu svetu, so povabljeni v avstrijski parlament, kjer (enkrat na dve leti) sodelujejo v mladinskem parlamentu. Udeleženi so v zakonodajnem postopku, razpravljajo s političnimi predstavniki in se učijo o parlamentarnih institucijah in postopkih.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Parlament Republike Avstrije

  www.reininsparlament.at

Poljska

- Lokalni mladinski svet mesta Varšava (*Lokalna Rada Młodzieżowa Miasta Stołecznego Warszawy*)

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 2001 naprej

  Lokalne mladinske svete sestavljajo predstavniki šolskih svetov učencev. Eden takšnih primerov je mladinski svet mesta Varšava. Glavni razlog za ustanovitev sveta leta 2009 je bil spodbujanje civilne družbe med mladimi in boljše vključevanje mladih v mesto, tako da so pri lokalnem upravljanju upoštevali njihove potrebe in pričakovanja. V praksi so glavne naloge mladinskega sveta mesta Varšava priprava rešitev in sklepov o mladinskih vprašanjih, ki se predstavijo območni upravni administraciji Varšave; zasnova in spodbujanje družbenih, izobraževalnih, kulturnih, športnih, rekreacijskih, ekoloških in dobrodelnih dejavnosti; sodelovanje z mestnimi organizacijskimi enotami pri organizaciji dogodkov, povezanih s temi področji.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Mestna občina Varšava

  http://edukacja.warszawa.pl/index.php?wiad=2400

- Poljski svet mladinskih organizacij (*Polska Rada Organizacji Młodzieżowych – PROM*)

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 2010 naprej

  Poljski svet mladinskih organizacij sestavljajo predstavniki v starosti 15–30 let iz različnih organizacij in organov, povezanih z mladino tako na nacionalni kot na regionalni, okrožni in lokalni ravni. Cilji so svetovati in dajati pobudo za nove zakone, ki so povezani z mladimi, tudi za izobraževanje, spodbujati mlade za dajanje pobud, oblikovanje novih nacionalnih pobud, povezanih z mladim, pa tudi krepiti in razširjati omenjene pobude in zastopati poljsko mladino v evropskih institucijah.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Poljski svet mladinskih organizacij

  http://www.prom.info.pl/

- Mladi državljan (*Młody Obywatel*)

  Trajanje pobude:

  Gre za eno od pobud, ki jih je leta 1994 oblikoval Poljski center za državljansko vzgojo. Ta pobuda podpira učence in dijake šol nižjega in višjega sekundarnega izobraževanja, ki jih zanima, kako ljudje v njihovem mestu sodelujejo, koliko si zaupajo, kako se sporazumevajo in kaj je pomembno za lokalno identiteto. Na osnovi pridobljenih informacij učenci/dijaki organizirajo dejavnosti, namenjene izboljšanju zaupanja, sodelovanja, lokalne identitete in sporazumevanja med prebivalci mesta. Dejavnosti učencev/dijakov so strukturirane v treh smereh: vzpostavitev lokalne informacijske mreže, krepitev lokalne identitete in prostovoljske dejavnosti.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Center državljanske vzgoje (*Centrum Edukacji Obywatelskiej*)

  www.ceo.org.pl

Portugalska

- Mladinski parlament (*Parlamento dos Jovens*)

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 1995 naprej

  Vsako leto Skupščina Republike gosti Mladinski parlament. Pred tem učenci primarnih in sekundarnih šol po državi med letom pripravljajo razpravo, ki se bo odvijala na dveh zasedanjih v Skupščini Republike. Razprava se osredinja na vprašanja, ki vplivajo na mlade na lokalni in nacionalni ravni.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Skupščina Republike Portugalske (*Assembleia da República Portuguesa*)

  http://app.parlamento.pt/webjovem2009/index.html

Romunija

- Drugačna vrsta šole *(Programul Şcoalaaltfel)*

  Trajanje pobude: šolsko leto 2011–2012

  V okviru te vsenacionalne pobude bo en teden posvečen zunajšolskim dejavnostim na temo državljanske vzgoje, ki bo namenjen učencem, dijakom in študentom vseh ravni izobraževanja.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Ministrstvo za izobraževanje, raziskave, mladino in šport, Urad za šolsko izobraževanje *(Ministerul Educaţiei, Cercetării, Tineretului şi Sportului /Direcţia pentru Învăţământ Preuniversitar)*

  http://www.edu.ro/index.php/articles/c21

Slovenija

- Otroški parlament

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 1990 naprej

  Otroški parlamenti so nastali, da bi vzgajali mlade za demokracijo in demokratični dialog. Otroški parlamenti so organizirani vsako leto v vsaki osnovni šoli. Učenci razpravljajo o vprašanjih, ki so pomembna za njihova življenja, in izvolijo svoje predstavnike, ki se udeležijo otroških parlamentov na regionalni ravni, nato pa se več kot 100 predstavnikov iz vseh regij sestane v Državnem zboru in tam razpravljajo o temi, ki je bila izbrana za tekoče leto. V letu 2010/11 so otroški parlamenti razpravljali o vplivu družbe in medijev na mlade.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Zveza prijateljev mladine

  http://www.zpms.si/programi/otroski-parlament/

Švedska

- Šolske volitve *(Skolval)*

  Trajanje pobude: izvaja se od približno leta 1960 naprej

  Učenci in učitelji skupaj organizirajo šolske volitve, navadno v povezavi s parlamentarnimi, lokalnimi (občinskimi) volitvami ali volitvami v Evropski parlament. Na teh simuliranih volitvah učenci volijo po enakem postopku, kot se voli na običajnih volitvah.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Švedski nacionalni urad za mladinske zadeve *(Ungdomsstyrelsen)*, Nacionalna agencija za izobraževanje *(Skolverket)* in Švedski mladinski svet *(Sveriges ungdomsråd)*

  http://www.skolval2010.se/index.php?s=start

- Švedski mladinski svet *(Sveriges ungdomsråd)*

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 2003 naprej

  Švedski mladinski svet je nevladna organizacija. Člani osrednjega Švedskega sveta so lokalni mladinski sveti, ti pa so prav tako nevladne organizacije ali pa jih organizirajo občine. Člani lokalnih mladinskih svetov so stari približno od 12/13 let do 24/25 let, vendar predpisi starosti ne omejujejo. Večina članov je vpisanih v sekundarne šole.

  Spletna stran

  http://sverigesungdomsrad.se/om-sverigesungdomsrad/

Združeno kraljestvo

- Mladinski parlament Združenega kraljestva

  Trajanje pobude: izvaja se od leta 1999 naprej

  V Mladinskem parlamentu Združenega kraljestva je v letih od svojega nastanka sodelovalo že več sto tisoč mladih, starih 11–18 let. Mladinski parlament daje mladini Združenega kraljestva pomembno možnost izraziti svoje mnenje, ki ga slišijo in upoštevajo nacionalna vlada, ponudniki storitev za mladino in druge agencije, ki želijo poznati mnenje in potrebe mladostnikov.

  Koordinacijsko telo / Spletna stran

  Mladinski parlament Združenega kraljestva

  http://www.ukyouthparliament.org.uk/4598.html

Islandija

- Mladinski sveti na občinski ravni

Trajanje pobude: izvaja se od leta 2007 naprej

Na podlagi Zakona o mladini št. 70/2007 morajo občinske oblasti spodbujati ustanavljanje posebnih mladinskih svetov. Vloga mladinskega sveta je med drugim tudi, da občinskim oblastem svetuje o vprašanjih, povezanih z mladimi v tej posamezni skupnosti. Občinske oblasti nato same sprejmejo podrobnejše predpise o vlogi mladinskega sveta in izbiri članov sveta.
Iz poročila varuha otrokovih pravic, ki temelji na vprašalniku, ki so ga poslali vsem občinam (2009), je razvidno, da so v letu 2009 delovali mladinski sveti v 14 občinah, načrtovali pa so jih še v 30.

http://www.barn.is/barn/adalsida/english/

Norveška

- Delovni dan

Trajanje pobude: traja od leta 1964 dalje

To je vsenacionalna kampanja, namenjena dijakom višje sekundarne ravni (16–18 let). Vsak zadnji četrtek v oktobru in včasih v povezavi s 24. oktobrom, dnevom Združenih narodov, imajo dijaki lahko pouka prost dan in namesto tega opravljajo plačano delo, zaslužek pa namenijo izobraževanju mladih v državah v razvoju. Pred tem „delovnim dnem“ pa organizirajo informativno kampanjo Mednarodni teden. Mednarodni teden ponuja zelo raznolike dejavnosti, kot na primer učni program in predavanja s poudarkom na temah demokracija, človekove pravice in solidarnost, vsebuje pa tudi informativne ure o projektu tega leta. Organizirajo tudi poseben dogodek, na katerem 20 mladih iz države, ki ji bodo namenjena sredstva delovnega dne, obišče sodelujoče šole in nagovori dijake.

Koordinacijsko telo / Spletna stran

Dijaška zveza Norveške

http://www.od.no

- Šolske volitve (*Skovelag*)

Trajanje pobude: izvaja se od leta 1989 naprej

Na norveških šolah višje sekundarne ravni na vsaki dve leti organizirajo simulirane volitve za dijake, stare 16–18 let; volitve navado potekajo en teden pred pravimi nacionalnimi in lokalnimi volitvami.

Koordinacijsko telo / Spletna stran

Norveška služba za podatke v družboslovju (*NSD – samfunnsveven*)

http://www.samfunnsveven.no/skolevalg/resultat/landsoversikt

Hrvaška

- Pobuda za uvedbo državljanske vzgoje v šolah (*Nacionalni program odgoja i obrazovanja za ljudska prava*)

Trajanje pobude: izvaja se od leta 1999 naprej

V okviru tega nacionalnega programa hrvaška Agencija za vzgojo in izobraževanje že od leta 1999 razvija projekte in module, namenjene učencem in dijakom v osnovnih in srednjih šolah, s poudarkom na lokalni participaciji. Pri teh projektih in modulih učenci in dijaki skupaj s svojimi učitelji sodelujejo s predstavniki lokalnih oblasti in podjetij, pa tudi z drugimi deležniki na lokalni ravni, kot na primer s strokovnjaki z različnih področij in z nevladnimi organizacijami.
V občini Molve so na primer učenci 8. razreda s pomočjo učiteljev razvili okolju prijazen način ravnanja z odpadki in ga predlagali različnim deležnikom, tudi lokalnim oblastem.

Koordinacijsko telo / Spletna stran

Agencija za vzgojo in izobraževanje (*Agencija za odgoj i obrazovanje*)

http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=1471

Dodatek 3: Podatki za slike 2.7, 2.8, 2.9 in 2.13 – razpored po državah

◆ ◆ ◆ 2.13: Glavne naloge in dejavnosti predstavnikov staršev v organih upravljanja šol (ISCED 1, 2 in 3)

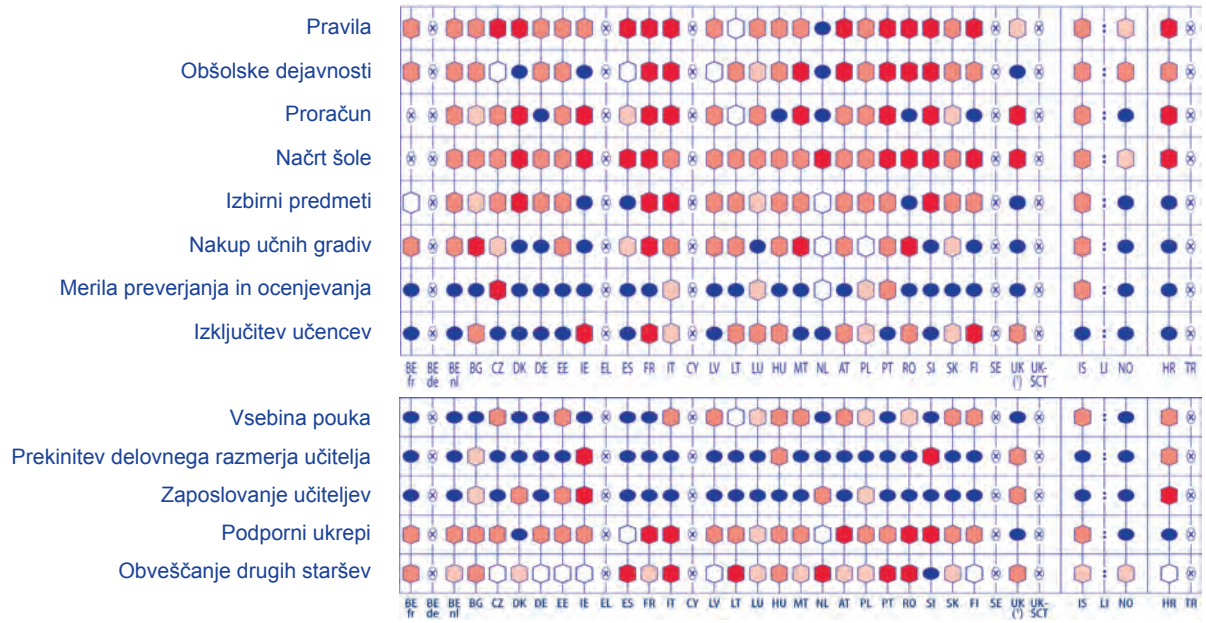

● O tem ne odločajo organi upravljanja šole. ⊗ Ni predpisov o participaciji učencev v organih upravljanja šole.

Vir: Eurydice.

UK (1): UK-ENG/WLS/NIR

◆ ◆ ◆ 2.7: Pristojnosti predstavnikov učencev v organih upravljanja šole, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (ISCED 1), 2010/11

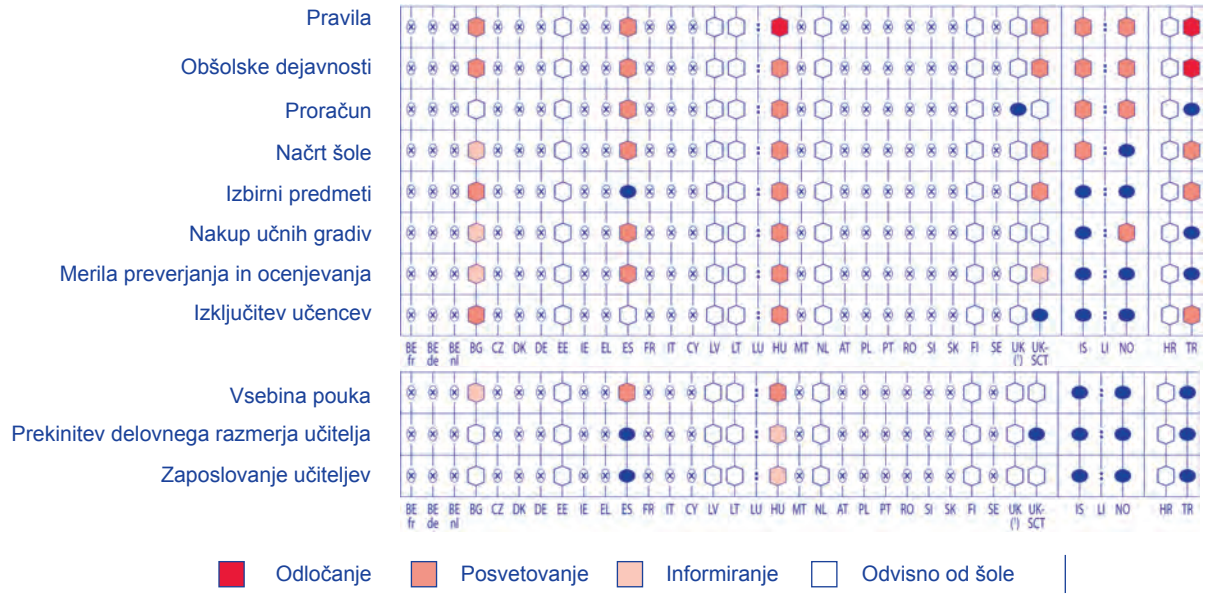

● O tem ne odločajo organi upravljanja šole. ⊗ Ni predpisov o participaciji učencev v organih upravljanja šole.

Vir: Eurydice.

UK (1): UK-ENG/WLS/NIR

2.8: Pristojnosti predstavnikov učencev v organih upravljanja šole, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (ISCED 2), 2010/11

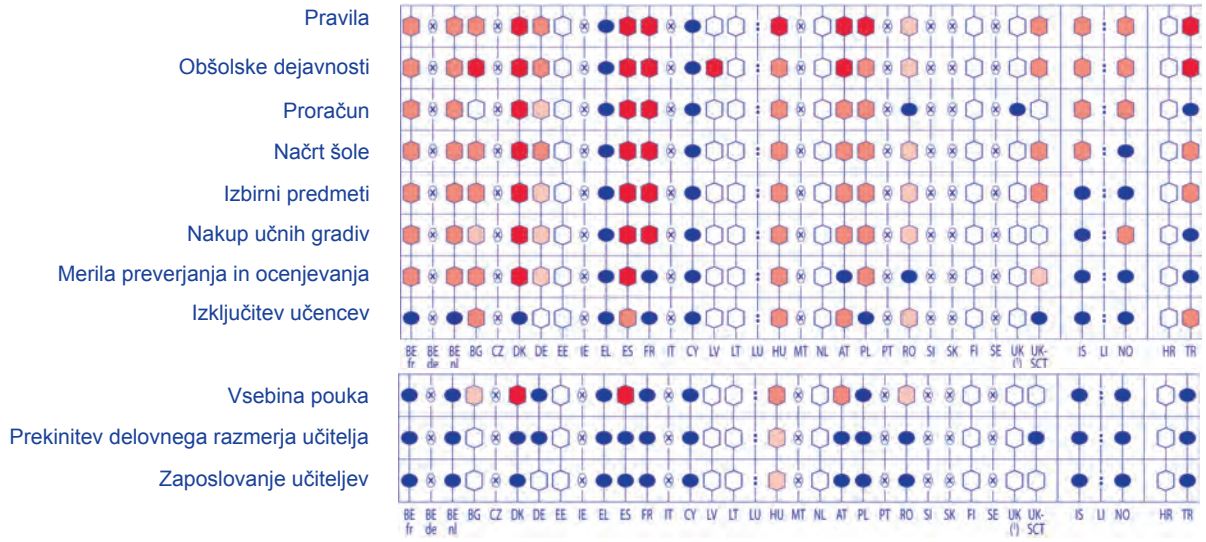

● O tem ne odločajo organi upravljanja šole. ⊗ Ni predpisov o participaciji učencev v organih upravljanja šole.

Vir: Eurydice.

UK (1): UK-ENG/WLS/NIR

2.9: Pristojnosti predstavnikov dijakov v organih upravljanja šole, kot to določajo uradni predpisi in priporočila (ISCED 3), 2010/11

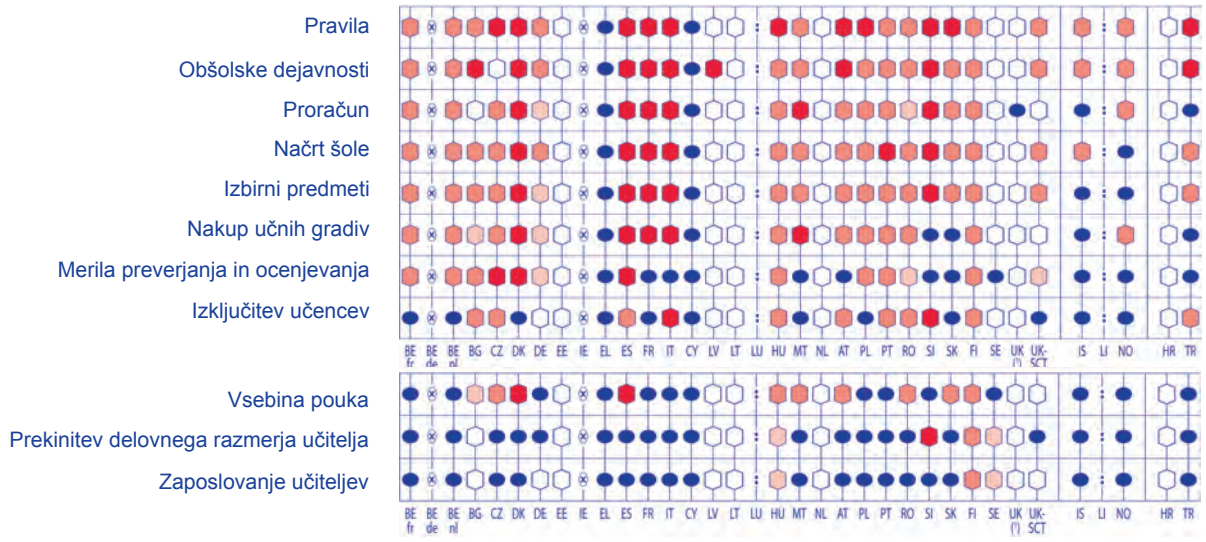

● O tem ne odločajo organi upravljanja šole. ⊗ Ni predpisov o participaciji učencev v organih upravljanja šole.

Vir: Eurydice.

UK (1): UK-ENG/WLS/NIR

IZVRŠNA AGENCIJA ZA IZOBRAŽEVANJE, AVDIOVIZUALNE VSEBINE IN KULTURO

P9 EURYDICE IN PODPORA POLITIKAM

Avenue du Bourget 1 (BOU2)
B-1140 Bruselj
(http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice)

Glavna urednica

Arlette Delhaxhe

Avtorice

Isabelle De Coster (usklajevanje), Olga Borodankova, Ana Sofia de Almeida Coutinho, Giulia Paolini

Zunanji sodelavci

Renata Kosinska (so-avtorica)
Christian Monseur, Univerza v Liègu (analiza statističnih podatkov)

Urejanje in grafika

Patrice Brel

Koordinatorica izdaje

Gisèle De Lel

NACIONALNE ENOTE EURYDICE

BELGIQUE / BELGIË

Unité Eurydice la Fédération Wallonie-Bruxelles
Ministère de la Fédération Wallonie-Bruxelles
Direction des Relations internationales
Boulevard Léopold II, 44 – Bureau 6A/002
1080 Bruxelles
Prispevek enote: skupna odgovornost;
strokovnjakise inspection: Marie-Pierre Grosjean

Eurydice Vlaanderen / Afdeling Internationale Relaties
Ministerie Onderwijs
Hendrik Consciencegebouw 7C10
Koning Albert II – laan 15
1210 Brussel
Prispevek enote: strokovnjaki: Ann Dejaeghere (članica Enote za horizontalno politiko), Liesbeth Hens (članica Enote za politike višjega izobraževanja), Isabelle Erauw (članica Enote za podporo strateškim politikam), Els Ver Eecke (član Službe za uslužbence)

Eurydice-Informationsstelle der Deutschsprachigen Gemeinschaft
Autonome Hochschule in der DG
Hillstrasse 7
4700 Eupen
Prispevek enote: Stéphanie Nix

BULGARIA

Enota Eurydice
Center za razvoj človeških virov
Enota za raziskave in načrtovanje izobraževanja
15, Graf Ignatiev Str.
1000 Sofia
Prispevek enote: Silviya Kantcheva (strokovnjakinja)

ČESKÁ REPUBLIKA

Enota Eurydice
Center za mednarodne storitve MIMŠ
Na poříčí 1035/4
110 00 Praha 1
Prispevek enote: Simona Pikálková, Marcela Máchová, Helena Pavlíková;
zunanji strokovnjaki: Alena Hesová, Pavla Růžková, Tomáš Zatloukal

DANMARK

Enota Eurydice
Danska agencija za univerze in internacionalizacijo
Bredgade 43
1260 København K
Prispevek enote: skupna odgovornost

DEUTSCHLAND

Eurydice-Informationsstelle des Bundes
Agencija za upravljanje projektov
del Nemškega zračno-vesoljskega centra
Evropski urad nemškega ministrstva za izobraževanje in raziskovanje
Heinrich-Konen-Str. 1
53227 Bonn

Eurydice-Informationsstelle des Bundes
Agencija za upravljanje projektov
del Nemškega zračno-vesoljskega centra
Evropski rad nemškega ministrstva za izobraževanje in raziskovanje
Rosa-Luxemburg-Straße 2
10178 Berlin

Eurydice-Informationsstelle der Länder im Sekretariat der Kultusministerkonferenz
Graurheindorfer Straße 157
53117 Bonn
Prispevek enote: Brigitte Lohmar

EESTI

Enota Eurydice
SA Archimedes
Koidula 13A
10125 Tallinn
Prispevek enote: Einar Värä (strokovni vodja, Ministrstvo za izobraževanje in raziskovanje)

ÉIRE / IRELAND

Enota Eurydice
Urad za izobraževanje in spretnosti
Mednarodni oddelek
Marlborough Street
Dublin 1
Prispevek enote: Éamonn Murtagh (pomočnik glavnega inšpektorja), Kevin Mc Carthy (višji inšpektor)

ELLÁDA

Enota Eurydice
Ministrstvo za izobraževanje, vseživljenjsko učenje in verske zadeve
Direktorat za evropske zadeve
Sklop C '"Eurydice"
37 Andrea Papandreou Str. (Office 2168)
15180 Maroussi (Attiki)
Prispevek enote: skupna odgovornost

ESPAÑA

Eurydice España-Redie
Centro Nacional de Innovación e Investigación Educativa (CNIIE)
Ministerio de Educación, Cultura y Deporte
Gobierno de España
c/General Oraa 55
28006 Madrid
Prispevek enote: Flora Gil Traver,
Montserrat Grañeras Pastrana (koordinatorka);
zunanji strokovnjaki: Miguel Martínez Martín, Enric Prats Gil

FRANCE

Unité française d'Eurydice
Ministère de l'Éducation nationale, de l'Enseignement supérieur et de la Recherche
Direction de l'évaluation, de la prospective et de la performance
Mission aux relations européennes et internationales
61-65, rue Dutot
75732 Paris Cedex 15
Prispevek enote: Thierry Damour;
strokovnjaki: Anne-Marie Hazard-Tourillon, *inspectrice d'académie-inspectrice pédagogique régionale d'histoire-géographie-éducation civique; Benoît Falaize, professeur agrégé d'histoire à l'Université de Cergy Pontoise, formation des maîtres*

HRVATSKA

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
Donje Svetice 38
10000 Zagreb
Prispevek enote: Duje Bonacci

ÍSLAND

Enota Eurydice
Ministrstvo za izobraževanje, znanost in kulturo
Urad za evalvacijo in analizo
Sölvhólsgötu 4
150 Reykjavik
Prispevek enote: Guðni Olgeirsson (strokovnjak)

ITALIA

Unità italiana di Eurydice
Agenzia Nazionale per lo Sviluppo dell'Autonomia Scolastica (ex INDIRE)
Via Buonarroti 10
50122 Firenze
Prispevek enote: Erika Bartolini; Simona Baggiani;
strokovnjak: Simonetta Fichelli (Dirigente scolastico, Referente nazionale 'Cittadinana e Costituzione' presso il Ministero dell'Istruzione Università e Ricerca)

KYPROS

Enota Eurydice
Ministrstvo za izobraževanje in kulturo
Kimonos and Thoukydidou
1434 Nicosia
Prispevek enote: Christiana Haperi;
strokovnjak: Stylianos Charalambous (sekundarno izobraževanje, Ministrstvo za izobraževanje in kulturo)

LATVIJA

Enota Eurydice
Valsts izglītības attīstības aģentūra
Državna agencija za razvoj izobraževanja
Vaļņu street 3
1050 Riga
Prispevek enote: skupna odgovornost; zunanje strokovnjakinje: Astra Aukšmuksta, Sandra Falka, Līvija Zeiberte (predstavnice Nacionalnega centra za izobraževanje)

LIECHTENSTEIN

Informationsstelle Eurydice
Schulamt des Fürstentums Liechtenstein
Austrasse 79
9490 Vaduz

LIETUVA

Enota Eurydice
Nacionalna agencija za evalvacijo šol
Didlaukio 82
08303 Vilnius
Prispevek enote: strokovnjak: Irena Zaleskienė;
consultant: Ginta Orintienė

LUXEMBURG

Unité d'Eurydice
Ministère de l'Éducation nationale et de la Formation professionnelle (MENFP)
29, Rue Aldringen
2926 Luxembourg
Prispevek enote: Joseph Britz, Georges Paulus, Mike Engel

MAGYARORSZÁG

Nacionalna enota Eurydice
Ministrstvo za nacionalne vire
Oddelek za mednarodne odnose v izobraževanju
Szalay u. 10-14
1055 Budapest
Prispevek enote: skupna odgovornost;
strokovnjakinji: Katalin Falus, Viktória Vajnai

MALTA

Enota Eurydice
Urad za raziskave in razvoj
Direktorat za kakovost in standarde v izobraževanju
Ministrstvo za izobraževanje, zaposlovanje in družino
Great Siege Rd.
Floriana VLT 2000
Prispevek enote: skupna odgovornost enote za koordinacijo;
strokovnjak: Louis Borg

NEDERLAND

Eurydice Nederland
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Directie Internationaal Beleid / EU-team
Kamer 08.022
Rijnstraat 50
2500 BJ Den Haag
Prispevek enote: Fatima Tahtahi-Post (strokovnjakinja)

NORGE

Enota Eurydice
Ministrstvo za izobraževanje in raziskave
AIK-avd., Kunnskapsdepartementet
Kirkegata 18
0032 Oslo
Prispevek enote: skupna odgovornost

ÖSTERREICH

Eurydice-Informationsstelle
Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur
Abt. IA/1b
Minoritenplatz 5
1014 Wien
Prispevek enote: strokovnjakinje: Ingrid Ausserer, Maria Haupt, Patricia Hladschik, Dorothea Steurer, Elisabeth Turek (Zentrum polis – Politik Lernen in der Schule, Wien)

POLSKA

Enota Eurydice
Fundacija za razvoj izobraževalnega sistema
Mokotowska 43
00-551 Varšava
Prispevek enote: Magdalena Górowska-Fells;
strokovnjak: Anna Rękawek

PORTUGAL

Unidade Portuguesa da Rede Eurydice (UPRE)
Ministério da Educação e Ciência
Direcção-Geral de Estatísticas da Educação e Ciência (DGEEC)
Av. 24 de Julho, 134 – 4.º
1399-54 Lizbona
Prispevek enote: Teresa Evaristo, Carina Pinto

ROMÂNIA

Enota Eurydice
Nacionalna agencija za programe skupnosti na področju izobraževanja in poklicnega usposabljanja
Calea Serban Voda, no. 133, 3. nadstropje
Sektor 4
040205 Bukarešta
Prispevek enote: Veronica – Gabriela Chirea v sodelovanju z:

- Eugen Stoica, strokovnjak, Ministrstvo za izobraževanje, Research, Youth and Sports
- Angela Teşileanu, strokovnjakinja, Institute of Education Sciences
- Gheorghe Bunescu, PhD Professor, Valahia University of Târgovişte
- Alina-Monica Bărăian, učiteljica, Constantin Brâncuşi School, Cluj-Napoca
- Marilena Popescu, učiteljica, Mihai Eminescu National College, Botoşani
- Daniel Vicenţiu Geoglovan, učitelj, Al. I. Cuza Tehnična pomorska šola, Constanţa

SCHWEIZ/SUISSE/SVIZZERA

Fundacija za konfederalno sodelovanje
Dornacherstrasse 28A
Postfach 246
4501 Solothurn

SLOVENIJA

Enota Eurydice
Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport
Urad za razvoj izobraževanja
Masarykova 16/V
1000 Ljubljana
Prispevek enote: Barbara Kresal Sterniša;
strokovnjakinji: Erika Rustja (Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport), Eva Klemenčič (Pedagoški inštitut)

SLOVENSKO

Enota Eurydice
Slovaško akademsko združenje za mednarodno sodelovanje
Svoradova 1
811 03 Bratislava
Prispevek enote: skupna odgovornost

SUOMI / FINLAND

Eurydice Finland
Finski nacionalni urad za izobraževanje
P.O. Box 380
00531 Helsinki
Prispevek enote: Matti Kyrö; Kristiina Kaihari (Finski nacionalni urad za izobraževanje)

SVERIGE

Enota Eurydice
Urad za spodbujanje internacionalizacije
Mednarodni programski urad za izobraževanje in usposabljanje
Kungsbroplan 3A
Box 22007
104 22 Stockholm
Prispevek enote: skupna odgovornost.

TÜRKIYE

Enota Eurydice Türkiye
MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı (SGB)
Eurydice Türkiye Birimi, Merkez Bina 4. Kat
B-Blok Bakanlıklar
06648 Ankara
Prispevek enote: Osman Yıldırım Ugur, Bilal Aday, Dilek Gulecy

UNITED KINGDOM

Enota Eurydice za Anglijo, Wales in Severno Irsko
Nacionalna ustanova za raziskovanje v izobraževanju (NFER)
The Mere, Upton Park
Slough SL1 2DQ
Prispevek enote: Geoff Gee (pomočnik direktorja Centra za informiranje in preglede, Raziskovalni urad – NFER)

Enota Eurydice Škotska
Learning Directorate
Area 2C South
Victoria Quay
Edinburgh
EH6 6QQ
Prispevek enote: Enota Eurydice – Škotska

EACEA; Eurydice

Državljanska vzgoja v Evropi

Bruselj: Eurydice

2012 – 142 str.

ISBN 978-92-9201-464-3

doi:10.2797/30770

Ključni pojmi: državljanska vzgoja, državljanstvo, ključni pojmi, kurikul, učni načrt, cilji izobraževanja, učna metoda, medpredmetna tema, interdisciplinarni pristop, čas pouka, participacija učencev/dijakov, odnos med šolo in skupnostjo, razredni svet, organ upravljanja, organ odločanja, šolske oblasti, evalvacija izobraževalnega sistema, vrednotenje učencev/dijakov, učna sredstva, podpora kurikulu, izobraževanje učiteljev, kvalifikacije učiteljev, izpopolnjevanje učiteljev, primarna raven, nižja in višja sekundarna raven izobraževanja, primerjalna analiza, Hrvaška, Turčija, EFTA, Evropska unija.

EC-31-12-690-SL-C

SL

Omrežje Eurydice pripravlja informacije in analize o evropskih sistemih in politikah izobraževanja. Od leta 2011 ga sestavlja 37 nacionalonih enot iz vseh 33 držav, ki sodelujejo v programu EU Vseživljenjsko učenje (države članice EU, članice EFTA, Hrvaška in Turčija), koordinira in upravlja pa ga Izvršna agencija EU za izobraževanje, avdiovizualne vsebine in kulturo v Bruslju; ta pripravlja tudi publikacije in podatkovne baze.

Omrežje Eurydice je namenjeno nacionalnim, regionalnim in lokalnim snovalcem izobraževalnih politik, pa tudi vsem, ki delajo v institucijah Evropske unije. Omrežje proučuje, kako je v Evropi strukturirano in organizirano izobraževanje vseh ravni. Publikacije Eurydice je mogoče v grobem razdeliti na opise nacionalnih izobraževalnih sistemov, tematske primerjalne študije ter kazalnike in statistiko. Brezplačno so dostopne na spletni strani Eurydice, po naročilu pa tudi v natisnjeni obliki.

EURYDICE na medmrežju –

http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice

Urad za publikacije

ISBN 978-92-9201-464-3

9 789292 014643